

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
BİLGİ VE BELGE YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SULTAN II. ABDÜLHAMİD DÖNEMİNDE
MATBAA-İ EBUZZİYA

EMİNE PINAR GEVHEROĞLU
2501140070

TEZ DANIŞMANI
YRD. DOÇ. DR. MURAT CANDEMİR

İSTANBUL- 2017

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS
TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN;

Adı ve Soyadı : Emine Pınar GEVHEROĞLU Numarası : 2501140070
Anabilim Dalı /
Anasanat Dalı / Programı : Bilgi ve Belge Yönetimi Anabilim Dalı Danışmanı : Yrd. Doç. Dr. Murat CANDEMİR
Tez Savunma Tarihi : 02.08.2017 Saati : 14:30
Tez Başlığı : "Sultan II. Abdülhamid Döneminde Matbaa-i Ebuuzziya"

TEZ SAVUNMA SINAVI, İÜ Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 36. Maddesi uyarınca yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin **KABULÜNE OYBİRLİĞİ / OYÇOKLUĞUYLA** karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATI (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- DOÇ. DR. ÜMİT KONYA		KABUL
2- YRD. DOÇ. DR. MURAT CANDEMİR		KABUL
3- YRD. DOÇ. DR. EKREM TAK		KABUL

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATI (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- PROF. DR. BİLGİN AYDIN		
2- DOÇ. DR. İŞİL İLKNUR SERT		

ÖZ

SULTAN II. ABDÜLHAMİD DÖNEMİNDE MATBAA-İ EBUZZİYA EMİNE PINAR GEVHEROĞLU

Bilgi yönetimi süreçleri içerisinde ilk adım, bilginin üretilmesi veya keşfidir. Bu sürecin bir diğer basamağı olan bilginin paylaşılması ve/veya dağıtımının ise birçok aracı vardır. Osmanlı son dönemi içerisinde matbaalar, hem bilginin üretilmesi hem de paylaşılması ve yaygınlaştırılması misyonunu yüklenen kurumlar olmuştur. Matbaalar, özel basım işleri veya devletin basım talepleri yanı sıra, dönemin bürokratik işleyişi içerisinde de ruhsat talepleri ve gerekli izinlerin verilmesi, yayınların incelenmesi veya uygunsuzluğuna karar verilip toplattırılması veya matbaaya ait mâli ve/veya gümrüğe ait işlemler gibi birçok muamelatta resmî belgelerin ana konusu olarak bürokratik bilgi süreçleri içerisinde de aktif olarak rol oynamışlardır. İşbu tezde, bilgi süreçlerinde bu denli yer alan matbaa kurumuna ait resmî belgeler incelenerek bir bilgi üretim sisteminin ortaya çıkarılması arzu edilmiştir.

Ebuzziya Tefvik Bey ise, çok yönlü kişiliği ile son dönem Osmanlı entelektüellerinden olup, 1849-1913 yılları arasında yaşamıştır. Sultan II. Abdülhamîd Hân'ın döneminin aydınlarını farklı bir yere konumlandıran politikasıyla, Ebuzziya Tefvik Bey de hem padişahla olan ilişkileri hem de matbaacılık alanında ortaya koyduğu işlerle Osmanlı Matbaacılık tarihinde önemli bir yeri haiz olmuştur. Özellikle Matbaa-i Ebuzziya'yı açtığı 1881 tarihinden sonra Osmanlı Matbaacılığına hızlı bir ivme kazandıranlardan biri olması dolayısıyla, özel matbaa-devlet ilişkilerinin incelenmesinde ve bürokratik süreçlerin ortaya konularak bir bilgi üretim sisteminin ortaya çıkarılması için Ebuzziya Tefvik Bey'in Matbaa-i Ebuzziya'sı seçilmiştir.

Tezin temel kaynağı, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi bünyesinde bulunan Matbaa-i Ebuzziya ile ilgili arşiv belgeleridir. Ele alınan dönem ise, Ebuzziya Matbaası'nın kuruluşu olan 1881 ve Sultan II. Abdülhamîd Hân'ın tahttan indirilişine tekâbül eden 1909 yılları arasındadır. Çalışma içerisinde, bilgi üretimi süreçleri ve matbaaların bilgi üretimi açısından önemine ve Ebuzziya Tefvik Bey'in matbaacılığı dönemine kadar Osmanlı Matbaacılık Tarihi'ne; Ebuzziya'nın kısa biyografisi ve genel olarak matbaacılık alanına yaptığı katkılara değinildi. Başbakanlık Osmanlı Arşivi dahilinde bulunan Matbaa-i Ebuzziya ile alakalı

belgelerin transkripsiyonları ve ilgili anahtar kelimeleri ve açıklamaları ikinci bölüm içerisinde ele alındı. Üçüncü bölümde bu belgeler günümüz Türkçesi'ne sadeleştirilerek verildi. Bu belgeler ve bürokratik süreçler içerisindeki konuları sonuç bölümünde değerlendirilerek bir bilgi sistemi ortaya konulmaya çalışıldı.

Anahtar kelimeler: Ebuzziya Tefik Bey, Ebuzziya Matbaası, Matbaa-i Ebuzziya, bürokratik işleyiş, muamelat analizi.

ABSTRACT

MATBAA-İ EBUZZİYA DURING THE REIGN OF SULTAN ABDÜLHAMİD THE SECOND EMİNE PINAR GEVHEROĞLU

The first step within the information management processes is the generation or discovery of information. Share and/or distribution of information is another step of this process and it has many instruments. In the final periods of the Ottoman Empire, printing houses assumed the mission for generating, sharing and disseminating the information. The printing houses played active roles in the bureaucratic information processes as the main subject of the official documents within the bureaucratic functioning of the time in several procedures including licence requests and grants, review of publications, withdrawal from marked due to inconvenience, financial transaction of the printing houses and/or customs related issues in addition to private printing works or printing requests of the state. This thesis attempts to put forward an information generation system by studying the official documents of the printing house institution which is so involved in information processes.

Ebuzziya Tevfik Bey is one of the late Ottoman intellectuals who lived between 1849 and 1913. He had a versatile personality. With regards to the policy of the Sultan Abdulhamid II which positioned the intellectuals of the time in a different place, Ebuzziya Tevfik Bey had an important role in the history of Ottoman Printing thanks to his relations with the sultan and his works in the field of printing. Particularly after 1881 when he opened Matbaa-i Ebuzziya (Printing House of Ebuzziya), he was one of the persons who provided the Ottoman Printing with a quick acceleration. Therefore, Matbaa-i Ebuzziya of Ebuzziya Tevfik Bey was chosen in this study to examine the private printing and state relations and to put forward an information generation system by revealing the bureaucratic processes. The basic resource of the thesis is the archive documents regarding Matbaa-i Ebuzziya found within the Ottoman archive of the Prime Ministry General Directorate of State Archives. The studied period is between 1881, the year when the Printing House of Ebuzziya was found, and 1909 when Sultan Abdulhamid II was overthrown. The study highlighted the importance of the information generation

processes and printing houses and the history of the Ottoman Printing up to the time of Ebuzziya Tefvik Bey. The study also includes a short biography of Ebuzziya and his contributions to the field of printing in general. The second chapter included the transcriptions of the documents about Matbaa-i Ebuzziya within the Ottoman Archive, relevant keywords and descriptions. The third chapter provides the simplification of these documents into modern Turkish. The conclusion chapter evaluates these documents and their positions within the bureaucratic processes in an attempt to put forward an information system.

Keywords: Ebuzziya Tefvik Bey, The Printing House of Ebuzziya, Matbaa-i Ebuzziya, Bureaucratic Process, Procedure Analysis.

ÖNSÖZ

Bilindiği üzere arşiv belgeleri, birincil kaynaklardır. Bu kaynaklar, bugün hâlâ bizler için çok kıymetli bilgileri barındırmakta, sınıflandırılmayı, okunmayı, mukayese edilmeyi ve geçmişten alarak, geleceğimizi inşa etmek üzere değerlendirilerek kullanılmayı beklemektedirler. Tez danışmanım Yrd. Doç. Dr. Murat CANDEMİR'in önerileri doğrultusunda, "Sultan II. Abdülhamîd Döneminde Matbaa-i Ebuzziya" başlığı ile hazırlanan bu tez kapsamında da Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde, faaliyet gösteren özel bir matbaanın faaliyetleri ve onun devletle olan ilişkileri ve ilgili dönemde bir özel matbaanın bilgi üretimi açısından değerlendirilmesi yapılmaya çalışılmıştır.

Her ne kadar yapılan çalışmalar, Osmanlı Matbaacılığı Tarihini ve Ebuzziya Tefvik Bey'in yaşamını ve yaptığı işleri ortaya koymakta yeterli ise de özel matbaa-devlet, Sultan II. Abdülhamîd Hân-Ebuzziya Tefvik Bey ilişkilerinin açıkça görülebilmesi ve yapılan işlerin sağlıklı değerlendirilebilmesi için bu tez kapsamında da Ebuzziya Tefvik Bey'in biyografisine ve Osmanlı Matbaacılık Tarihine yine kısaca değinilmiştir. Birincil kaynaklar için Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi'ne başvuruldu. İlgili belgeler değerlendirilerek, 'dün' muamelata tâbi tutulan bu belgelerin 'bugün' bizim bilim dünyamızda neye karşılık gelebileceği açıklanmaya, bir bilgi üretim merkezi olarak matbaaların o günkü konumu ve devletin himayesi ve bakış açısı da belgeler üzerinde ortaya konmaya çalışılmıştır.

Lale devri ile başlayan matbaacılık serüveni, öncesinde sadece bilgiyi çoğaltma ve yaygınlaştırmayı amaç edinmiş ve bilginin standartlaştırılmasını sağlamışsa da özellikle Sultan II. Abdülhamîd Han döneminde sadece yayınları çoğaltmayı amaçlayan bir ortam olmaktan çıkarak bilgi üretiminin ve kamuoyu oluşturmanın başlıca ve vazgeçilmez ögesine dönüşmüştür. İlk geliş yıllarında çeşitli hassasiyetler, ihtiyaç unsuru ve kimi kışkırtmalar sonucu istenilen yararı sağlayamayan matbaaların parlama noktası, gazete kültürünün gelişmesi ile paralel olmuş, Sultan II. Abdülhamîd döneminin ilk bölümü ise, bu kültürün yerini kitap kültürüne bırakmaya başladığı bir dönem olarak tarihte yerini almıştır. Bu dönemde matbaalar sadece 'doğru' ve 'standart' bilginin yayınlandığı yerlerden ziyade halkın çeşitli söylemlerle fikirlere kanalize edildiği araçlara dönüşmüş ve başarılı da olmuşlardır. Bilginin güce delalet etmesi, bu dönemde artık hakimiyetini kurmuş, fikirlerini kalem vasıtasıyla kuvvetle savunabilen ve yayabilenler yani gücü elinde tutabilenler hedeflerine ulaşmışlardır.

Ebuzziya Tefvik Bey'e ait olan Matbaa-i Ebuzziya'nın seşilmesinde ise öncelikle, Ebuzziya Tefvik Bey'in Sultan II. Abdülhamîd Hân ile olan ilişkileri ve daha sonrasında Ebuzziya Matbaası'nın başarılı işler ortaya koymuş olması önemli rol oynamıştır. Bu tezgâhtan çıkmış eserlerin, bugün hâlâ aynı parlaklığı ve kalitesi ile arşivlerde duruyor olması, Mehmed Tefvik Bey'in, matbaasında ne ölçüde güzel işler yaptığını ortaya koymaktadır.

İşbu tezin Giriş bölümü içerisinde bilgi üretimi süreçleri ve matbaaların bilgi üretimi açısından önemine ve Ebuzziya Tefvik Bey'in matbaacılığı dönemine kadar Osmanlı Matbaacılık Tarihine yer verildi. Birinci bölümde, yaptığı işleri sağlıklı değerlendirebilmek adına Ebuzziya'nın kısa biyografisi ve genel olarak matbaacılık alanına yaptığı katkılara değinildi. İkinci bölümde ise, Başbakanlık Osmanlı Arşivi dahilinde bulunan Matbaa-i Ebuzziya ile alakalı belgelerin transkripsiyonları, ilgili anahtar kelimeleri ve açıklamaları yer buldu. Üçüncü bölümde belgeler, günümüz Türkçesi ile verildi ve sonuç bölümünde değerlendirildi.

Bu tez çalışmasını sürdürürken özel hayatımda yaşadığım ani ve büyük kaybım dolayısıyla geçirdiğim çok zorlu süreçlerde kendi üzüntülerinin yanı sıra bana katlanan ve her zaman destek olan başta aileme; ve dostlarım; aynı zamanda meslektaşlarım, Nesrin YILMAZ ve Merve GÜL'e, pozitif yaklaşımları ile her zaman moral veren Özhan SAĞLIK ve dönem arkadaşım Abdelbassat MEKKİ'ye ve yaşadığım zorlu süreçleri hoş görerek her zaman sabrına ve desteklerine mazhar olduğum tez danışmanım Yrd. Doç. Dr. Murat CANDEMİR'e ve tezimi okuyarak değerli düşüncelerini benimle paylaşma zahmetine katlanan Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Araştırma Görevlisi Müge AKBULUT'a ve yüksek lisans ders dönemimde beni bir öğrencileri olmamın yanı sıra meslektaşları olarak görerek bilgilerini özveri ile aktaran İstanbul Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü öğretim üyeleri, Prof. Dr. Mehmet CANATAR, Prof. Dr. Ş. Nihal SOMER, Prof. Dr. Niyazi ÇİÇEK, Doç. Dr. Ümit KONYA ve Doç. Dr. Rifat GÜNALAN'a da özel olarak teşekkür etmek memnuniyet duyduğum bir vazifedir.

İSTANBUL- 2017
EMİNE PINAR GEVHEROĞLU

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	iii
ABSTRACT.....	v
ÖNSÖZ.....	vii
KISALTMALAR LİSTESİ	xiv
EKLER LİSTESİ.....	xvi
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

EBUZZİYA TEVFİK BEY

1.1.Biyografisi	23
1.2.Matbaacılığa Katkıları.....	31
1.3.Eserleri.....	35

İKİNCİ BÖLÜM

BELGELERİN ARŞİVCİLİK ODAKLI KRONOLOJİSİ VE MUAMELÂTI

I- (BOA, MF. MKT. 39/60)	39
II- (BOA, MF. MKT. 43/21)	41
III- (BOA, İ. DH. 783/63655 10).....	42
IV-(BOA, Y. A. HUS. 160/70).....	43
V-(BOA, Y. A. HUS. 160/83).....	44
VI-(BOA, MF. MKT. 61/147)	45
VII-(BOA, MF. MKT. 62/91/02-01)	46
VIII-[BOA, İ. DH. 857/68701]	48
IX-(BOA, İ. DH. 881/70310).....	50
X- [BOA, DH. MKT. 1341/37].....	54
XI-[BOA, HSD. AFT. 15/294]	55
XII-[BOA, İ. DH. 898/71422]	57
XIII- [BOA, Y. EE. 14/167]	59
XIV- [BOA, Y. PRK. HH. 16/54 – 009-001]	61
XV- [BOA, Y. EE. 138/20].....	63
XVI-[BOA, İ. DH. 1051/82554].....	64
XVII- (BOA, İ. DH. 1071/83987)	65
XVIII- (BOA, Y. HUS. 138/17].....	67
XIX-(BOA, Y. A. RES. 67/41)	69
XX- (BOA, DH. MKT. 318/60).....	70

XXI- [BOA, BEO. 1074/80533]	72
XXII- [BOA, MF. MKT. 387/3]	77
XXIII- (BOA, Y. EE. 14/25)	83
XXIV- (BOA, İ. HUS. 64/69).....	84
XXV- (BOA, BEO. 1125/84308).....	85
XXVI-[BOA, MF. MKT. 466/42].....	86
XXVII- (BOA, MF. MKT. 500/23)	90
XXVIII-(BOA, İ. TAL. 196/75).....	93
XXIX-(BOA, DH. MKT. 2380/40)	94
XXX- (BOA, DH. MKT. 2392/49)	96
XXXI- [BOA, DH. MKT. 2434/35].....	97
XXXII-(BOA, DH. MKT. 2547/177).....	98
XXXIII- [BOA, DH.MKT. 2580/79].....	99
XXXIV- (BOA, DH. MKT. 1050/64)	101
XXXV- (BOA, ZB. 385/88)	105
XXXVI- [BOA, ZB. 324/33]	106
XXXVII- [BOA, Y. HUS. 517/200]	108
XXXVIII- (BOA, DH. MKT. 1273/65)	110
XXXIX- [BOA, DH. MKT. 2617/13)	113
XL- [BOA, DH. MKT. 1292/5].....	118
XLI-[BOA, BEO. 3411/255812].....	120

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MATBAA-İ EBUZZİYA BELGELERİNİN MEVZU ODAKLI ANLATIMI VE

GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİNE DÖNÜŞÜMLERİ-VERBATİMLER

I-TASVİR-İ EFKAR GAZETESİ MATBAASI İÇİN RUHSAT TALEBİ	126
BOA, MF. MKT. 39/60	126
II- TASVİR-İ EFKAR GAZETESİ MATBAASI İÇİN RUHSAT TALEBİ	126
BOA, MF. MKT. 43/21	126
III- SALNAME-İ EBUZZİYA'NIN ZABTİYE MARİFETİYLE TOPLATTIRILMASI	127
BOA, İ. DH. 783/63655 10.....	127
IV- SALNAME-İ EBUZZİYA'NIN ZABTİYE MARİFETİYLE TOPLATTIRILMASI	128
BOA, Y. A. HUS. 160/70	128
V- SALNAME-İ EBUZZİYA'NIN ZABTİYE MARİFETİYLE TOPLATTIRILMASI	129
BOA, Y. A. HUS. 160/83	129

VI- TOPLATTIRILAN SALNAME-İ EBUZZİYA'NIN BASIM MASRAFININ	
KARŞILANMASI.....	130
BOA, MF. MKT. 61/147	130
VII- TOPLATTIRILAN SALNAME-İ EBUZZİYA'NIN BASIM MASRAFININ	
KARŞILANMASI.....	130
BOA, MF. MKT. 62/91-02-01	130
VIII-EBUZZİYA TEVFİK BEY'E ÜÇÜNCÜ RÜTBE MECİDÎ NİŞANI VERİLMESİ	
.....	131
BOA, İ. DH. 857/68701.....	131
IX- TEZKİRE-İ OSMANİYELERİN BASIMI	132
BOA, İ. DH. 881/70310.....	132
X- TEZKİRE-İ OSMANİYELERİN BASIMI	136
BOA, DH. MKT. 1341/37	136
XI- TEZKİRE-İ OSMANİYELERİN BASIMI	137
BOA, HSD. AFT. 15/294	137
XII-EBUZZİYA TEVFİK BEY'İN RÜTBESİNİN YÜKSELTİLMESİ	138
BOA, İ. DH. 898/71422.....	138
XIII-EBULHÜDA EFENDİ'NİN YARDIM VAADİ	138
BOA, Y. EE. 14/167	138
XIV-CAM KAĞITLARINA AİT BASIM BEDELİNİN ÖDENMESİ	140
BOA, Y. PRK. HH. 16/54 – 009-001	140
XV- CAM KAĞITLARINA AİT BASIM BEDELİNİN ÖDENMESİ	141
BOA, Y. EE. 138/20	141
XVI-EBUZZİYA TEVFİK BEY'İN RÜTBESİNİN YÜKSELTİLMESİ VE NİŞAN-I	
OSMANÎ VERİLMESİ	142
BOA, İ. DH. 1051/82554.....	142
XVII- MATBAA-İ EBUZZİYA'DA BASILAN “ÂSÂR-I MEŞÂHİR” (MEŞHURLARIN	
ESERLERİ) ADLI RESİMLİ MECMUA	142
BOA, İ. DH. 1071/83987.....	142
XVIII-KÜTÜBHANE-İ UMUMÎ'NİN DÜZENLENMESİ GÖREVİNE TAYİNİ.....	144
BOA, Y. HUS. 138/17.....	144
XIX- KÜTÜBHANE-İ UMUMÎ'NİN DÜZENLENMESİ GÖREVİNE TAYİNİ.....	145
BOA, Y. A. RES. 67/41.....	145

XX- MATBAA-İ EBUZZİYA'DA BASILAN "EMİR NEVRUZ" ADLI KİTABIN VE ERMENİCE TAKVİMİN TOPLATTIRILMASI	145
BOA, DH. MKT. 318/60	145
XXI-EBUZZİYA TEVFİK BEY'İN MİLLET-İ İSRAİLİYYE ADLI KİTABININ TOPLATTIRILMASI.....	147
BOA, BEO. 1074/80533	147
XXII-EBUZZİYA TEVFİK'İN MİLLET-İ İSRAİLİYYE ADLI KİTABININ TOPLATTIRILMASI.....	149
BOA, MF. MKT. 387/3.....	149
XIII-MATBAA-İ EBUZZİYA İÇİN GETİRTİLEN MAKİNELERİN GÜMRÜK VERGİSİNDEN MUAFİYETİ.....	154
BOA, Y. EE. 14/25	154
XXIV- MATBAA-İ EBUZZİYA İÇİN GETİRTİLEN MAKİNELERİN GÜMRÜK VERGİSİNDEN MUAFİYETİ.....	154
BOA, İ. HUS. 64/69	154
XXV- MATBAA-İ EBUZZİYA İÇİN GETİRTİLEN MAKİNELERİN GÜMRÜK VERGİSİNDEN MUAFİYETİ.....	155
BOA, BEO. 1125/84308	155
XXVI-TAKVİM-İ EBUZZİYALAR İLE RİSALE-İ NİM-MAHE VE MUSAVVER RİSALELERE RÜSUMAT EMANETİ'NCE EL KONULMASI.....	156
BOA, MF. MKT. 466/42.....	156
XXVII-MECMUA-İ EBUZZİYA'NIN YAYINLANMASI YASAK OLAN 93 NUMARALI SAYISI İLE SAMİ BEY'İN BAKİ'NİN EŞ'AR-I MÜNTEHABESİ ADLI KİTABININ TOPLATTIRILMASI.....	159
BOA, MF. MKT. 500/23.....	159
XXVIII-EBUZZİYA TEVFİK BEY'E ALTIN VE GÜMÜŞ İMTİYAZ MADALYASI VERİLMESİ.....	161
BOA, İ. TAL. 196/75	161
XXIX-MUHTIRA-İ FÜNUN ADLI KİTABIN EKSİK KALAN FORMALARININ TAMAMLANMASI	162
BOA, DH. MKT. 2380/40	162
XXX-MATBAA-İ EBUZZİYA'DAN ALINAN MAKİNELER, ARAÇ-GEREÇLER İLE EŞYA, KİTAP VE RİSALELERİN BEDELLERİNİN ÖDENMESİ	162
BOA, DH. MKT. 2392/49	162

XXXI- MATBAA-İ EBUZZİYA'DAN ALINAN MAKİNELER, ARAÇ-GEREÇLER İLE EŞYA, KİTAP VE RİSALELERİN BEDELLERİNİN ÖDENMESİ	163
BOA, DH. MKT. 2434/35	163
XXXII- MATBAA-İ EBUZZİYA'DAN ALINAN MAKİNELER, ARAÇ-GEREÇLER İLE EŞYA, KİTAP VE RİSALELERİN BEDELLERİNİN ÖDENMESİ	164
BOA, DH. MKT. 2547/177	164
XXXIII- MATBAA-İ EBUZZİYA'DAN ALINAN MAKİNELER, ARAÇ-GEREÇLER İLE EŞYA, KİTAP VE RİSALELERİN BEDELLERİNİN ÖDENMESİ	165
BOA, DH.MKT. 2580/79	165
XXXIV-MATBAA-İ EBUZZİYA'NIN MÜHÜRLENMESİ	166
BOA, DH. MKT. 1050/64	166
XXXV-MATBAA-İ EBUZZİYA'NIN MÜHÜRLENMESİ	168
BOA, ZB. 385/88	168
XXXVI-KONYA'DA İKAMET ETTİRİLEN EBUZZİYA TEVFİK BEY'İN AFVI ÜZERİNE MATBAASININ AÇILMASI	169
BOA, ZB. 324/33	169
XXXVII-KONYA'DA İKAMET ETTİRİLEN EBUZZİYA TEVFİK BEY'İN HANESİNİN YANMASI	170
BOA, Y. HUS. 517/200	170
XXXVIII-KONYA'DA İKAMET ETTİRİLEN EBUZZİYA TEVFİK BEY'İN AFVI ÜZERİNE MATBAASININ AÇILMASI	171
BOA, DH. MKT. 1273/65	171
XXXIX-MATBAA-İ EBUZZİYA'NIN KİRA VE TAMİR BEDELLERİNİN ÖDENMESİ	174
BOA, DH. MKT. 2617/13	174
XL- MATBAA-İ EBUZZİYA'DAN ALINAN KİTAP VE EVRAK BEDELLERİNİN ÖDENMESİ	178
BOA, DH. MKT. 1292/5	178
XLI- MATBAA-İ EBUZZİYA'NIN KAPATILMASINDAN DOLAYI TAZMİNAT ÖDENMESİ	180
BOA, BEO, 3411/255812	180
SONUÇ	186
KAYNAKÇA	188
EKLER	197

KISALTMALAR LİSTESİ

A.e	: aynı eser/yer
a.g.e.	: adı geçen eser
a.g.m.	: adı geçen makale
a.g.md.	: adı geçen madde
a.g.t.	: adı geçen tez
B	: Receb
BEO	: Bab-ı Âli Evrak Odası
bkz.	: bakınız
BOA	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi
C	: Cemaziyelâhir
c.	: cilt
Ca	: Cemaziyelevvel
çev.	: çeviren
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
DH. İD.	: Dahiliye Nezareti İdare
DH. MKT.	: Dahiliye Nezareti Mektubî Kalemî
DH. MUİ.	: Dahiliye Muhaberat-ı Umumiye İdaresi Evrakı
H.	: Hicrî
HSD. AFT	: Ali Fuad Türkgeldi Evrakı
İ. DH.	: İrade-Dahiliye
İ. HUS.	: İrade-Hususî
İ. TAL	: İrade-Taltifat
İA	: İstanbul Ansiklopedisi
İng.	: İngilizce
İSAM	: İslam Araştırmaları Merkezi
L	: Şevval
M.	: Miladî
M	: Muharrem
m.	: Miladî
MF. MKT	: Maarif Mektubî Kalemî
N	: Ramazan
nr.	: numara

R.	: Rûmî
R	: Rebiülâhir
Ra	: Rebiülevvel
S.	: sayı
s.	: sayfa
ŞD.	: Şurâ-yı Devlet Evrakı
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
TTK	: Türk Tarih Kurumu
t.y.	: tarih yok
vr.	: varak
yay. haz.	: yayına hazırlayan
yayl.y.	: yayıncı bilgisi yok
Y. A. HUS.	: Yıldız Sadaret Hususi Maruzat Evrakı
Y. EE.	: Yıldız Esas Evrakı
Y. EE. KP.	: Yıldız Sadrazam Kâmil Paşa Evrakı
Y. PRK. HH.	: Yıldız Perakende Evrakı – Hazine-i Hassa
Y. PRK. MF.	: Yıldız Perakende Maarif Nezâreti Maruzatı
Y. PRK. ZB.	: Yıldız Perakende Zabtiye Nezâreti Maruzatı
Z	: Zilhicce
Za	: Zilkade
ZB.	: Zabtiye Nezâreti Evrakı

EKLER LİSTESİ

EK-1: Tasvir-i Efkâr Gazetesi Matbaası İçin Ruhsat Talebi.

EK-2: Ebuzziya Tevfik Bey'in Kütübhane-i Umumi'nin Düzenlenmesi Görevine Tayini.

EK-3: Toplattırılan Salname-i Ebuzziya'nın Basım Masraflarının Karşılanması.

EK-4: Tezkire-i Osmaniyelerin Basımı

EK-5: Tezkire-i Osmaniyelerin Basımı

EK-6: Ebuzziya Tevfik Bey'in Çıkarmak İstedığı Dergiye Ebulhüda Efendi'nin Yardım Vaadi.

EK-7: Cam Kağıtlarına Ait Basım Bedelinin Ödenmesi.

EK-8: Konya'da İkamet Ettirilen Ebuzziya Tevfik Bey'in Yaptırmakta Olduğu Evin Yanması.

EK-9: Matbaa-i Ebuzziya'nın Kapatılmasından Dolayı Tazminat Ödenmesi.

GİRİŞ

İnsanoğlu var olduğu zamandan bu yana onunla birlikte var olan 'insanın bilgisi', tarihî süreçte kimi zaman insanoğlu ile birlikte yaşamış, değişmiş, birbirine eklenerek ilerleme kaydetmiş, kimi zaman da yaşam süreçlerini tamamlayarak kaybolup gitmiştir. Tarihî süreç içerisinde göçebe zamanlarda görece daha az bilgi kaydına rastlıyoruz ancak yine de insanoğlu, sınırlı materyallerin üzerine sınırlı bilgisini aktarmak istemekten geri durmamış, duvar resimleri, papirüsler ve bulabildiği başka materyal türleri ile bilgisini kayıt altına almıştır. İşte en temelde insanların ve toplumların, başta kendini ve sonrasında çevresini algılayış ve yorumlayış biçimi olarak tanımlanan bilgi¹, insanlar çoğaldıkça çoğalmış, bireyler, topluluklar ve nihayetinde toplumlar haline geldiğinde ise, bu bilgilerin toplanması, düzenlenmesi, aktarılması ve sistemleştirilmesi ihtiyacını doğurmuştur. Bu ihtiyaç ile çeşitli düzen ve sistemler uygulamaya konulmuştur.

Bilgi süreçleri bakımından ele aldığımızda da bilginin yönetimi, dört temel adım üzerinden ilerler. Bu adımlar, bilginin üretimi veya keşfi, bilginin elde tutulması, bilginin paylaşımı ve son olarak da bilginin kullanılması; uygulanmasıdır.² Bilginin bu temel adımların altında ise genel olarak, doğrulama, eleştirme, ölçme, karşılaştırma ve son olarak da; ihtiyaçlar doğrultusunda oluşan bir zorunluluk olarak bahsettiğimiz, sistemleştirme bulunur.³ Dolayısıyla bilgi ile alakalı süreçler sonucunda hep bu sistem olgusu ile karşılaşırız. Bilgi sistemi, George Gurvitch⁴'e göre toplum açısından bilgilerin bir sistematiğini ifade eder ve bir toplumdaki bütün bilgiler, bazı eksenler ve özellikler doğrultusunda bir sistem oluşturur. Bu bilgi sistemi, kendine özgü perspektifleri olan bir seri bilgi türünden oluşur⁵ ve diğer sistemlere nazaran daha fazla sosyal niteliklidir.⁶ Yani bilgi sistemleri, diğer bütün sistemlere göre daha fazla toplumun yapısından etkilenir, birçok etkenle beraber yaşar, değişir ve gelişir.

¹ Mustafa Aydın, "Bilgi Sosyolojisi ve Toplumumuzun Bilgi Sistemi", **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi**, Türk Eğitim Tarihi, c. 6, S. 11, 2008, s. 197.

² Mustafa Sağsan, "Bilgi Yönetimi Bakış Açısından Bilgi Süreçleri ve Bir Model Önerisi", **ÜNAK'06: Bilimsel İletişim ve Bilgi Yönetimi Sempozyumu**, 2006, s. 28.

³ Peter Burke, **Bilginin Toplumsal Tarihi II: Encyclopedie'den Wikipedia'ya**, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2013, s. 2.

⁴ George Gurvitch, (1894-1965) Rus asıllı Fransız sosyolog. Hukuk ve bilgi sosyolojisi alanlarındaki çalışmaları ile tanınmıştır.

⁵ Aydın **a.g.m.**, s. 208.

⁶ A.e., s.196.

Osmanlı toplumundaki bilgi üretimi ve buna bağlı olarak, bilgi sistemleri ise, öncelikli olarak bürokratik işleyişte ve medrese sistemi ile karşımıza çıkmaktadır. Bir döneme kadar ihtiyaçların karşılığı olarak gayet pratik ve üretken olan bu sistemler, çeşitli dış ve iç değişimler sonrası önce çatlama, daha sonra da yıkılmaya başlamıştır. Kırılmalar sonrası ıslahatlarla yeni yeni sistemler kurulmaya başlanmış ve bu sistemler çeşitlenmiştir. Ancak değişimler karşısında yetersiz kalarak, özellikle 19.yüzyılın artan bürokrasisi⁷ karşısında, eğitim kolunun zayıf kalması, doğal olarak nitelikli eleman sıkıntısını açığa çıkarmıştır. Bürokrasi içerisinde sürekli artan bilgi, 1846 yılında Hazine-i Evrâk ve 1851 yılında da Bâb-ı âli Evrâk Odası gibi kurumların; eğitim kolunun çeşitlenerek bir okuyucu kitle oluşturması ancak yetersiz kalışı ise, yazın ve gazete kültürünün ortaya çıkmasının bir etkeni olmuştur. Tabiidir ki, daha önce çeşitli sebeplerle, bugün bizim beklediğimiz bir oranda yarar sağlayamayan matbaaların, önemli bilgi üretim araçlarından biri haline gelmesi de bu gelişmelerle beraber olmuştur. Özellikle 1800'lü yılların ortasına doğru, daha önce azınlıklar tarafından kullanılan matbaayı artık Türklerin de aktif olarak kullanmaya ve Osmanlı matbaacılığının “emekleme” dönemini geride bırakarak artık gelişmeye ve olgunluğa erişmeye başladığı bir dönemi ifade eder. Matbaa artık, her türden bilgi üretimi ve paylaşımının aracıdır. Matbaa-i Ebuzziya bağlamında örneklendirmek gerekirse, matbaa hem devletin nüfus tezkirelerini hem özel gazete ve dergilerini hem de Sultan II. Abdülhamid Han'ın Ebuzziya Tevfik Bey'den özel olarak basmasını talep ettiği takvimleri basmaktadır. Bunun yanı sıra, kartpostallar, matbu formlar, çeşitli şirketlere ait antetli kağıtlar ve çeşitli ilanlar da yine bu matbaada basılmaktadır. Böylece kendisi önemli bir bilgi üretim aracı olan matbaa, tüm bu basım işlemleri yanı sıra, dönemin bürokratik işleyişi içerisinde de ruhsat talepleri ve gerekli izinlerin verilmesi, yayınların incelenmesi veya uygunsuzluğuna karar verilip toplattırılması, devletin matbaaya basım işi vermesi ve matbaaya ait mâli ve gümrüğe ait bürokratik işlemlerde birçok belgenin ana konusu olarak, bir diğer alanda da bilgi üretimi süreçleri içerisinde aktif olarak rol almaktadır. İşte bu çalışmamız kapsamında da hem direkt hem de dolaylı olarak bilgi üretiminin bir aracı olan matbaa hakkında kaleme alınan resmî belgeler üzerinden yapılan incelemelerle bir bilgi üretim sisteminin ortaya çıkarılması arzu edilmektedir.

⁷ “Bürokrasi, idarenin şekli örgütlenmesini, teşkilatlanma içerisindeki muamele kalıplarını ve bunların bağlı olduğu kuralları ifade eder.” Bkz. Ali Akyıldız, **Osmanlı Bürokrasisi ve Modernleşme**, 5. bs., İstanbul, İletişim Yayınları, 2015, s. 45.

a) Araştırma Kapsamı, Sınırlılıklar ve Yöntem

Bu çalışmanın temel kaynağı, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi bünyesindeki arşiv belgeleridir. I. Bölüm olan Ebuzziya Tevfik Bey'in biyografisi ve alakalı alt başlıklar literatür taraması sonucunda oluştu ancak yer yer literatür ve belgeler arasında çelişkiler ya da muamelatı tamamlanmayarak resmiyet kazanmamış belgelerle oluşan farklar var ise, bu farklılıklar ayrıca belirtildi. Arşiv taramalarında genel olarak, "Ebuzziya", "Ebu-z'ziya", "Ebuzziya Mehmed Tevfik", "matbaa", "Matbaa-i Ebuzziya", "Ebuzziya Matbaası" anahtar kelimeleri kullanıldı. Ele alınan dönem ise, Ebuzziya Matbaası'nın kuruluşu olan 1881 ve Sultan II. Abdülhamîd Hân'ın tahttan indirilişine tekâbül eden 1909 yılları arası olarak sınırlandı. İlerleyen bölümlerde de belirtileceği üzere, Matbaa-i Ebuzziya varlığını 1955 yılına kadar fiilen sürdürse de, en parlak dönemini 1900 yılında Ebuzziya Mehmed Tevfik Bey'in Konya'ya sürülmesine kadar yaşayacaktır. Bu sürgün zamanında çokça âtil kalan matbaa, sürgün sonrası eski aktif günlerine dönemeyecek ve zaten Ebuzziya Tevfik Bey de ancak Sultan'ın tahtan indirilmesi ile sürgünden dönecektir. Tüm bu araştırma safhaları için tarihî yöntem kullanıldı. Tarihî yöntem, literatürde şu şekilde tanımlanmaktadır:

"Geçmiş zaman içinde meydana gelmiş olay ve olguların araştırmasında ya da bir problemin geçmişle olan ilişkisi yönünden incelenmesi; gerçeği bulmak, başka bir deyişle, bilgi üretmek için geçmişin eleştirel bir gözle incelenmesi, analizi, sentezi ve rapor edilmesi sürecidir." ⁸

Söz konusu yöntemin en büyük avantajı ve bizim için önemi, geçmişte ve belli bir tarihî süreç içerisinde gerçekleşmiş, başka yöntem ve tekniklerle elde edilmesi mümkün olmayan bir faaliyet hakkında kayıtlı ve resmî bilgiye erişime imkânı tanınmasıdır.

Özellikle çalışmamızın sınırları dışında kalan ancak ilgili dönemin anlaşılması için literatür içerisinde zikredilmesi elzem olan bir konu, ilgili dönemdeki basın-yayın mevzuatı ve sansür uygulamalarıdır. Sultan II. Abdülhamîd'in genellikle sansürlerle anılan rejimi, Osmanlı toplumu açısından ciddi bir kültürel dönüşümün

⁸ Saim Kaptan, **Bilimsel Araştırma ve İstatistik Teknikleri**, 11. bs., Ankara, Bilim Kitap Kirtasiye Ltd. Şti., 1998, s.53.

yaşandığı⁹ ve Sultan'ın devleti içinde bulunduğu şartlara rağmen uzun süre ayakta tutabilen politikalarının uygulandığı çalkantılı bir süreci ifade eder. Daha öncesinde ıslahatlarla başlatılan değişim süreci, Sultan II. Abdülhamîd Hân zamanına gelindiğinde, başka etkenlerle birlikte kontrolü zor güçleri ve doğal olarak, karşı güçlerini ortaya çıkarmıştır. Somut örnek üzerinden açıklamak gerekirse, gazete kültürü ile aktif hale gelen yazın hayatı çok faydalı olmakla birlikte, 'muzır neşriyat' yayını ile yazını yer yer suiistimal eden kitleleri de ortaya çıkarmış, bunun ortaya çıkışıyla daha fazla önlemin alınması ihtiyacı doğmuştur. Bu ihtiyaç sonrasında alınan önlemlerin uygulanmasında da zaman zaman yine aşırıya kaçan, 'kraldan çok kralcı' uygulamalar da tarihteki yerini almıştır. Bu gibi olaylar ve biyografi kısmında ve daha sonrasında belgelerin değerlendirilmesi sırasında da çokça zikredeceğimiz, ruhsat verilmesi, dergi/gazete kapatılması ve yayınların toplatılması konusundaki ayrıntılı bilgiler tez konumuzu aştığından açıklanamamıştır ancak konunun anlaşılabilmesi için başvurulabilecek birkaç kaynak literatür kısmında verilmiştir.

b) Literatür

Osmanlı Devleti Tarihi'nde matbaanın seyri de doğal olarak diğer süreçlerle tam bir sarmal halinde ilerlediğinden, devletin siyasî ve sosyal tarihi içerisinde matbaacılık tarihimiz üzerinde de birçok araştırma yapılmıştır. Matbaacılığa atılan ilk adımımız olarak görülen İbrahim Müteferrika ve Müteferrika Matbaası üzerinden başlayan bu araştırmalar, bu sürecin sosyolojik, ekonomik ve siyasî olmak üzere çok yönlü olması dolayısıyla, aynı şekilde çok yönlü olarak ele alınmıştır. Sürecin Lâle devrinde başladığını kabul etsek de devlet yapısındaki değişim ihtiyacından doğan çatlama ve kırılmalarla ilerleyen bu sürecin öncesi ve haliyle bizim bu tez kapsamında varacağımız döneme kadar süregelen bir sonrası vardır. Tüm bu sürecin anlaşılması için tabiidir ki bu araştırmaları bir bütün olarak ele almak gerekir. Ancak kapsam ve sınırlarımız dahilinde ele alınabilen ve alınamayan kaynakları burada zikrederek, başka araştırmalarda yol gösterici olmasını ümit ediyoruz.

Osmanlı Matbaacılık Tarihini aktardığımız bölüme kaynaklık eden başlıca yayınlar, başta TDV İslam Ansiklopedisi, İstanbul Ansiklopedisi gibi ansiklopedilerin ilgili başlıkları olmak üzere, Osman Ersoy'a ait, *Türkiye'ye Matbaanın Girişi ve İlk*

⁹ Özgür Türesay, "II. Abdülhamid Dönemi Yayımcılığı, Matbaa-i Ebuzziya ve Bastığı Kitaplar", *Müteferrika*, 2008, s.4.

Basılan Eserler, Jale Baysal'ın kaleme aldığı, *Kitap ve Kütüphane Tarihine Giriş ve Müteferrika'dan Birinci Meşrutiyete Kadar Osmanlı Türklerinin İlk Bastıkları Kitaplar*, Meral Alpay'ın *Türkçe Basma Kitapların Beşik (Incunabel) Devri*, Kemal Beydilli'ye ait *Türk Bilim ve Matbaacılık Tarihinde Mühendishâne ve Mühendishâne Matbaası ve Kütüphanesi (1776-1826)*, Selim Nüzhet Gerçek'in *Türk Matbuatı*, Server İskit'e ait *Türkiye'de Neşriyat Hareketleri Tarihine Bir Bakış ve Türkiye'de Matbuat Rejimleri*, Alpay Kabacalı'nın *Başlangıcından Günümüze Türkiye'de Matbaa, Basın ve Yayın*, Turgut Kut ve Fatma Türe'nin kaleme aldığı *Yazmadan Basmaya: Müteferrika, Mühendishâne, Üsküdar ve Orlin Sabev'in İbrahim Müteferrika ya da İlk Osmanlı Matbaa Serüveni* oldu.

Ebuzziya Tefvik Bey'in biyografisi, eserleri ve matbaacılığımıza katkıları konusunda ise, en kapsamlı eserler, Fahriye Gündoğdu'nun Bilim Uzmanlığı tezi olarak hazırladığı *Ebuzziya Tefvik'in Türk Basımcılığına Getirdiği Yenilikler ve Türk Kütüphaneciliğine Katkıları* ve Alim Gür'ün doktora tezi olarak hazırlayıp daha sonra yayınladığı eseri, *Ebuzziya Tefvik hayatı: dil, edebiyat, basın, yayın ve matbaacılığa katkıları*. Bunun yanı sıra, Mustafa Canelli'nin kaleme aldığı, *Tanzimat aydınlarından renkli bir sima: Ebuzziya Tefvik Bey ve Özgür Türesay tarafından kaleme alınmış olan Bir Osmanlı Matbaacısının Sergüzeşti: Ebuzziya Tefvik'in Matbaa-i Ebuzziya'sı, Ebuzziya Tefvik ve Mecmua-i Ebuzziya (1880-1912), II. Abdülhamid Dönemi Yayımcılığı, Matbaa-i Ebuzziya ve Bastığı Kitaplar* başlıklı üç hacimli makalesi çokça yararlandığımız kaynaklar oldu. Yine Özgür Türesay'ın *Être intellectuel à la fin de l'Empire ottoman: Ebuzziya Tefvik (1849-1913) et son temps*¹⁰ başlığı ile hazırlamış olduğu doktora tezi ise Fransızca kaleme alınmış olması dolayısıyla ayrıntılı olarak yararlandığımız bir kaynak olamasa da yer yer kendisine başvurduğumuz hacimli ve kapsamlı bir araştırmadır.

Arşiv belgelerini ele aldığımız bölümlerde ise, terimlerin açıklanması için Mehmet Zeki Pakalın'ın üç ciltlik *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü* ve vesikaların tarihini tespit edebilmek için Yücel Dağlı ve Cumhure Üçer'in hazırladıkları beş ciltlik *Tarih Çevirme Kılavuzu*, Ferit Devellioğlu'nun *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*'ı yanı sıra Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü tarafından yayımlanan *Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi*, bürokratik süreçlerin çözümlenebilmesi için Mübahat S. Kütükoğlu'nun çok değerli eseri, *Osmanlı*

¹⁰ Özgür Türesay, **Être intellectuel à la fin de l'Empire ottoman: Ebuzziya Tefvik (1849-1913) et son temps**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Paris, Institut National des Langues et Civilisations Orientales, 2008.

Belgelerinin Dili ve Murat Candemir'in doktora tezi olarak hazırladığı *Bâb-ı Âli Evrâk Odası* başlıklı iki ciltlik eseri ikincil kaynaklarımız oldu.

Tez kapsamımızı aşan ancak dönemin işleyişinin anlaşılması açısından önem arzeden basın-yayın sansürü konusunda, Fatmagül Demirel'in aynı zamanda yüksek lisans tezi olarak hazırladığı ve daha sonra genişleterek yayımladığı *II. Abdülhamid Döneminde Sansür*¹¹, Ali Şükrü Çoruk'un arşiv belgeleri üzerinden örnek bir olayla sansür uygulamalarını aktardığı, *Abdülhamit Döneminde Kitap ve Dergi Sansürü*¹² ve Alpay Kabacalı'nın *Türkiye'de Basın Sansürü*¹³ başlıklı kitapları incelenebilir.

Burada zikredilenlerin dışında yararlanılan tüm kaynaklar, işbu tezin Kaynakça bölümünde verildi.

c) Ebuuzziya Tefvik Bey'e Kadar Osmanlı Matbaacılık Tarihi

I. İlk Türk Matbaası: Dar'üt-tıbbât el-Ma'mûre

Daha önce, 1040 yılı dolaylarında, Çin'de bilinen¹⁴ ancak Çin alfabesi, bu tekniğin kullanımı için Latin harfleri kadar kullanışlı ve kolay olmadığından yaygınlaşmayan¹⁵ matbaa, 1430'lu yıllarda Almanya'nın Mainz şehrinde kurulan bir basımevinde Gutenberg'in çeşitli farklı madenlerle harfleri tek tek dökmek ve bunları harf harf, satır satır ve nihayetinde sayfayı oluşturacak şekilde dizmeye olanak sağlayan hareketli (müteharrik) harfleri kullanmaya başlaması sonrasında Avrupa'da hızla yayılmıştır. 15. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Almanya'dan sonra başta İtalya, Hollanda, İsviçre, Fransa ve İspanya'da olmak üzere Avrupa'nın bir çok yerinde matbaalar kurulmuştur.¹⁶ Matbaanın, Avrupa'da yayılması üzerinden çok geçmeden, 1492 yılında İspanya'dan Osmanlı topraklarına sığınan Yahudiler

¹¹ Fatmagül Demirel, *II. Abdülhamid Döneminde Sansür*, İstanbul, Bağlam Yayınları, 2007.

¹² Ali Şükrü Çoruk, *Abdülhamit Döneminde Kitap ve Dergi Sansürü*, İstanbul, Kitabevi Yayınları, 2014.

¹³ Alpay Kabacalı, *Başlangıçtan Günümüze Türkiye'de Basın Sansürü*, İstanbul, Gazeteciler Cemiyeti Yayını, 1990.

¹⁴ Zeki Tez, *Kağıdın ve Matbaanın Kültürel Tarihi*, İstanbul, Doruk Yayınları, 2008, s. 218; Ayrıca genel olarak kaynaklarda matbaanın keşfedilmesinin Çin'de olduğu genel geçer kabul olarak alınsa da İsmet Binark, çeşitli kaynakları ve bulguları yorumladığı makalesinde, bunun doğru olmadığını ve matbaanın keşfinin Uygur Türklerine ait olduğunu yazmaktadır. Bkz. İsmet Binark, "Türk Kültür ve Medeniyetinin Bir Buluşu Olan Matbaacılığın Tarihçesi", *Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni*, c. 17, S. 2, 1968, s. 83.

¹⁵ Orhan Öcal, *Kitabın Evrimi*, Ankara, İş Bankası Kültür Yayınları, 1971, s.135, Osman Ersoy, *Türkiye'ye Matbaanın Girişi ve İlk Basılan Eserler*, Ankara, 1959, s.11.

¹⁶ Turgut Kut, *Yazmadan Basmaya Müteferrika Mühendishane Üsküdar*, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 1996, s. 3.

vasıtasıyla Osmanlı Devleti'ne de girdiği kabul edilir.¹⁷ Bu ilk matbaanın, Osmanlı topraklarına İspanya'dan getirilmediği ve aynı sıralarda Osmanlı topraklarındaki Yahudilerin de matbaa kurmuş oldukları bilgisi de kaynaklarda yer alır¹⁸ ancak zaman ve ırk tartışmaları bir yana, azınlıklar vasıtası ile olsa da Avrupa'dan çok az bir gecikme ile Osmanlı topraklarında da matbaanın kullanıldığını görüyoruz. Azınlıklar olarak Yahudiler, 1494 yılında ilk kitabı İstanbul'da basmışlar ve daha sonra da Osmanlı toprakları üzerinde matbaacılıkta hep yer almışlardır. Osmanlı Ermenileri 1565¹⁹, Osmanlı Rumları ise 1627 yılında matbaayı kullanmaya başlarlar.²⁰ İlk resmî Türk matbaası olan Müteferrika Matbaası kurulana kadar devletin sınırları içerisinde 37 matbaa kurulmuş²¹ ancak bu matbaalarda, verilen izinler gereği hiç Türkçe kitap basılmamış ve bu azınlık matbaaları, Türk Matbaacılığı üzerinde bir etki oluşturmamıştır. 1588 yılında bir ferman ile, yurtdışında basılan Arapça, Farsça ve Türkçe kitapların, Osmanlı Devleti topraklarında, sınırlı bir şekilde de olsa, yayılmasına izin verildiğini biliyoruz.²² Yine basım hakkında yazılanlar da mevcut. Peçevî Tarihinde, basım ile ilgili düşüncelere yer verildiğini ve basının yararlarına ve Osmanlı ülkesinde uygulanması konularına değinildiğini görüyoruz.²³

İlk Türk Matbaası ise Fransa'ya elçi olarak gönderilen Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi'nin oğlu Said Efendi ve İbrahim Müteferrika'nın kişisel girişimleri ile 1727 yılında kurulmuştur. İlk Türk Matbaasının kuruluşunun bu tarihe tekabül etmesi matbaanın Avrupa ülkelerine nisbeten Türkiye'ye geç geldiği yorumunu akıllara getirse de matbaa kullanımının bu tarihlere sarkması daha ziyade ihtiyaçların ve şartların belirlediği bir unsur olmuştur.²⁴ Nitekim, matbaanın Avrupa'da hızla yayılmaya başladığı dönem Fatih Sultan Mehmed Hân'ın saltanatı zamanına denk

¹⁷ Selim Nüzhet Gerçek, **Türk Matbaacılığı I: Müteferrika Matbaası**, İstanbul, Devlet Matbaası, 1939, s.28.

¹⁸ Alpay Kabacalı, **Cumhuriyet Öncesi ve Sonrası Matbaa ve Basın Sanayii**, İstanbul, Cem Ofset, 1998, s. 9.

¹⁹ Osman Ersoy, "Türkiye'ye Matbaanın Girişi", **Türk Kütüphaneciliği**, c. 28, S. 1-2, 1979, s. 60; Adnan Adıvar, Osmanlı Ermenileri için 1567 tarihini vermektedir. Bkz. A. Adnan Adıvar, **Osmanlı Türklerinde İlim**, 4. bs., İstanbul, Remzi Kitabevi, 1982, s. 167; Mehmet Ali Akkaya, **Türk Beşikdevri Basmalarında Yazma Kitap Geleneğinin Etkileri ve İçkapağının Gelişimi**, İstanbul, Hiperlink, 2015, s. 67.

²⁰ Adıvar, **Osmanlı Türklerinde İlim**, s. 167.

²¹ Jale Baysal, **Kitap ve Kütüphane Tarihine Giriş**, İstanbul, Türk Kütüphaneciler Derneği, 1992, s. 70; Ersoy, **Türkiye'ye Matbaanın Girişi**, s. 52.

²² M. Nuri İnuğur, **Basın ve Yayın Tarihi**, 3. bs., İstanbul, Der Yayınları, 1993, s.151.

²³ **A.e.**, s.153.

²⁴ Selman Soydemir, **Hurufattan Taş Baskıya Osmanlı'da Kitap Basımı**, İstanbul, Çamlıca Basım Yayın, 2013, s. 8.

gelmektedir. Askerî başarılar yanında aynı zamanda ilmî ve kültürel gelişmelerin de aktif olduğu bu dönemde, yeniliklere açıklığı ile bilinen ve Avrupa'dan ressamı sarayına davet ettiği aktarılan Padişahın, bu gelişmeden haberdar olmadığı düşünülmesi oldukça zordur.²⁵ Nitekim, Sultan'a arz edilmiş matbu eserlerin de var olduğunu biliyoruz. Ancak Avrupa'da ilk matbaanın kurulmasından itibaren üç yüz yıllık süreç içerisinde getirdiği değişim, dinamizm ve ortaya çıkardığı Rönesans insanını, Osmanlı bünyesindeki sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel etkenlerle, ilk Türk matbaasının kurulmasından yüzyıl sonra bile bu topraklarda henüz belirmediği bilinen bir gerçektir.²⁶

Dolayısıyla çeşitli etkenlerle beraber ilk resmî Türk matbaasının, -üstten inen çabalarla da olsa- kurulması ancak 18. yüzyılın ilk çeyreğinde gerçekleşebilmiştir. Matbaanın gerçekten topluma mâl olması ise ancak 1803-1839 yılları arasında gerçekleşebilecektir.²⁷

İbrahim Müteferrika, kuruluş hazırlıklarına matbaanın açılışından sekiz yıl kadar önce başlamış, bazı haritalar basmıştı. Bu haritalar arasında Marmara Denizi, Karadeniz, İran ve Mısır haritaları bulunuyordu.²⁸ Baskılar, şimşir üzerine oyularak hazırlanan klişelerle gerçekleştiriliyordu.²⁹ Bu ilk denemelerden sonra Müteferrika, 1726 tarihinde *Vesiletü't-tıbaa* adı verilen bir risale ile matbaanın yararlarını açıklayarak daha sonrasında da matbaanın açılması için izin talebinde bulundu.³⁰ Müteferrika'nın Sadrazama sunduğu ve *Vankulu Lûgatı'nın* birkaç sayfasının da eklendiği bu dilekçesinde tarih yoktur.³¹ Ancak dilekçenin arkasında ek olarak iletildiği Padişah'a ait Buyruldu'nun tarihi, 1726'dır. Yine aynı yıl bir ferman yayınlandı. Tefsir, hadis, fıkıh ve kelâm kitapları basılmaması koşuluyla – ki bu koşul, dinî hassasiyetler ve dinî metinlere gösterilen saygı dolayısıyla konulmuştur. – yani sadece bilimsel eserler basılması şartıyla matbaanın açılmasına izin veriliyordu. *Dar'üt-tıbbâat el ma'mûre* adını kullanan ancak daha çok Müteferrika

²⁵ İrfan Çakın, "Müteferrika Matbaası'nın Düşündürdükleri ve Avrupa'da Basımcılığın Etkileri: Gelecek İçin Geçmiş Anlamak", *Bilgi Dünyası*, c. 5, S. 2, 2004, s. 155; Akkaya, *a.g.e.*, s.68.

²⁶ Orhan Koloğlu, *Osmanlıdan Günümüze Türkiye'de Basın*, İstanbul, İletişim Yayıncılık, 1992, s.8.

²⁷ Baysal, *a.g.e.*, s. 53.

²⁸ İnuğur, *Basın ve Yayın Tarihi*, s.153, Tez, *Kağıdın ve Matbaanın Kültürel Tarihi*, s.279, Kabacalı, *Cumhuriyet Öncesi Ve Sonrası Matbaa Ve Basın Sanayii*, s.18.

²⁹ Hasan Refik Ertuğ, *Basın ve Yayın Hareketleri Tarihi*, 2. bs., İstanbul, Sulhi Garan Matbaası, 1960, s.86, Kabacalı, *Cumhuriyet Öncesi ve Sonrası Matbaa ve Basın Sanayii*, s.18.

³⁰ Gerçek, *a.g.e.*, s. 50.

³¹ Kabacalı, *a.g.e.*, s. 19.

Matbaası olarak anılan matbaa, bu ferman ile resmen açılmış oldu.³² 1727 yılı itibariyle de faaliyete geçti. Basımda kullanılacak harflerin tamamı İstanbul'da döktürülmüş³³, makineler ise dışarıdan getirilmişti. Kitap basımı için dört ve harita basımı için de iki adet makine bulunuyordu.³⁴ Basımı tamamlanan ilk kitap 1729 yılında *Vankulu Lûgatı*'nin birinci cildi oldu.

1731'de ise, Patrona Halil isyanıyla birlikte Müteferrika Matbaası da önce bir durgunluk dönemine girdi. 1742'de İbrahim Müteferrika'nın orduda göreve atanması ile faaliyetler durdu.³⁵ 1745 yılında Müteferrika'nın ölümünden sonra da 1746 yılından 1782 yılına kadar matbaada sadece bir kitap basılabildi. Jale Baysal bu dönemi, 1746 yılından itibaren başlatarak 1783 yılına değin "Duraklama" dönemi olarak nitelendirmektedir.³⁶ Matbaa, 1747 yılında Sultan I. Mahmud Hân'ın fermanıyla ortaklıkla işletilmek üzere Rumeli kadısı İbrâhim Efendi ve Anadolu Kadılarında Ahmed Efendi'ye geçti ancak bir faaliyet gösteremedi.³⁷

Genel olarak kaynaklarda, 1783 yılında, I. Abdülhamit Hân'ın matbaayı yeniden canlandırmak için Divân-ı Hümâyun'da Beylikçi Râşid Mehmed Efendi ve Vak'anüvis Vâsıf Efendi adına bir ferman çıkardığı ve Müteferrika Matbaası edevatının İbrahim Müteferrika terekesinden satın alınarak yeniden çalıştırılmaya

³² Ertuğ, **Basın ve Yayın Hareketleri Tarihi**, s.94, Turgut Kut, "Dârüttibâa", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, İstanbul, Türk Diyanet Vakfı, 1994, s.10, Baysal, **Müteferrika'dan Birinci Meşrutiyete Kadar Osmanlı Türklerinin Bastıkları Kitaplar**, s.1.

³³ Bu konuda farklı görüşler vardır. Bunlardan, Kabacalı ve Topdemir'e göre harfler İstanbul'da döktürülmüştür. Bkz. Alpay Kabacalı, **Türk Kitap Tarihi I**, İstanbul, Cem Yayınevi, 1989; Hüseyin Gazi Topdemir ve İbrahim Ethem Polat, "Türk Matbaacılığının Gelişiminde bir sayfa: Cevâib Matbaası", **Nüsha**, c. IV, S. 14, 2004, s. 84; İ. Binark ve T. Kut'a göre ise, bu malzemeler Almanya'dan getirilmiştir. Bkz. İsmet Binark, "Türkiye'ye Matbaanın Geç Girişinin Sosyal-Psikolojik Sebepleri", **Türk Kütüphaneciliği**, c. 26, S.1, 1977.; Turgut Kut ve Fatma Türe, **Yazmadan Basmaya Müteferrika Mühendishane Üsküdar**, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 1996.; Adıvar'a göre ise malzemeler Fransa'dan getirilmiştir. Adnan Adıvar, **Osmanlı Türklerinde İlim**; Tez ise, harflerin Hollanda'nın Leiden kentinden ithal edildiği aktarmaktadır. Bkz. Zeki Tez, **Kağıdın ve Matbaanın Kültürel Tarihi**. Son olarak Selim Nüzhet Gerçek de harflerin Viyana veya Fransa'dan getirilmiş olabileceği gibi İstanbul'da da yapılmış olabileceğini aktarır. Bkz. Selim Nüzhet Gerçek, **Türk Matbaacılığı**.; Son olarak Ertuğ da, bu konuda yabancı yazarların fikirlerini aktarmaktadır. Bkz. Hasan Refik Ertuğ, **Basın ve Yayın Hareketleri Tarihi**, 2. bs., İstanbul, Sulhi Garan Matbaası, 1960, s. 94.; Ancak yine Toderini'nin aktardığı, Müteferrika Matbaasının kullanmakta olduğu harfler ile Batı menşeli hurufatın biçimsel farklılığı dolayısıyla biz burada harflerin İstanbul'da imal edildiği bilgisini kabul ediyoruz. Bkz. Giambatista Toderini, yay. haz. Şevket Rado, çev. Rikkat Kunt, **İbrahim Müteferrika Matbaası ve Türk Matbaacılığı**, İstanbul, Yayın Matbaacılık Ticaret, 1990, s. 24.

³⁴ Kabacalı, **a.g.e.**, s.19.

³⁵ N. Serpil Altuntek, "İlk Türk Matbaasının Kuruluşu ve İbrahim Müteferrika", **Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, c.10, S.1, 1993, s. 198.

³⁶ Baysal, **Müteferrika'dan Birinci Meşrutiyete Kadar Osmanlı Türklerinin Bastıkları Kitaplar**, s. 44.

³⁷ Kut, **a.g.md.**, s. 11.

başlandığı ve bu duruma aynı dönemde Fransız Elçiliğinin de terekeden matbaayı satın almak istemiş³⁸ olduğu ancak Sultan I. Abdülhamit Hân'ın bu matbaanın Fransız Elçiliği tarafından alınmasını uygun görmeyerek izin vermediği ve bunun matbaanın Râşid ve Vâsıf Efendilere verilmesine sebep olduđu³⁹ aktarılıyorsa da; Kemal Beydilli, matbaanın padişahın isteğinden ziyade bir özel teşebbüs olarak satın alınıp daha sonrasında izin için hükümetten bir berat alındığını resmî arşiv belgelerine dayandırarak aktarmaktadır.⁴⁰

Fransız Elçiliği terekeden Müteferrika Matbaasına ait edevâtı alaması da 1786 yılında *Dârü't-tıbbâti'l-kâine fi beyti elçi-i devleti'l-Fransaviyye* adı ile anılan matbaasını açacak ve üç eser basacaktır.

Yine bu dönemde Müteferrika matbaası, 1785 yılında olmak üzere *İğrabül'-Kâfiye* isimli tek bir eser basabilecektir.⁴¹ Sultan III. Selim Hân döneminde 1792-1794 yılları arasında ise, üç eser daha basılacak ve daha sonra matbaa tamamen kapanacaktır.⁴²

Bu ilk matbaa, 1729 ve 1794 yılları arasında 66 yıl olmasına rağmen bu zaman zarfında kesintilerle fiilen ancak 18 yıl çalıştırılabilmiştir. Bu sürenin 10 yılı İbrahim Müteferrika idaresinde, iki yılı Kâdi İbrahim ve Ahmet Efendi emirlerinde, iki yılı Vâsıf ve Mehmed Râşid Efendiler idaresinde ve dört yılı da sadece Mehmed Râşid Efendi idaresinde geçmiştir.⁴³ Çalıştığı bu 18 yıl içinde de toplam 24 ciltlik 17 kitabın basımı gerçekleştirilmiş⁴⁴ ve toplam 12.500 adet civarı kitap yayımlamıştır.⁴⁵

³⁸ Baysal, **a.g.e.**, s. 47; Kabacalı, **Cumhuriyet Öncesi ve Sonrası Matbaa ve Basın Sanayii**, s. 58.

³⁹ Baysal, **Müteferrika'dan Birinci Meşrutiyete Kadar Osmanlı Türklerinin Bastıkları Kitaplar**, s. 47; Ahmet Cevdet Paşa, **Tarih-i Vekâyi-i Devlet-i Aliyye**, c. 2, İstanbul, Matbaa-i Âmire, 1279, s. 191.

⁴⁰ Kemal Beydilli, **Türk Bilim ve Matbaacılık Tarihinde Mühendishâne, Mühendishâne Matbaası ve Kütüphânesi (1776-1826)**, İstanbul, Eren Yayıncılık, 1995, s. 99.

⁴¹ Kabacalı, **Cumhuriyet Öncesi ve Sonrası Matbaa ve Basın Sanayii**, s. 25.

⁴² Kabacalı, **a.g.e.**, s. 26.

⁴³ Ertuğ, **Basın ve Yayın Hareketleri Tarihi**, s.110, İnuğur, **Basın ve Yayın Tarihi**, s.163, Ragıp F. Tuncor, "Türkiye'de İlk Baskı İşleri ve Matbaacılığı", **Mesleki ve Teknik Öğretim Dergisi** 16, No: 184 ,1968, s.47.

⁴⁴ Kabacalı, **a.g.e.**, s. 26.

⁴⁵ Tez, **a.g.e.**, s. 281; Akkaya, **a.g.e.**, s. 103; Berkes bu sayıyı 13.200 olarak vermektedir. Bkz. Niyazi Berkes, **Türkiye'de Çağdaşlaşma**, 18. bsk., İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2012, s. 62.

II. Dâr'üt-tıbbâtü'l-Sultaniye ve Dârü't-tıbbâtü'l-Cedîdetü'l-Ma'mûre: Mühendishâne ve Üsküdar Matbaaları

İkinci resmî matbaa olarak tarihimizde yer alan Mühendishâne Matbaası, 1797 yılında Hasköy'de, Sultan III. Selim Hân devrinde yeniden yapılanmanın en önemli kurumlarından⁴⁶ biri olan Mühendishâne-i Berrî Hümâyün bünyesinde; burada yetiştirilecek öğrencilerin kitap, risâle, harita, cetvel gibi ihtiyaç duydukları öğrenim malzemelerinin kısa zamanda temin edilmesi, kitapların elle çoğaltılmasından ziyade matbaa ile daha kısa sürede ve hatasız olarak çoğaltılmasının yararı ve gerekliliği üzere kuruldu. Gerekli olan edevat yine, daha önce İbrahim Müteferrika terekesinden alınarak Râşid Efendi'nin devam ettirdiği matbaanın alet ve matbaa takımları oldu. Aynı zamanda önceden basılmış 316 cilt kitap da bu matbaaya alındı.⁴⁷ Bu malzemeler Râşid Efendi'den 7500 kuruşa⁴⁸ alınıp bakımları yapılarak, Mühendishâne'nin zemin katında Müderris Abdurrahman Efendi idaresinde çalıştırılmaya başlandı.⁴⁹ Ancak hurufat eski olduğundan ve yenilerine de ihtiyaç duyulduğundan yeni hurufat için de 4000 kuruş meblağ ile yeni harfler döktürülmüştür.⁵⁰ Mühendishane Matbaasında kullanılan harfler, Müteferrika Matbaası harflerinden daha küçük puntoda ancak daha okunaklıdır.⁵¹ Bir kaynaktan geçen bilgiye göre, matbaada kullanılacak bu yeni harfler, Berlin'de ünlü bir matbaacı olan Johann Friedrich Unger'e ısmarlanmıştı.⁵² Yabancı dilde basılacak kitaplar için de Fransa'dan hurufat getirildi.⁵³

Matbaada 1797 yılında ilk olarak, Ayıntabî Ahmet Asım'ın çevirdiği *Burhan-ı Katı* isimli Farsça-Türkçe sözlüğü basıldı. Bu, basılan ilk iki renkli kitap oldu.⁵⁴ Kuruluşundan yaklaşık bir buçuk sene kadar sonra, yani 1798 yılı sonunda, Mahmûd Râ'if Efendi'nin "*Tableau des Nouveaux Réglements de l'Empire Ottoman*"

⁴⁶ Kemal Beydilli, "Mühendishâne-i Berrî Hümâyün", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı, 2006, s. 516.

⁴⁷ Kut, **Yazmadan Basmaya Müteferrika Mühendishane Üsküdar**, s. 9.

⁴⁸ Beydilli, **Türk Bilim ve Matbaacılık Tarihinde Mühendishâne, Mühendishâne Matbaası ve Kütüphânesi (1776-1826)**, s. 121.

⁴⁹ **A.g.e.**, s. 100.

⁵⁰ **A.g.e.**, s. 121.

⁵¹ Ertuğ, **Basın ve Yayın Hareketleri Tarihi**, s.116.

⁵² Tez, **a.g.e.**, s. 283.

⁵³ Kut, **Yazmadan Basmaya Müteferrika Mühendishane Üsküdar**, s. 9.

⁵⁴ İnuğur, **Basın ve Yayın Tarihi**, s.163.

başlıklı Fransızca eseri, şekiller de ihtiva ederek gayet başarılı ve muntazam bir baskı ile basıldı.⁵⁵

1798 yılında Fransa-Osmanlı ilişkilerinin gerilmesi ile, başka yaptırımlarla beraber, 1786 yılı itibariyle faaliyet göstermekte olan ve “*Dârü't-Tıbâati'l-Kâ'ine Fi Beyti Elçi-i Devleti'l-Fransaviyye*” adı ile anılan Fransız Elçiliği Matbaasının da alet ve edevat ve bazı bastığı eserlere, 3095 kuruş değer biçilerek⁵⁶ el konulmuştu. Bu malzemeler de Mühendishâne Matbaasına taşınmış, ancak daha sonra yapılan barış akdi ile harb esnasında el konulan malların iadesi maddesi üzerine, bu edevat ve Fransız Elçiliğinin basmış olduğu kitaplar, 1803 yılında Elçiliğe iade edilmiştir.⁵⁷

Mühendishâne Matbaası, kuruluş yılı olan 1797'den 1802 senesine kadar Hasköy'de Mühendishâne Binası'nda hizmet vermiştir. 1802 yılı itibariyle yerin yetersizliği nedeniyle önce geçici olarak İstanbul'da Kapalı Fırın semtindeki bir yere taşınmış ancak burasının da yetersiz olacağı görülünce burada hiç faaliyete geçmemiş, aynı yıl içerisinde buradan Selimiye Kışlası yakınına yaptırılan büyük bir binaya taşınmıştır⁵⁸ ve Haziran 1824'e kadar faaliyetini burada sürdürmüştür.⁵⁹ Bu taşınma sonrasında matbaa, *Dar'üt-tıb'âat el Cedîde, Üsküdar Matbaası* olarak faaliyetlerini devam ettirmiştir. Bu zamana kadar matbaada 19 kitap basılmıştır.

Dârü't-tıbâati'l-Cedîdetü'l-Ma'mûre adı ile kaynaklarda geçen Üsküdar Matbaası ise üçüncü Türk matbaası olarak 1803 yılında Üsküdar'da Harem İskeleyi Yokuşu'ndaki Boyacı Hanı'nda açıldı. Mühendishane matbaasında kullanılan tüm malzemeler ve basılan bir kısım eser buraya taşınmıştır.⁶⁰ Bir kaynağa göre de, matbaa için yeni harfler hazırlanmış ve bu harfler devrin ünlü hattatlarından Hafız Osman tarafından hazırlanmıştır.⁶¹ Matbaanın idaresi yine Müderris Abdurraman Efendi'ye verilmiştir. Bu taşınma ile beraber, matbaanın işletme şeklinde de değişiklikler olmuş; öteden beri devlet eliyle işletilen matbaalardan farklı olarak Üsküdar Matbaası, kâr-zarar hesabıyla çalışan ve bugünkü döner sermaye işletmesine benzer bir şekilde⁶², bir kamu işletmesi haline getirilmiştir.⁶³ 1857'de

⁵⁵ Beydilli, a.g.e., s. 125.

⁵⁶ Kut, **Yazmadan Basmaya Müteferrika Mühendishane Üsküdar**, s. 10.

⁵⁷ Beydilli, a.g.e., s. 126.

⁵⁸ A.g.e., s. 136.

⁵⁹ Beydilli, “Mühendishâne-i Berrî Hümayun”, s. 516.

⁶⁰ Beydilli, **Türk Bilim ve Matbaacılık Tarihinde Mühendishâne, Mühendishâne Matbaası ve Kütüphânesi, 1776-1826**, s.136.

⁶¹ Akkaya, a.g.e., s. 113.

⁶² Murat Candemir, “Sultan II. Abdülhamid Döneminde Matbaa-i Âmire'nin Kapatılması”, **İsmet Binark Armağanı**, İstanbul, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, 2015, s.110.

⁶³ Beydilli, a.g.e., s. 136.

matbaanın gelirinin azalmasından gizli basımevlerinin çalışmakta olduğu anlaşılınca, başka matbaalarda kitap basımı yasaklanarak sadece bu matbaada ücretle dışardan kitap bastırmak imkânı sağlanmış ve matbaacılıkta bir tekel dönemi yaşanmıştır. Ancak özel matbaacılığın teşvik edilmeye başlanması da yine bu dönem de olmuştur.⁶⁴

Üsküdar basımevinin kitap basım tarihimizdeki önemi, ilk din kitabının bu matbaada basılarak, bir dönemi kapamış olmasıdır.⁶⁵ Bu matbaada basılan ilk din kitabıyla beraber Türk matbaacılığının ‘*beşikdevri*’ bitmiş ve artık matbaacılık “üstten inen” ve yoğun kişisel çabalarla yürütülen bir faaliyet olmaktan çıkarak, toplum ihtiyacına göre şekillenen bir gelişme göstermeye başlamıştır. Ancak Nizâm-ı Cedîd hareketi karşısında çıkan isyanlar ve kanlı olaylardan Üsküdar Matbaası da çokça etkilenmiş, 1807’de dönemin harareti olayları dolayısıyla önce ekonomik buhranlar sonucu ilgisizlik, daha sonra da 1808 yılında yağma ve yangınlar sonrası faaliyet gösteremez bir hale gelmiş⁶⁶, isyanın bastırılmasından sonra da zor toparlanabilmiştir.

Matbaa, ilk olarak Tâmanî Hüseyin Rıfki’nin *İmtihânü’l-Mühendisîn*⁶⁷, Birgivi’nin *Risâle-i Birgivi*, Mahmut Raif Efendi’nin ilk büyük ve renkli olarak basılan⁶⁸ *Cedîd Atlas Tercümesi’ni* ve Seyyid Mustafa’nın *Diatrîbe de l’ingenieur* adlı eserlerini basarak yayın hayatına başlar.⁶⁹ Üsküdar Matbaası adı altında bu matbaada 73 eser basılır.⁷⁰

Matbaa, en son olarak 1824’te Beyazıt’a, Bâb-ı Seraskerî arkasındaki Kaptan Paşa Hamamı’na taşındı.⁷¹ Burada, yönetimi Saib Efendi’ye geçti.⁷²

II. Mahmud Hân saltanatı yeni bir dönemin başlangıcı oldu. Bir sonraki bölümde anlatılacak olan Takvim-i Vekayi gazetesinin basımı için 1831’de Takvimhâne-i Âmire Nezareti kuruldu. Bu esnada Üsküdar matbaası halen

⁶⁴ Server İskit, **Türkiye’de Matbuat Rejimleri**, Ankara, Ülkü Matbaası, 1939, s.1–31; “Basım”, **Türk Ansiklopedisi**, Ankara, Milli Eğitim Basımevi, 1951, c. V, s.335, Baysal, **Müteferrika’dan Birinci Meşrutiyete Kadar Osmanlı Türklerinin Bastıkları Kitaplar**, s.55.

⁶⁵ Akkaya, **a.g.e.**, s. 114.

⁶⁶ Beydilli, **a.g.e.**, s.138-141.

⁶⁷ Kabacalı, **Türk Kitap Tarihi I**, s. 81.

⁶⁸ İnuğur, **Basın ve Yayın Tarihi**, s.163.

⁶⁹ Kut, **Yazmadan Basmaya Müteferrika Mühendishane Üsküdar**, s. 10.

⁷⁰ Beydilli, **a.e.**.

⁷¹ A.e.

⁷² Güldane Çolak, **Osmanlı Matbaacılığında Takvimhane-i Âmire’nin Yeri ve Önemi**, Yüksek Lisans, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011, s. 2.

çalışmalarını sürdürmekteydi.⁷³ Daha sonra Üsküdar matbaası da buraya ilhak edildi. Bu ilhakla beraber devlete ait matbaaların idari olarak iki ayrı daire olarak tek bir merkez altında toplanması ve kitap basımı konusuna da bir disiplin verilmesi amaçlandı.⁷⁴

III. Takvimhâne-i Âmire: Devlet Matbaası

1831 yılında kurulan ve ilk resmî gazete olan Takvim-i Vekâyi'nin ilk sayısını 1 Kasım 1831 tarihinde basan Takvimhâne-i Âmire, Osmanlı matbaacılığında bir başka yeni dönemi ifade eder. Osmanlı yönetimi 18. Yüzyılın ortasından beri Avrupa'daki gazetelerin varlığından haberdardı ve bu gazeteleri siyasî düzeyde takip ediyordu.⁷⁵ Bunun yanı sıra, Osmanlı topraklarında da başka dillerde gazeteler çıkarılmaya başlanmıştı.

Yenilikçi ve merkezîyetçi bir padişah olan Sultan II. Mahmud Hân, gazetenin yararlarını ve gerekliliğini fark etmiş ve devlet tarafından yapılanların ve yapılmak istenenlerin halka doğru aktarılması için resmî nitelikte bir gazetenin kurulmasını istemişti.⁷⁶ Dolayısıyla devletin kendi ihtiyacına yönelik olarak haftalık olarak basılması planlanan resmî gazete için hem bir yazı işleri idaresi hem de bir matbaa işlevi görmesi amacıyla Takvimhâne-i Âmire Nezâreti kurulmuştur. Daha önce, devletçe berat verilmek suretiyle kişilerin uhdesine verilen matbaa işletmeciliği, Takvimhâne-i Âmire Nezâretinin kurulmasıyla birlikte artık her yönüyle ve tamamen devlet eliyle yürütülecek ve tüm basım işlerini üstlenen bir merkeze dönüşecektir.⁷⁷

Matbaa için Bâbîâlî'ye yakın bir yer seçilerek, gerekli olan baskı makine, araç ve gereçleri İzmir'de bir yayıncı olan *Alexandre Blacque*'tan temin edildi.⁷⁸ İdaresine Vak'anüvis Mehmed Esad getirildi.⁷⁹ Daha sonra bu mevkiiye sırası ile, Nazif Efendi (vekil), Mustafa Sâmi Efendi, Nûman Mâhir Bey, Âtîf Bey, Recâi Efendi, Lebîb Efendi, Nüzhet Bey, Saffet Bey, Âkifpaşazâde Nâil Bey, Yesârîzâde Mustafa İzzet Efendi, Maarif Nâzırı Kemal Efendi, Ahmed Midhat Bey, Fâik Reşad Bey, Emin Bey

⁷³ Kabacalı, **Cumhuriyet Öncesi ve Sonrası Matbaa ve Basın Sanayii**, s. 35; Kut ve Türe, **Yazmadan Basmaya Mütferrika Mühendishane Üsküdar**, s. 6; Candemir, **a.g.m.**, s. 108.

⁷⁴ Çolak, **a.g.t.**, s. 2.

⁷⁵ Koloğlu, **Osmanlıdan Günümüze Türkiye'de Basın**, s.11.

⁷⁶ Nesimi Yazıcı, **Takvim-i Vekayi: "Belgeler"**, Ankara, Gazi Üniversitesi Yayınları, 1983, s.18.

⁷⁷ **A.g.t.**, s. 3.

⁷⁸ **A.g.t.**, s. 9.

⁷⁹ **A.g.t.**, s. 10.

olmak üzere, 14 farklı isim geldi.⁸⁰ Matbaada nesih yanı sıra talik hurufat da kullanılıyordu. Nesih harfler Osman Efendi, talik harfler ise Racih Efendi tarafından yazılarak döktürülmüştür.⁸¹

Matbaanın kurulup gazetenin yayınlanma amaçlarından en önemlisi, yukarıda da belirtildiği gibi, devletin icraatlarını ve uygulamaya geçireceği yenilikleri halkın tüm unsurlarına doğru şekilde anlatma ve anlaşılma isteğidir. Halkın içerisinde, yapılan yenilikler ve uygulamalar hakkında dedikodular çıkarılıyor ve icraatların aslı saptırılıyordu. Gazete vasıtası ile olayların tam olarak anlaşılması ve halkın yeniliklere daha az dirençle uyum sağlayabilmesi hedefleniyordu.⁸² Dolayısıyla artık gazete kültürünün öneminin devletçe anlaşıldığı ve gazetenin bir iletişim aracı olarak kullanımının benimsendiğini görüyoruz.⁸³ Takvim-i Vekâyi'nin bir diğer misyonu ise eğitimdi. İçeriğin sadece resmî haberler değil, bilim, sanat, sanayi ve ticaret gibi konu başlıklarına da yer verileceği öngörülmüştü.⁸⁴ Bunların yanında aslen Takvim-i Vekâyi basımı için kurulmuş olan matbaa, Tanzimat'la birlikte matbu evrak kullanımının başlamasıyla birlikte, sayı ve çeşit olarak artan bu matbu evrakların da basımını üstlenen bir merkeze dönüşmüştür.⁸⁵ Burada esnaf, mürur, cizye tezkireleri, şer'î senetler, arzuhal kağıtları ve tapu senetleri gibi çeşitli matbu evrak formları da basılmaktaydı.⁸⁶ Takvimhâne-i Âmire'de Takvim-i Vekâyi ve matbu evraklar basılmaktayken, buraya 1840 senesinde ilhakı gerçekleşen Üsküdar matbaası yani Tabhâne-i Âmire ise, genellikle kitap basımı için kullanılmaktaydı. Matbaada 111 eser basılmıştır.⁸⁷ Bunun yanı sıra, birçok kanun, nizamname ve antlaşma metni de burada basılmıştır.⁸⁸

Matbaada baskı için 11 tipografya ve 4'ü litografya⁸⁹ olmak üzere 15 büyük makine bulunmaktaydı.⁹⁰ Bu makinelerden bir kısmı yine *Alexandre Blacque* aracılığı ile Fransa'dan getirtilmişti.⁹¹

⁸⁰ Nesimi Yazıcı, "Takvim-i Vekâyi", **İslam Ansiklopedisi**, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı, 2010, c. 39, s. 492.

⁸¹ Çolak, **a.g.t.**, s. 41.

⁸² Yazıcı, **Takvim-i Vekayi: "Belgeler"**, s.18, Çolak, **Osmanlı Matbaacılığında Takvimhane-i Âmire'nin Yeri ve Önemi**, s.6.

⁸³ Yazıcı, **a.g.e.**, s.19.

⁸⁴ **A.g.t.**, s. 19.

⁸⁵ **A.g.t.**, s. 53.

⁸⁶ **A.g.t.**, s. 73.

⁸⁷ Baysal, **Müteferrika'dan Birinci Meşrutiyete Kadar Osmanlı Türklerinin Bastıkları Kitaplar**, s. 63; Çolak, **a.g.t.**, s. 89.

⁸⁸ Çolak, **a.g.t.**, 90.

⁸⁹ Litografya: 1796 yılında Alois Senefelder tarafından keşfedilmiştir. Taş kalıplar üzerine yazılan yazıların çoğaltılması tekniğidir. Bu tekniği Osmanlı topraklarına getirenler, Jaques

Matbaa, 1852 yılında yer yetersizliği nedeniyle Topkapı Surları içerisinde bulunan Kavâim-i Nakdiyye Fabrikası'na taşınmıştır.⁹² 1902'de geçici bir süre kapatılmasına rağmen burada faaliyet göstermiş, sonrasında altı yıl kapalı kalarak 1908'de yeniden faaliyet göstermeye başlamıştır.⁹³ Osmanlı Devleti'nin ardından farklı adlarla da olsa hem fiziksel olarak matbaa hem de Takvim-i Vekâyi'nin devamı bir gazete mahiyetinde Cerîde-i Resmîye adı ile resmî gazete olarak varlığını sürdürmüştür.⁹⁴

Matbaanın adı, basılan eserlerde II. Meşrutiyet'e kadar, *Dârü't-Tıbâ'ati'l-Âmire*, *Takvimhâne-i Âmire*, *Matbaa-i Âmire*, *Basmahane-i Âmire*, *Matbaa-i Kürsiyyü'l-Hilâfeti'l-Hakaniyye* olarak geçer, daha sonra Devlet Matbaası, Matbaa-i Millî ve Matbaa-i Millet şeklini almıştır.⁹⁵ 1939'da devlete ait matbaaların yönetimi Millî Eğitim Bakanlığı'na devredilerek buraya da Millî Eğitim Basımevi denildi.⁹⁶

Bu dönemde matbaacılık alanında önem arz eden diğer matbaalar ise, Taşbasma (Litografya) tekniğini ülkeye getiren Kayollar'ın İstanbul'da kurduğu matbaa ile, Kavalalı Mehmed Ali Paşa'nın Mısır'da kurduğu Bulak Matbaasıdır.

Bulak Matbaası, Takvimhâne-i Amire'den önce faal olmuş, 1820 yılında Mısır valisi Mehmet Ali Paşa'nın girişimiyle kurulmuş, ilk ürünlerini 1822'de vermiştir.⁹⁷ Vekâyi-i Mısriyye adlı gazete bu matbaada basılmış ve yarı Türkçe yarı Arapça olarak yayımlanmıştır. Bu basımevi, çoğu tarihe ve edebiyata ait Türkçe eserlerle, Osmanlı kültürüne hizmet yolunda uzun yıllar Matbaa-i Âmire ile yarışmıştır.⁹⁸

1822-1840 yılları arasında özellikle canlılık arz eden Bulak matbaasının önemi, İstanbul'dan giden Aziz Efendi yönetiminde çok güzel bir talik baskıyı gerçekleştirebilmesi ve bu vesile ile yazma kitap okuyucusunu matbu kitaplara aşına kılması olmuştur.⁹⁹ Bulak basımevi, faaliyet gösterdiği ilk 14 yılında yılda ortalama

Caillol ve Henry Cayol isminde iki Fransızdır. Bkz. Ertuğ, **Basın ve Yayın Hareketleri Tarihi**, s.118;

⁹⁰ Candemir, "Sultan II. Abdülhamid Döneminde Matbaa-i Âmire'nin Kapatılması", s. 116.

⁹¹ Kabacalı, **Cumhuriyet Öncesi ve Sonrası Matbaa ve Basın Sanayii**, s. 51.

⁹² Kut, "Dârüttibâa", s. 11.

⁹³ Baysal, **Kitap ve Kütüphane Tarihine Giriş**, s.79.

⁹⁴ Yazıcı, "Takvim-i Vekâyi", **TDV DİA**, s.490, Baysal, **A.e.**; İnuğur, **Basın ve Yayın Tarihi**, s.180, Hıfzı Topuz ise, Takvim-i Vekâyi'nin İstanbul Hükümeti düşene kadar yayınlanıp, 4 Kasım 1922 tarihi ile kesinlikle kapandığını aktarmaktadır. Bkz. Hıfzı Topuz, **100 Soruda Türk Basın Tarihi**, 3. bs., İstanbul, Remzi Kitabevi, 2011, s.17.

⁹⁵ Kut, **a.g.md.**, s. 11; Kabacalı, **a.g.e.**, s. 37.; Candemir, **a.g.m.**, s. 109.

⁹⁶ Kut, "Dârüttibâa", s.11, İnuğur, **Basın ve Yayın Tarihi**, s.164.

⁹⁷ Koloğlu, **Osmanlıdan Günümüze Türkiye'de Basın**, s.11.

⁹⁸ İnuğur, **Basın ve Yayın Tarihi**, s.164.

⁹⁹ Baysal, **Müteferrika'dan Birinci Meşrutiyete Kadar Osmanlı Türklerinin Bastıkları Kitaplar**, s. 52.

altı kitap yayınlamış,¹⁰⁰ 1822-1842 yılları arasında toplam 243 kitap basılmış, bunların 56'sı 1830 yılına kadar yayınlanmıştır.¹⁰¹

Yine 1831'de kurulan Matbaa-i Bâb-ı Hazret-i Seraskeriye ile 1835'de kurulan Maçka Mekteb-i Harbiye Matbaası da bu döneme matbaacılık açısından hareket getiren diğer matbaalardır.

IV. Cerîde-i Havâdis Gazetesi ve Özel Matbaacılığa İlk Adımlar

Cerîde-i Havâdis, Osmanlı Devleti sınırları içinde çıkarılan üçüncü Türkçe ve ilk özel gazete olması hasebiyle Osmanlı Matbaacılığı içerisinde önemli bir yer teşkil eder. 1840 yılında, İstanbul'da Amerika Birleşik Devletleri Sefâreti'nde kâtiplik yapan ve muhabirliği yanı sıra aynı zamanda ticaretle de meşgul olan İngiliz William Churchill tarafından çıkarılmaya başlanmıştır. Churchill, daha öncesinde bazı İngiliz gazetelerinin muhabirliğini yapmıştı.¹⁰² O dönem halen, *Morning Herald* gazetesinin İstanbul muhabirliğini yürütmekteydi.¹⁰³

1836 yılında, Churchill'in avlanırken bir Türk çocuğunu yaralaması sonrasında yaşanan olaylar, Avrupalı Devletlerin, kapitülasyonları öne sürerek ortalığı karıştırmalarına sebep oldu. Ardından yaşanan bir dizi siyasi gelişme de, olayın durulması için Churchill'e pırlantalı bir nişan, zeytinyağı ihracı için bir ferman ve bir de Türkçe gazete yayımlama hakkı verilmesi sonucunu doğurdu.¹⁰⁴

1840 yılında, Hamidiye Türbesi karşısında bir yerde kurulan¹⁰⁵ matbaada çıkarılmaya başlanan gazetenin okur sayısı, başlangıçta 150'yi aşmadı. Dolayısıyla mâli yetersizlikler nedeni ile yayını sürdürülemedi. Bunun üzerine yayın içeriği olarak Takvim-i Vekâyi'ye benzeyen ve Osmanlı Devleti yandaşı bir yazım politikası izleyen gazeteye, Churchill'in de elinde bulundurduğu güç ve baskı ile¹⁰⁶ devlet tarafından

¹⁰⁰ Koloğlu, **Osmanlıdan Günümüze Türkiye'de Basın**, s.14.

¹⁰¹ İnuğur, **Basın ve Yayın Tarihi**, s.164.

¹⁰² Kabacalı, **Cumhuriyet Öncesi ve Sonrası Matbaa ve Basın Sanayii**, s. 61.

¹⁰³ Rahime Yavuz, **(1845-1846) Ceride-i Havâdis Gazetesi'nde Çıkan Yazılar ve Haberlerin Değerlendirilmesi**, Yüksek Lisans, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013, s. 9.

¹⁰⁴ Ziyad Ebuzziya, "Cerîde-i Havâdis", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı, 1993, s.406, Kabacalı, **Cumhuriyet öncesi Ve Sonrası Matbaa Ve Basın Sanayii**, s.61, Orhan Koloğlu, **Miyop Çörçil Olayı Ceride-i Havadis'in Öyküsü**, Ankara, Yorum Yayınları, 1986, s.21, İnuğur, **Basın ve Yayın Tarihi**, s.181.

¹⁰⁵ Topuz, **100 Soruda Türk Basın Tarihi**, s.17, Server İskit, **Hususî İlk Türkçe Gazetemiz Tercümaniahval ve Agâh Efendi**, Ankara, Ulus Basımevi, 1937, s.8.

¹⁰⁶ A.g.e., s. 17.

2500 kuruşluk devlet yardımı yapılmaya başlandı. Bu husus, gazeteyi, yarı resmî bir hüviyete büründürdü. Öyle ki, Takvim-i Vekâyi'nin çıkmadığı zaman hükümet haberleri, Cerîde-i Havâdis'e veriliyordu.¹⁰⁷ Ayrıca gazetenin bütün yazar kadrosu da Bâbîali Tercüme Odası'nın memurlarından oluşuyordu.¹⁰⁸ Kırım Savaşı (1854-56) boyunca da Churchill, İngiliz gazetelerinin muhabiri olarak savaş bölgesindeydi. Gelişmeleri kendi gazetesinde de yayınlıyordu. Bu da satışların artmasını¹⁰⁹ ve özel gazeteciliğin benimsenerek hareketlenmesini sağladı ancak yine de kamuoyu oluşturma yönünden çok önemli bir katkısı olmadı.¹¹⁰

Gazete başta haftada bir, daha sonra da on günde bir yayınlanmışsa da, yayın sıklığı ve sürekliliği çoğu zaman da aksamıştır.¹¹¹ Özel ilanlara yer veren ilk gazete olması ve ticarî, sosyal (ölüm ilanı) vb. çok çeşitli yelpazede ilanlar yayınlaması ve savaş muhabirliği yanı sıra, gazete ekleri çıkarması, gazete dilinin gelişmesi ve dilin sadeleşmesi ve özellikle Şinasi gibi, daha sonraki özel gazetelerin yazar kadrolarının yetişmesine katkıda bulunması ile, matbaacılık tarihimizde öneme haizdir.¹¹²

Cerîde-i Havâdis, Churchill'in ölümünden sonra (1864) yayın hakkı el değiştirerek ve bir tarihten sonra eski aktifliğini kaybederek de olsa varlığını 1919 yılına kadar sürdürmüştür.¹¹³

V. Tercümân-ı Ahvâl Gazetesi: İlk Özel Türkçe Gazete

Tercümân-ı Ahvâl, Osmanlı Devleti'nde bir Türk vatandaşının çıkardığı ilk özel Türkçe gazetedir. Kişisel girişimlerle ve devlet yardımı almadan ilk defa bir Müslüman vatandaş tarafından çıkarıldığı için kimi tarihçilerimizce Türk basınının başlangıcı kabul edilmektedir.¹¹⁴ İlk sayısı 1860 yılında çıkmış, bundan sonra gazete, 1866'ya kadar 792 sayı yayımlamıştır.¹¹⁵ Başlangıçta sadece pazar günleri olmak üzere haftada bir gün çıkan gazete; gördüğü ilgiden dolayı 2 Ocak 1861'den

¹⁰⁷ Yavuz, **a.g.t.**, s. 9.

¹⁰⁸ Koloğlu, **Osmanlıdan Günümüze Türkiye'de Basın**, s.16.

¹⁰⁹ Kabacalı, **Cumhuriyet Öncesi ve Sonrası Matbaa ve Basın Sanayii**, s. 62.

¹¹⁰ Aysun Köktener, "Fikir Gazeteciliği ve İlk Türk Fikir Gazetesi: Tercümân-ı Ahvâl", **İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi**, S. 11, 2001, s. 214.

¹¹¹ İnuğur, **Basın ve Yayın Tarihi**, s.183.

¹¹² Ebuzziya, "Cerîde-i Havâdis", **TDV DİA**, s. 407; Kabacalı, **a.e.**.

¹¹³ Fuat Süreyya Oral, **Türk Basın Tarihi 1728-1922**, Ankara, Yeni Adım Matbaası, 1967, s. 78.

¹¹⁴ Hamza Çakır, "Tercümân-ı Ahvâl", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı, 2011, s.495.

¹¹⁵ **A.e.**

itibaren haftada üç-dört ve sonra beş defa çıkmaya başlamış, 6 Ocak 1866 tarihli 740.sayıdan itibaren de Cuma hariç her gün yayınlanmıştır.¹¹⁶

Gazeteyi çıkaran Agâh Efendi, sefaret katipliği görevi ile Fransa'da bulunduğu dönemde, toplumsal gelişmelerde matbaa ve basının rolünü yakından görmüş, yurda döndükten sonra bu gazeteyi bütün gelir ve giderleri kendine ait olmak üzere kişisel bir teşebbüsle çıkarmak istemiştir. Bu isteği Meclis-i Maarifçe de memnuniyetle karşılanmış ve ruhsat verilmesi uygun görülmüştür.¹¹⁷

Gazetenin baş yazarlarından olan Şinasi'nin gazetenin içeriği ve kimliğinin oluşturulmasında emeği büyüktür.¹¹⁸ Yazar kadrosunda Nâmık Kemal, Ziya Paşa, Hasan Suphi, Ahmet Vefik Paşa, Mehmed Şerif Bey gibi dönemin önde gelen pek çok aydını yer almıştır.¹¹⁹ Önceki girişimlerin aksine sadece devletin haberlerini ve kısıtlı bir eğitim misyonunu değil, fikirleri savunan, önemli toplumsal sorunları gündeme getiren ve düşünmeye iten bir fikir gazetesi olmasıyla da bir ilktir.¹²⁰ İlk tefrika burada yayınlanmış¹²¹, Türk basınında imzalı başyazı geleneğini ilk başlatan gazete yine Tercümân-ı Ahvâl olmuştur.¹²² 1861 yılı gazetenin 34. sayısında bulunan ve Ziyâ Paşa'ya atfedilen *Maarife Dair Bend-i Mahsûstur* başlıklı, eğitimdeki aksaklıkları konu alan yazı üzerine Türk basın tarihinde ilk defa bir gazete, belirli bir süre ile kapatılmıştır.¹²³

Yine Tercümân-ı Ahvâl'le birlikte daha önceki gazetelerde kullanılan sayfa düzenlemesinde de belirgin farklar görülür. Takvim-i Vekâyi ve Cerîde-i Havâdis'te sayfa düzenleri benzer şekildedir ve hurufatla basılmalarına rağmen, taş basmayı andıracak bir düzendedirler. Başlıklar azdır ve ayırt edici şekilde değildir. Yazılar ardı ardına gelir ve sayfa tamamen doludur. Başlangıcında makine ile değil de el tezgâhı ile basılan¹²⁴ Tercümân-ı Ahvâl'de ise, yazılar konularına göre ayrılmış

¹¹⁶ Necdet Hayta, **Tarih Araştırmalarına Kaynak Olarak Tasvir-i Efkâr Gazetesi (1278/1862-1286/1869)**, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınevi, 2002, s.9, Koloğlu, **Osmanlıdan Günümüze Türkiye'de Basın**, s.31, Topuz, **100 Soruda Türk Basın Tarihi**, s.19.

¹¹⁷ Zekai Güner, **Milli Mücadele Başlarken Türk Kamuoyu (Basın, Siyasi Partiler, Cemiyetler)**, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınevi, 1999, s. 11; Yavuz, **a.g.t.**, s. 3; Çakır, **a.g.md.**, s. 495; Köktener, **a.g.m.**, s. 215.

¹¹⁸ Çakır, **a.g.md.**, s. 495.

¹¹⁹ Çakır, **a.g.md.**, s. 496; Gamze Ertuğrul, **Osmanlı Basınında Tercümân-ı Ahvâl'in Yeri ve Önemi: 1860 - 1866**, Yüksek Lisans, Hacettepe Üniversitesi, 2016, s. v.

¹²⁰ Köktener, **a.g.m.**, s. 206; Kabacalı, **Cumhuriyet Öncesi ve Sonrası Matbaa ve Basın Sanayii**, s. 64.

¹²¹ Topuz, **100 Soruda Türk Basın Tarihi**, s.19.

¹²² Çakır, **a.g.md.**, s. 496.

¹²³ Hamza Çakır, "II. Meşrutiyete Kadar Osmanlı'da Basın-İktidar İlişkileri", **İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi**, S. 11, 2001, s. 101.

¹²⁴ İnuğur, **Basın ve Yayın Tarihi**, s.185.

şekilde ve ayırt edilecek başlıklar altında yerleştirilmiştir. Sayfa düzeni, önceki gazetelere oranla burada daha gelişmiş¹²⁵, başlıklarda değişik puntolar kullanılmıştır.¹²⁶ Bunda Şinasi'nin Arap harfleri için hurufat dökümünde farklı bir tertibi uygulamasının çok büyük katkısı vardır.¹²⁷

Bu gazetenin başlattığı akımı, Şinasi'nin 28 Haziran 1862 tarihinde çıkarmaya başladığı Tasvir-i Efkâr gazetesi takip etmiştir.¹²⁸

VI. Tasvîr-i Efkâr Gazetesi ve Matbaası

1860 ve 70'li yıllar içerisinde Osmanlı yapısında, Tanzimat'ın daha önceki dönemine göre önemli bir değişiklik görülür. Artık devlet tarafından desteklenen ve emredileni yazan gazete dönemi tamamen bitmiş, dinamik bir gazetecilik anlayışı başlamıştı.¹²⁹ Tercümân-ı Ahvâl'den sonra bunun en önemli temsilcisi, orada da önemli işler yapan Şinasi'nin, Tasvîr-i Efkâr gazetesi oldu. İlk sayısı 1862 yılı haziranında yayınlandı. Gazete 1869'da kapatılana dek 830 sayı yayınladı. Başlangıçta haftada iki gün çıkan gazete, daha sonra 592.sayısından itibaren 653.sayıya kadar haftada beş gün çıkmış, sonra yeniden iki güne düşürülmüştür.¹³⁰ Yönetiminde iki yıl Şinasi, daha sonra Nâmık Kemal, Rezaizâde Mahmud Ekrem ve Kayazâde Reşad bulundu.¹³¹ Şinâsi yönetimindeki Tasvîr-i Efkâr, Nâmık Kemal, Ahmed Vefik Paşa, Sâmipaşazâde Suphi gibi arkadaşlarıyla bir okul niteliğindedir.¹³²

Gazete, dört yapraktan toplamda sekiz sayfadan oluşuyordu. İçeriğinde, *Payitaht*, *Eyalet*, *Havadis-i Hariciye*, *İlânât* ve *Tefrika* başlıklarını bulunduruyordu. Haftada iki gün yayınlanmaktaydı.¹³³ Baskı kalitesi ve düzeni ile zamanında göz

¹²⁵ İskit, **Hususî İlk Türkçe Gazetemiz Tercümaniahval ve Agâh Efendi**, s.20, Kabacalı, **Cumhuriyet Öncesi ve Sonrası Matbaa ve Basın Sanayii**, s.64.

¹²⁶ İnuğur, **Basın ve Yayın Tarihi**, s.187.

¹²⁷ Kabacalı, **a.g.e.**, s. 68.

¹²⁸ Zekai Güner, **Milli Mücadele Başlarken Türk Kamuoyu (Basın, Siyasi Partiler, Cemiyetler)**, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınevi, 1999, s. 11'den alıntılanan Rahime Yavuz, "(1845-1846) Ceride-i Havâdis Gazetesi'nde Çıkan Yazılar ve Haberlerin Değerlendirilmesi" Yüksek Lisans, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013, s. 3.

¹²⁹ Orhan Koloğlu, **Abdülhamid Gerçeği**, İstanbul, Pozitif Yayıncılık, 2010, s. 61.

¹³⁰ Hayta, **Tarih Araştırmalarına Kaynak Olarak Tasvir-i Efkâr Gazetesi (1278/1862-1286/1869)**, s.10-12.

¹³¹ Kabacalı, **a.g.e.**, s. 67; Nesimi. Yazıcı, "Tasvîr-i Efkâr", **DİA**, c. 40, 2011, s. 139.

¹³² Yazıcı, **a.g.md.**, s. 139.

¹³³ Neslişah Yaşar, **Gazeteci Şinasi'nin Tasvir-i Efkâr Gazetesinden Dönemin Olaylarına Bakışı: 1862-1864**, Yüksek Lisans, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005, s. 46.

dolduran gazete, Fuat Paşa tarafından beğenilip Sultan Abdülaziz Hân'a arz edilmiş, gazeteyi beğenen padişah, Şinâsi'ye beşyüz altın ihsanda bulunmuştur.¹³⁴

Tasvîr-i Efkâr'ın Tanzimat dönemine düşünsel ve içeriksel katkısı ayrı olmakla birlikte; basına ve dolayısıyla matbaacılığımıza getirdiği dinamizm, matbaacılık tarihimizde anılmaya değerdir. Matbaa, Şinasî'nin ölümü sonrasında Mısırlı Mustafa Fâzıl Paşa tarafından terekesinden satın alınarak ilk önce Menâpirzâde Nuri, Kayazâde Reşad, Ebuzziya Tefik Bey ve Namık Kemal'e verildiyse de diğerlerinin haklarından vazgeçmesi üzerine, Ebuzziya Tefik Bey'e kaldı. Tefik Bey, 1881'de Matbaa-i Ebuzziya'sını kurana değin bu matbaa ile çalıştı.

VII. 1729-1880 Genel Değerlendirmesi

1729'dan itibaren Osmanlı Devleti'nde başlayan matbaacılık, ilk başta kişisel girişimlerin ayakta tuttuğu bir kurum olmuştur. Kişisel emeklerle ivme kazandırılmaya çalışılmış; dönemin eksiklikleri, üst perdeden fark edilerek, çeşitli sorunlara karşılık bir çözüm olması beklenmiştir. Ancak sosyal ve ekonomik etkenlerle birlikte, bugün bizlerin beklediği düzeyde bir yararı sağlayamayarak serüvenine başlamıştır.

Toplumsal ihtiyaçların karşılığı olmaya başlaması ise, ancak 1790'larda olmuştur. Mühendishâne Matbaası, okul öğrencilerinin kitap ihtiyacının hızlıca ve doğru bir şekilde karşılanması için kurulmuştu. İlk din kitabının 1803'te yayınlanmasıyla da 1803-1839 yılları arasında matbaa, gerçekten topluma mâl olmuş¹³⁵, artık *beşikdevrini* ve emekleme safhasını tamamlayarak, gelişmeye başlamıştır. Bu emekleme devrinde, yani yaklaşık ilk yüz yıllık dönemde hiçbir zaman aynı anda birden fazla matbaa bulunmamıştır.¹³⁶ Aynı zamanda tüm bu matbaalar, toplum yapısına bir değişim ve dinamizm getirmemiştir.¹³⁷ Tabiidir ki, Osmanlı toplumsal yapısının farklılığı sebebiyle ilk matbaaların ve bunların yaptıkları, devletin özellikle askerî eksikliklerinin tamamlanmasına yönelik yayınların, matbaanın Avrupa'da harekete geçirdiği unsurları harekete geçirmesi beklenemezdi.

Daha sonraki süreçte özellikle Takvimhâne-i Âmire ve basının getirdiği dinamizmle beraber bu durumun yıkıldığını ve -yavaş yavaş da olsa- matbaanın

¹³⁴ İnuğur, **Basın ve Yayın Tarihi**, s.195.

¹³⁵ Baysal, **Müteferrika'dan Birinci Meşrutiyete Kadar Osmanlı Türklerinin Bastıkları Kitaplar**, s. 68.

¹³⁶ Yücel Dağlı vd., **Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi Yazmalar Kataloğu**, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2001, s. v.

¹³⁷ Koloğlu, **Osmanlıdan Günümüze Türkiye'de Basın**, s.8.

sadece devlet eliyle idare edilen bir kurum olmaktan çıkarak özel matbaacılığın teşvik edilmeye başlandığını görüyoruz. Takvimhâne-i Âmire'den sonra yarı resmî gazetecilik ve sonrasında anlayışın tamamen değişerek özel gazeteciliğin ve özel matbaacılığın başlaması ve yaygınlaşması birbirini takip eden süreçler olarak karşımıza çıkıyor. Bu dönemde sadece, önceki bölümlerde genel olarak ele aldığımız basın yoluyla değil, o dönemde okul ve öğrenci sayısındaki artış ve okul kitapları basımıyla da, matbaacılığın ciddi bir ivme kazandığını görmekteyiz.¹³⁸ 1860'lardan itibaren 1880'lerin başına kadar aktif olan gazete kültürü, bu dönemin başında yerini kitap kültürüne bırakmaya başlar.¹³⁹ Baysal, genel olarak başlangıcından itibaren sekiz bölüme ayırdığı matbaacılık tarihinin bu kısmını, (1850-1868) *İlk edebî çeviriler devri* ve (1869-1875) *Tiyatro ve roman devri* olarak niteler.¹⁴⁰ Bu artışla beraber matbaacıların sayısında da artış görülür.¹⁴¹

Bu süreç içerisinde 1800'lü yıllara değin matbaacılık tekniği ile alakalı da bir yenilik veya ilerlemeye rastlamıyoruz. 1800'lü yılların başında Bulak Matbaası, sonrasında ise Mühendishâne Matbaası ile, renk, şekil ve baskı kalitesi yönünden başarılı eserler verilmeye başlanıyor ve bunu, matbaada ilk dinî içerikli eserin basılması yani 'halka yönelik' eserlerin basılmaya başlanması; devletin matbaasında halkın da istediği eserleri bastırabilme imkanının tanınması ve özel matbaacılığın teşvik edilmeye başlanması takip ediyor.

Özel matbaacılığın gelişmesi ise, gazete kültürü ile paralel bir gelişme göstermiştir. *Vekâyi-i Mısriyye*, *Takvim-i Vekâyi* ve *Ceride-i Havadis*'in başlattığı resmî ve yarı-resmî gazetelerin ardından, önce Agah Efendi'nin *Tercümân-ı Ahvâl* ile başlattığı dinamizmi, Şinasî'nin *Tasvîr-i Efkâr* matbaası ve gazetesi takip etmiştir.

İşte bu süreçlerin içerisinde Ebuzziya Tefik Bey, hem bu dinamizm içerisinde yetişmiş, bunun yanı sıra, çok yönlü kişiliği ve sanatsal becerileri ile de ufak adımlarla ilerleyen matbaacılık tekniğine hızlı bir ivme kazandıranlardan biri olmuştur.

¹³⁸ Türesay, **a.g.m.**, s. 7.

¹³⁹ **a.g.m.**, s. 4.

¹⁴⁰ Baysal, **Müteferrika'dan Birinci Meşrutiyete Kadar Osmanlı Türklerinin Bastıkları Kitaplar**, s.44.

¹⁴¹ Server İskit, **Türkiye'de Neşriyat Hareketleri Tarihine Bir Bakış**, Ankara, Milli Eğitim Bakanlığı, 2000, s.84.

BİRİNCİ BÖLÜM

EBUZZİYA TEVFİK BEY

1.1. Biyografisi

Ebuzziya Tevfik Bey, gazeteci, matbaacı, yayımcı kimlikleriyle 1849-1913 yılları arasında yaşamış ve Tanzimat ve Meşrutiyet gibi çalkantılı, değişim sancılarının en hararetiyle yaşandığı dönemlerde ortaya koyduğu işlerle tarihimizde önemli bir yeri haiz olmuştur. Onun bir Osmanlı entelektüeli¹⁴² olarak anılmasına sebep olan çok yönlü kişiliği, edebiyat ve sanatın çeşitli dallarında birçok esere hayat vermiştir. Ebuzziya Tevfik Bey hakkında yapılan çalışmalara Literatür kısmında değinilmiştir. Bu çalışmaların genellikle Ebuzziya Tevfik Bey'in Türk dili ve Edebiyatı alanına yapmış olduğu katkılara ya da kendisinin siyasi kimliğine ayrıldığı görülüyorsa da edindiği aydın kimliği, bunlardan ziyade, gazetecilik, yayıncılık ve işbu teze de bir yönüyle konu olan matbaacılık alanlarında yaptığı özgün ve başarılı işlere dayanır.¹⁴³ Mecmualarında; çalıştığı ya da bastığı gazetelerde, tiyatrodan hatırate değin bir çok türde yayımladığı eserlerine rağmen Tarihimiz onu edebî bir şahsiyetten çok, “ansiklopedik bilgiye sahip bir nâşir”¹⁴⁴ olarak tanımlar ve matbaacılığa katkılarını vurgular. İlgili döneme ait en önemli katkısı edebiyat çevreleri ile olan yakın temâsı ve onların eserlerini basmak suretiyle Türk Edebiyat Tarihi'nin bir nevi belleği olması yanı sıra, Avrupaî tarzda bir bakış açısı ile Avrupa'daki örneklerinden bile başarılı baskılar gerçekleştirmiş olmasıdır. Özellikle Matbaa-i Ebuzziya'yı açtığı tarihten sonra ortaya koyduğu orijinal işlerle kazandığı başarılar¹⁴⁵, bugün hala altı çizilmesi gereken bir aydın kimliğini ortaya koyar. Dönemin içerisinde bulunduğu salt 'Batılılaşma' ya da 'Osmanlılık' ikileminde O, inandığı işi ısrarla devam ettirmiş, o günün bilgi üretimi süreçlerinde aktif rol oynayanlardan biri olmuştur.

XIII. yüzyılda Horasan'dan Konya'nın (bugün Ankara'ya bağlı olan) Şereflikoçhisar kasabasına yerleşen nüfuslu bir ailenin¹⁴⁶ çocuğu olup 1849 yılında

¹⁴² Özgür Türesay, “Osmanlı Kimliğinin Peşinde: Ebuzziya Tevfik”, **Müteferrika: Kitâbiyat Dergisi**, S.21, 2002.

¹⁴³ Mustafa Canelli, **Tanzimat Aydınlarından Renkli Bir Sima: Ebuzziya Tevfik Bey**, 1994, s. [5].

¹⁴⁴ **A.e.**, s. 40.

¹⁴⁵ Türesay, **a.g.m.**, s.6.

¹⁴⁶ Ayrıntılı soy kütüğü için bkz. Reşat Ekrem Koçu, “Ebuzziya Mehmed Tevfik Bey”, **İstanbul Ansiklopedisi**, İstanbul, 1968, s. 4876.

İstanbul'da doğmuştur.¹⁴⁷ Babası Hasan Kâmil Efendi öncesinde Konya'da, Evkâf mümeyyizlerindendi, 1843 yılında İstanbul'a tayin ile burada Maliye Dâiresi Sergi Kalem Memuru olarak görev yapmaya başlamıştı.

Mehmed Tefvik Bey, beş yaşında Sultanahmet'te, Cevrî Usta Mekteb-i İbtidâiyyesi olarak zikredilen Cevriye Kalfa Sıbyan Mektebi'ne yazdırıldı.¹⁴⁸ Çok erken yaşta, sekiz yaşında iken babasının ölümü ile peder-mânde¹⁴⁹ usulü ile Maliye Sergi Muhasebesi'nin İrad Odası'na maaşlı stajyer olarak tayin edildi. Bundan sonra düzenli bir eğitim hayatı olmadı. Kendini önce kalem odalarında, daha sonra ise memurluğu vesilesi ile edindiği çevresi ve yazın hayatında tanıştığı arkadaş ve dostları ile yetiştirmiştir. Meselâ 1859 yılında Maliye Kitabet Odası'nda iken aynı kalemde memurluk yapan Abdülhak Hâmid ile beraber, aynı kalemin şefi olan Hacı Edhem Paşazâde Kadri Bey'den Arapça, Farsça ve edebiyat dersleri almışlardır.¹⁵⁰ Daha sonraları ise girdiği edebiyat çevreleri de –örneğin Şinasi'nin Tasvîr-i Efkâr Matbaası ya da o zamanın edebî mahallerinden olan Uzun kahve- bunun gibi, kendisi için hep öğrenme yeri olmuştur.¹⁵¹ Zaten günün şartlarına bakıldığında, aydın kesimin yetişmesinde birincil rolün memuriyetler ve odalarda süregelen usta-çırak ilişkisi ve daha sonrasında yazın ve gazete kültüründe¹⁵² olduğu görülür. Tefvik Bey'in, 1862 yılında kurulan Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye'ye yazılarak eğitimini ilerletmek için konferanslardan yararlanmaya çalışması da öğrenmeye ne kadar istekli olduğunu ve önem verdiğini bizlere gösteren bir diğer örnek olarak biyografisindeki yerini almıştır.¹⁵³

23 Mayıs 1859'da Mâliye Kitâbet Odası'na; 13 Mart 1867'de ise Eshâm-ı Umûmiyye Emânet-i Tahrîrât Kalemî Mümeyyizliği'ne tayin edildi ve buna yakın zamanlarda o zamanın resmî gazetesi olan Rûznâme-i Cerîde-i Havâdis gazetesine imzasız yazılar yazmaya başladı.¹⁵⁴ Bu gazetede yazdığı sırada, gazetede bir yazıya getirdiği eleştiriler dolayısıyla önce Namık Kemal, onun vasıtasıyla da Şinasi

¹⁴⁷ Ziyad Ebuzziya, "Ebuzziya Mehmed Tefvik", **DiA**, c.10, 1994, s. 374.

¹⁴⁸ Gür, **a.g.e.**, s. 25.

¹⁴⁹ Peder-mânde: Farsça 'babadan kalma' demek olup, o zaman uygulanan usule göre, vefat edenin yerine oğlunun alınmasıdır.

¹⁵⁰ Ebuzziya, **a.g.md.**, s. 374; Canelli, **a.g.e.**, s.10.

¹⁵¹ Şahap Nazmi Coşkunlar, "Ebuzziya Tefvik, Hayatı ve Eserleri", **Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni**, c. 6, S. 4, 1957, s. 64.

¹⁵² Özgür Türesay, "II. Abdülhamid Dönemi Yayımcılığı, Matbaa-i Ebuzziya ve Bastığı Kitaplar", **Müteferrika**, s.34, 2008, s.4.

¹⁵³ Ebuzziya, **a.g.md.**, s.374; Adnan Akgün, **Ebuzziya Tefvik'in Mecmua-i Ebuzziya'daki Hatıraları**, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1987, s. 2.

¹⁵⁴ Akgün, **a.g.t.**, s.1; Canelli, **a.g.e.**, s.11.

ile tanıştı ve Tasvîr-i Efkâr gazetesinde yazmaya başladı.¹⁵⁵ Yukarıda da zikredildiği üzere, Şinâsi'nin bu matbaası kendisi için mühim bir yetişme yeri oldu.

1868 yılında, Şûrâ-yı Devlet Reisliği'ne tayin edilen Midhat Paşa'nın, etrafına kabiliyetli ve yetişmiş kimseleri toplama isteğiyle Tevfik Bey de Şûrâ-yı Devlet Maarif Dâiresi'ne ikinci sınıf mülâzım olarak alındı. Mülâzım, yine stajyer manasında kullanılan bir tâbir olup, bu kişiler ilkin yapılan işi öğrenip daha sonra aylığa geçerlerdi. İkinci sınıf mülâzım ise, “*Mülâzım-i Sâni*” olarak geçer ve “*askerlik teşkilâtında zâbitliğin ilk derecesi*”¹⁵⁶ ni ifade ederdi. Ebuzziya'nın ikinci sınıf mülâzım kademesi ile alındığı bu Dâire, birçok fikir adamını barındıran kadrosu ile 1869 Maârif Nizamnâmesi'ni hazırlayacaktır. 27 Şubat 1869'da Şûrâ-yı Devlet Reisi'nin değişmesi üzerine Tevfik Bey, tekrar tayin edilerek Adliye Dâiresi Mülâzımlığı'na geçirildi.¹⁵⁷ Bu yıllarda, Terakkî ve Diyojen gazetelerinde yazmaktaydı. Hararetili bir yazın dili olan Ebuzziya'nın memuriyetleri yanı sıra gazetelerde yazıyor olması Hükümet tarafından uygunsuz bulununca 1872'de vazifesine son verildi.

Bu sıralarda Şinâsi'nin ölümü ile matbaası da Mısırlı Mustafa Fâzıl Paşa tarafından terekesinden satın alınarak ilk önce Menâpirzâde Nuri, Kayazâde Reşat, Ebuzziya Tevfik Bey ve Namık Kemal'e verildiyse de diğerlerinin haklarından vazgeçmesi üzerine matbaa, Ebuzziya Tevfik Bey'e kaldı. Bu matbaada basılan ilk eserler, daha önceden Mihran Matbaası'nda basılmakta olan İbret, Ebuzziya Tevfik'in ilk telifi olan Ecel-i Kaza adlı piyesi ve Evrâk-ı Siyâsiye-i Reşîd Paşa adlı eserdir. Gündoğdu, bu ilk eserler arasında Namık Kemal'in Salâhaddin Eyyubi adlı eserini de zikreder.¹⁵⁸

1872 yılının temmuz ayında, İbret gazetesinin 19. sayısında iken dört ay süre ile kapatılması sonucu, Ebuzziya Tevfik Bey de İzmir'de yeni kurulan Muhâkeme-i Kebîre-i Merkeziyye başkatipliğine tayin edildiyse de yeni bir Sadaret değişikliği ile bu görevden affolunarak İstanbul'da kaldı. Ancak gazeteyi beraber çıkarmakta oldukları Namık Kemal'in Gelibolu mutasarrıflığına tayin edilmesi, *Sirâc* adlı bir gazeteyi tek başına çıkarmak istemesine sebep oldu. Bu isteği reddedilerek ruhsat verilmedi. Ebuzziya Tevfik Bey de *Hadîka* isimli bir ziraat gazetesinin haklarını aldı

¹⁵⁵ Ebuzziya, **a.g.md.**, s. 374.

¹⁵⁶ Mehmet Zeki Pakalın, **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü II**, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1983, s. 611.

¹⁵⁷ Akgün, **a.g.t.**, s. 2.

¹⁵⁸ Fahriye Gündoğdu, **Ebuzziya Tevfik'in Türk Basımcılığına Getirdiği Yenilikler ve Türk Kütüphaneciliğine Katkıları**, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bilim Uzmanlığı Tezi, 1982, s. 15.

ve bu gazeteyi, müsait şartlar oluşunca; 1872 yılı Kasım ayında, siyasî bir gazete haline getirerek yayımlamaya başladı. Bu sırada Tasvîr-i Efkâr Matbaası'nda da kitaplar neşretmeye devam etmekteydi.

1873 yılı Şubatı'nda *Hadîka* gazetesinin de yazıları Hükümetçe uygun bulunmayınca, 56. sayısından itibaren iki ay süre ile kapatıldı. Tefik Bey, yayıma devam etme isteğiyle *Cüzdân* isimli bir dergi çıkardı ancak bu dergi de ilk sayıdan itibaren hem kapatıldı hem de toplattırıldı. Ancak bu sırada daha önce imtiyazı reddedilen *Sirâc* gazetesinin yayın izni çıktı ve 1873 yılı Mart ayından itibaren bu gazete ile yayıma devam etti. Nisan 1873'te ise, Namık Kemal'in *Vatan yahut Silistre* piyesinin gördüğü ilgi ve uyandırdığı heyecan ve *İbret* gazetesinde bu oyun üzerine yazılan yazılar ve aynı sıralarda Ebuzziya Tefik Bey'in de maaşlarını alamadıkları için yürüyüş yapan tersane işçileri hakkındaki makaleleri, Hükümet'i çeşitli önlemler almaya itti ve zararlı yayınlarda buldukları gerekçesiyle Ebüzziyâ Tefik Bey ile Ahmed Midhat Efendi Rodos'a, Namık Kemal Magosa'ya, Menâpirzâde Nûri ve Bereketzâde İsmail Hakkı Bey de Akkâ'ya sürgüne gönderildi.

Rodos'ta iken geçimini sağlayabilmek adına, İstanbul'da matbaasını emanet ettiği Şemsettin Sâmî'ye yazılarını göndererek 1875 Kasım'ında "*Muharrir*" adıyla bir dergi yayımlatmaya başladı. Ayrıca yine burada iken, Batılı tarzda ilk edebiyat antolojisi olan "*Numûne-i Edebiyyat-ı Osmaniyye*"yi hazırladı. Bu vakte kadar Mehmed Tefik imzasını kullanmaktayken sürgünde kendi imzasıyla yazılar yayınlaması mümkün olmayacağından büyük oğlu Ziya'ya ithafen Ebuzziya mahlasını kullanmaya başladı. 1876 yılında, Ahmed Midhat Efendi ile beraber Medrese-i Süleymâniyye'yi kurdu.¹⁵⁹ Yine aynı yıl çıkarılan genel aflu İstanbul'a döndü. Döndükten sonra gazetelere verdiği ilânla, sürgünde kullandığı Ebuzziya mahlasının kendisine ait olduğunu ve bundan sonra hep bu ismi kullanacağını 12 Temmuz 1876 tarihli 119 numaralı *Sabah* gazetesi şu ilanı ile açıkladı:

"Gerek muharrir unvâniyle neşrolunmakta olan eserim ve gerek vücuda getirdiğim sâir âsâr-ı edebîyye ve ilmiyyeyi menfâda bulunduğum müddetçe kendi namıma neşretmek hâl ve mevki' hükmünce nâ-kâbil idi. Bu sebeple bir başka nâma lüzum görüldüğü; halbuki bazı kere, hava almakta bile bin türlü su'ûbute uğrayan bir mahbûs, başkasının namını nasıl alabilir? Ma'âzallâhu Te'âlâ bir de ğâsıblık mı kazanmalı?"

¹⁵⁹ Ebuzziya, **a.g.md.**, s. 375.

Binâenaleyh âlem-i insâniyete yegâne yâdigârım olan oğlumun nâmını ki, beni tarafımdan tesniye edilmiş olmaklığı için bütûn değilse de, istiâre târikiyle tahallüse kendim de bir hakk-ı übüvvet bulduğumdan, yazdığım eserlerin kâffesine “Ebuzziya” nâmına ruhsat almış; ve şimdiye kadar Muharrir’i o nâma neşretmiş idim.

Şimdi ise, Lûtf-i celîl-i Hazret-i Pâdişâhî, vatan ve ebnâ-yı vatanla beraber, bizim de imdâdımıza yetişerek, itlâk ve avdetimiz müyesser olduğu için, gerek eski eserlerimi ve gerek min-ğayri-haddin bundan böyle yazacağım şeyleri kendi nâmına neşretmeye zamân ve mekân müsâ’id ise de, menfî iken, küçük oğlumun nâmına ilticâ, yani kendi namımın olmadığı bir zamânda o nam ile istifâde eylediğim halde, hürriyetimi kazandığım için, onu terketmek küçücük bir çocuğa karşı, büyücek bir küçüklük olduğundan, bâ’de-mâ eserlerimi Ebuzziya Tefvik unvanı altında neşreyleceğimi kariin-i kirâm hazeratına arz ve ilân ederim.”¹⁶⁰

1876’da Rodos sürgününden dönen Ebuzziya, bu tarihe kadar daha çok “*edebi bir şahsiyet*” izlenimi oluşturur. Muhtemelen bu durum daha öncesinde Namık Kemal ve Şinasî gibi edebiyatçılar çevresinde bulunmuş ve yetişmiş olması dolayısıyladır. O da dönemin diğer yazarları gibi, inandığı fikirleri savunmak üzere bilinçli bir şekilde yazın hayatında yer almaktayken dönüşünden sonra, sürgünde yaşadığı zorlu günlerin de etkisiyle, daha çok basım, yayın ve matbaacılık alanlarında orijinal işler ortaya koymakla uğraşmıştır. Bu tarihten sonra edebiyatla münasebetini tamamen kesmemekle birlikte, bu dala eskiden olduğu kadar ağırlık vermediği görülür.¹⁶¹

Çoğu kaynakta, İstanbul’a döndükten sonra Sultan II. Abdülhamid Han’ın hazırlattığı Kanun-i Esasî çalışmalarına katıldığı belirtilmekte ise de Türesay, bunun bir kaynaktaki belirsiz bir ifadeden başka dayanağı olmadığını aktarır.¹⁶² Aynı zamanlarda sarayda kurulması tasarlanan Cem’iyyet-i Mütercimîn’e de dâhil edildi. Ancak bu cemiyet, Ziya Paşa, Namık Kemal, Ebuzziya ve Nuri Beylerle beraber cemiyette yer alması düşünülen Ali Suavi ismine, diğer üyelerin itirazı ve beraber

¹⁶⁰ Canelli, **a.g.e.**, s. 22.

¹⁶¹ Karataş, **a.g.t.**, s. 72.

¹⁶² Özgür Türesay, “Ebuzziya Tefvik ve Mecmua-i Ebuzziya (1880-1912)”, **Müteferrika**, S: 18, 2000, s.91.

çalışmak istememeleri sonucu dağıldı ve bir daha da toplanmadı. Bu çalışmalar dışında Ebuzziya, daha çok matbaası ve “*Muharrir*” dergisinin basımı ile uğraştı.¹⁶³

1877’de Viyana’ya bir seyahat gerçekleştirdi.¹⁶⁴ Aynı yıl, yaşanan siyasî gelişme ve tehlikeler sonucu Sultan II. Abdülhamîd’in Meclis-i Mebûsan’ı dağıtıp Kânûn-i Esâsî’yi askıya alması bazı çevrelerce hoş karşılanmadı. Hükümetçe olumsuz söylemlerin önüne geçilmesi amacıyla yapılan çeşitli atamalarda, Ebuzziya da 11 Ağustos 1877 tarihinde Bosna Vilâyeti Mektupçuluğu’na ilk önce asaleten, yaklaşık bir sene sonra 22 Temmuz 1878 tarihinde de vekâleten atandı. Bu görevi, 1878 yılında Avusturya’nın Bosna’yı geçici olarak işgal etmesine kadar sürecektir. Ebuzziya Tevfik Bey bu görevi sırasında “*Bosna Vilâyeti Salnâmesi*”nin 13. sayısını özgün bir şekilde tipografi baskı ile yayımlamıştır.¹⁶⁵

1878 Ağustos’unda İstanbul’a dönen Ebuzziya, 1879’da “*Sâlnâme-i Ebuzziya*” adıyla bir özel almanak yayınladı. Bu Salnâme muhtevâsı bakımından sakıncalı bulunarak daha matbaadan çıkmadan yok edilmiştir. Âlim Gür, Ebuzziya Tevfik Bey’in bu tarihten sonra, Konya sürgününe kadar, basın, yayın hayatının “*olgunluk*” dönemini yaşadığını söyler ve kendisinin 1880’den sonra, toplam 18 adet yıllık türü eser yayımladığını aktarır.¹⁶⁶ Yine o zamanın en kaliteli yayınlarından olan “*Mecmû’a-i Ebuzziya*” da 1880 yılı itibari ile 15 günlük bir dergi olarak çıkmaya başlar. Bu dergi ara ara kesintiye uğrasa da 159.sayısının yayımlandığı 1912 yılına kadar basılır. Derginin 52. sayısı değişiklik ve yeniliklerin başladığı yıl olmuş, ilk defa bu tarihte dergide resim basılmıştır. Derginin önceki sayılarına nazaran sayfa sayısı arttırılmış, yine sayfa düzenlemeleri de bu sayıdan itibaren değişmiştir.¹⁶⁷

1881 yılı, çalışmamıza konu olan ve çok başarılı baskılar gerçekleştirdiği ve ihtiyaçlara yönelik kitap serilerini bastığı Matbaa-i Ebuzziya’nın kuruluş yılı oldu.

“Matbaa-i Ebuzziya, nefâset-i temsil, intizâm-ı edevât, tenevvü’-i müzeyyenât ve letâfet-i tîbâata âid birçok husûsat itibariyle matâbî’-i Osmâniyyenin umûmuna ilân-ı rüchân eder. Sâir matbaalarla yüzde yüz nisbetinde olan fark-ı nefâsetiyle beraber ücret-i tab’iyyesi sâir matbaaların ücret-i tab’iyyesinden, fakat yüzde 40 ziyâdedir. Türkçe’den başka, Alman, İngiliz, İslav, Fransız lisânlarına mahsûs hurûf-ı

¹⁶³ Gür, **a.g.e.**, s.31.

¹⁶⁴ Gür, **a.g.e.**, s.31.

¹⁶⁵ Akgün, **a.g.t.**, s. 7.

¹⁶⁶ Gür, **a.g.e.**, s. 32.

¹⁶⁷ Canelli, **a.g.e.**, s. 52.

mütenevvia ve müzeyyene dahi mevcûd olarak her nev' âsâr ve evrâk tab' eder."¹⁶⁸

ilanı ile kuruluşunu duyuran matbaada hakikaten Türkçe yanı sıra Fransızca başta olmak üzere, çeşitli dillerde gazete, fatura, etiket, zarf, form ve kartpostallar basıldığını görüyoruz.¹⁶⁹

Bu matbaayı kurmak için Almanya'dan son teknoloji baskı makineleri ve aletler getirterek, 1882'de fiilen faaliyete geçirdi. Modern basımcılık etkinliklerini başlattığı matbaası bu olmuştur.¹⁷⁰ Yukarıda bahsi geçen Mecmua-i Ebuzziya'daki yenilikleri de yine bu matbaasını kurduktan sonra gerçekleştirmiştir. 1882'den itibaren hepsi kendi telifi olan 12 hal tercümesi ile, "*Kitâbhâne-i Meşâhir*" serisini ve 1886'dan itibaren ise, "*Kitâbhâne-i Ebuzziya*" adı altında olmak üzere 110 eser yayımlamıştır. Bu kitaplar serisi bir ilk olup, geniş kitlelere kitap okuma alışkanlığı kazandırılması amacını güdüyordu. O, herkesin kitaplara erişmesini ve bir kütüphanesi olmasını istiyor ve bu sebeple de 36 sayfalık küçük hacimleri olan bu kitap serilerini yayımlıyordu. O zaman için bu hizmeti, milletin entelektüel seviyesini kalkındırıcı bir araç olmuş¹⁷¹ ve zamanına göre başarılı bir ilgi de görmüştür. Kendisi ise, kitap ile ilgili düşüncelerini şu cümleler ile dile getirmiştir:

"Akvâmın yek diğerine nisbette hâ'iz olduğu merâtib-i ma'ârifi ta'yîn için bir mi'yâr vardır ki ismi "*Kitâb*"dır. O nerede çok bulunur, nerelerde çok okunur, nerelerde çok sarf olunur, nerelerde çok basılırsa o kavim, o memleket, o halk, o nisbette nisâb-ı ma'ârifi hâizdir."¹⁷²

1888 yılında ise, "*Luğat-ı Ebuzziya*"sını yayımlamaya başlamıştır. İlk başta 25.000 kelime ve bu kelimelerle alakalı 2500 resmi içerecek şekilde planlanan eserin ancak iki cildi tamamlanabilmiştir. Bu eseri ortaya koymak istemesinin sebebi ise, artan bilgi karşısında, bilgiye erişimin sağlanabilmesi için ilim ve fenlere dair

¹⁶⁸ Özgür Türesay, "Bir Osmanlı Matbaacısının Sergüzeşti: Ebuzziya Tefvik'in Matbaa-i Ebuzziya'sı", **Toplumsal Tarih**, Ağustos 2004, s. 40.

¹⁶⁹ Bu matbaaya ait klişe albümleri ve çeşitli baskı örnekleri, İslam Araştırmaları Merkezi (Üsküdar, İstanbul) Arşivi Ziyad Ebuzziya Evrakı Koleksiyonu'nda incelenebilir.

¹⁷⁰ Gündoğdu, **a.g.m.** s. 5.

¹⁷¹ Canelli, **a.g.e.**, s. 41.

¹⁷² Gür, **Ebuzziya Tefvik Hayatı**, s.208.

bilgilerin alfabetik olarak sıralanarak, ansiklopedik sözlüklerin hazırlanmasında görmesidir¹⁷³.

1891'de sanatın birçok dalı ile ilgisi bulunduğundan kendisinin ısrarlı talepleri üzerine¹⁷⁴, 6000 kuruş maaşla, Mekteb-i Sanâyi-i Nefise (İstanbul Güzel Sanatlar Okulu) Müdürlüğü'ne getirildi. Ancak ders vermeleri için Avrupa'dan bazı sanatkârları getirtmesi ve yenilikçi faaliyetler yapmak istemesi üzerine hakkında verilen jurnallerin etkisiyle buradaki görevi 1892 yılı Aralık ayına kadar sürdürdü¹⁷⁵. Buradan sonra 1893'te Kütüphanê-i Umûmî'nin düzenlenmesi ve nezaretine, 3000 kuruş maaşla memur edildi¹⁷⁶. 1894'te Şûra-yı Devlet Âzâlığı'na atandı¹⁷⁷.

1900 yılında hakkında verilen jurnaller sebebiyle oğlu Talha ile beraber Konya'ya sürgün edildi. Konya'da iken edebiyatla fazlaca ilgilenmemiş, sadece *Konya Vilâyet Gazetes*'nde imzasız yazılar yazmış¹⁷⁸ bunun haricinde daha çok sanat faaliyetlerinde bulunmuştur. Burada olduğu müddetçe Konya sanat ve folklorunu incelemiş, bahçesinde lâle yetiştiriciliği yapmış ve resim sanatı ile ilgilenmiştir. Geçimini sağlamak için oğlu Talha ile birlikte Konya şehrinde halı tezgâhı kurdurup, Lâdik'ten getirdiği halıcı ustaları sayesinde yazılarını kûfi stilde yazdığı ve arabeskle süslediği ayet-i kerime, hadis-i şerif ve güzel sözlerle donatılmış halılar, seccâdeler ve duvar levhaları dokutturmuştur. Bu halılardan birisini de Sultan II. Abdülhâmîd'e hediye olarak yollamıştır. Halı hâlen Dolmabahçe Sarayı'nda sergilenmektedir.¹⁷⁹

II. Meşrutiyet'in ilânı ile beraber çıkarılan genel aflla 1908 tarihinde İstanbul'a döndü. Bundan sonraki süreçlerde aktif olarak politika içerisinde yer alarak İttihat ve Terakkî Fırkası'ndan Antalya Mebusu seçildi. Sürgünde iken büyük ölçüde zarar gören alet ve edevatına rağmen matbaasını tekrar açarak *Mecmûa-i Ebuzziya*, Fransızca "*Le Courier d'Orient*" gibi yayınları tekrar yayımlamaya başladı ancak sürgünden önceki seviyeyi tekrar yakalaması mümkün olmadı. Yine 1909 yılında Şinasi'nin Tasvir-i Efkâr gazetesinin imtiyazını alarak bunu "*Yeni Tasvîr-i Efkâr*" adı ile çıkarmaya başladı.

Ebuzziya, aynı zamanda bir kufi hattatı ve arabesk süsleme sanatçısıydı. Yıldız Sarayı'nın salon tezyinatı, Yıldız Cami'in tezyinatı ve levhaları Ebuzziya'ya

¹⁷³ A.e.

¹⁷⁴ BOA, YEE, 15-85.

¹⁷⁵ Coşkunlar, a.g.m., s. 69.

¹⁷⁶ BOA, Y.EE. 138/17; BOA, Y.A.RES. 67/41.

¹⁷⁷ BOA, BEO. 335/25094.

¹⁷⁸ Ebuzziya, a.g.md., s.376.

¹⁷⁹ Canelli, a.g.e., s.35.

yaptırılmıştı. Ayrıca Padişahın kendi eliyle imal ettiği muhtelif ahşap eserlere işlediği “*Abdülhamid*” amblemleri onun istifidir.¹⁸⁰

27 Ocak 1913 günü, gazetesi için yazdığı yazıyı matbaaya bıraktıktan sonra evine dönerken vapurda hayata gözlerini kapadı. Vefatı büyük üzüntü uyandıran Ebuzziya Tefik Bey, Bakırköy'deki aile mezarlığına defnedildi. Ölüm tarihi, Üsküdarlı Talat Bey tarafından şu kıta ile tespit edilmiştir:

“*Nâgâh Ebuzziya Da Gitti*
Dergâh-ı Bülend-i Kibriyâya
Cevher Gibi Bir Düşer Bu Târîh
Hakk Rahmet Ede Ebuzziya'ya.”¹⁸¹

1.2. Matbaacılığa Katkıları

XIX. yüzyıl, Türk basımcılığının emekleme dönemini geride bıraktığı ve gelişmeye başladığı bir dönemi ifade eder.¹⁸² Özel gazeteler ve ilk dergilerin çıkışıyla hareketlenen yazın kültürü, daha önceki süreçlerde “*ihtiyâçların karşılığı*” olarak kültürümüze yerleşmemiş olan matbaanın, bu dönemde hem teknik yönden hem de anlayış bakımından hızla gelişmesine sebep olur. Ebuzziya Tefik Bey de bu yeni kültürün benimsetilmesi yolunda gazeteleri, dergileri ve matbaası ile hizmet vermiştir.¹⁸³

Ebuzziya Mehmed Tefik Bey'in düzenli bir tahsil görmemekle birlikte, ilk bakışta dönemin genel temayülünün bir sonucu olarak, teknik anlamda Batı'dan ve Fransız kültüründen etkilenmiş olduğu¹⁸⁴ ve bu özelliğinin matbaacılığına ve dolayısıyla, Matbaa-i Ebuzziya'dan çıkan eserlerine de yansıdığı söylenebilir. Ancak, bu durumun Ebuzziya Tefik Bey'in dünya görüşü için tek başına yeterli bir hüküm olmadığı çalışmalarında açıkça görülmektedir. Zira kendisi, diğer taraftan yaptığı sanat dolu baskılar Fransa cumhurbaşkanının da dikkatini çekmiş, “*Ma'ârife Hizmeti*” dolayısıyla kendisine bir liyakat madalyası gönderilmiştir.¹⁸⁵ Bu anlayışı bakımından, eserlerinde ve baskı tekniklerinde Avrupa'yı izleyen fakat özgün fikir

¹⁸⁰ Ebuzziya, **a.g.md.**, s.375 – 376.; Karataş, **a.g.t.**, s.74.

¹⁸¹ Gür, **a.g.e.**, s.36.

¹⁸² Fahriye Mercanlıgil Gündoğdu, “Ebuzziya Tefik'in Türk Basımcılığına Getirdiği Yenilikler”, **Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni**, c.32, S.1, 1983, s. 5.

¹⁸³ Canelli, **a.g.e.**, s. 185.

¹⁸⁴ Akgün, **a.g.t.**, s.12.

¹⁸⁵ Gündoğdu, **a.g.m.**, s.8.

dünyası ile bir zaman sonra baskı tekniklerinde Avrupa'yı da geride bırakan eserlere hayat vermiştir. Kullandığı teknik ve malzemeler Avrupa için de yenidir.¹⁸⁶ Daha önce kirlili ve kötü bir baskı seviyesinde bulunan matbaacılığımıza yeni bir kan vermiş, kitap ve dergilerinde barındırdığı sanatla, yazma eserlerimizden sonra en nefis eserleri Ebuzziya Tevfik Bey basmıştır.¹⁸⁷ Yazma eserlerimizin haiz olduğu, kadim kitap sanatlarımız olan; tezhip ve hüsn-i hat ile bezeli, sanat dolu görünüşü ve halkın alışkın olduğu gerek dışı yani cildi, gerekse de iç düzeni, teknik yetersizlikler dolayısıyla matbaadan çıkan eserlerde uzun süre yer alamamış ve bu durum okuma alışkanlığı üzerinde olumsuz etkilerden biri olarak öne çıkarılmıştır. İşte, Ebuzziya Tevfik Bey'in hem bir hattat olarak özellikle kûfi tarzındaki yazıları ve süslemelerinde kullandığı hem girift hem de Barok ve Gotik süsleme öğeleri, beraber ve uyum içinde görülür ve yazma eserlerde bulunmuş olan inceliği hatırlatır. Bu ise, onun kullandığı baskı teknikleri sonucu öncü olduğu yeniliklerden biridir.

Yine, XIX. yüzyılın matbuat merkezi olan Leipzig Matbuat Cemiyeti'nin her yıl hazırladığı matbuat albümü olan "*Internationaler Graphischer Muster Austausch*"e tüm eserleri kabul edilen ve yayınlanan ilk ve tek Türk'tür.¹⁸⁸ 1890 yılında ise bu başarısı, yine aynı cemiyet tarafından bir takdimnâme ve şeref madalyası ile taçlandırılmıştır. Bundan başka, Times gazetesinde de Matbaa-i Ebuzziya'yı takdir eden bir yazı yayınlanmıştır. Bu yazıyı 1891 (h.1310) yılı *Nevsâl-i Ma'rifet* mecmuasının 11. sayısında görüyoruz. Yani Ebuzziya Tevfik Bey, sadece Türk matbaacılığını ilerletmekle kalmamış, Türk matbaacılığını dünyaya tanıtmakta da önemli bir rol oynamıştır.

Biyografi kısmında da zikredildiği üzere, Ebuzziya Tevfik Bey de dönemin diğer aydınları gibi, bir amaç uğruna yazın ve matbuat hayatında bilinçli bir şekilde bulunmuş ve dönemin zor şartları dahi onu genç yaşından vefatına değin bu amacından caydıramamıştır. Dönemin teknik imkanları göz önüne alındığında kendisinin bir dergi ve üç gazeteyi aynı anda çıkarabilmiş ilk Türk gazetecisi olması, gazetecilik kadar matbaacılığımız için de önemli bir husustur.¹⁸⁹ Ayrıca yazdığı yazılarında, matbuat tarihimizi de ele almış, bu minvaldeki eserleri "*gıdâ-yı rûh-ı irfân*" olarak tanımlamıştır.¹⁹⁰

¹⁸⁶ A.g.e., s.6.

¹⁸⁷ A.e.

¹⁸⁸ Gündoğdu, a.g.t., s.40

¹⁸⁹ Canelli, a.g.e., s.55.

¹⁹⁰ Gür, a.g.e., s.199.

Yine, kitap ilan ve reklamları Ebuzziya Tefvik ile başlamıştır.¹⁹¹ O, yazılarında ilanlar hakkında da ayrıntılı görüşlerini bildirmiş¹⁹² ve ilanı, 'yapılan ya da yapılacak bir şeyi halka duyurmaktır, saklamanın tersidir', diye tanımlayarak gazete ve dergilerinde kitap ilanlarına yer vermiştir. İlk kez Ebuzziya Tefvik Bey, basacağı eserleri önceden planlayarak ilân etmiş ve bu plan neticesinde basmış; bu gibi ilânlarla halka duyurmuştur. Onun yayınlarında, çeşitleri bakımından, çıkaracağı Kitaphâne-i Meşâhir ve Kitaphâne-i Ebuzziya başlıkları altında neşrettiği kitap serileri hakkındaki kitap ilanları yanı sıra, firmalara ait ilanlar ve Matbaa-i Ebuzziya bünyesinde satışını yaptığı oyuncak ve kırtasiye malzemelerinin ilanlarına da rastlamak mümkündür.¹⁹³

Daha önce, matbaalarımızda resimli baskı mevcuttur ve ilk resimli baskı tarihi 1730'dur¹⁹⁴. Ancak dönemin politikaları içerisinde resimli yayınlar hakkında, Matbuat Nizamnâmesi'nde bulunmayan şifahi katı kurallar hâkimdir. Özellikle canlı resmi basılması pek mümkün değildir. Ancak Ebuzziya Tefvik Bey, bu katı kurallara rağmen, yayınlarında hem canlı resmi kabilinden süsleme öğelerine hem de portrelere yer verebilmiştir. Ebuzziya Tefvik Bey, resimli yayınlara izin verilmediği bir dönemde kendisinin birçok portre içeren yayınının çıkmasına izin veren Sultan II. Abdülhamîd Hân'a, "*Rebî-i Marifet*"in 1887 (H. 1303) yılı 6. sene sayısında teşekkürlerini sunar. Dolayısıyla Ebuzziya Tefvik, portre resimlerin de öncüsü olmuştur. Yukarıda da belirtildiği gibi, resimli baskıda, ilk örnekler kendisine ait değildir ancak yeni basım teknolojisi olanaklarını bu yolda ilk defa O kullanmış ve bugünkü anlayışımızdaki resimleri içeren yayınları ilk kez O basmış, yayınlarında resim, portre ve renkli sayfalar ilk kez O yer vermiştir.¹⁹⁵

Ebuzziya Tefvik'in öncü olduğu bir diğer yenilik, kartpostal basımcılığını başlatmış olmasıdır. Matbaasında, altı seri halinde basmayı öngördüğü kartpostallardan, 29 adet tek renk ve iki adet de renkli kartpostal basmıştır. Bu kartpostalların üzerinde tarih olmaması dolayısıyla ilkinin ne zaman basıldığı bilinmemekler beraber, basılan kartpostallardan biri olan Almanya İmparator'u II.

¹⁹¹ Gündoğdu, **a.g.t.**, s.4.

¹⁹² Gür, **a.g.e.**, s.208.

¹⁹³ Türesay, "Bir Osmanlı Matbaacısının Sergüzeşti: Ebuzziya Tefvik'in Matbaa-i Ebuzziya'sı", s. 40.

¹⁹⁴ İbrahim Müteferrika'nın 1730 yılında bastığı, *Tarih-i Hind-i Garbî* isimli eseri, matbaacılık tarihimizde ilk resimli kitap olarak kabul edilir. (Bkz. Gündoğdu, **a.g.t.**, s.31) Resimli baskı, daha önce azınlıklara ait matbaalarda da yapılmıştır.

¹⁹⁵ Gündoğdu, **a.g.m.**, s.8.

Wilhelm'in bulunduğu kartpostal, 1890'lı yılları işaret etmektedir ve aynı zamanda bu kartpostal, basılan ilk renkli kartpostaldır.¹⁹⁶

Bunlardan başka, Ebuzziya Tefvik bastığı kitaplara ait yeniliklerde de istikrarlı bir tavır sergilemiştir. İç kapak ögesi Batı kitaplarında bulunurken, bizim kültürümüzde bazı kitaplarda yerini alır ve standart bibliyografik bilgileri içermez ve bunun haricinde, bu bibliyografik bilgiler kitabın içerisinde dağınık bir halde bulunurken, Ebuzziya Tefvik Bey, ilk eseri *Ecel-i Kaza*'dan başlamak üzere, tüm eserlerine iç kapak unsurunu koymuştur. Çok az istisnası bulunmak üzere, bu iç kapaklarda bulunması gereken tüm bibliyografik bilgiler eksiksiz bir biçimde verilmiştir.¹⁹⁷ Yine bu iç kapaklarda standart bir düzeni izlemiştir. Ebuzziya Tefvik'in bu uygulamaları ile, etkin olduğu dönemde iç kapaklı eserlerin sayısı artmış ve ilk kez o dönemde bu bilgilerde bir standartlaşma görülmeye başlanmıştır.¹⁹⁸ Bir diğer istikrarlı tavrı ise, cep kitapları serilerinde görülür. Öncelikli olarak bugünkü anlamda bildiğimiz seri eser özelliklerini taşıyan bir seri eseri amacına uygun bir şekilde başarı ile sürdürmekte öncü olmuştur diyebiliriz. Seri eserler, ondan önce de basılmak istenmiş ancak başarılı olamayarak varlıklarını uzun süre sürdürememişlerdir. O ise, bu diziler altında planlı ve programlı bir şekilde 110 esere hayat vermiş¹⁹⁹ ve zamanına göre başarılı satış rakamları yakalamıştır. Diğer bir yenilik ve istikrarlı tavır, bu seri eserlerin hacim ve boyutlarında görülür. Ebuzziya Tefvik Bey, bu serilerde tüm kitapları 15 cm olmak üzere bir boyda basmıştır. Bu serilerden Kitaphâne-i Meşâhir'de sayfa sayılarını önceden belirleyerek tüm eserleri aynı sayfa sayısında; 36 sayfa olarak basmış ve bununla hem taşınabilirliği ve okuma kolaylığını hem de bu kitaplara, maddi yönden herkesin erişebilmesini sağlamak istemiştir. Diğer kitap serisi olan Kitâbhâne-i Ebuzziya da ise sayfa sayıları 40 ila 100 arasında değişmiş ancak yine de kitap hacimleri aynı amaçlar doğrultusunda olabildiğince küçük tutulmaya çalışılmıştır.²⁰⁰ Bu anlamda Ebuzziya Tefvik Bey hem anlayış hem de teknik yönlerden kitap kültüründe başarılı uygulamaların sahibi olmuştur.

Ebuzziya Tefvik Bey'in yıllarca emek verip sürdürdüğü ve üzerinde durduğu ve onunla popülerlik kazanan başka basın-yayın türleri de vardır. Bunlar, çok

¹⁹⁶ **A.e.**, s.10.

¹⁹⁷ **A.e.**, s.61.

¹⁹⁸ Gündoğdu, **a.g.t.**, s.62.

¹⁹⁹ Türesay, "Bir Osmanlı Matbaacısının Sergüzeşti: Ebuzziya Tefvik'in Matbaa-i Ebuzziya'sı", s.42.

²⁰⁰ Gündoğdu, **a.g.t.**, s.64.

başarılı örneklerini ortaya koyduğu, almanak, sâlnâmeler ve Sultan II. Abdülhamîd'in özellikle basmasını istediği takvimleridir. Türkiye'de özel sâlnâme ve almanak yayıncılığını Salnâme-i Hâdika ve Rebî-i Marifet isimli eserleri ile o başlatmıştır.

İşte bu özellikleriyle beraber Ebuzziya Tevfik Bey, diğer yönleri bir yana matbaacılığımızda ilklerin ve başarılı uygulamaların sahibi olarak, önemli bir yeri haiz olmuştur.

1.3. Eserleri

Ebuzziya Tevfik Bey, öncelikle gazete ve dergilerinde olmak üzere, tiyatro, hatırat ve birçok konuda makaleler kaleme almış, biyografi, antoloji, lügat, salnâme, takvimler çıkarmış, böylelikle birçok esere hayat vermiştir. Onun eserlerinin en önemlileri, Kitabhane-i Meşahir ve Kitabhane-i Ebuzziya başlıkları altında çıkarmış olduğu kitap serileri, sanatla donattığı yıllıkları ve süreli yayınları arasında ise hem istikrarı hem de muhtevasının kalitesiyle, Mecmua-i Ebuzziyasıdır.²⁰¹

1.3.1. Telif Eserleri

1.3.1.1. Biyografiler

1. Gutenberg ve İhtira-i Fenn-i Tab'
2. İbn-i Sinâ
3. Galile
4. Napolyon
5. Diyojen
6. Benjamin Franklen
7. Hasan Sabah
8. Buffon
9. Ezop
10. Yahya bin Halid Bermek
11. Harun-er Reşid
12. Jan Jak Russo
13. Nikola Şamfor
14. Surur-i Müverrih
15. İmparator Wilhem

²⁰¹ Mecmua-i Ebuzziya'ya ait ayrıntılı bilgi için bkz. Özgür Türesay, "Ebuzziya Tevfik ve Mecmua-i Ebuzziya (1880-1912)", **Müteferrika**, 2000, s.18.

16. Nefî
17. Kemal
18. Kemal Bey'in Terceme-i Hâli

Ebuzziya'nın *Kitaphâne-i Meşâhir* dizisinden çıkan bu eserlerden dördü; “*Diyojen, Ezop, Benjamin Franklen ve Buffon*”, daha sonra ilavelerle Kitabhane-i Ebuzziya serisinden de basılmıştır.²⁰² Biyografiler haricinde, inceleme ve araştırma kategorisine ait, “*Millet-i İsrailiyye, Makâme-i Tefikiyye, Ne Edat-ı Nefyi Hakkında Tetebbu'ât, Yeni Osmanlılar Tarihi*” ve sadece iki cildi tamamlanabilen *Luğat-ı Ebuzziya*'sı da telif eserlerindedir. Bunun yanı sıra dönemin süreli yayınları içerisinde, imzalı- imzasız birçok yazısı yayımlanmıştır.²⁰³ Bunların yanı sıra İstanbul gazetecileri başlıklı bir eseri de ele geçmemiştir.²⁰⁴

1.3.1.2. Piyesler

1. Ecel-i Kazâ.
2. Habîbe yahut Semâhat-ı Aşk.

1.3.2. Tercüme Eserler

1. Tarîk-i Refâh, Franklen'in Servet Hakkındaki Nesâyihi
2. Üç Yüzlü Bir Karı.

1.3.3. Derlemeler

1. Reşid Paşa Merhûmun Ba'zı Âsâr-ı Siyasiyyesi
2. Numûne-i Edebiyyât-ı Osmaniyye
3. Cûmel-i Muntehabe-i Kemâl
4. Muharrerât-ı Hususiyye-i Âkif Paşa
5. Durûb-ı Emsâl-i Osmâniyye²⁰⁵
6. Muntehabât-ı Tasvîr-i Efkâr (Siyasiyyât: Şinâsi ve Kemâl; Mübâhesât-ı Edebiyye-Mesele-i Mebhûsetün-Anhâ (Mes'eletün Mebhûsetün Anhâ): Şinâsi; Edebiyyât: Kemâl; Makâlat-ı Mütenevvi'a: Kemal; Edebiyat: Şinâsi.)²⁰⁶

²⁰² Canelli, **a.g.e.**, s. 197.

²⁰³ Bu yazıların tam listesi için bkz. Âlim Gür, **a.g.t.**, s. 405-438.

²⁰⁴ Ziyad Ebuzziya, “Ebuzziya, Mehmed Tefik”, **Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi**, İstanbul, 1977, s.420.

²⁰⁵ Durûb-ı Emsâl-i Osmâniyye başlıklı bu eseri Şinasi ile birlikte derlemiştir.

²⁰⁶ Gür, **a.g.e.**, s.440.

1.3.4. Takvim ve Salnâmeler

1. Salnâme-i Hâdika
2. Bosna Vilâyeti Salnâmesi
3. Salnâme-i Ebuzziya
4. Salnâme-i Kamerî
5. Rebî-i Ma'rifet
6. Takvîm-i Rebî' Zamime-i Rebî-i Ma'rifet
7. Takvim-i Ebuzziya
8. Nevsâl-i Ma'rifet
9. İmsâkiyye-i Nevîn
10. Takvîm-i Nisâ
11. A. Cevdet Paşa'nın Takvîm-i Edvâr'ına yaptığı ilavelerle ikinci baskısı.

1.3.5. Süreli Yayınları

1.3.5.1. Gazeteleri

1. İbret
2. Hadîka
3. Sirâc
4. Le Courrier d'Orient
5. Yeni Tasvîr-i Efkâr

1.3.5.2. Dergileri

1. Cüzdan
2. Muharrir
3. Mecmû'a-i Ebuzziya

İKİNCİ BÖLÜM

BELGELERİN ARŞİVCİLİK ODAKLI KRONOLOJİSİ VE MUAMELÂTI

Matbaa-i Ebuzziya, 1881 yılında Ebuzziya Tefvik Bey tarafından İstanbul, Karaköy mevkiinde Eski Mahkeme Sokağı'ndaki Ticaret Hanı'nda açıldı.²⁰⁷ Ebuzziya Tefvik Bey tarafından matbaanın açılabilmesi için gerekli izinlerin verilmesini arz ettiği dilekçesinde, Şinâsi'nin terekesinden alınarak Ebuzziya Tefvik Bey'e kalan Tasvîr-i Efkâr Matbaası'na ait ruhsatnâmenin kaybolması üzerine, yeni bir matbaa açmak isteği bulunmaktadır.²⁰⁸ Dilekçenin hicrî 1293 senesinin 18 Cemâziye'l-âhiri ve miladî 10 Temmuz 1876 günü Zabtiyye Nezâreti'ne iletilerek ruhsatın verilmesi gerekli işlemlerin yapılmasından sonra Matbaa-i Ebuzziya, ilk olarak Rebî-i Mârifet isimli yıllığın 2. sayısını basar.²⁰⁹ Bundan sonra, bu matbaada, 1955 yılına kadar Ebuzziya Tefvik Bey'in sahibi olduğu gazete ve dergiler, takvimler, yıllıklar yanısıra antetli matbu formlar, kartpostallar, nüfus kağıtları ve ders kitapları gibi çok çeşitli materyaller basılmıştır. Tabiidir ki, Başbakanlık Osmanlı Arşivi bünyesinde özel basım işleri ile alakalı evraka rastlamıyoruz. Ancak matbaadan devlet tarafından talep edilen nüfus tezkirelerine ya da yine devletin okullar için bastırmak istediği ders kitaplarına dair belgeler çalışmamızın bu bölümünde yerini aldı. Bunların yanı sıra mevzuat gereğince, matbaa için imtiyaz ve ruhsat talepleri, gazete, dergi ve kitap basımı ile alakalı süreçler ve matbaa alet ve edevatı ile alakalı gümrüğe ve mâli muamelata dair belgeler de Başbakanlık Osmanlı Arşivi Fonu'nda karşımıza çıkmaktadır. Bu belgeler yoğunluklu olarak, Dahiliye İradeleri (İ. DH.) ve Dahiliye Mektûbî Kalemi (DH. MKT.) yani Dahiliye Sekreteryası tezkirelerinden oluşmaktadır. Bunun yanısıra mevzuat gereği basın ve yayın izinleri ve bürokratik süreçlerinden sorumlu olan Maarif Nezâreti'nin yazışmalarını yürüten Mektûbî Kalemi (MF. MKT.) ve Zabtiye Nezâreti (ZB.) ve Sultan II. Abdülhamid'in Bab-ı Âli Evrak Odası'na (BEO) nazaran işleyişi yürütmeyi tercih ettiği Yıldız Sarayı Evrakı da Matbaa-i Ebuzziya ile alakalı belgelere rastladığımız arşiv serilerini teşkil etmektedir.

İşbu ikinci bölümde, kronolojik olarak sıralanan belgelerin kısa özetleri bulunmaktadır. Anahtar kelimeler verildikten sonra, belgelerin transkripsiyonları ve

²⁰⁷ Turgut Kut, "Matbaa-i Ebuzziya", *DİA*, c. 28, 2003, s.114.

²⁰⁸ BOA, MF. MKT. 39/60.

²⁰⁹ Gür, *a.g.t.*, s. 383.

ardından gömlek içerisindeki belgelerin muamelesine dair açıklamalar yapılmıştır. Üçüncü bölümde ise, belgeler konusal olarak değerlendirilmiş ve dolayısıyla günümüz Türkçesi ile birebir ya da motamot dönüşümleri (Verbatim) sağlanmıştır. Bu tip bir yaklaşımın Arşivcilik açısından daha doğru olduğuna inanmaktayız. Zira Provenansı'ndan kopuk ve doğrudan bir anlatım, daha çok Tarih disiplini algısına yol açacaktır. Halbuki biz, ikinci bölümde Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ndeki konuyla ilgili belgeleri değerlendirirken, iki türlü fayda sağlamaya yönelmiş durumdayız. Bunlardan birincisi, Osmanlı bilgi üretim sisteminin önemli bir parçası olan Osmanlı Matbacılık Tarihi'ne kaynak teşkil etmektir. İkinci fayda ise, belgeleri Arşivcilik bağlamında kendi konteksleri içerisinde bir anlatımla ele almaktan ibarettir. Bu konteksleri de bürokratik olarak “*Muamelâtı*” başlığı altında değindik. Söz konusu amaçlara yönelik olarak, ele aldığımız bu ikinci bölümde gömlek (folder) içerisindeki belgeler Arşivcilik açısından ele alınmıştır. Bu noktadan hareketle, gömlek içerisinde birden fazla belge bulunuyorsa, bunlar gömlek muhtevası başlığı altında rahat bir takip sağlamak amacıyla kronolojik olarak belirtilmişlerdir. Kronolojik sıralama yapılırken, belgelerin tarihleri Rumî ve Miladî olarak verilmiştir. Her gömlek ayrıca bir sıra numarası taşımaktadır.

BELGELERİN ARŞİVCİLİK ODAKLI KRONOLOJİSİ VE MUAMELÂTI

I- (BOA, MF. MKT. 39/60)

GÖMLEK MUHTEVASI: PERAKENDE EVRAK

(28 HAZİRAN 1912/10 TEMMUZ 1876)

Tevfik Bey'in imtiyaz sahibi olduğu Tasvîr-i Efkâr Matbaası'nın ruhsatını kaybetmesi üzerine, Ebuzziya Matbaası adıyla yeni bir matbaa açmak için yeniden ruhsat talep etmesi üzerine usulüne uygun olarak gereken işlemlerin yapılması.

ANAHTAR KELİMELER: Tasvir-i Efkâr, Ebuzziya Matbaası, Matbaa-i Ebuzziya, Matbaa, Ruhsatnâme, Meclis-i Maarif.

TRANSKRİPSİYON:

Zabtiyye Nezâret-i Celîlesi'ne

Tevfik Bey'in sâhib-i imtiyâzı olduğu Tasvîr-i Efkâr Matba'âsının ruhsatnâmesini menfâda bulunduğu esnâda burada zayi' edilmiş olduğundan (Ebuzziya Matba'âsı) nâmıyla yeniden bir kıt'a ruhsatnâmenin i'tâsını müsted'âsı mîr-i mûmâ-ileyhin vermiş olduğu arzuhâlin usûl ve nizâmına tevfiikan lazım gelen mu'âmelenin ifâsı zımmında Savb-ı Vâlâ-yı Müşîrilerine tesyârı Meclis-i Ma'ârif'den ifâde olunarak ve mezkûr arzuhâli leffen irsâl kılınmağla iktizâsının icrâsıyla keyfiyyetinin izbârı ve mezkûr arzuhâlin i'âdesi bâbında.

Fî 18 C[emâziye'l-âhir] sene [12]93 ve fî 28 Haziran sene [12]92

I- (BOA, MF. MKT. 39/60)- MUAMELÂTI

Gömlek içerisinde Ebuzziya Tevfik Bey'in yeni bir matbaa açmak için verdiği arzuhalin ilgili makam olan Zabtiyye Nezâreti'ne gönderilmiş ve gereken işlemlerin yapılması istenmiştir.

Matbaa açma, yayın yapma ve bu gibi işlemler için Osmanlı Devleti topraklarında ilk ana nizamname 1857 yılında yürürlüğe konulmuştur. Bu nizamnameye göre, matbaa açmak için kişiler, Meclis-i Ma'ârif ve Zaptiye Nezâreti'ne başvurur, ruhsat verilmesi konusundaki kararı ise Sadâret Makamı verirdi. Karardan sonra ruhsat verilmesi işlemleri yine Zaptiyye Nezâreti'nce gerçekleştirilmekteydi. Bu ilk Nizamnâme zamanında henüz bir Matbuat Müdürlüğü kurulmamıştı ve bu nizamnâme, sadece kitap ve kitapçık (*risale*) basan veya basmak isteyen matbaaları kapsamaktaydı.²¹⁰ Nizamnâmenin ilk maddesi, ruhsat ve Zabtiyye Nezâreti tarafından düzenlenen bir senet olmadan basım yapılamayacağı hususunu belirtmektedir.²¹¹ Kanunun bu maddesine binâen Ebuzziya Tevfik Bey de yeni bir matbaa ruhsatı için Ma'ârif Nezâreti'ne bir arzuhal ile başvurmuş ve bu arzuhal, ilgili işlemlerin yapılması için Zabtiyye Nezâreti'ne gönderilmiştir.

²¹⁰ Server İskit, **Türkiye'de Matbuat İdareleri ve Politikaları**, İstanbul, Tan basımevi, 1943, s.10.

²¹¹ **A.e.**, s.846.

II- (BOA, MF. MKT. 43/21)

GÖMLEK MUHTEVASI: PERAKENDE EVRAK

(30 AĞUSTOS 1292/11 EYLÜL 1876)

Çalıştırmakta olduğu Tasvîr-i Efkâr Matbaası ruhsatı kaybolan Ebuzziya Tefvik Bey'in, Ebuzziya Matbaası adıyla yeni bir matbaa açabilmesi için ruhsat talebinin uygun görülmesi.

ANAHTAR KELİMELER: Tasvir-i Efkâr Matbaası, Ebuzziya Matbaası, Matbaa-i Ebuzziya, Matbaa, Ruhsatname, Zabtiyye Nezâreti.

TRANSKRİPSİYON:

Bâb-ı Âlî'ye

Tefvik Bey'in sâhib-i imtiyâzı olduğu Tasvîr-i Efkâr Matba'ası'nın ruhsatnâmesini menfâda bulunduğu esnâda burada zayi' edilmiş olduğundan Ebuzziya Matba'ası nâmıyla yeniden bir kıt'a ruhsatnâmenin i'tâsını müsted'a vermiş olduğu arzuhâl üzerine Zabtiyye Nezâret-i Celîlesine yazılan tezkirenin cevâbında mîr-i mûmâ-ileyhe zikr olunan matba'adan dolayı usûlüne tevfiķan kefâlete rabt olunarak alınan senedin hıfz ettirildiği iş'âr olunmuş ve şu haâlde bu matba'anın küşâdı zimmında mîr-i mûmâ-ileyhe ruhsat i'tâsı usûl ve emsâli iktizâsından bulunmuş olduğundan irâde-i aliyye-i cenâb-ı vekâlet-penâhîlerine muvâfık olduğu halde icâb eden ruhsat-ı resmîyyenin i'tâsı husûsunun Nezâret-i müşârun-ileyhâya emr ve iş'âr buyurulması bâbında.

Fî 23 Şaban sene [12]93 ve fî 30 Ağustos sene [12]92

II-(BOA, MF. MKT. 43/21) – MUAMELÂTI

Ma'ârif Nezâreti Mektûbi Kalemi (MF. MKT.) 39/60 nolu dosya içerisinde bulunan 10 Temmuz 1876 tarihli tezkire, Ebuzziya Tefvik Bey'in yeni bir matbaa açma dilekçesini içeren talebini Zabtiyye Nezâretine bildirmekte ve gerekli işlemlerin yapılmasını istemekteydi. Yine Mektûbî Kalemi'nden yani Eğitim Müdürlüğü'nün yazı işlerinden Sadâret Makamına yazılan bu yazıda, Zabtiyye Nezâreti tarafından 1273-1857 tarihli Matbaa Nizamnâmesi'nin 1.maddesi gereğince ilgili işlemlerin yapılarak

ilgili senedin²¹² düzenlendiği ve ruhsatın düzenlenmesi için ilgili Nezârete emr verilmesi hususu arz edilmektedir.

III- (BOA, İ. DH. 783/63655 10)

GÖMLEK MUHTEVÂSİ: PERAKENDE EVRAK

(3 MART 1295/15 MART 1879)

Ebuzziya Tefvik Bey'in çıkarmak istediği sâlnâmenin yayımlanmasından önce toplattırılarak bir yerde koruma altına alınması ve bir iki nüshasının Yıldız Sarayı Kitâbet Dairesi'ne gönderilmesi.

ANAHTAR KELİMELER: Dahiliye Nezareti, Vakit Gazetesi, Basım, Salname, İzin, Muzır Neşriyat, Matbuât İdaresi, Zâbita.

TRANSKRİPSİYON:

Bihî

Vakit Gazetesi'nde görüldüğü üzere Ebuzziya Tefvik Bey'in çıkarmak istediği sâlnâmenin bugünden itibaren yani kable'l-intişâr zabıta tarafından toplattırılarak bir mahalde hıfzıyla beraber bir iki nüshasının görülmek için Daire-i Kitâbete irsâli muktezâ-yı emr-ü-fermân-ı hümâyun-u cenâb-ı Padişâhîden olarak keyfiyyet Zabtiyye Nezâret-i behiyyesine tavsiye ve iş'âr kılınmış olmağla beyân-ı hâl ve bu misillü âsârın men'-i intişârına dikkat ve i'tinâ olunması için Matbû'ât İdaresi'ne vesâya-yı mü'essire ve mü'ekkede icrâ ettirilmesi dahi cümle-i irade-i seniyyeden bulunduğu tebliğine müsâra'at kılındı. Ol bâbda Hazret-i Veliyyü'l-emrindir.

Fî 21 Rebiülevvel sene [12]96

III-(İ. DH. 783/63655 10) –MUAMELATI

Dahiliye Nezâreti İradeler fonu içinde bulunan belgenin, *Hususî İrade* olduğu sanılmakla birlikte Yıldız Sarayı antetli olmadığından ya çok acele yazıldığı ya da Sultan II. Abdülhamîd Hân'ın saltanatının ilk yılları olması dolayısıyla Yıldız Sarayı'nda henüz bir bürokrasinin teşekkül etmemiş olduğunu akla getirmektedir.

Belgede, basımından sonra içeriği dolayısıyla uygun bulunmayan Salnâmenin (yıllığının) Zabtiye Nezâreti'nce toplattırılması ve araştırmalar

²¹² Düzenlenen senet içerisinde, matbaa ruhsatı alacaklardan, Padişahın haklarına ve devletin zararına dokunur yayından kaçınacakları beyanı alınmaktaydı. Bkz. Kabacalı, **Cumhuriyet Öncesi ve Sonrası Matbaa ve Basın Sanayii**, s.98.

sonucunda da uygunsuz içeriğin görüldüğü üzere bu gibi eserlerin yayımlanmadan önce Matbuat İdaresince özenli bir şekilde incelenerek işlerin gerçekleştirilmesi bildirilmektedir.

IV-(BOA, Y. A. HUS. 160/70)

GÖMLEK MUHTEVÂSİ: PERAKENDE EVRAK

(6 MART 1295-18 MART 1879)

Ebuzziya Tevfik Bey'in çıkarmak istediği salnamenin dağıtılmadan toplattırıldığı ve bu gibi eserlerin basım ve yayınının ruhsat alınmasına bağlı olduğunun bildirilmesine dair.

ANAHTAR KELİMELEER: Vakit Gazetesi, Basım, Salname, İzin, Matbuat İdaresi, Maarif Nezareti.

TRANSKRİPSİYON:

Bihî

Vakit Ğazetesi'nde görüldüğü üzere Ebuzziya Tevfik Bey'in çıkarmak istediği sâlnâmenin kable'l-intişâr toplattırılarak bir mahallde hıfz ettirilmesi bâ-irade-i seniyye-i hazret-i pâdişâhi Zabtiyye Nezâreti'ne bildirilmiş olduğundan bu bâbda Matbû'ât İdaresi'ne vesâyâ-yı mü'essire ve mü'ekkide icrası cümle-i irade-i hikmet-ifade-i hazret-i veliyy-ni'metden idügi fî 21 RA sene 96 tarihli tezkire-i hususiye-i aliyyeleriyle iş'ar buyurulmasıyla tıbk-ı Emr-ü fermân-ı hümayûn-ı hazret-i padişâhî hükm-ü Celîli üzere Matbû'ât İdaresi'ne derhal tebliğat icrâ kılınmağla beraber bu misillü âsârın tab' ve neşri Maarif Nezaret-i behiyyesinden ruhsat istihsaline mütevakkıf olmasına mebnî Nezaret-i Müşarun-ileyhaya dahi Vesâyâ-yı Muktaziyye ifa kılındı efendim.

Fî 25 Rebiülevvel sene 96 (R. 6 Mart 1295/18 Mart 1879)

IV-(Y. A. HUS. 160/70) –MUAMELATI:

(6 MART 1295-18 MART 1879)

İkinci bölümümüzde III numaralı evrak olan (BOA, İ. DH. 783/63655)'de (3 Mart 1295-15 Mart 1879) tarihli onuncu evrak olan ve yine IV numaralı evrağımız olan ve (22 Mart 1295-3 Nisan 1879) tarihli (BOA, Y.A. HUS 160/83) gömlek nolu

yazılar üzerine ilgili nezâretlere gerekli uyarıların yapıldığını bildiren cevâbi yazıdır. Görüldüğü üzere acele bir şekilde (3 Mart 1295-15 Mart 1879) tarihinde başlayan süreç, durum hakkında gerekli işlemlerin yerine getirildiğinin bildirilmesiyle (6 Nisan 1295- 18 Nisan 1879 tarihinde sonuçlanmıştır.

V- (BOA, Y. A. HUS. 160/83)

GÖMLEK MUHTEVÂSİ: PERAKENDE EVRAK

(22 MART 1295/3 NİSAN 1879)

Ebuzziya Tefvik Bey'in çıkarmak istediği salnamenin yayınlanmasından önce Zabıta tarafından toplattırılması.

ANAHTAR KELİMELER: Sâlnâme, Meclis-i Maarif, Zabtiye Nezareti, Ruhsat, İzin.

TRANSKRİPSİYON:

Ebuzziya Tefvik Bey'in çıkarmak istediği salnamenin kable'l-intişar Zabıta tarafından toplattırılarak bir mahalde hıfzı muktezây-ı irâde-i seniyye-i Hazret-i Padişahiden olmasıyla, bu husus için Zabtiyye Nezâret-i Behiyyesi'ne tebliğat icra kılınmış ve bu misillü âsârın men-i intişârına dikkat ve i'tinâ olunması dahi cümle-i Emr ü Fermân-ı Cenâb-ı Mülkdârî'den bulunmuş olduğu cihetle keyfiyyetin Ma'ârif Nezâret-i behiyyesine dahî bâ-tezkire bildirilmiş idi. Mezkûr sâlnâme mukaddemce usûlü vechile Meclis-i Ma'ârif'de mütâla'a ve tedkik olunarak tab'ına ruhsat verildiğinden ve toplattırılmasını mûcib olan esbâb Nezâretce mechûl olduğundan bahisle ona göre ıslâh ve ta'dîline musâra'at olunmak üzere esbâb-ı mezkûrenin iş'ârı zeyl-i tezkireye cevâben terkîm olunmuş olmağla tezkire-i mezkûre leffen arz ve takdîm kılındı efendim.

Fî 10 Rebî'ü'lâhir sene 96 (R. 22 Mart 1295/M. 3 Nisan 1879)

V-(Y. A. HUS. 160/83)-MUAMELATI

(22 MART 1295/3 NİSAN 1879)

III numaralı evrak olan (BOA, İ. DH. 783/63655) gömleği içerisinde onuncu evrak olan ve yukarıda verilen belge ile acele bir şekilde gönderildiği sanılan irade sonrası, hem yapılan işlemleri bildiren hem de bu esere daha öncesinde Meclis-i Ma'ârif tarafından izin ve ruhsat verilmiş olması durumunun göz önünde

bulundurularak bundan sonra bu gibi eserlerin daha dikkatli ve özenli bir şekilde incelenerek işlem yapılması ve içeriği bu gibi eserlere izin verilmemesini bildiren yazıdır.

VI-(BOA, MF. MKT. 61/147)

GÖMLEK MUHTEVASI: PERAKENDE EVRAK

(18 NİSAN 1295/30 NİSAN 1879)

Ebuzziya Tefik Bey'in ruhsat alarak çıkardığı salnamenin toplattırılması üzerine basım masraflarının karşılanması talebi.

ANAHTAR KELİMELER: Arzuhal, Basım, Meclis-İ Maarif, Sâlnâme, Masraf.

TRANSKRİPSİYON:

Bâb-ı Âlî'ye

Meclis-i Ma'ârif'ten aldığı ruhsat üzerine Sâlnâme-i Ebuzziya ünvanıyla tab' etdirib Zâbıta tarafından zabt olunan sâlnâmelerin masârif-ı tab'iyye ve sâ'irenin i'tâsı istid'âsına dair mü'ellifin vermiş olduğu arzuhâli leffen takdîm kılındı. İktizâsının icrâsı himem-i mekârim-kıvâm-ı Vekâlet-Penâhîlerine mütevakkıf bulunmuş olmağla ol bâbda.

Fî 9 Cemaziyelevvel sene [1]296 ve Fî 18 Nisan sene [12]95

Mezkûr istid'â kayda gelmeksizin icâbı icra olunduğu.

VI-(MF. MKT. 61/147) –MUAMELÂTI:

(18 NİSAN 1295/30 NİSAN 1879)

Maarif Nezareti Mektubî Kalemî'nce yazılan tezkirede, BOA, İ. DH. 783/63655 10 numaralı belgede aktarılan ve Zabtiye Nezâretince toplatılan salnamelere daha önceden Maarif Nezaretince ruhsat verilmiş olması dolayısıyla Ebuzziya Tefik Bey tarafından yapılan basım ve ilgili diğer masraflarının ödenmesini talep eden dilekçesinin kayda gelmeksizin ve Sadâret Makamı'na arz edildiğini görmekteyiz.

VII-(BOA, MF. MKT. 62/91/02-01)

GÖMLEK MUHTEVÂSI:

A-(1 MAYIS 1295-13 MAYIS 1879)

B-(TARİHSİZ)

Toplattırılan Salname-i Ebuzziya'nın basım masraflarının 3915 kuruşa ulaştığı ve müellifi Ebuzziya Tevfik Bey'in bunları satması durumunda, devletçe 1000 kuruş kadar kar elde edilmesinin beklendiği.

ANAHTAR KELİMELER: Basım, Sâlnâme, Masraf.

TRANSKRİPSİYON: A

A-(1 MAYIS 1295-13 MAYIS 1879)

Bâb-ı Âlî'ye

Mezkûr Sâlnâme bin nüsha olup masârif-i tab'iyyesi üç bin dokuz yüz on beş [3915] ğurûşa bâliğ olduğu ve mü'ellifi izzetlü (Ebuzziya) Tevfik Bey'in fûrûhtu hâlinde bin [1000] ğurûş kadar temettu'u me'mûl idügi tahkîk kılınmış olmağla

OI bâbda.

Arzuhâl i'âde olunmuşdur.

Fî 22 Cumâde'l-Ûlâ Sene 96 ve Fî 1 Mayıs Sene 1295

Para

İşâreti

TRANSKRİPSİYON: B
(TARİHSİZ)

Bin [1000] nüsha olarak tab' edilmiş olan Sâlnâme-i Ebuzziya'nın masârif-i tab'iyye ve sâiresini nâtik defterdir:

			MECÎDÎ
FÎ	TOP	KAĞID	520
40	13		
Tertîbi İkişer Yüz ğurûşdan on üç forma için			2600
Kabın üzerindeki levha-i burûcun tersim ve hakkiyle ğalvanosu için			320
Kabluk kağıd ma'a-tab'iyye			150
Beher tertîbi için yirmi beşer ğurûş masârif-i tab'iyye			320
			3915

Yalnız üç bin dokuz yüz on beş ğurûşdur.

VII-(MF. MKT. 62/91) –MUAMELÂTI:

A-(1 MAYIS 1295-13 MAYIS 1879)

B-(TARİHSİZ)

Ebuzziya Tefvik Bey tarafından Maarif Nezareti'nden ruhsatı alınarak basımı yapılan ancak dağıtılmadan içeriği dolayısıyla toplattırılan *Sâlnâme-i Ebuzziya* başlıklı yıllıkların, toplattırılması ile Ebuzziya Tefvik Bey tarafından verilen dilekçesinde daha öncesinde Ma'ârif Nezâretince izin verildiği için basılan sâlnamelerin (yıllıkların) toplattırılmasından dolayı basım masraflarının karşılanması talep edilmektedir. Bu talep üzerine yapılan inceleme sonucu 1000 nüsha olarak basılan yıllıklara ait karşılanması gereken toplam meblağ üç bin dokuz yüz on beş [3915] kuruş olarak hesaplanmış ve Sadâret Makamı'na arz edilmiştir.

Sâlnâmelerin muhtevâsı dolayısıyla toplattırılmasına binaen gerçekleştirilen ilgili yazışmalar, 5 ayrı gömlek²¹³ içerisinde bulunan evrak göz önünde bulundurularak 15 Mart 1879 tarihi itibari ile başlamış ve son olarak ilgili yerlerin bilgilendirilmesi, gerekli işlemlerin yapılması ve Ebuzziya Tefvik Bey'in talebi ile masraflarının karşılanması süreçleri ile beraber 13 Mayıs 1879 tarihinde sonuçlandırılmıştır.

²¹³ İ. DH. 783/63655; Y. A. HUS 160/83; Y. A. HUS 160/70; MF. MKT 61/147; MF. MKT 62/91.

VIII-[BOA, İ. DH. 857/68701]

GÖMLEK MUHTEVASI:

(8 HAZİRAN 1298-20 HAZİRAN 1882)

Ebuzziya Tevfik Bey'e tebdilen üçüncü rütbe Mecîdî Nişan verilmesi.

ANAHTAR KELİMELER: Üçüncü Rütbe, Nişan-I Mecidî, Taltifat.

TRANSKRİPSİYON:

Ma'rûz-ı Çâker-i Kemîneleridir ki,

Ebuzziya İzzetlü Tevfik Bey'e tebdilen üçüncü rütbeden Nişân-ı Mecidi ihsân buyurulmuş olmasına mebnî mu'âmele-i lâzimenin îfâsı, müte'allik ve şeref-sudûr buyurulan irade-i seniyye-i Hazret-i Padişâhî iktizây-ı âlîsinden bulunmuş olmağla ol bâbda emr-ü-fermân Hazret-İ Veliyy'ül-Emrindir.

Fî 3 Şaban Sene 99 ve fî 8 Haziran Sene 98

Bende

(İMZA)

VIII-(İ. DH. 857/68701)-MUAMELATI:

(8 HAZİRAN 1298-20 HAZİRAN 1882)

Dosya, husûsî bir irâdeyi ihtiva etmektedir. Çıkmamış bir iradedir, dosya içerisinde sadece *Sadâret Arz Tezkiresi* bulunmaktadır.

İrâdeler, *Resmî* ve *Husûsî* irâdeler olmak üzere olarak ikiye ayrılmaktadır.²¹⁴ Yine Sultan II. Abdülhamîd Han döneminde de bu şekildedir.²¹⁵ Resmî iradeler, Sadâret Makamı'nın Âmedî Kalemî²¹⁶nce yazılan ve daha etraflı konuları ele alan irâdelerdir. Sadâret Arz Tezkiresi'nde adları "*Tezkire-i Senâveri*" olarak geçmektedir.

²¹⁴ Mübahat S. Kütükoğlu, **Osmanlı Belgelerinin Dili: (diplomatik)**, gözden geçirilmiş 2. bsk., Kubbealtı Neşriyatı no. 35, İstanbul, Kubbealtı Akademisi Kültür ve San'at Vakfı, 1998, s.245.

²¹⁵ Murat Candemir, "Bâb-ı âli Evrâk Odası", Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002, s.251.

²¹⁶ Amedî Kalemî: Vükelâ Meclisi'nden ve devlet dâirelerinden gelen kağıtlar üzerine padişahın iradesine muhtaç olanları yazan, hazırlayan ve bunları padişaha arz eden ve padişahın gelecek iradeleri kaydeden ve ait oldukları dairelere tebliğe vasıta olan daire. Bkz. Mehmet Zeki Pakalın, **Osmanlı Tarihi Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, c. I, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1983, s.56.

Resmî irâdelerde üstte yer alan Sadâret Arz Tezkiresi, genellikle Padişâhın son kararını belirten irâdenin sâdir olması ve altına eğik biçimde yazılması ile sonuçlanmaktadır ve belgenin kesin tarihi de bu kısımda yer almaktadır.

Ancak Sultan II. Abdülhamîd Han dönemine ait bu tür Husûsî irâdelerde, Resmî irâdeler gibi muâmelât prosedürüne rastlanmamakta, “re’sen”²¹⁷ yazılan belge türleri olarak gözükmektedirler.

Ayrıca, diğer *Taltifât* şeklindeki irâdelerle karşılaştığımızda, elimizdeki bu belgenin husûsî bir irâde olduğu düşüncesini uyandıran diğer noktalar, sağ üstte yer alması gereken *Yıldız Sarây-ı Hümâyûnu Başkitâbet Dâ’iresi* antetinin bulunmaması ve imza mahallinde bulunması gereken “*Ser-Kâtib-i Hazret-i Şehriyâr*” unvanının görülmemesidir. Bu tür husûsî irâdeler, Padişahın bürokratik hiyerarşiden gelen resmî evrak üzerine değil, kendi emirleri doğrultusunda kaleme alınan belgelerdir. Dolayısıyla *hâmişinde* yani alt tarafında irâde metni yer almamaktadır. Çünkü doğrudan kendisi irâde olan bir belgedir.

Mecidî nişanının²¹⁸ birinci, ikinci, üçüncü, dördüncü ve beşinci rütbeleri ve bir de *murassa* yani kıymetli taşlarla süslü olanı vardı. Birinci rütbesi elli, ikinci rütbesi yüz elli, üçüncü rütbesi sekiz yüz, dördüncü rütbesi üç bin, beşinci rütbesi de altın bin olmak üzere sınırlı sayıdaydı. Nişan Berat üzere verilmekteydi. Nişanın birinci rütbesi için iki bin beş yüz, ikinci mertebesi için bin beş yüz, üçüncü için yedi yüz elli, dördüncü için beş yüz ve beşinci rütbesi için de iki yüz elli kuruş Berat harcı alınırdı.²¹⁹ Belge içerisinde Ebuzziya Tevfik Bey’e üçüncü rütbe Mecidî nişanı verilmesi istenmekte ancak Mecidî Nişanı verilmesinin sebebinin sadece *tebdîlen* yani değiştirilerek şeklinde geçiştirildiği görülmektedir.

²¹⁷ Re’sen İrade-i Seniyye [İda.]: Bâb-ı Âli’den veya diğer resmî bir makamdan gösterilen lüzum üzerine olmayarak doğrudan doğruya Padişah tarafından çıkarılan emir yerinde kullanılır bir tabirdir. Mabeyn başkâtibi tarafından yazı ile Sadrazam’a veya ait olduğu nazıra bildirilirdi. Bkz. Pakalın, **a.g.e.**, c. III, s.28.

²¹⁸ Osmanlı nişanlarından biri. Halk arasında Mecidiye nişanı şeklinde de anılırdı. Para birimi olan Mecidiye bundan ayrıdır. 1268 (m. 1852) de ihdâs olunmuştur. İyi hizmet edenlere verilir, bir derece yüksek rütbeli nişan alanlar öncekini geri verirlerdi. Bkz. Pakalın, **a.g.e.**, c. II, s.428.

²¹⁹ Pakalın, **Osmanlı Tarihi Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, c.II, s. 428.

IX-(BOA, İ. DH. 881/70310)

GÖMLEK MUHTEVASI:

A-(27 MART 1299-8 NİSAN 1883)

B-(3 NİSAN 1299-15 NİSAN 1883)

Tezkire-i Osmaniyelerin basımını gerçekleştirmek üzere ihale yoluna gidilmesi ve işin Ebuzziya Matbaası'na verilmesi.

ANAHTAR KELİMELER: Basım İzni, İhale, Nüfus Tezkiresi.

TRANSKRİPSİYON: IX-A

(27 MART 1299-8 NİSAN 1883)

BÂB-I ÂLÎ

Nezâret-i Umur-ı Dâhiliyye

Mektûbî Kalemî

Aded

78

Huzûr-ı Âlî-i hazret-i Sadâret-Penâhî'ye

Ma'rûz-ı Çâker-i Kemîneleridir ki,

Memâlik-i Mahrûse-i Şâhâne'de derdest-i icrâ bulunan Tahrîr-i Nüfûs üzerine tevezî' olunacak tezkirelerin sûret-i tab'ı hakkında Mâliyye Nezâret-i Celîlesiyle evvel ve âhir cereyân eden muhâberâtı şâmil evrâkın müteferri'âtıyla ve işbu tezkirelerin lüzûmu olduğu hâlde Ebuzziya Tefvik Bey'in vereceği izâhât üzerine diğer tâliblere tercihan tab'ı için kendüsine ruhsat i'tâsı muktezây-ı İrâde-i Seniyye-i Cenâb-ı Padişâhîden bulunduğu dâ'ir Mâbeyn-i Hümâyûn Baş-Kitâbet-i Celîlesinin Tezkire-i Husûsiyyesi ve Mîr-i Mûmâ-İleyhin Makâm-ı Âcizî'ye olarak bazı ifâdâtı hâvî i'ta eylediği tezkire ile ma'an tesyîr buyurulduğu beyân-ı âlîsiyle icrây-ı İcâbını âmir Fî 19 Mart sene 99 [1299] târîhli Tezkire-i Sâmiye-i Hazret-i Sadâret-Penâhîleri takımıyla Mîr-i mûmâileyhin numûne olarak Atebe-i Ulyây-ı Hazret-i Şehinşâhî'ye takdîm eylediği zahriyye ve bir kıt'a kalıb ile berâber Sicill-i Nüfûsu İdâde-i Umûmiyyesine lede'l-havâle Evrâk-ı Mezûre Hulâsa-i Mü'eddâlarına nazaran bu tezkireler için evvelce taraf-ı müstecmi'ü-ş-şeref Cenâb-ı Cihandârî'den intihâb

buyurularak Mîr-i Mûmâ-İleyh tarafından mübâya'a edilen kalıblar ile kağıdların numûnesi vechile tezkirelerin lüzûmu halinde tab'ı için zuhûr edecek diğer tâliblere tercihan Mîr-i Mûmâileyh'e tab' etdirilmesi Muktezây-ı İrâde-i Seniyye-i Hazret-i Padişâhî'den olub ol bâbda Mâliyye Nezâreti'ne vâki' olan emr ve işârât üzerine Şûrây-ı Umûr-ı Mâliyyece tezkirelerin tab'ı zimmında diğer matba'acılar beyninde icrâ edilen münâkasada tezkirelerin tab'ı için iki sûretle tâlib zuhûr edüb bunların birisi Mîr-i mûmâileyh ile berâber iki kişiden ibâret olarak kağıdları kendülerinden olmak üzere be-her tezkireye ikişer para ve diğeri de yine iki kişi olarak Hazîne-i Celîle'nin Kavâ'im-i Nakdiye Bakâyâsından mevcûd olan filigranlı kağıdlara tab' etmek üzere biri yarım para ve diğeri bir santim masârif-i tab'iyye istedikleri gibi bunlardan Hazine-i Celîle'de mevcûd olduğu beyân olunan ve mu'ahharan Vergü [Vergi] Tezkiresi tab' edilmekte olduğu tahkik kılınan ve numûnesi evrâkı içinde olan filigranlı kağıdın cinsiyle Taraf-ı Eşref-i Hazret-i Padişâhî'den mûmâileyh Ebuzziya Tevfik Bey ma'rifetiyle intihâb buyurulan kağıd cinsinin nefâsetçe pek ziyâde farkı olduğu ve Hazîne-i Celîle'nin kağıdı kendüsünden olmak üzere be-heri ikişer paraya bulunduğu diğer tâlibden bir mikdâr daha kat'-ı fî'ât edilmesi me'mûl idüğü Nezâret-i Müşârun-İleyhâ'nın işârât-ı cevâbiyyesinden bulunmuş ise de Mîr-i mûmâileyhin bu def'a yirmi beş milyon [25.000.000] aded olarak tab' olunacak tezâkirin be-heri ikişer para hesabıyla mecmû'-ı fî'âtı olan on iki bin beşyüz [12.500] Osmanlı Lirası'ndan bin [1000] lira daha tenzîl eylesine ve diğer tâliblere rûchânı dahi İrâde-i Seniyye-i Hazret-i Padişâhî İktizây-ı Âlîsi'nden olmakla berâber, Vilayât'dan pey-der-pey vürûd etmekde olan telgrafnâmeler mûcîbince taleb ve isti'câl olunan tezkirelerin serî'an bab'ı taht'ez-zemînde bulunmasına mebnî icrây-ı İktizâsının istîzânı İdâre-i Mezkûre'den bâ-müzekkere ifâde olunmuş olmağla emr-ü-fermân Hazret-i Men-Leh'ül- Emrindir.

Fi Selh-i Cemaziyelevvel sene [1]300 ve fi 27 Mart sene [1]299

Bende

(İMZA)

TRANSKRİPSİYON: IX-B

(3 NİSAN 1299/15 NİSAN 1883)

Devletlü Efendim Hazretleri

Memâlik-i Mahrûse-i Şâhânedede derdest-i icrâ bulunan Tahrir-i Nüfûs üzerine tevzi' olunacak tezkirelerin lüzûmu olacağı halde Ebuzziya Tevfik Bey'in vereceği izahat üzerine diğer tâliblere tercihan tab'ı için kendisine ruhsat it'âsı Muktezây-ı İrade-ı Seniyye-ı Cenâb-ı Mülûkânededen bulunduğu dair olan Tezkire-i Husûsiye-i Aliyyeleri İle Mîr-i Mûmâileyhin it'â eylediği tezkire ve Evrak-ı Müteferria İcrây-ı İcâbı zimmında, Dâhiliyye Nezâret-i Celîlesi'ne havâle olunmuşdu. Nezâret-i Müşarun İleyhâ'dan bu kere vârid olan Tezkire-i Cevâbiyye'de evvelce cereyân etmiş olan muhâberat üzerine Mâliyece icrâ edilen münâkasada iki sûretle tâlib zuhûr edüb birisi

Mûmâileyh Tevfik Bey ile berâber iki kişiden ibâret olarak kağıdları kendülerinden olmak üzere be-her tezkireye ikişer para ve diğeri de yine iki kişi olarak Hazîne'ce mevcûd filigranlı kağıdlara tab' etmek üzere bir [1] yarım para ve diğeri bir [1] santim Masârif-i Tab'iyeye istedikleri ve numûnesi evrak içinde görülen filigranlı kağıdların cinsiyle Taraf-ı Eşref-i Hazret-i Pâdişâhî'den Mûmâ-İleyh Ebuzziya Tevfik Bey ma'rifetiyle intihâb buyurulmuş olan kağıd cinsinin nefâsetçe pek ziyâde fark olduğu ve kağıdı kendüsünden olmak üzere Hazîne'nin bulunduğu diğer tâlibden bir mikdâr daha kat'-ı fîât edilmesi me'mûl idüğü Mâliyye Nezâreti'nin İşârât-ı Cevâbiyyesinden bulunmuş ise de, Mîr-i Mûmâ-İleyh bu def'a da yirmi beş milyon [25.000.000] aded olarak tab' olunacak tezkirin be-heri ikişer para hesâbıyla mecmû' fîâtı olan on iki bin beş yüz [12.500] Osmanlı Lirası'ndan bin [1000] lira daha tenzîl eylesine ve diğer tâliblere rüçhânı dahi Muktezây-ı İrade-i Seniyye-i Cenâb-ı Mülûkânededen olmağla beraber Vilâyât'dan pey-der- pey vürûd etmekte olan telgrafnâmeler mûcibince, taleb ve isti'câl olunan tezkirelerin serî'an tab'ı elzem idüğü Sicill-i Nüfûs İdâre-i Umûmiyyesinden bâ-müzekkere ifâde olunduğu gösterilmiş ve mezkûr tezkire leffen arz ve takdîm kılınmış olmağla, ol bâbda her ne vechile emr ve İrade-i Seniyye-i Hazret-İ Tâc-Dârî Mûte'allik ve Seref-Sudûr buyuruluyor ise infâz-ı mantûk-ı münîfine ibtidâr edileceği beyânıyla Tezkire-i Senâverî terkîm kılındı efendim.

Fî 4 Cemâziye'l-Âhir Sene 1300 Fî 31 Mart Sene 99

Ma'rûz-ı Çâker-i Kemîneleridir ki,

Resîde-i Dest-i Ta'zîm Olan İşbu Tezkire-i Sâmiye-i Sadâret- Penâhîleriyle Melfûf Tezkire, Huzûr-ı Âlî Buyurulmuş ve Ber-Vech-i İstîzân Tezâkir-i Muktaziyyenin Mîr-i Mûmâ-İleyh'e Tab' Etdirilerek Mu'âmelât-ı Mütefferri'anın Dahi İfâsı Husûsuna, İrâde-i Seniyye-i Hazret-i Padişâhî Müte'allik ve Şeref-Sudûr Buyurulmasıyla Mezkûr Tezkire İ'ade Kılınmış Olmağla Ol Bâbda Emr-ü- Fermân Hazret-İ Veliyy'ül-Emrindir.

Fî 7 Cemaziyelahir Sene 1300 ve Fî 3 Nisan Sene 1299

IX-(İ. DH. 881/70310)- MUAMELÂTI:

A-(27 MART 1299-8 NİSAN 1883)

B-(3 NİSAN 1299-15 NİSAN 1883)

İ. DH. Yani İrade Dahiliye Fonu içerisinde bulunan bu dosyada Nezâret-Sadâret resmî yazışmaları çerçevesinde yapılan resmî ve bürokratik muamelâtı görmekteyiz. Öncelikle daha detaylı bilgiler ihtiva eden Nezâret Tezkiresi²²⁰, Sadâret [Sadrazamlık, Grand Vezirate] tarafından bir irade ile sonuçlandırılmıştır.

Tezkire-i Osmaniyye, bugünkü tabirle nüfus cüzdanıdır. Bunlar cüzdan halinde değil, çizgili birer kâğıt şeklindeydi. Sahibinin, baba ve anasının adları, eşkâli, oturduğu mahalle ve sokak adları ile evin numarası ve kişinin doğum tarihi yazılı idi. İlk tezkire-i Osmaniyye h. 1280/1863 yılında gerçekleştirilen nüfus sayımı üzerine verilmiştir.²²¹ Bu belge içeriğinden anladığımız kadarıyla da bu sefer basılacak olan yeni tezkire-i Osmaniyyeler için bir münakasa²²², yani ihale yolu ile 'açık eksiltme' söz konusudur ve Ebuzziya Tevfik Bey'in lehine sonuçlanmıştır. Ebuzziya Tevfik Bey'in Matbaası, en az masrafla bu işi yapmayı taahhüt ettiğinden, vesikada talip olarak dile getirilen ve ihaleyle iş yapmak üzere başvuruda bulunan diğer matbaa sahiplerine tercih edilmiştir.

²²⁰ Tezkire ile Dersaadet yani İstanbul'da yapılan şehir içi kurumsal bir yazışma ele alınmaktadır. Bilindiği gibi, "Tahrirat" ile Taşra ile İstanbul Arasında Yapılan Yazışma, "Tezkire" ile de bu belgeye ait olmak üzere İstanbul'da yapılan kurumlar arası bir resmî yazışma (correspondence) kastedilmektedir.

²²¹ Pakalın, **Osmanlı Tarihi Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, c.III, s. 492.

²²² Noksan (نقصان) kelime kökünden.

X- [BOA, DH. MKT. 1341/37]

GÖMLEK MUHTEVASI: PERAKENDE EVRAK

(17 MAYIS 1299/29 MAYIS 1883)

Ebuzziya Matbaası'nda bastırılacak olan Tezkire-i Osmâniyyelerin masraflarının ödenmesi.

ANAHTAR KELİMELER: basım, nüfus kağıdı, Tezkire-i Osmaniye, tediye, ödeme.

TRANSKRİPSİYON:

Bâb-ı Âlî

Nezâret-i Umûr-i Dâhiliyye

Mektûbî Kalemi

Fî 22 Receb Sene 300 târîhli Nüfûs-ı Umûmiyye Müdürlüğü tezkiresi sûretidir.

İzzetlü Ebuzziya Tefik Bey Matba'ası'nda Tab' etdirilecek olan on beş milyon [15.000.000] Tezâkir-i Osmaniyye'nin f'ât-ı mukarreresi vechile masârif-i tab'iyyesi olan altı bin dokuz yüz [6900] Lira-yı Osmanî'den be-her hafta teslîm edeceği bir milyon [1.000.000] aded tezâkirin inde'l-hisâb masârif-i tab'iyyesi olan dört yüz altmış [460] aded Osmanlı yüzlük altununun tezâkir-i mezkûrenin târîh-i teslîminden i'tibâren nihâyet bir hafta zarfında tesviye ve i'ta ve verilemediği hâlde nizâmen tertîb edecek her dürlü zarar ve ziyânın îfâsı mûmâileyh ile Nezâret-i Celîleleri beyinde tanzîm ve te'âtîsi der-dest bulunan mukâvelenâmenin şerâit-i mündericesi cümlesinden olub işbu masârif-i tab'iyyenin mu'ahharan Nezâret-i Celîle-i Fahîmânelerince Tezâkir-i Osmaniyye hâsılâtından tamâmen tesviye ve i'tâ olunacağı mukarrer bulunduğundan mezkûr altı bin dokuz [6900] Lira-yı Osmânî'nin Hazîne-i Celîle'ce "Tezâkir-i Osmaniyye Hâsılâtı" nâmıyla doksan dokuz [1299] sene-i mâliyesi Muvâzene-i Umûmiyye Varidât-ı Müteferrikasına idhâli ve ânîfü'l-arz te'diyâtının te'mîniyle berâber mukâvelenâme ahkâm-ı mündericesinin hüsn-i muhâfazası zımmında meblağ-ı mezbûrun be-her hafta Cânib-i Hazîneden nakden veyâhüd Şehremânet-i Celîlesinin derdest-i tahsîl bulunan doksan sekiz [98] senesi Emlâk Vergisiyle berâber kâffe-i tahsîlâtından olmak üzere doksan dokuz [1299] senesi Emvâl-i Umûmiyyesinden bi-lâ-te'hîr her hafta Lira-yı Osmanî olarak

Nezâret-i Celîle-i Fahîmâneleri doksân dokuz [99] sene-i mâliyyesi tahsîsâtından zuhûrât tertibâtından ilâveten te'diye ve i'tâsının Mâliyye Nezâret-i Celîlesine bâ-tezkire- i Sâmiye emr ve iş'ârî husûsunun Makâm-ı Mu'allâ-yı Cenâb-ı Sadâret-i Uzmâ'ya arz ve izbârı bâbında Emr-ü-Fermân Hazret-i Men Lehü'l-Emrindir.

**X-(DH. MKT. 1341/37) –MUAMELATI:
(17 MAYIS 1299/29 MAYIS 1883)**

Daha önce ihale yoluyla Ebuzziya Matbaası'nda bastırılması kararlaştırılan Tezkire-i Osmâniyelere ait meblağın ödenmesi hususunu açıklamaktadır. Belge içerisinde Hazine uhdesinde, *Muvâzene-i Umûmiyye Varidât-ı Mütferrikasına* dahil edilmesi ve buradan ödenmesi istenen meblağ, buradan da olmazsa Belediye tarafından tahsil edilen vergiler ve bir önceki sene bütçesinden kalarak kamu mallarına dahil olan gelirler içerisinde geciktirilmeden ödenmelidir. Muvâzene, devletin vâridat (gelirler) ve masârif (giderler) bakımından denk olması durumu olup, bütçe anlamında kullanılmaktaydı. Osmanlı Devleti'nde Batılı anlamda hazırlanan ilk bütçe, 1863-1864 mâli yılı bütçesi olmuştur.²²³

XI-[BOA, HSD. AFT. 15/294]

**GÖMLEK MUHTEVASI: PERAKENDE EVRAK
(TARİHSİZ)**

Ebuzziya Tefîk Bey'in Tezâkir-i Osmâniye için matbaasına para yardımı talebini içeren mektubu.

ANAHTAR KELİMELER: Mektub, Basım, Nüfus Kağıdı, Tezkire-İ Osmaniye, Tediye, Ödeme.

TRANSKRİPSİYON:

Bihî

Geçende kemâl-i şerm ve hicâb ile arz ve istid'â eylediğim tezâkir-i Osmaniyye bedeli olan sekizyüz küsur lira için henüz bir gûnâ İrâde-i Adalet-âde-i Hazret-i Hilâfet-penâhîleriyle şerefyâb olamadım. Matbaa-i kemterânem İnâyet-i

²²³ Ayrıntılı bilgi için bkz. Erdoğan Öner, **Osmanlı Bütçeleri (1864, 1869, 1877, 1880, 1897) Osmanlı Muvazene Defterleri**, Ankara, T.C. Maliye Bakanlığı, 2007.

Celîle-i Hazret-i Veliyy'ün-neamîleri sâyesinde vücûda gelmiş bir kârgâh-ı ma'rifet iken şu yüzden vücuda gelmemişe döneceğine ya'ni getirtmiş olduğum edevât-ı tab'iyye esmânını ifâ edemediğimden dolayı fabrikacının siqastro ettirmecliği musammem bulunacağı arz ile bir kere daha Veliyy-ni'metimi kemâl-i hicâb ve fart-ı teessüfle tacize cür'et-yâb oldum. Fermân.

Abd-i Sâdık-ı hümâyûnları

Ebuzziya Tefvik

XI-(HSD. AFT. 15/294) –MUAMELATI:

(TARİHSİZ)

Ebuzziya Tefvik Bey'in kendi el yazısı ile Sultan II. Abdülhamid'e yazdığı mektubudur. Ebuzziya Tefvik Bey, Sultan II. Abdülhamid Hân ile şehzadeliği döneminde, Nâmık Kemal vasıtası ile tanışmıştır.²²⁴ Daha sonraki süreçlerde de Sultan II. Abdülhamid'in, bilgiyi elinde bulundurma ve gündemi lehine tutmak amacını güderek takip ettiği, döneminin aydınlarını ayrı bir konumda tutması politikası ile de bu kişilerle sürekli olarak bir ilişki içerisinde olmuştur. Şüphesiz, Ebuzziya Tefvik Bey de bu aydınlardan biridir. Bu alakaya binaen, arşivler içerisinde Ebuzziya Tefvik'in, Padişah'tan, kendisi veya ailesi için isteklerde bulunduğu, zaman zaman matbaası ya da çıkardığı yayınlar için destek istediği arzularını görmekteyiz.²²⁵ Doğrudan merhum Sultan II. Abdülhamid'e Padişah'a yazdığı bu gibi arzularında tarih yoktur.²²⁶

²²⁴ M. Kaya Bilgegil, "Ebuzziya Tefvik Bey'in İkinci Sultân Abdül-hamîd'e Arızaları", içinde **Yakın Çağ Türk Kültür ve Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar II**, Erzurum, Atatürk Üniversitesi Basımevi, 1980, s.172, Ebuzziya Mehmed Tefvik, "Zamânımız târihine âid hâtırat", **Mecmua-i Ebuzziya**, 2 Rebiülahir 1330, S:138, s.1259.

²²⁵ BOA, Y. EE. 14/67; BOA, Y. EE. 138/20.

²²⁶ Ebuzziya Tefvik Bey'in Sultan Abdülhamid'e yazdığı bu arzı örneklerinden bazıları için bkz. Bilgegil, "Ebuzziya Tefvik Bey'in İkinci Sultan Abdülhamid'e Arızaları"; Mehmet Aksoy, **Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde Türk Kültür ve Edebiyatı'na Dair Vesikalar**, Lisans Mezuniyet Tezi, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Türkiyat Enstitüsü, 1972.

XII-[BOA, İ. DH. 898/71422]

GÖMLEK MUHTEVASI

(24 EYLÜL 1299/6 EKİM 1883)

Ebuzziya Tevfik Efendi'nin rütbesinin, Saniye Sınıf-ı Evvel Mütemayiziliği'nden (İkinci Rütbenin, Birinci Sınıfının Üst Derecelisinden) yani beşinci dereceden, Ülâ Sâniği'ne (Birinci Rütbe'nin İkinci Derecesine) dördüncü dereceye terfii.

ANAHTAR KELİMELER: Rütbe, Derece, Terfii.

TRANSKRİPSİYON:

Ma'rûz-ı Çâker-i Kemîneleridir ki,

Ebuzziya Tevfik Bey'in hâ'iz olduğu Rütbe-i Sâniye Sınıf-ı Evvel Mütemayizi'nin Ülâ sâniğine terfî'i, muktezây-ı emr ü fermân-ı Hazret-i Padişâhîden olmağla ol bâbda emr-ü fermân Hazret-i Veliyy'ül-Emrindir.

Fî 4 Zilhicce sene 1300 Fî 24 Eylül Sene 99

(İMZA)

XII-(BOA, İ. DH. 898/71422) –MUAMELÂTI:

(24 EYLÜL 1299/6 EKİM 1883)

İrade Dahiliye evrak serisine ait ve rütbe terfii hakkındaki belgeler bulunan bu gömlekte, Ebuzziya Tevfik Bey'in hizmeti dolayısıyla memuriyetteki rütbesinin yükseltilmesi için yazılan İrade-i Seniyye ile alakalıdır. Bilindiği üzere, genel anlamda İradeler, Sadaret Arz Tezkiresi hâmişine (alt kısmına dikey olarak yazılan) Padişah İradesine bağlı olduğu gibi, burada görüldüğü üzere bazen re'sen irade ile de verilebilmekteydi²²⁷ Elbette, nişan ve madalyaların verilebilmesi de bir hukukî ve bürokratik teamül gereği, Padişah iradesine tabi durumdaydı. Ancak Sadaret Arz Tezkiresi yazılmamış olmasının yanı sıra, antetinin de bulunmamasına rağmen, söz konusu belgenin, Merhum Sultan II. Abdülhamid dönemi de gözöne alındığında, muhtemelen re'sen yazılmış bir hususî irade olabileceği kanaatindeyiz.

Rütbe, devlet memurları ve halktan bazılarına verilen unvanları belirtmektedir. Esas itibarıyla askeriye için kurulmuş olup hiyerarşik bir düzen kurarak, ast-üst ilişkilerini düzenlemek üzere sistemleştirilmiştir. Osmanlılarda ilk

²²⁷ Kütükoğlu, **Osmanlı Belgelerinin Dili**, s.187.

başta sadece *Yeniçeri* teşkilatıyla sınırlı olan düzen, sonradan mülkiye sınıfına ve Kanûnî Sultan Süleyman zamanında da ilmiye sınıfına uygulanmaya başlamıştır.²²⁸ Mülkiye’de daha öncesinde sadece birkaç derece var iken, 1830’lu yıllardan itibaren sistemli bir hiyerarşik düzene geçildi. Öncelikle memuriyetlere mahsus ûlâ, saniye, sâlise, râbiâ rütbeleri ihdas olunmuş, daha sonra bu rütbelere hâmise rütbesi de eklenmiştir. Tanzimat’la birlikte, merkezî yapı içerisinde, ilmiye, kalemiye ve mülkiye rütbeleri arasında eşitleme ve düzenleme çalışmaları yapıldı.²²⁹ Bu düzenlemelerle herkes rütbesine göre aylık almaya başlamış ve yazışmalarda bu rütbelere uygun hitap şekilleri ve her rütbenin hangi nişan ve madalyayı alacağı da belirlenmiştir.²³⁰

Mülkiye sınıfına ait rütbeler şöyleydi:

1. Vezir,
2. Bâlâ,
3. Ülâ evveli,
4. Ülâ sanîsi,
5. Saniye Sınıf-ı Evvel Mütamayizi
6. Saniye,
7. Sâlise,
8. Râbia,
9. Hâceganlık,
10. Hâmise.²³¹

Buna göre, bu belge ile, Ebuzziya Tefvik Bey’in memuriyete ait rütbesinin “*Sâniye Sınıf-ı Evvel Mütamayizi*” olan beşinci rütbeden, bir üst rütbe olan “*Ülâ Sâni*” derecesine yükseltilmesi istenmiştir.

²²⁸ Pakalın, **Osmanlı Tarihi Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, c. III, s. 68.

²²⁹ Necdet Sakaoğlu, **Osmanlı tarihi sözlüğü: kavramlar, kurumlar, olaylar**, İstanbul, Alfa Basım Yayım, 2017, s.572.

²³⁰ Rütbe sistemi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.Candemir, “Bâb-ı âli Evrâk Odası”, s.35, Ali Akyıldız, **Tanzimat dönemi Osmanlı merkez teşkilâtında reform: 1836-1856**, İstanbul, Eren, 1993., Carter V Findley, **Osmanlı İmparatorluğu’nda bürokratik reform: Bâbiâli**, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2014., Kütükoğlu, **Osmanlı Belgelerinin Dili**, s.187.

²³¹ Pakalın, **Osmanlı Tarihi Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, c. III, s. 69.

XIII- [BOA, Y. EE. 14/167]

GÖMLEK MUHTEVÂSİ: PERAKENDE EVRAK

(19 TEŞRİN-İ EVVEL 1299/31 EKİM 1883)

Çıkaracağı dergiye Ebulhüdâ Efendi'nin yardım vadettiğine ve derginin saray bendegani arasında intişarının emr-ü ferman buyurulmasına dair Ebuzziya Tevfik Bey'in arızası.

ANAHTAR KELİMELEER: Mecmû'a, dergi, ulûm, ilimler, makale

TRANSKRİPSİYON:

(19 TEŞRİN-İ EVVEL 1299/31 EKİM 1883)

Bihî

6

994

Numro

2052

Neşriyyât-ı matbû'a miyânında tevsî-i ma'lumat-ı âmmeye en ziyâde hizmet eden vesâ'it, ma'rifet-i ulûm ve fûnûna müte'allik mecmû'alar olduğu cihetle, Asr-ı Hümâyûn Hazret-i Hilâfet-Penâhîlerinde ân-be- ân revâc-yâfte- i bazar-ı irfân olmakda bulunan vesail-i ulûm ve ma'ârifin fihristine dâhil olmak arzusıyla min gayri istitâ'atihi, o yolda bir eser ibraâzına müteşebbis olarak Saye-i Celîl-i Cenâb-ı Veliyy'ün-Niamîlerinde Ma'ârif Nezâret-i Celilesinden iktizâ eden ruhsat-ı resmiyye istihsâl olunmuş ve ve Bi-Mennihi Te'âla Ramazân-ı Şerîf'in onbeşinci gününden i'tibâren neşrine Besmele-keş-i ibtidâr kılınan ilk nüsha-i matbu'ası istifâda-i envâr-ı şeref ve i'tibar etmek üzere mübârek Hâk-ı Pây-ı Hümâyun-ı Cenâb-ı Şehriyârîlerine arz ve takdîm kılınmıştır.

İşbu mecmua-i mevkuteden asl-ı maksud-u çâkerânem, mukaddemâ dahi Hâk-ı Pây-ı Hilâfet-Penâhîlerine arz eylediğim vechile biraz zamândan beri envâr-ı hakikat-i İslâmiyye ile tenvir-i nigah-ı ibtisâra ve bu sebeble butlân-ı ruhbâniyyet emrinde ahkâm-i celîle-i dîn-i İslâm'dan istinbât ve istidlâle başlayan Almanya-i Hakâyık-Cuyânını, millet-i seciyye-i İslâmiyye'ye samimî tarafdâr edebilecek sûrette hakîkat-i dîn-i Muhammediyye'ye dâ'ir makâlât-i nâfi'a derciyle Almanya'nın meşhûr-

ı âlem olan ulemâ (kulüb)lerine her numarasından birer ikişer nüsha göndermek husûsu olup, mecmû'anın bu kısmına yani ma'ârif-i dîniyye cihetine dahi Ebu'l-Hüdâ Efendi dâ'îlerinin ara sıra birer makâle-i nefîse ile va'd-i mu'âvenet eylediklerini arz eder ve bu misillü mecmû'aların devâmı mücerred, rağbet-i âmmeye menût ve rağbet-i âmme ise mutlaka rağbet ve iltifât-ı Cenâb-ı Padişâh-ı Ma'ârif-İktinâhla meşrût olduğundan işbu eser-i nâçiz ve ahkarı hâssaten himâyet-i Celîle-i Cenâb-i Hilâfet-Penâhîlerine arz eyler ve bâlâ-yı mecmû'anın (Himâye-i Hazret-i Şehriyârî'de) ibâresiyle tevşîhine müsâ'ade-i mahsûsa-i Hazret-i Veli'yyü-i Ni'metin bî-dirîğ buyurulmasını istid'â ile beraber te'mîn-i devâm ve intişârına medâr olmak üzere mecmû'a-i mezkûrenin Bendegân-i Hümâyûnları beyinde intişârına fermân-ı inayet-beyan-ı Cenâb-ı Tâc-Dârîlerini istirham eylerim. Bâkî Cenâb-ı Hakk Sâye-i Celîl-i Hilâfet-Penâhîlerini bâkî buyursun. Âmin.

Abd-i Sâdıkları
Ebuzziya Tevfik

**XIII-(Y. EE. 14/167) –MUAMELÂTI:
(19 TEŞRİN-İ EVVEL 1299/31 EKİM 1883)**

Yıldız Esas Evrakı fonunda bulunan dosyadaki evrakın tarihi, takribi h. 1300/ m. 1882/1883'dür. Dosya Ebuzziya Tevfik Bey'e ait mektubu içermektedir. Ebuzziya Tevfik Bey mektubunda, ruhsatını almış olup çıkaracağı dergi için Sultan II. Abdülhamîd Hân'ın güvendiği hocalardan biri olan Ebü'l-Hüda Efendi'nin de katkı sağlamak üzere söz verdiğini ve onun da makalelerinin bulunacağı bu süreli yayının özellikle Almanya'nın meşhur bilim adamları kulüplerine de gönderilerek İslâm dininin güzel ahlakının tanıtılmasını amaçladığını ve tüm bunlar için dergiye Sultan'ın desteğinin olduğunun da görülebilmesi ve bu yolla rağbetin arttırılabilmesi için "*Padişah Hazretleri'nin Himâyesi'nde*" ibaresinin konulması için izin verilmesini ve yine dergiye olan rağbetin artması ve bu sayede yayının sürekliliğinin sağlanabilmesi için, saray çevresince okunmasının da teşvik edilmesini arz ve istirham etmektedir.

XIV- [BOA, Y. PRK. HH. 16/54 – 009-001]
GÖMLEK MUHTEVÂSI: PERAKENDE EVRAK
(6 MART 1301/18 MART 1885)

İrade gereği alınan cam kağıtlarına ait tutarın Hazîne-i Hassa tarafından ödenmesinin talep edilmesi.

ANAHTAR KELİMELER: Cam Kâğıdı, Ödeme, Hazine-i Hassa, Lira-yı Osmanî.

TRANSKRİPSİYON:

Numro

287

Ebuzziya Tevfik Bey'in 6 Mart sene 301 tarihli senedi suretidir.

Cam kağıtlarının esmânı

İngiliz Lirası	Şilin
aded	
153	5

be-her İngiliz Lirası

Bedeli

Lira-yı Osmânî

167, 47--

Yalnız yüz altmış yedi aded Lira-yı Osmanî kırk yedi buçuk [47.5] ğurûşdur.

Akdemce ma'rifet-i âcizânemle Londra'dan celb etdirilmiş olan cam kağıtlarının esmânı olan yüz elli iki [152] aded İngiliz lirası ve beş [5] şilin bedeli bervech-i bâlâ yüz altmış yedi [167] aded Lira-yı Osmânî kûsür kırk yedi buçuk [47] ğuruşun Hazine-i Hâssa-i Şahane'ye ma'rûzâtım olduğunu mübeyyin işbu istid'â kılındı fî 6 mart sene 301

Serkurenâlık makâmına vürûd oluna 6 Mart sene 301 tarihli Tezkire-i Aliyyenin suretidir.

Devletlü Efendim Hazretleri

Akdemce Londra'dan celb buyurulmuş olan cam kağıtlarının bedeli olan yüz elli iki [152] aded İngiliz Lirası ve beş [5] şilin melfûf mektûb mûcibince Sa'âdetlü Ebuzziya Tevfik Beğe Hazine-i Hâssa-i Şâhâne'den i'tâsıyla alınacak makbûz [?] takdîm edilmesini irade-i seniyye-i hazret-i padişâhî muktezây-ı celîlesinden olduğu Kurenâ-yı Sâni Hazret-i Şehriyâri Saâdetlü [?] Efendi hazretleri tarafından tebliğ olunmuş olmasıyla icrâ-yı icâbı meyânında emr-ü fermân Hazret-i men lehü'l-emrindir.

Osman

XIV-(Y. PRK. HH. 16/54 – 009-001)– MUAMELATI: (6 MART 1301/18 MART 1885)

Yıldız Perakende Hazine-i Hassa evrakı içerisinde bulunan dosyada 009-001 nolu bu belgede, Ebuzziya Tevfik Bey'in daha öncesinde Londra'dan getirttiği cam kağıtları tutarı olan 152 İngiliz Lirası 5 Şilin yani Osmanlı Lirası ile 167 Lira 47,5 kuruşun Hazîne-i Hassaca karşılanmasını talep eden dilekçesini, ilgili senedi, bu dilekçenin Serkurenâlık makamına iletilmesini ve ödeme karşılığında alınan makbuzun takdim edilmesi emrini içeren tezkire-i aliyyenin suretini görüyoruz.

Tezkire, çeşitli bürolar veya kişiler tarafından kaleme alınan ve konuyu özet halinde açıklayan belgelerdir. Bunlar bir konunun padişaha arzı için sadrazam tarafından Mâbeyn başkâtibine yazılan evraktır.²³² Tezkire-i Aliyye ise gerek şeyhülislam gerekse nâzırlar tarafından kaleme alınan belgelerin hususi ismidir.²³³ Tezkire-i aliyyelerde kullanılan elkablardan biri olan "*Devletlü Efendim Hazretleri*" ibaresini burada da görmekteyiz. Elkabdan sonra konuya girilip mesele kısa olarak özetlenir.²³⁴ Sonunda, Sadârete gönderilenlerde olduğu şekli ile, *men lehü'l-emrindir* ibaresi yazılmıştır.

Burada Ebuzziya Tevfik Bey'in yazmış olduğu istidanın iletildiği Serkurenâlık ise, Başmâbeynci yerinde kullanılır bir tabirdir.²³⁵ Mâbeynciler²³⁶, II. Mahmud Hân'ın

²³² Mübahat S. Kütükoğlu, "Tezkire", **DİA**, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı, 2012, s.73.

²³³ Kütükoğlu, **Osmanlı Belgelerinin Dili**, s.249.

²³⁴ **A.e.**, s.250.

²³⁵ Pakalın, **Osmanlı Tarihi Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, c. III, s. 187.

²³⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. Ali Akyıldız, "Mâbeyn-i Hümâyün", **DİA**, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı, c. 27, 2003.

son zamanlarından itibaren “yakın” anlamına gelen *mukarrebîn*, *kurenâ* veya *karîn* unvanları ile anılmaya başlandı. Emlâk-i hümâyun hâsılatından günlük olarak Hazine-i Hassa’ya gelip Ceyb-i Hümâyun vasıtasıyla padişaha takdim edilen paraları makbuz mukabili teslim alır ve ceyb-i hümâyun hazinesini idare ederdi.²³⁷ Sultan II. Abdülhamîd Han döneminde merkez olan Yıldız Sarayı’nda görevleri, mâbeyne gelen devlet adamlarının mâruzatını padişaha arz etmek ve çıkan iradeyi ilgili yere iletmektir²³⁸. Yıldız Perakande – Hazîne-i Hassa evrağı içerisinde bulunan bu belge ile de, Ebuzziya Tefvik’in arz ettiği senedi ve bu senedin Serkurenâlık makamına iletilerek gereğinin yapılması işlemlerini görüyoruz.

XV- [BOA, Y. EE. 138/20]

GÖMLEK MUHTEVASI:

A-(TARİHSİZ)

B-(TARİHSİZ)

Almış olduğu cam kağıtlarına ait tutarın ödenmesine yardım edilmesini istirham eden Ebuzziya Tefvik Bey’in tarihsiz ârizası.

ANAHTAR KELİMELER: Cam kâğıdı, ödeme.

TRANSKRİPSİYON: XV-A

(TARİHSİZ)

Cam kağıtlarının esmânı için komisyoncu çâkerlerini tefyîk etmekte olmasından fart-ı hicâb ile arz-ı hâle cesâret eyledim. Fermân.

Abd-ı Sâdık-ı Hümâyûnları

Ebuzziya Tefvik

²³⁷ Akyıldız, **a.g.md.**, s.283.

²³⁸ **A.e.**, s.285.

BOA, Y. EE. 138/20 – B:
TRANSKRİPSİYON: XV-B
(TARİHSİZ)

Evvelki fiyatı
187 – İngiliz Lirası

MuahhAran fermân-ı hümâyûn-ı Hazret-i Velî'yyü'n-ni'âmîleri üzerine yüzde 12 komisyon tenzîl edildikten sonra meblağ-ı mütebâkî 152 İngiliz lirası ve bir çarık Lira.

XV-(BOA, Y. EE. 138/20) –MUAMELATI:
A-(TARİHSİZ)
B-(TARİHSİZ)

Ebuzziya Tevfik Bey'in Cam Kağıtları bedeli hakkında altında imzası bulunan tarihsiz birinci belgedeki [A] ifadelerine göre, cam kağıtlarının bedeli için komisyoncu tarafından kendisine baskıda bulunulduğundan bahsetmekte ve bu sebeple “*fart-ı hicâb*” ile, yani aşırı dereceye varan bir utanma duygusunu ifade eden mahcubiyet ile halini arz etmeye cesaret ettiğine dair bir pusula göze çarpmaktadır. Altında ise padişahın sadık bendesi olduğunu ifade eden “Abd-i Sâdik-i Hümâyûnları” ibaresi ve hemen altında “Ebuzziya Tevfik” imzası yer aldığı görülmektedir.

Diğer belge ise, yine tarihsiz ve fiyat hesaplaması ile alakalıdır ve şüphesiz cam kağıtları bedeli hakkındadır. Buna göre cam kağıtlarının önceki fiyatının 187 Lira olduğu belirtilmektedir. Devamında, Sonradan Nimetlerin velisi olan Padişah hazretlerinin, burada belge anlamında olmayan fermanı gereğince %12 Komisyon bedelinde indirimde bulunulduktan sonra geri kalan meblağın 152 İngiliz Lirası ve Bir Çeyrek Lira olduğu belirtilmektedir ve her iki el yazısı karşılaştırıldığında yine muhtemelen Ebuzziya Tevfik Bey'e ait olduğu anlaşılmaktadır.

XVI-[BOA, İ. DH. 1051/82554]
GÖMLEK MUHTEVASI:
(20 EYLÜL 1303/2 EKİM 1887)

Ebuzziya Tevfik Bey'in rütbesinin bir derece daha yükseltildiği ve kendisine Osmanlı Nişanı verildiği, dolayısıyla gereken bürokratik işlemlerin yapılması hakkında.

ANAHTAR KELİMELER: Rütbe, Derece, Terfii, Nişan-I Osmanî.

TRANSKRİPSİYON:

Yıldız Sarayı Hümâyûnu
Başkitâbet Dairesi

Ma'rûz-ı Çâker-i Kemîneleridir ki

Sa'âdetlü Ebuzziya Tefvik Bey Efendi'nin bir derece terfî-i rütbesi ve kendüsine üçüncü rütbeden Nişân-ı Osmânî dahî ihsân buyurulmasına mebnî mu'âmele-i lâzimenin îfâsına şeref-sâdır olan irade-i Cenâb-ı Pâdişâhî iktizâ-yı âlîsinden bulunmuş olmağla olbâbda emr-ü fermân Hazret-i Veliyy'ül-emrindir.

Fi 20 Eylül sene 303

**XVI-(BOA, İ. DH. 1051/82554) –MUAMELATI:
(20 EYLÜL 1303/2 EKİM 1887)**

Hususî İrade.²³⁹

XVII- (BOA, İ. DH. 1071/83987)

**GÖMLEK MUHTEVASI: PERAKENDE EVRAK
(24 ŞUBAT 1303-7 MART 1808)**

Ebuzziya Matbaası'nda basılmış olan Asar-ı Meşâhir (Meşhurların Eserleri) adındaki resimli derginin içeriği ve basın serbestliği hakkında.

ANAHTAR KELİMELER: Muzır Neşriyat, Zararlı Yayın, Basın Özgürlüğü, Nizam, Kanun, Sansür.

TRANSKRİPSİYON:

Yıldız Sarayı Hümâyûnu
Başkitâbet Dairesi

²³⁹ Ebuzziya Tefvik Bey'in terfiisine ait bir başka belge ve ilgili açıklamalar için bkz. bu bölümün XII numaralı evrakı olan BOA, İ. DH. 898/71422.

Ebuzziya Matba'asında tab' olunmuş olan "Asâr-ı Meşâhîr" nâm musavver mecmû'anın birinci ve ikinci cüzlerinde müsâdif-i nazar-i dekâyık-Eser-i Hazret-i Hilâfet-Penâhî olan ba'zı fıkârât-ı muzırra sûrhle işâret olunarak zikrolunan nüshalar mütâla'a buyurulmak üzere bâ-irâde-i seniyye leffen irsâli savb-ı sâmi-i sadâret-penahîleri kılındı. Matbû'âtın serbestiyetine istinâden bugünlerde daha bir takım kütüb ve resâil-i muzırranın tab' ve neşr edilmekte olduğu vâsıl-ı sem'-i hümâyûn olub muhtâc-ı beyan olmadığı üzere memalik-i şâhâne'de serbestiyet-i matbû'at, hükûmet-i cumhûriyye ile idâre olunan memleketlerde olduğu misillü mutlak olmayarak sâ'ir kavânin ve nizâmât ahkâmıyla takdîd ve takyîd kılınmış olduğu halde ahâlîyi ta'lim ve terbiyeye ve Ezhân-ı umûmiyeyi tenvire medâr olmayub bi'l-akîs ifsâd-ı ahlâk ve tahdîş-i ezhanı mûcib olan kütüb ve resâilin neşri hilâf-ı kânûn ve kâ'ide olmasıyla Rızâ-yı Hikmet iktiza-yı Hazret-i hilafet-penâhî'ye bi'l-vücûh münâfî bulunmuş olduğundan Emr-i teftîşin kemâl-i dikkat ve ve i'tinâ ile icrâsı husûsunun ve bu bâbda ihtiyâr-ı müsamaha, dâ'î-i mesuliyet-i şedide olacağıının lazım gelenlere ekîden tenbîh ve tefhîmi Şeref-Sâdır olan İrâde-i Seniyye-i Cenâb-ı Tacdârî, Mantuk-ı Münîfinden bulunmuş olmağla Ol bâbda Emr-ü-Fermân Hazret-i Veliyyü'l-Emrindir.

Fî 24 Cemaziyelahir sene 305 ve fî 24 Şubat sene 1303

Serkâtib-i Hazret-i Şehriyarî

Bende

(İMZA)

XVII-(İ. DH. 1071/83987)- MUAMELATI:

(24 ŞUBAT 1303-7 MART 1808)

Sadâret Dâiresi Evrakı içinde İ. DH. fonunda bulunan 7 Mart 1888 tarihli evrak üzerinde, Ebuzziya Tefvik Bey tarafından basılan resimli dergide uygun bulunmayan bölümlerin olduğu ve bunların işaretlenerek tekrar incelenmek üzere gönderildiği belirtilmiş ve bu gibi eserlerin basımında daha dikkatli bir inceleme yapılması hususu vurgulanmıştır. Belge içerisinde, "*mutlak değildir*" denilerek belirtilen mutlâk (مطلق) kelimesi, itlâk edilmiş demek olup talak (طلاق) kökünden gelen bir mef'ûl kelime olarak, '*herhangi bir kayda bağlı olmayıp, bütünüyle her alanda ve sınırsız olarak tatbik edilebilen*' anlamındadır. Bu, serbestî, negatif

anlamda mutlak demektir. Yani kanunen hiçbir sınırlamaya tabi tutulmayan bir basın hürriyeti kastedilmektedir.²⁴⁰ Burada serbestî anlamında bir basın hürriyetinin olmayacağı, devletin bunu kayda tabi tutup, hak ihlallerine mâni olacağı ifade edilmektedir. Burada önem arzetmesi bakımından belirtmek gerekir ki, Osmanlı toplumunun ilgili döneminde, toplum bazında *hiçbir sınırlamaya tabi olmayan bir basın* düşüncesi yoktur. Sansür uygulamaları hasebiyle görülen davalarda bile, matbuat için bir denetim mekanizması olmasının gayet gerekli ve yararlı görüldüğünü anlıyoruz.²⁴¹ Ayrıca II. Abdülhamid dönemi sansürü ile dönemin Rusya, Fransa ve Prusya'sındaki uygulamalardan temelde farklılık arz etmemektedir.²⁴² Bu dönemde Osmanlı'daki matbuat, moderniteyi özümsetmeyi amaç edinmişken, dönemin ilgili mevzuatı ise, geleneği korumaya yöneliktir.²⁴³ Belgede bu hususun "*ahâlîyi ta'lim ve terbiyeye ve Ezhân-ı umûmiyeyi tenvire medâr olmayub bi'l-akis ifsâd-ı ahlâk ve tahdîş-i ezhânı mûcib olan kütüb ve resâ'ilin neşri hilâf-ı kânûn ve kâ'ide olmasıyla*" vurgulandığını ve bu gibi eserlerin incelenmesinde görevli olan kişilerin daha titiz çalışmaları gerektiğinin iletildiğini görüyoruz.

XVIII- (BOA, Y. HUS. 138/17]

GÖMLEK MUHTEVASI: PERAKENDE EVRAK

(15 TEŞRİN-İ EVVEL 1309-27 EKİM 1893)

Ebuzziya Tefik Bey'in Kütübhaney-i Umûmî'nin tertip ve tanzimine tayin edilmesi hakkında Mâbeyn Başkatibi Süreyya Paşa'nın Maarif Nezareti'ne tezkeresi.

ANAHTAR KELİMELEER: kütüphane, müdüriyet, tayin.

TRANSKRİPSİYON:

Yıldız Saray-ı Hümâyûnu

Başkitâbet Dâiresi

3328

Mekteb-i Sanâyi' müdürü Ebuzziya Tefik Bey Efendi Hazretleri'nin Şurâ-yı Devlet a'zâlığına ta'yini müşârÛn-ileyhin mûcib-i hoşnûdu olmayacağı gibi

²⁴⁰ Murat Candemir (kişisel iletişim, 17 Şubat, 2017)

²⁴¹ Çoruk, **Abdülhamit Döneminde Kitap ve Dergi Sansürü**, s.84.

²⁴² Demirel, **II. Abdülhamid Döneminde Sansür**, s.17.

²⁴³ **A.e.**, s.14.

kendüsinden orada buldukça istifade dahî edilemiyerek bilâhare başka bir me'mûriyyete ta'yinine mecburiyyet hâsıl olması melhûz bulunduğundan ve müşârunileyhin tanzîm ve tertîb-i kütüb ve resâ'ile ait umûrda merak ve ma'lûmatı olduğundan fî 13 Rebiülülâ sene 1311 tarihli tezkire-i ma'rûza-i fehîmânelerine hâmiş terkîmiyle dahî tebliğ edildiği üzere mir-i müşârun-ileyhin müdürîyyet-i mezkûreye mahsûs olan 3 bin (3000) guruş maaşla kütübhâne-i umumînin tanzîm ve tertîbine nezârete me'mûriyeti ve mezkûr kütübhânedeki bulunan kitabların zıya'dan vikâyesi beyânının bi't-te'emmül arz ve istizân kılınması muktezây-ı irade-i Cenâb-ı Hilâfet-penâhîden olmağla ol bâbda emr-ü fermân hazret-i veliyy'ül-emrindir.

Fî 18 Rebiülâhir sene 311 ve fî 15 Teşrînievvel sene 309

Serkâtib-i Hazret-i Şehriyârî
Süreyyâ

**XVIII-(Y. HUS. 138/17)– MUAMELATI:
(15 TEŞRİN-İ EVVEL 1309-27 EKİM 1893)**

Yıldız Sadâret Hususî Maruzât Evrakı fonunda bulunan ve Yıldız Sarayı Baş-Kitâbet Dairesi'nden yazılan bu hususî irade, Ebuzziya Tefik Bey'in Şura-yı Devlet Azalığına atanması ile alakalıdır.

15 Teşrin-i Evvel 1309 (M. 27 Ekim 1893] tarihli söz konusu hususî iradede, halen Mekteb-i Sanayi Müdürü Bulunan Ebuzziyâa Tefik Bey'in Şura-yı Devlet Azalığı'na atanmasının, "*Müşârun-İleyh*" yani kendisine işaret edilen zat olarak kendisi de memnun etmeyeceği; bunun yerine kendisinin de meraklı olduğu kütüphane düzenlenmesi ile alakalı olarak 3000 kuruş maaşla *Kütübhâne-i Umûmî*'nin müdürlüğüne tayini tavsiye edilmektedir.

Bürokratik açıdan, bu iradeden sonra bir irade daha olması gerekmektedir. Zira Sadaret Arz tezkiresi ve hamışın de altında Mâbeyn Başkitâbetince yazılan esas iradenin de olması gerekir. Buradan bu iradenin bir ara belge olup, bürokratik olarak işleri çabuklaştırmak üzere yazıldığı sanılmaktadır.

XIX-(BOA, Y. A. RES. 67/41)

GÖMLEK MUHTEVASI: PERAKENDE EVRAK

(17 TEŞRİN-İ EVVEL 1309-29 EKİM 1893)

Ebuzziya Tefvik Bey'in Kütüphane-i Umûmî'nin tanzim ve tertibine memuriyetine tayini.

ANAHTAR KELİMELEER: kütüphane, müdüriyet, tayin.

TRANSKRİPİSYON:

Bâbîâlî

Daire-i Sadâret

Âmedi-i Divân-ı Hümâyûn

989

Devletlü Efendim hazretleri

Mekteb-i Sanâyi' Müdîri Sa'âdetlü Ebuzziya Tefvik Bey Efendi Hazretlerinin derkâr olan vukûf ve ma'lumâtına mebnî müdüriyyet-i mezkûraya mahsus olan üç bin ğuruş maaşla kütübhâne-i umûmiyenin tanzim ve tertibi umûrina nezârete me'muriyeti hakkında her ne vechle irâde-i [?] ifâde-i cenâb-ı cihanbânî şerefsunûh ve sudur buyurulur ise mantûk-ı münîfî infâz olunacağı beyanıyla tezkire-i senâverî terkîm kılındı efendim.

Fî 19 Rebiü'l-âhir sene 311 ve fî 17 Teşrin-i evvel sene 309

XIX-(BOA, Y. A. RES. 67/41) – MUAMELATI:

(17 TEŞRİN-İ EVVEL 1309-29 EKİM 1893)

Yıldız Sadâret Husûsî Maruzât Evrakı'nda Y. HUS. 138/17 numarada 15 Teşrin-i Evvel 1309 [m. 27 Ekim 1893] tarihli hususî irade ile, Ebuzziya Tefvik Bey'in Şura-yı Devlet Azalığı'na atanması yerine yine müdüriyetine ait olan 3000 kuruşun aynen kalması ile *Kütübhâne-i Umûmî*'nin müdürlüğüne tayini tavsiye edilmekteydi. Bu belgenin bir ara belge olduğu belirtilmişti.

Sadaret'ten yazılan 989 evrak numaralı ve m. 30 Ekim 1893 tarihli bu belge ile de bu tayin için onay sorulmaktadır.

XX- (BOA, DH. MKT. 318/60)

GÖMLEK MUHTEVASI:

A-(26 TEŞRİN-İ SANİ 1310-8 ARALIK 1894)

B-(3 KANUN-I EVVEL 1310-15 ARALIK 1894)

Matbaa-i Ebuzziya'da basılıp, Arakel Kütüphanesi'nde satılmakta olan "*Emir Nevruz*" adındaki kitap ile Bağdadliyan Matbaası'nda 1895 yılı Ermenice Takviminin muzır yayınlara uygulanan hukukî prosedür ve kanunlar dairesinde belirlenen idari düzene bağlı olarak toplattırılması.

ANAHTAR KELİMELEER: zararlı yayın, muzır neşriyat, nizam, kanun, sansür.

TRANSKRİPSİYON: XX-A

(26 TEŞRİN-İ SANİ 1310-8 ARALIK 1894)

Bâb-ı Âlî
Nezâret-i Celîle-i Dâhiliyye
İdâre-i Matbû'ât
Aded
136

Ebuzziya Matbaasında tab' olunub Arakel Kütübhânesinde furûht edilmekte bulunan "*Emîr Nevruz*" nâm kitap ile Bağdadliyân Matbaasında 1895 senesine mahsus olmak üzere basılan Ermenice takvimin münderecât-ı muzırması cihetiyle usûl ve nizâmı dâiresinde toplatdırılmasına zabîta ve ba'de-mâ bu misüllü kütüb-ü muzırânın tab' ve neşrine müsâ'ade ve ruhsat i'tasınca mütebassırâne hareket olunması hususunun dahî Maarif Nezâret-i Celîlelerine iş'arı bâbında emr-ü fermân Hazret-i men lehü'l-emrindir.

Fi 11 Cemâziyelâhir sene 312 ve fi 26 Teşrînisânî sene 310

Matbû'ât-ı Dâhilliyye Müdîri

Bende

(İMZA)

TRANSKRİPSİYON:XX-B

(3 KANUN-I EVVEL 1310-15 ARALIK 1894)

Dâhiliyye Mektûbî kalemi müsveddeye mahsus varakadır.

Evrak numarası 1093

27

Zabtiyye ve Ma'ârif Nezâret-i Celîlelerine

Fî 18 Cemâziyelâhir sene 1312 ve fî 3 Kânûn-i Evvel sene 1310

Ebuzziya Matbası'nda tab' olunub Arakel Kütübhânesi'nde furûht edilmekte olan "*Emîr Nevruz*" nâm kitab ile Bağdadliyan Matbaasında bin sekiz yüz doksan beş [1895] senesine mahsûs olmak üzere basılan Ermenice takvimin mündericât-ı muzırrası cihetiyle usûl ve nizâmı dâiresinde toplatdırılmasının Zabtiyye Nezâret-i Celîlesine / Cânib-i Âlî-i Âsafânelerine ve ba'de-mâ bu misüllü kütüb-i muzırranın tab' ve neşrine müsâ'ade ve ruhsat itâsınca mütebassırâne hareket edilmesinin dahi Ma'ârif Nezâret-i Celîlesine/Cânib-i âlî-i Âsafânelerine izbârı Matbû'ât-ı Dâhiliyye Müdiriyyetinden verilen müzekkerede ifâde ve mûcibince Nezâret-i Müşârun-İleyhâya tebliğ-i mâdde edilmiş olduğundan iktizâsının ifâ ve inbâsına himem.

XX-(DH. MKT. 318/60) –MUAMELATI:

A-(26 TEŞRİN-İ SANİ 1310-8 ARALIK 1894)

B-(3 KANUN-I EVVEL 1310-15 ARALIK 1894)

Dahiliye Nezâreti Mektûbî Kalemi evrakı içerisinde bulunan 318/60 nolu bu gömlekte, 26 Teşrinisâni 1310/ m. 8 Aralık 1894 tarihinde Dahiliye Nezâret-i İdare-i Matbû'ât (Matbuat İdaresi)'nden Dahiliye Nâzırına yazılan müzekkere [ya da müzekkire]yi görmekteyiz. Müzekkere, *bir iş hakkında ilgili kişiye veya üst makama yazılan tezkire* olup, herhangi bir konuda, alttan üste ve genellikle bir idare veya nezâretin şubelerinden bağlı olduğu üst makama hitaben, bir şubeden diğer bir şubeye durumu anlatmak veya muâmeleyi sormak üzere yazılan yazılardır.

Müzekkereler, ekleri olsun olmasın, re'sen yazılırlar.²⁴⁴ Bu belge içeriğinde de görüldüğü üzere, müzekkerelerde elkâb bulunmaz.²⁴⁵ Hemen konu özetlenerek işin hızlı bir şekilde ilerlemesi sağlanır.

Matbuat İdaresi'nden yazılan yazı üzerine, Dahiliye Nâzırı, aynı içerikteki yazıyı konu ile ilgili iş yapma yetkisine sahip olan iki nezâret olan, Zabtiye ve Maarif Nezâretleri'ne göndermiştir. Nezâretlere *mübeyyez* yani temize çekilmiş evrak gönderildiğinden, yazı içerisinde doğrudan hitab edilen nezâretle, tebliğ edildiği bildirilen diğer nezâreti belirlemek için bu nezâret adı da satırın üst kısmına yazılmıştır. Buna göre bu müsveddeden nezaretlere iki ayrı evrak yazılarak, yazıya konu olan zararlı yayının toplattırıldığı ve bu gibi yayınlara ruhsat verilmesi konusunda daha dikkatli davranılması hususu ilgili nezâretlere bildirilmiştir.

XXI- [BOA, BEO. 1074/80533]

GÖMLEK MUHTEVASI:

A-(17 KANUN-I SANİ 1313-29 OCAK 1898)

B-(9 MART 1314-21 MART 1898)

Ebuzziya Tevfik Bey'in yazdığı Millet-i İsrailiyye isimli kitapçığın yasaklanmasına dair gerekli işlemlerin yapılması.

ANAHTAR KELİMELER: Risale, Muzır Neşriyat, Zararlı Yayın, Nizam, Kanun, Sansür.

TRANSKRİPSİYON: XXI- A

A-(17 KANUN-I SANİ 1313-29 OCAK 1898)

Sadâret Mektûbî Kalemi

Ma'ârif Nezâret-i Celflesi'ne

Millet-i Museviyye aleyhinde "*Millet-i İsrâ'iliyye*" ünvanıyla ve Ebuzziya imzâsıyla neşr edilen risâlenin men-i fûrûhtu istid'âsını hâvî Hahambaşı Kâ'im-i Makâmlığı'ndan [Kaymakamlığı'ndan] meb'ûs takrîr, risâle-i mezkûrenin bir

²⁴⁴ Kütükoğlu, **Osmanlı Belgelerinin Dili**, s.300.

²⁴⁵ **A.e;** Pakalın, **Osmanlı Tarihi Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, c.II, s. 41.

nüshasıyla berâber leffen savb-ı devletlerine irsâl kılınmış olmağla risâle-i mezkûrenin mündericâtına ve sûret-ı istid'âya nazaran îcâbının icrâ ve inbâsına himmet.

TRANSKRİPSİYON: XXI- B

(9 MART 1314-21 MART 1898)

Bihî

Nezâret-i Ma'ârif-i Umûmiyye

Mektûbî Kalemi

Numero

Umumî: 227777

Husûsî: 4

Ma'rûz-ı Çâker-i Kemîneleridir ki,

Millet-i Mûseviyye aleyhinde “*Millet-i İsrâ'iliyye*” ünvânıyla ve Ebuzziya imzâsıyla neşr edilen risâlenin men'—i fûrûhtu istid'âsını hâvî Hahambaşı Kâ'im-i Makâmlığı'ndan [Kaymakamlığı'ndan] takdîm olunan takrîr ve risâle-i mezkûrenin bir nüshasıyla berâber irsâl buyurulduğu beyân-ı âlîsiyle risâle-i mezkûrenin mündericâtına ve sûret-i istid'âya nazaran icabının icrâ ve arz ve inbâsına âmir şeref-vârid olan 17 Kânûn-ı Sâni sene 313 târîh ve iki yüz altmış bir [261] numarolu tezkire-i sâmiye-i Cenâb-ı Sadâret-Penâhîleri Encümen-i Teftîş ve Mu'âyene'ye lede'l-havale risâle-i mezkûrenin ba'zı fık râtı Millet-i Mûseviyye aleyhinde açık ve kapalı telmîh ve ta'rizli birtakım mebâhis-i hicviyye ve (...)den ibaret idügi, bi't-tedkîk tebeyyün etdiğine ve Matbaalar Nizâm-nâmesi'nin yirmi yedinci [27.] maddesi hükmünce resmen tanınmış olan mezâhib-i muhtelif haklarında alenen izhar-ı adâveti mutazammın siyâsî ve dînî hicviyye ve hezeyânnâme gibi âsâr-ı matbû'a, idâreten müsâdere olunacağı musarraha idüğine ve her ne kadar altmış altı numarolu [66] risâlenin kabında nezâret-i âcizînin ruhsatıyla üç yüz beş'de [305'de] tab' olunduğu muharrer ise de mevzû'-ı bahs olan altmış altı [66] numarolu nüshaya ruhsat verildiğine dâ'ir kayd bulunamamış ve şu halde ruhsatsız tab' olunduğu anlaşılmış olmağla Matbû'ât Nizâm-nâmesi'nin otuzuncu [30.] maddesinin fıkra-i ahîresine tatbîkan bunların nüsha-i matbû'a-i mevcûdesinin bulunduğu mahallerden aldırılması zimmında müfettişlere tenbîhât icrası ve keyfiyetin Huzûr-ı Sâmi-i

Sadâret-penâhîlerine dahi arz ve inbâsı tezekkür edildiği ifade olunarak mûcibince müfettişlere tenbîhât-ı lâzıme ifâ kılınmış olmağla ol bâbda Emr-ü-Fermân Hazret-i Veliyy'ül-Emrindir.

Fî 28 Şevval sene 315 ve fî 9 Mart sene 314

Ma'ârif-i Umûmiyye Nâzırı

(İMZA)

XXI-(BOA, BEO, 1074/80533) –MUAMELATI:

A-(17 KANUN-I SANÎ 1313-29 OCAK 1898)

B-(9 MART 1314-21 MART 1898)

Sadaret Mektûbî Kalemî'nden Maarif Nezaretî'ne (Osmanlı Eğitim Bakanlığı'na) yazılan 17 Kânûn-ı Sânî 1313, m. 29 Ocak 1898 tarihli yazıda “*Ebuzziyâ*” imzasıyla yayımlanan bir risalenin satışının yasaklanmasından bahsedilmektedir. Buna göre, Hahambaşı Kaymakamlığı'ndan gönderilen takrir ve ek olarak söz konusu risalenin bir nüshasıyla birlikte Maarif Nezaretî'ne gönderildiği bildirilmektedir. Ayrıca, söz konusu “*Millet-i İsrâ'iliyye*” adlı risalenin içeriğine ve istidânın kopyası göz önüne alınarak gereğinin yerine getirilerek, resmî yazı ile haber verilmesi istenmektedir.

Takrir, bir işi resmen ve yazılı olarak merciine bildirmedir. Arapça “*Karâr*” (قرار) kökünden türeyen “*Takrîr*”, sözlükte “*yerleştirmek, kararlaştırmak*” anlamına gelir. Diplomasi terimi olarak ise, bir işi veya konuyu yazılı şekilde ilgili mercilere bildiren belge türünü ifade eder. Tanzimat'a kadar resmî dairelerden yazılan takrirlerde, adres, tarih ve imza yok gibidir. Mühürlü takrirler, h. 1245 [m. 1829-30] senesinden sonra görülmektedirler. Patrikhâneler ile Sefârethânelerden verilen imzasız takrirlere “*Takrîr-i Şifâhî*” denilirdi. Takrirler büyük boy tezkirelik kağıtlara yazılırlardı.²⁴⁶ Klasik dönemde sadîzâmın yazdığı takrir-telhis münasebeti çerçevesinde daha ayrıntılı yazıya *takrîr* denildiğinden ve gayri Müslim cemaatlarca Osmanlı resmî makamlarına verilen yazılar da Takrîr türü içerisinde değerlendirildiğinden²⁴⁷ burada Hahambaşı Kaymakamlığı'ndan yazılan yazıya da *takrîr* denildiği sanılmaktadır.

²⁴⁶ Pakalın, **Osmanlı Tarihi Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, c. III, s. 385.

²⁴⁷ Mübahat S. Kütükoğlu, “Takrir”, **DİA**, c.39, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, 2010, s. 471.

Sadaret Mektubi Kalemî'nden Maarif Nezareti'ne gönderilen bu yazıya mukabil, 21 Mart 1898 sayılı yazı ile Sadaret Makamı'na cevabî bir yazı yazılarak yapılan incelemeler ve son durum hakkında bilgi verildiği belge metninden anlaşılmaktadır. İncelemeler sonucu, ilgili risaleye verildiği yazılan ruhsatla alakalı herhangi bir kayda rastlanmadığı ve dolayısıyla her ne kadar ruhsatlı olarak basıldığı iddia edilmişse de risalenin ruhsatsız basıldığı anlaşıldığı bildirilmektedir. Cevap metni içerisinde bahsi geçen Nizâmnâmenin, tarih ve sayı ve başlangıcı şu şekildedir:

“MATBA‘ALARA VE KİTÂBCILARA VE BUNLARA MÜTEFERRİ‘ HUSÛSÂTA
DÂ‘İR NİZÂMNÂME”

İrade Tarihi: M. 21 Cumadelâhire 1312/R. 8 Kânunuevvel 1310 (M. 20 Aralık
1894)

Neşir Tarihi: M. 1 Receb 1312/R. 17 Kanun-ı Evvel 1310 (M. 29 Aralık 1894)
İkdam No:150

BİRİNCİ FASIL

MATBA‘ALAR VE ÂLÂT VE EDEVÂT-I TAB‘İYYE

Mâdde 1-Memâlik-i Osmaniyye’de istek edenler iş bu nizâmnâme ahkâmına tevfi-k-ı hareket etmek şartile matba’a açmakta ve her nevi kütüb ve resâ’il ve evrâk tab’etmekte serbesttir. Fakat gazete ve resâ’il-i mevkûte kemakân nizama-ı mer’iyyesi ahkâmına tâbi’dir.”²⁴⁸

Dolayısıyla, Osmanlı Devleti sınırları içerisinde matbaa açmak isteyen herkesin bu kanun ve kurallara riayet etmesi gerekmektedir. Bahsi geçen bu kanunun *Dördüncü Fasil “Âsar-ı Matbū’anın Dükkanlarda ve Gezdiricileri Vâsıtası ile Fūrūht ve Tevzî’i”* bölümü altında bulunan ve cevabî yazıda da zikredilen 30. maddesi ise,

“Madde 30- Memâlik-i Şâhâne’de bilâ ruhsat tab’edilmiş olduğunu bildikleri kütüb ve resâ’il ve gazeteler ve resimleri vesâ’ir evrâkı fūrūht ve nakil ve tevzî’ edenlerden yarım Osmanlı altınından beş

²⁴⁸ İskit, **Türkiye’de Matbuat Rejimleri**, s.857.

Osmanlı altınına kadar ceza-yı nakdî ahzolunacak ve âsar-ı mezkûre zabt ve müsâdere edilecektir.”²⁴⁹ demektedir.

Ayrıca kanunun *İkinci Fasıl Kütüb ve Resail ve Neşriyatı Saire* bölümü altında 20. ve 22. maddeleri de dosya içerisindeki muamelatı ilgilendirmekte olup,

“Mâdde 20 – Ma’ârif Nezâreti’nden ruhsat-ı resmiyye istihsâl olunmadıkça matba’a sahipleri hiç bir kitâb tab’edemeyeceklerdir. Nezareti müşarünileyhadan nihayet üç mah zarfında ya işbu ruhsat i’tâ olunacak veya eser esbab-ı mûcibesinin ber-tafsil tahrîren beyânile reddedilecektir. Ba’de’t-tab’ her kitâbın kaç nüsha üzere tab’olunduğunu mübeyyin imzâlî bir beyânnâme ile berâber ikisi Bâb-ı Âlî Kütübhânesi’ne vaz’olunmak için Dâhiliyye Nezâreti’ne gönderilmek üzere beş nüshası kable’n-neşr Dersa’ât’de Ma’ârif Nezâreti’ne ve vilâyât-ı şâhânedede ma’ârif müdürlerine takdîm ve i’tâ olunacaktır. Matbû’ nüshaların aslına tamamen mutabık olduğu tahakkuk eylediği takdirde işbu nüshaların birinin üzerine aslına mutâbakati ve neşre me’zûniyyeti hâvî bir ibâre tahrîr ve zîri mühr-i mahsûs ile tahtîm olunduktan sonra nüsha-i mezbûre tâbi’ine teslîm edilecektir. Litografya ve fotoğrafya ve sâ’ire ile tab’edilen âsar ve notalı ve notasız şarkılar ve her nevi âsar-ı musikiye ve 24. mâddede istisnâ edilenlerden mâ-adâ tab’ ve neşrolunacak bi’l-cümle muharrerât bu mâdde ahkâmına tâbi’dır.”

“Madde 22 – Tab’etmiş olduğu kütüb ve resâ’il veyâ evrak-ı sâi’renin 20 inci mâdde mûcibince me’zûniyyeti hâvî musaddak nüsha istihsâl etmemiş olan matba’a sahiplerinden yedi Osmanlı altınına kadar cezâ-yı nakdî alınır”²⁵⁰.

Bu kanun maddeleri gereğince, Ebuzziya Tefvik Bey’e ilgili para cezaları verilerek *Millet-i İsrailiyye* başlıklı bu kitapçığı toplattırılmıştır.

²⁴⁹ A.e., s.863.

²⁵⁰ A.e., s.860.

XXII- [BOA, MF. MKT. 387/3]

GÖMLEK MUHTEVASI:

A-(9 MART 1313/21 MART 1897)

B-(14 KANUN-I SANİ 1313/26 OCAK 1898)

C-(19 KANUN-I SANİ 1313/31 OCAK 1898)

D-(1 ŞUBAT 1313/13 ŞUBAT 1898)

E-(8 ŞUBAT 1313/14 ŞUBAT 1898)

Ebuzziya Tevfik Beyefendi'nin imzasıyla neşredilen Millet-i İsrailiyye adlı risalenin toplattırılması için müfettişlere haber verildiğinin bildirilmesi²⁵¹.

ANAHTAR KELİMELEER: Risale, Muzır Neşriyat, Zararlı Yayın, Nizam, Kanun, Sansür.

TRANSKRİPSİYON: XXII-A

(9 MART 1313/21 MART 1897)

Ma'ârif-i Umûmiyye Nezâreti Mektûbî Kalemi Müsveddâtına Mahsûs Varakadır

Bâb-ı Âlî'ye

Millet-i Museviyye aleyhinde “*Millet-i İsrâ'iliyye*” ünvânıyla ve Ebuzziya imzasıyla neşr edilen risâlenin men-i fûrûhtu istid'âsını hâvi Hahambaşı kâ'im-i makâmılığından [Kaymakamlığı'ndan] takdîm olunan takrîr, risâle-i mezkûrenin bir nüshasıyla beraber irsâl buyurulduğu beyân-ı âlîsiyle risâle-i mezkûrenin mündericâtına ve sûret-i istid'âya nazaran icâbının icrâ ve arz ve inbâsına âmir şeref-vârid olan 17 Kânûn-ı sâni 313 tarih ve iki yüz altmış bir [261] numarolu tezkire-i sâmiye-i Cenâb-ı Sadâret-penâhileri Encümen-i Teftîş ve Mu'âyene'ye lede'l-havale risâle-i mezkûrenin ba'zı fıkrâtı Millet-i Mûseviyye aleyhinde açık ve kapalı telmîh ve ta'rizli birtakım mebâhis-i hicviyye ve [...] den ibaret idüğü bi't-tedkîk tebeyyün etdiğine ve Matba'alar Nizâm-nâmesi'nin yirmi yedinci [27.] maddesi hükmünce resmen tanınmış olan mezâhib-i muhtelifi haklarında alenen izhar-ı

²⁵¹ İlgili bir diğer dosya için bkz. BOA, BEO. 1074/80533.

adâveti mutazammın siyâsî ve dînî hicviyye ve hezeyânnâme gibi âsâr-ı matbû'a idâreten müsâdere olunacağı musarrah idüğine ve her ne kadar altmış altı numarolu [66] risâlenin kabında nezâret-i âcizînin ruhsatıyla üç yüz beş'de [305'de] tab' olunduğu muharrer ise de mevzû'-ı bahs olan altmış altı [66] numarolu nüshaya ruhsat verildiğine dâ'ir kayd bulunamamış ve şu halde ruhsatsız tab' olunduğu anlaşılması olmağla Matbû'ât Nizamnâmesi'nin otuzuncu [30] maddesinin fıkra-i ahîresine tatbîkan bunların nüsha-i matbû'a-i mevcûdesinin bulunduğu mahallerden aldırılması zimmında müfettişlere tenbîhât icrası ve keyfiyetin Huzûr-ı Sâmi-i Sadâret-penâhîlerine dahi arz ve inbâsı tezekkür edildiği ifade olunarak mûcibince müfettişlere tenbîhât-ı lâzime ifâ kılınmış olmağla ol bâbda.

TRANSKRİPSİYON: XXII-B
(14 KANUN-I SANİ 1313/26 OCAK 1898)

Bihî

Huzûr-ı Ma'âlî-i Mevfûr-ı Hazret-i Sadâret-Penâhî'ye

Der-Sa'âdet Haham-hânesi

ve Tevâbi'i

Aded

43

Ma'rûz-ı Dâ'î-i Kemîneleridir ki,

Sâye-i Lutf-vâye-i Hazret-i Tâc-dâri'de Pây-i Taht-ı Saltanat-ı Seniyye ile Vilâyat-ı Şâhâne'de **mustazil**-i emn ve emân olan bi'l-umûm millet-i sâdika-i Mûseviyyenin nâil oldukları refâh ve sa'âdetle her ân ve zamân zât-ı Şevket-meab-ı Hazret-i Pâdîşâhî ile hükûmet-i âdile-i seniyyesinin mazhariyetiyle müftehir ve mübâhî olduğumuz bunca inâyet ve teveccühât-ı cihân-derecâtından dolayı aşr-i mi'şârını bile ifâ-yı şükr ve mahmedetinden âciz ve kusur bulunduğumuzu der-kâr iken mücerred memâlik-i ecnebiyyenin ba'zı mahallerinde maddeten ve ma'nen Mûsevîler aleyhine mu'âmelât-ı ğayr-ı lâyık ve ithâmât-ı muzırca icrâ edilmekde olduğu şu zamanlardan bi'l-istifâde umûm-u millet-i sâdika-i Mûseviyye aleyhinde bir takım isnâdât-ı bâtılayı nâtik olub "*Millet-i İsrâiliyye*" nâmıyla ve Ebuzziya nam

muharririn imzâsını hâvî olan ve mündericâtı ekâzîb ve müfteriyât-ı şâyî'â-yı sûret-i ğâlizada tekrarla beraber kütüb ve âdât-ı dînîyye-i Mûseviyye aleyhinde bile ba'zı [?] edyâneden mürekkeb olan işbu kitâb-ı muzırrın bir çok nüshasının neşr edildiği ve mündericât-ı kâzibe-i vâkı'anın ta'mîm maksadıyla mezkûr kitabların Galata ve İstanbul kitâbcı dükkânlarında alenen fûruht edilmekte olduğu kemâl-i beis ve teessüfle menâbi'-i mevsûkadan istihbâr kılınmış ve sâye-i avâtîf-vâye-i Hazret-i Pâdişâhîde zîr-i cenâh-ı adâlet ve re'fet-i seniyye-i Hilâfet-Penâhîden nâmus ve haysiyyetle ve kemâl-i sadâkat ve ubûdiyyetiyle yaşayan Mûsevî kavm-i sâdıkın nâmus ve defâynin bu sûretle ihlal etmenin ve daha doğrusu [?] umûmiyesini bu gibi [?] garazla telvîs eylemek maksad-ı bedhû ihâneti ve efkâr-ı umûmiyyeyi teheyüç ve ğaleyâna getürmek niyet-i fâsidânesiyle Mûsevîler aleyhinde muceb-i tahdîş-i ezhân olur suretde bir takım müfteriyât ve makâlât muzırrayı hâvî olan sâlifü'l-arz kitâbların neşr ve fûruhtu adl ve re'fet ve merhamet ve şefekat-ı seniyye-i Hazret-i Pâdişâhî ile nezd-i hakâyık-ı vefd-i fehîmânelerine tecvîz ve tevâfuk edemiyeceği der-kâr bulunmuş ve mezkûr kitâbların bir nüshası [?] takdîm-i pişgâh-ı sâmi-i hıdvîleri edilmiş olmağla mündericât-ı muzırrası cihetiyle hakikat-i vücûdu ğayr-i hâ'iz olduğundan bundan sekiz sene akdem makâm-ı fehâmet-enâm Hazret-i Sadâret-i Uzmâ'ya vukû' bulan mürâca'at-ı dâ'iyânem üzerine serî'an zabt ve musâderesi emr ve irâde buyurulduğu halde bu kere tekrar fûruht edilen ve bundan dolayı millet-i dâ'iyânemce husûle gelen şiddet-i ye'si ve hazeni bâdî olan böyle bir kitâbın men'-i fûruhtuyla her nerede görülür ise hemân zabt ve musâdere edilmesi ve bu bâbda lâzime-i adâletin tesrî' icrâsı husûsuna müsâ'ade-i Sâmiye-i Hıdiv-i Uzmâları erzân ve şâyan buyurulmak bâbında Emr-ü fermân Hazret-i Veliyy'ül-emrindir.

Fî 3 Ramazan sene 315 ve fî 14 Kânun-i Sânî sene 313

TRANSKRİPSİYON: XXII-C
(19 KANUN-I SANİ 1313/31 OCAK 1898)

Bihî

Adâlet ve Mezâhib Nezâreti
Mezâhib Müdürlüğü
705

Huzûr-ı Sâmi-i Hazret-i Sadâret-Penâhî'ye

Ma'rûz-ı Çâker-i Kemîneleridir ki,

Millet-i İsrâ'iliyye nâmıyla mukaddemâ tab' ve neşr edilmiş olan kitâbın âdât ve kütüb-ü mezhebiyye-i Mûsevîye aleyhinde ba'zı isnâdâtı hâvî olmasından dolayı sekiz sene mukaddem Makâm-ı sâmi-i Cenâb-ı Vekâlet-Penâhîlerine vukû' bulan müracaat üzerine ol vakt men-i fûrûhtu emr buyurulmuş olduğu halde bu kere yine satılmakda olduğundan bahisle ba'zı ifâde ve istid'âyı hâvî Hahambaşı Kâ'im-i Makâmlığı'ndan [Kaymakamlığı'ndan] verilen takrîr leffen takdîm-i pişgâh-ı âli-i Cenâb-ı Vekâlet-penâhîleri kılınmağla ol bâbda emr-ü fermân Hazret-i men lehü'l-Emrindir.

Adâlet ve Mezâhib Nâzırı
Fî 9 Ramazan sene 315 ve fî 19 Kânun-i sâni sene 313
Bende
(İMZA)

TRANSKRİPSİYON: XXII-D
(1 ŞUBAT 1313/13 ŞUBAT 1898)

Bihî

Bâb-ı Âlî
Dâ'ire-i Sadâret-i Uzmâ
Mektûbî Kalemi
Aded
266

Ma'ârif Nezâret-i Celîlesi'ne

Devletlü Efendim Hazretleri

7 Ramazan sene [1]315 tarihli tezkireye zeyldir “*Millet-i İsrâ’iliyye*” nâmıyla mukaddemâ tab‘ ve neşr edilmiş olan kitâbın men-i fûrûhtu hakkında ba‘zı ifâde ve istdi‘âyı hâvî Hahambaşı Kâ’im-i Makâmılgı’ndan [Kaymakamlılgı’ndan] Adliye Nezâret-i Celîlesine verilen takrîr dahî Nezâret-i müşârun ileyhânın 9 Ramazan sene 1315 tarihli ve 705 numarolu tezkiresiyle beraber leffen savb-ı Devletlerine tesyâr kılınmış olmağla iktizasının ber-vech-i iş‘âr-ı sâbık îfâ ve inbâsına himmet buyurulması siyâkında tezkire-i senâverî terkîm kılındı efendim.

Fî 22 Ramazan sene 315 ve fî 1 Şubat sene 313

Sadrazam
(İMZA)

TRANSKRİPSİYON: XXII-E
(8 ŞUBAT 1313/20 ŞUBAT 1898)

Bihî

Huzûr-ı Âlî-i Riyâset-Penâhî’ye

Emr-i Âlî-i Hazret-i Riyaset-Penâhîleri mûcebince Der-sa‘âdet [?] bulunan kitâbcılarda *Millet-i İsrâ’iliyye* nâm kitâbdan ne miktar olduğu tahkîk kılındıkda nüsha-i mevcûdesi kalmadığı ve talep olunur ise matba‘âsından getireceklerini ifade eylemekde olduklarından berâ-yı ma‘lûmât arz kılındı fermân.

Matba‘âlar Müfettişi

Fî 8 Şubat sene 313

Bende

(İMZA)

XXII-(BOA, MF. MKT. 387/3) –MUAMELATI:

A-(9 MART 1313/21 MART 1897)

B-(14 KANUN-I SANİ 1313/26 OCAK 1898)

C-(19 KANUN-I SANİ 1313/31 OCAK 1898)

D-(1 ŞUBAT 1313/13 ŞUBAT 1898)

E-(8 ŞUBAT 1313/14 ŞUBAT 1898)

Maarif Mektûbî Kalemi fonu 387-3 numaralı bu dosya içerisinde, Ebuzziya Tevfik Bey'in imzasıyla yayımlanan Millet-i İsrailiyye isimli kitapçık hakkında daha önce BEO 1074-80533 numaralı Babıali Evrak Odası Evrakı içerisinde de bulunan Hahambaşı Kaymakamlığı tarafından yazılmış ve durumu açıklayan istidanamenin Babıaliden Maarif Nezaretine iletildiği ve istida kopyasına bakılarak durumun gözden geçirildiği ve sonrasında Yahudi halkına hareket içerdiği görülerek Matbaalar Nizamnamesi gereğince toplattırılmasının gerektiğinin açık olduğu ve her ne kadar ruhsatla basıldığı ifadesini barındırsa da yapılan incelemeler sonucu ruhsatsız basıldığı anlaşıldığını ve yine bahsi geçen kanun gereğince yine toplattırılması lazım geldiği özetlenmektedir. Tüm işlemlerin gerçekleştirilmesi için ilgili memurlar olan müfettişlere de gereğinin bildirildiği A belgesinde görülmektedir.

B Belgesi ise, ekte iletilmiş olan Hahambaşı Kaymakamlığı tarafından kaleme alınmış olan istidadır. Bu istidada, Ebuzziya imzalı bu kitapçığın bundan sekiz sene önce de basıldığı ve yine yasaklanarak toplattırıldığı ancak son zamanlarda diğer memleketlerde de Yahudiler aleyhinde yapılan propagandalar üzerine cesaret bulunarak yeniden piyasaya sürüldüğü ve asılsız suçlama ve hakaretler içeren bu kitapçığın yine yasaklanarak toplattırılması isteği arz edilmektedir.

C belgesi ile Hahambaşına ait yazının Adalet ve Mezâhib Nezareti yani Adalet Bakanlığı tarafından Sadaret'e iletildiğini görüyoruz. Gayri müslim azınlıkların o zamana kadar Hariciye Nezâreti'ne bağlı olan mezhep işleri, H. 29 Cemâziyelevvel 1296 (M. 21 Mayıs 1879) tarihinde yayınlanan ve Adliye Nezareti'nin ilk teşkilat nizamnamesi olan "*Adliyye ve Mezâhib Nezâreti'nin ve Devâ'ir-i Merbûtası'nın Vezâifi Nizâmnâmesi*" ile Adliye Nezareti'ne bağlanmıştı.²⁵²

²⁵² Hulûsi Yavuz, "Adliye Nezâreti", **DiA**, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı, 1988, s.390.

D belgesi ile BEO 1074-80533 numaralı dosya içerisinde müfettişlere iletilmiş olan durumun, müfettişlerce soruşturularak, kitabın nüshasının kitapçılarda bulunmadığı bildirilmekte.

E belgesi ise, Bab-ı Âli'den Osmanlı Devleti Eğitim Bakanlığı'na yazılmıştır. Daha önceden -Hahambaşı tarafından kaleme alınan yazıda sekiz sene önce diye belirtilmiştir.- yayımlanan ve içeriği dolayısıyla yasaklanarak toplattırılan ancak ortamdan cesaret bularak yeniden dağıtımına çıkarılan kitapçığın daha önceden olduğu üzere basım, yayım ve dağıtımına izin verilmemesi ve yapılan işlemlerin Sadrazamlık makamına bildirilmesi istenmektedir.

XXIII- (BOA, Y. EE. 14/25)

**GÖMLEK MUHTEVASI: PERAKENDE EVRAK
(TARİHSİZ)**

Ebuzziya Tefvik Bey'in matbaası için getirtmiş olduğu makinelerin gümrükten vergisiz geçirilmesi talebini içeren tarihsiz dilekçesi.

ANAHTAR KELİMELER: imtiyaz, vergi, gümrük, rüsumat, matbaa edevatı.

Sâye-i Hümâyun-ı Şâhânelerinde bu def'a Avrupa'dan celb etdirdiğim iki kıt'a biri kebîr diğeri sağîr tab' makinesinin emsali hakkında bî-diriğ buyurulan âtufet-i hümâyunlarına bir zamîme olarak gümrükten bilâ resm imrârı husûsunun Rûsûmât Emânetine ferman buyurulmasını istirham ederim.

Abd-i Sâdıkları

Ebuzziya Tefvik

**XXIII-(BOA, Y. EE. 14/25) –MUAMELATI:
(TARİHSİZ)**

Ebuzziya Tefvik Bey, doğrudan doğruya Padişah'a yazdığı bu arizasında, daha öncesinde verilmiş olduğu gibi yine Avrupa'dan getirtmiş olduğu makineler için gümrük vergisinden muaf kılınması talebinde bulunmaktadır. Osmanlı

Devleti'nde özellikle 1880 sonrası dönemde özel sektör önem kazanmış²⁵³ ve buna uygun olarak bu özel girişimciler, kimi zaman bir hibe kimi zaman da çeşitli imtiyazlar verilmesi gibi çeşitli şekillerde desteklenmiştir. Bu desteklerin bir ayağını da vergi muafiyet talepleri oluşturmuştur. Ebuzziya Tefik Bey Sultan II. Abdülhamîd'le olan münasebetleri çerçevesinde olsa gerek talebini bir dilekçe ile Rüsûmat Emaneti'ne değil, bir mektup ile Padişah'a yapmıştır.

XXIV- (BOA, İ. HUS. 64/69)

GÖMLEK MUHTEVASI:

(4 MAYIS 1314/16 MAYIS 1898)

Ebuzziya Tefik Bey'in kendi matbaası için getirtmiş olduğu makinenin vergisiz gümrükten geçmesine izin verilmesi.

ANAHTAR KELİMELER: imtiyaz, vergi, gümrük, rüsumat, matbaa edevatı.

TRANSKRİPSİYON:

Bihî

Yıldız Sarây-ı Hümâyûnu

Başkitâbet Dâ'iresi

15641

Ebuzziya Tefik Beyefendi Hazretleri'nin kendi matba'ası için getirtmiş olduğu makinenin bilâ-resm gümrükden imrârı şeref-südûr buyurulan İrâde-i Seniyye-i Cenâb-ı Hilâfet-Penâhî îcâb-ı âlîsinden olmağla, ol bâbda Emr ü Fermân Hazret-i Veliyy'ul-Emrindir.

Fî 24 Zilhicce Sene 315 ve fî 4 Mayıs Sene 314

Serkâtib-i Hazreti Şehriyarî

BENDE

(İMZA)

²⁵³ Fatih Damlıbağ, "Osmanlı Sanayisindeki Vergi Muafiyetleri", **Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi**, c. 35, Bahar 2014, ss. 65–88, s.67.

XXIV-(BOA, İ. HUS. 64/69) –MUAMELATI:

(4 MAYIS 1314/16 MAYIS 1898)

Ebuzziya Tefvik Bey'in Matbaa-i Ebuzziya için yurtdışından getirtmiş olduğu makinelerin vergisiz olarak gümrükten geçirilmesi için verilen izin gereği kaleme alınan 16 Mayıs 1898 tarihli husûsi iradedir.²⁵⁴

XXV- (BOA, BEO. 1125/84308)

GÖMLEK MUHTEVASI:

(5 MAYIS 1314/17 MAYIS 1898)

Ebuzziya Tefvik Beyefendi'nin kendi matbaası için getirtmiş olduğu makinenin vergisiz olarak gümrükten geçirilmesi İrade-i Seniyye gereği olduğu.

ANAHTAR KELİMELER: vergi, gümrük, rûsumat, matbaa edevatı.

TRANSKRİPSİYON:

Sadâret Mektûbi Kalemi

25 Zilhicce sene 315

5 Mayıs 1314

Rûsûmât Emânet-i Celîlesine

Sa'âdetlü Ebuzziya Tefvik Beyefendi Hazretleri'nin kendi matbaası için Makinenin, bilâ-resm gimrükden imrârı Mabeyn-i Hümâyûn-ı Mülûkâne Başkitâbet-i Celîlesi'nden bâ-tezkire-i husûsiyye teblîğ olunan irâde-i seniyye-i Cenâb-ı Hilâfet-Penâhî hükm-i celîlinden bulunmuş olmağla ber-mantûk- ı emr ü fermân-ı hümâyûn icrâ-yı îcâbına himmet

²⁵⁴ Bu irade gereği Gümrük İdaresine yazılan tezkire için bkz. BOA, BEO. 1125/84308.

**XXV-(BOA, BEO. 1125/84308) –MUAMELATI:
(5 MAYIS 1314/17 MAYIS 1898)**

Ebuzziya Tefvik Bey'in Matbaa-i Ebuzziya için yurtdışından getirtmiş olduğu makinelerin vergisiz olarak gümrükten geçirilmesi hususunda yazılan m. 16 Mayıs 1898 tarihli husûsi irade gereği²⁵⁵, Sadaret Makamı Mektubî Kalemi'nden Rüsûmât Emaneti'ne (Gümrük İdaresi]) yazılan m. 17 Mayıs 1898 tezkiredir.

XXVI-[BOA, MF. MKT. 466/42]

GÖMLEK MUHTEVASI:

A-(15 NİSAN 1315/27 NİSAN 1899)

B-(20 NİSAN 1315/2 MAYIS 1899)

B (ARKA YÜZÜ)-(6 AĞUSTOS 1315-18 AĞUSTOS 1899)

C-(14 AĞUSTOS 1315-26 AĞUSTOS 1899)

Selanik'e gönderilmek istenen Takvim-i Ebüzziyâ'lara Rüsûmat Emanetince neden alıkonulduğunun bildirilmesi.

ANAHTAR KELİMELER: Dersaadet, Emtia-i Dahiliye Gümrüğü, Rüsûmat Emaneti, Selanik, Takvim-i Ebuzziya, Maarif-i Umumiyye Nezareti (Osmanlı Devleti Eğitim Bakanlığı), Ruhsat, İzin, Nizam, Kanun.

TRANSKRİPSİYON: XXVI-A

(15 NİSAN 1315/27 NİSAN 1899)

Bihî

(O "Allah" ile ve Sayesinde)

Rüsûmat Emâneti

Mektûbî Kalemi

Numero 24

aded

²⁵⁵ İlgili irade için bkz. BOA, İ.HUS. 64/69.

Dersâdet Emti'a-i Dâhiliyye Gümrüğü Nezâret-i Behiyyesine

Takvim-i Ebuzziya	20
Risâle-i Nîm Mâhe	10
Musavver Risale	10
	40

Yalnız kırk adeddir.

19 aded olarak encümene vürûd etmiştir.

Selânik'e gönderilmek üzere Sâdık Efendi'nin gümrüğe getirdiği bir sandık kitâb meyânında zuhûr eden ber-mûceb-i bâlâ yirmi [20] aded Takvîm-i Ebuzziya ve on [10] aded Risâle-i Nîm-mâhe ve on [10] aded musavver risâlenin hiçbirisi üzerinde Ma'ârif Umûmiyye Nezâret-i Celîlesi'nin ruhsatını müş'ir bir kayd ve ibârât görülemediği gibi ba'zı sahîfelerinde dahî tereddüd hâsıl olduğuna binâ'en mezkûr takvîm ve risâleler ale'l-usûl tevkîf ve bir (...) olarak takdîm kılındığı ve bâ'demâ bunların gümrüğe [?] vürûdlarında ne günâ mu'âmele edilmesi lâzım geleceğini Ma'ârif-i Umûmiyye Nezâret-i Celîlesi'ne serfân istifsâr buyurulması ma'razında işbu rapor bi't-tanzîm takdîm kılındı.

Fî 15 Nisan Sene 1315

Encümen-i Ma'ârif Azâsından

(MÜHÜR YERİNE)

TRANSKRİPSİYON: XXVI-B

(20 NİSAN 1315/2 MAYIS 1899)

Bihî

(O "Allah" ile ve Sayesinde)

Rüsûmat Emâneti

Mektûbî Kalemi

Ma'ârif Nezâret-i Celîlesi'ne

Devletlü Efendim Hazretleri

Selanik'e gönderilmek üzere Sâdık Efendi tarafından gümrüğe getirilen bir sandık kitâb meyanında zuhûr eden yirmi [20] aded Takvîm-i EbuZZiya ile on [10] aded Risâle-i Nîm-mâhe ve on [10] aded musavver risâlenin üzerinde Nezâret-i Celîleleri'nin ruhsatını müş'ir bir işâret görülemediği gibi ba'zı sahîfelerinde dahî tereddüd hâsıl olduğuna binâen zikr olunan kırk aded risâlenin kitâb mu'âyene me'mûru tarafından bit't-tevkîf ve ol bâbda tanzîm ettiği raporla beraber gönderildiği Dersa'âdet Emti'a-i Dâhiliyye Gümrüğü Nezâreti'nden bâ-tezkire iş'âr olunmuş ve zikr olunan raporun ihrâc etdirilen bir kıt'a sureti leffen ve kitâblar da me'mûra tevdî'an Nezâret-i Celîlelerine irsâl kılınmış olmağla iktizâsının iş'âr buyurulması bâbında Emr-ü Fermân Hazret-i Men Lehü'l-Emrindir.

Fî 21 Zilhicce sene 1314 ve fî 20 Nisan sene 1315

TRANSKRİPSİYON: XXVI-B (ARKA YÜZÜ)
(6 AĞUSTOS 1315-18 AĞUSTOS 1899)

Rüsûmât Emânet-i Celîlesinin işbu tezkiresinde iktizâsının iş'ârı zimmında gönderildiği beyân olunan yirmi [20] aded Takvîm-i EbuZZiya ile onar [10'ar] aded Risâle-i Nîm-mâhe ve musavver risâleden, Takvîm-i EbuZZiya on dokuz [19] aded zuhûr etmiş ve bu üç nev' takvîm ve risâle her ne kadar encümente ve komisyonca tedkîk olunarak tab'ına ruhsat verilmiş ise de tayy ve ta'dîl olunan ba'zı ibâreler kemâkân îbkâsıyla tab' edilmiş ve Matbaalar Nizamnâmesinin yirminci maddesi mûcibince neşrine me'zûniyyet alınmadığından tevkîf kılındığının cevâben iş'âr buyurulması bâbında emr-ü fermân Hazret-i Veliyy'ül-Emrindir.

Fî 11 Rebûlâhir sene 316 ve fî 6 Ağıstos sene 315

TRANSKRİPSİYON: XXVI-C
(14 AĞUSTOS 1315-26 AĞUSTOS 1899)

Ma'ârif-i Umûmiyye Nezâreti Mektûbî Kalemi müsveddâtına mahsûs varakadır.

14 Ağustos sene 315

Rüsûmât Emânet-i Celîlesi'ne

20 Nisan sene 315 tarih ve otuz dokuz numrolu tezkire-i aliyye-i emânet-penâhîleriyle gönderildiği iş'âr edilen yirmi aded Takvîm-i EbuZZiya ile on aded risâle-i Nîm Mâhe ve musavver risâleden Takvîm-i EbuZZiya on dokuz [19] aded zuhûr ettiği ve bu üç nev' takvîm ve risâle her ne kadar encümente ve komisyonca bi't-tedkîk tab'ına ruhsat verilmiş ise de tayy ve ta'dîl olunan ba'zı ibâreler kemâkân îbkâ edilerek tab' olunmuş ve Matbaalar Nizâm-nâmesinin yirminci [20.] maddesi mûcibince neşrine me'zûniyyet almamış olduğundan tevkîf kılındığının cevâben iş'ârı Encümen-i Teftîş ve Mu'âyene'den ifâde edilmeğın ol bâbda.

XXVI-(BOA, MF. MKT. 466/42) –MUAMELATI:

A-(15 NİSAN 1315/27 NİSAN 1899)

B-(20 NİSAN 1315/2 MAYIS 1899)

B (ARKA YÜZÜ)-(6 AĞUSTOS 1315-18 AĞUSTOS 1899)

C-(14 AĞUSTOS 1315-26 AĞUSTOS 1899)

Rüsûmât Emâneti, Osmanlı Gümrük İdaresi olup, 1908 Temmuz inkılabından yani II. Meşrutiyet'ten sonra "*Rüsûmat-ı Müdîriyyet-i Umûmiyesî*" (Rüsûmat Genel Müdürlüğü) adını almış ve Osmanlı Saltanatının sonunda kadar devam etmiştir. Gümrüğe ait bürokratik işlemler, 1277 (M. 1860-61) senesi sonlarına kadar farklı farklı bir surette gerçekleştirilirken, o sene devletlerle yapılan ticarî anlaşmalar üzerine "*İstanbul Emtia Gümrüğü*" ünvanı, "*Rüsûmat Emâneti*"ne dönüştürülmüş ve idaresinin başına Rüsûmat Emîni ünvanıyla Kânî Paşa getirildiği gibi bir kısım vilâyet merkezlerinde vücuda getirilen Rüsûmat İdarelerinin başındakilere "*Rüsûmat Nâzırı*" denilmiştir²⁵⁶.

²⁵⁶ Pakalın, **Osmanlı Tarihi Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, c. III, s. 62.

Rüsûmat Emaneti'nden R. 28 Kanun-i Evvel 1313 (M. 9 Ocak 1898) tarih ve 24 numaralı yazı ile, "*Dersâdet Emti'a-i Dâhiliyye Gümrüğü Nezâret*"ne, gümrük üzerinden Selanik'e gönderilmek istenen bir sandık içerisinde çıkan Takvîm-i Ebuzziya'lar ve bunun yanında başka kitapçıklarda Matbaalar Nizamnamesi gereğince Maarif Nezâreti tarafından verilecek bir izin ibaresi bulunması gerektiği ancak bu takvim ve risalelerde bu ibare bulunmadığı ve bazı sayfalarındaki içeriğinde şüphe uyandırması üzerine alıkonulduğu bildirilmektedir. Belge devamında alıkonulan bu eserlerin incelenmek üzere gönderildiği ve bir daha bu gibi eserlerin gümrüğe gelmesi durumunda ne şekilde hareket edilmesi gerektiğinin Maarif Nezaretinden sorulması için düzenlemiş bir raporu görmekteyiz.

Yine B belgesi ile, Rüsûmat Emaneti'nden 20 Nisan 1315 ve m. 2 Mayıs 1898 tarihinde ve 39 numaralı yazı ile kitapların incelenmesi ve gerekli izinlerin verilmesi mercii olan Maarif Nezaretine de konu bildirilerek söz konusu takvim ve kitapçıkların alıkonularak incelenmesi için gönderildiği ve bu hususta ne yapılması gerektiği sorulmaktadır.

B belgesi arkasında ise, B belgesine ait yapılması gereken muamelat açıklanmıştır. Buna göre, öncelikle Rüsûmat Emaneti'nden 20 adet gönderildiği belirtilen Takvim-i Ebuzziyaların bir eksikle, 19 adet olarak Nezarete ulaştığı belirtilmiştir. Her ne kadar takvim ve kitapçıklara ait basım izni verilmişse de bu izinler, yayınlar üzerinde bazı değişiklikler yapılması koşulu ile verilmiştir. Ancak yayınlar içerisinde bu değişikliklerin yapılmadan basıldığı tespit edilerek Matbaalar Nizamnamesinin 20. maddesi gereğince yayımına tekrar izin alınmamıştır ve bu sebepten alıkonulmuş olduklarının cevaben bildirilmesi istenmektedir.

Bu mualemeta binaen C belgesi kaleme alınmış ve bu cevap Rüsûmat Emaneti'ne bildirilmiştir.

XXVII- (BOA, MF. MKT. 500/23)

GÖMLEK MUHTEVASI:

A-(9 NİSAN 1316-22 NİSAN 1900)

B-(15 NİSAN 1316-28 NİSAN 1900)

Yayınlanmaları yasak olan Mecmua-i Ebuzziyâ'nın nüshası ile Sami Beyefendi'nin "*Baki'nin Eş'ar-ı Müntehabesi*" isimli eserinin Polis Merkezi'nde tutulan nüshalarının gönderilmesi.

ANAHTAR KELİMELER: Müfettiş Rıza Efendi, Mecmua-i Ebuzziya, Dahiliye Nezareti, Sami Beyefendi, Baki, Eş'ar-ı Müntahebe, Salkımsöğüd, Tütüncü Nabi, Kütüb, Resail, Kitap, Risale, Bab-ı Ali Caddesi, Kitapçı, Encümen-i Teftiş ve Muayene, Zabtiye Nezareti.

TRANSKRİPSİYON: XXVII-A
(9 NİSAN 1316-22 NİSAN 1900)

Bihî

(O "Allah" ile ve Sayesinde)

Nezâret-i Ma'ârif-i Umûmiyye
Encümen-i Teftiş ve Mu'âyene

Müfettiş Rızâ Efendi'nin vermiş olduğu üç kıt'a raporda Mecmû'a-i Ebuzziya'dan memnu' olan doksan üç [93] numarolu nüshanın bir adedi Sarraf Efendi Kırâ'ethânesi'nden alınarak Şehzâde Polis Merkezi'ne ve Sa'âdetlü Sâmî Bey Efendi Hazretlerinin Dâhiliyye Nezâret-i Celîlesinin iş'ârıyla muahharan neşri men' olunan "*Bâkî'nin Eş'âr-ı Müntehabası*" nâm [?] on dört [14] nüshası Salkımsöğüd'de kâ'in Tütüncü Nâbi'nin dükkanında bulunarak bi'l-müsâdere mahall-i mezkûr polis merkezine ve Bâb-ı Âlî Caddesi'nde kitabçı Buberiyân'ın dükkanından müsâdere olunan beş nüshası dahî [?] Cedîd Polis Merkezi'ne teslim olduğu bildirilmiş olmağla mezkûr kütüb ve resâ'ilin Nezâret-i Celîle-i dâverânelerine irsâli lüzûmunun Zabtiyye Nezâreti aliyyesine iş'âr buyurulması Emr-ü-Fermân Hazret-i Men Lehü'l-Emrindir.

Fî 22 Zilhicce sene 317 ve fî 9 Nisan sene 316

TRANSKRİPSİYON: XXVII-B
(15 NİSAN 1316-28 NİSAN 1900)

Ma'ârif-i Umûmiyye Nezâreti Mektûbî Kalemî Müsveddâtına Mahsûs Varakadır.
Zabtiyye Nezâret-i Celîlesi'ne

Mecmu'a-i EbuZZiya'dan memnû' olan doksan üç [93] numarolu nüshanın bir adedi Sarrafîm Efendi Kırâathânesi'nden alınarak Şehzâde polis merkezine ve saadetlü Şemseddîn Sâmi Bey Efendi Hazretlerinin Dâhiliyye Nezâret-i Celîlesinin iş'arıyla muahhıran neşri men' olunan "Bâkî'nin Eş'âr-ı Müntehabaesi" nâmındaki eserinin on dört [14] nüshası Salkımsöğüdde kâin tütüncü dükkanından bi'l-musadere mahall-i mezkûr polis merkezine ve Bâb-ı Âlî Caddesi'nde Kitabçı Buberçiyân'ın dükkanından müsâdere olunan beş nüshası dahî [?] Cedîd polis merkezine teslîm olunduğu Müfettiş Rızâ Efendi tarafından bildirilmiş olduğundan mezkûr kütüb ve resâ'ilin Nezâret-i Âcizî'ye irsâli lüzûmunun Zabtiyye-i Vâlâ Nezâret-Penâhîlerine iş'arı Encümen-i Teftiş ve Mu'âyene'den bâ-tezkire ifâde kılınmağla ol bâbda buyurulması emr ü fermân Hazret-i Men Lehü'l-Emrindir.

XVII-(BOA, MF. MKT. 500/23) –MUAMELATI:

A-(9 NİSAN 1316-22 NİSAN 1900)

B-(15 NİSAN 1316-28 NİSAN 1900)

M. 22 Nisan 1900 tarihinde, "Nezâret-i Ma'ârif-i Umûmiye" yani Osmanlı Devleti Genel Eğitim Bakanlığı altında bir komisyon olarak çalışan ve yayınların basım ve yayımından önce kontrolünü gerçekleştiren Teftiş ve Muayene Komisyonu'ndan Müfettiş Rıza Efendi'nin hazırladığı bir rapor üzerine yazılan A belgesi ile, yasaklanmış olan Mecmua-i EbuZZiya ve yanında bir başka bir eserin bazı yerlerde bulunarak el konulduğu ve ilgili yerlerin Polis Merkezlerinde tutulduğunun tespit edildiği bildirilmektedir. Bu el konularak, toplatılan yayınların bahsi geçen Polis merkezlerinden Komisyona gönderilmesi konusunun Zabtiye Nezaretine bildirilmesi istenmektedir. Bunun üzerine Maarif-i Umumiye Nezareti Mektûbî Kalemî (Osmanlı Devleti Genel Eğitim Bakanlığı Özel Kalemî, Sekreteryası)'nden Zabtiye Nezareti'ne (Osmanlı Devleti Emniyet Bakanlığı) komisyonun bu talebini iletmek üzere, 29 Nisan 1900 tarihli B belgesi gönderilmiş ve gereğinin yapılması istenmiştir.

XXVIII-(BOA, İ. TAL. 196/75)

GÖMLEK MUHTEVASI

(16 KANUN-I EVVEL 1315-28 ARALIK 1899)

Ebuzziya Tefvik Bey'e altın ve gümüş İmtiyaz Madalyası ihsanı.

ANAHTAR KELİMELEER: Şura-yı Devlet, Altın, Gümüş, İmtiyaz, Madalya, Taltifat.

TRANSKRİPSİYON:

Bihî

Yıldız Sarây-ı Hümâyûnu

Başkitâbet Dâ'iresi

6945

Ma'rûz- Çâker-i Kemîneleridir ki

Şûrâ-yı Devlet A'zâsından Sa'âdetlü Ebuzziya Tefvik Beyefendi Hazretlerine altın ve gümüş imtiyâz madalyası ihsân buyurulmasına mebnî, mu'âmele-i lâzîmenin ifâsını şeref-sudûr buyurulan İrâde-i Seniyye-i Cenâb-ı Hilâfet-penâhî icâb-ı âlîsinden bulunmuş olmağla ol bâbda emr-ü-fermân Hazret-i Veliyy'ül-Emrindir.

Fî 25 Şaban Sene 317 ve Fî 16 Kanun-ı Evvel Sene 315

XXVIII-(BOA,İ. TAL. 196/75) –MUAMELATI:

(16 KANUN-I EVVEL 1315-28 ARALIK 1899)

Yıldız Sarayı Başkitabet Dairesi'ne ait 6945 nolu bu belge ile Ebuzziya Tefvik Bey'e imtiyaz madalyası ihsan edilmesine binaen yazılmış iradeyi görmekteyiz.

İmtiyaz madalyası, 1299 [1883] senesinde ihdas olunan bir madalyadır. Devlete ve memlekete sadakat, şecaat, istikamet gösterenlere, millete faydalı bir şey geliştirenlere ve Devlet tarafınan memuriyetle gönderildikleri yerlerde iktidar ve ehliyet gösterenlere verilmiştir. Madalyanın ön yüzünde *arma*, arkasında ise, "*Devlet-i Osmâniyye Umûrunda Fevkalâde İbrâz-ı Sadâkat ve Şecâ'at Edenlere Mahsûs Madalyadır.*" ibaresi ve altında da sahibinin adı ve 1300 rakamı yazılı bulunmaktaydı. Altın veya gümüş olmak üzere iki çeşitti.²⁵⁷

²⁵⁷ Pakalın, **Osmanlı Tarihi Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, c.II, s. 64.

XXIX-(BOA, DH. MKT. 2380/40)

GÖMLEK MUHTEVASI:

(13 TEMMUZ 1316/26 TEMMUZ 1900)

“*Muhtıra-i Fünûn*” adlı kitabın formalarının henüz tamamlanmamış olması, ders kitabı olarak okutulması dolayısıyla Dârüşşafaka Mektebi’ni zarara uğratacağından Mabeyn’den gelen husûsî tezkire üzerine, Ma’ârif Nezâreti’nin gerekli incelemeyi yapıp sonucunu bildirmesinin gerekli olduğu hususunda Dâhiliyye Müsteşarlığı’nın Ma’ârif Nezâretine gönderdiği yazı.

ANAHTAR KELİMELER: *Muhtıra-ı Fünûn*, Ders Kitabı, Basım, Maarif Nezareti, Darüşşafaka Mektebi, Dahiliye Müsteşarlığı.

TRANSKRİPSİYON:

Dâhiliyye Mektûbî Kalemî

Taraf-ı Âlî-i Müsteşârî’ye

Ma’ârif Nezâret-i Celilesi’ne

Dârüşşafaka Mektebi’nde tadrîs olunmak üzere tertîb edilip on yedi [17] forması Ebuzziya Matba’as’ında mevcûd olan “*Muhtıra-ı Fünûn*” nâm kitâb nâ-tamam kalması mektebçe üç yüz lira [300] kadar zararı mü’eddî olacağı mekteb-i mezkûr müdüriyetlerine bildirildiği Zâbita Nezâret-i aliyyesine iş’âr eylemesi üzerine vukû’ bulan arz ve istîzâna binâen bu kerre Mâbeyn-i Hümâyun-i Cenâb-ı Mülûkâne Başkitâbet-i Celîlesine vârid olan tezkire-i Hususîye de mezkur kitaplar Nezâret-i Celîle-i âsafânelerince bi’l-etrâf tedkîk ettirilerek neticesinin arzı şeref-sudûr buyurulan irâde-i Cenâb-ı Hilâfet-Penâhî iktizâ-yı âlîsinde bulunduğu ve lutf-ü sâmi-i dâverilerine de teblîğ-i keyfiyyet kılındığı beyân buyurulmuşdur.

Sâlifü'z-zikr kitâb-ı forma tamamıyla memur-i mahsûsa
teslîmen savb-ı sâmi-i âsafânelerine takdîm kılındığından
atabe-i ulyâ-yı hazret-i padişâhîden arz olunmak üzere netice-i
tedkîkin inbasına himem-i aliyye-i dâverîleri sezâvar
buyurulması ol bâbda.

**XXIX-(BOA, DH. MKT. 2380/40) –MUAMELATI:
(13 TEMMUZ 1316/26 TEMMUZ 1900)**

Dahiliye Nezareti Müsteşarlığı'nca Ma'ârif Nezareti'ne (Osmanlı Eğitim Bakanlığı) gönderilen (13 Temmuz 1316/26 Temmuz 1900] tarihli resmî yazı Tezkire'de Darüşşafaka Mektebi'nde ders kitabı olarak okutulmak üzere düzenlenmiş olan “*Muhtıra-i Fünûn*” adlı kitaptan bahsedilmektedir. Söz konusu kitabın 17 forması Ebuzziya Matbaası'nda mevcut durumda olmakla birlikte, henüz tamamlanamamış bir halde olmasının, Darüşşafaka Mektebi'ni 300 lira kadar zarara uğramasına yol açacağı, zikredilen Mekteb Müdürlüğünden bildirilmiş olduğu (Aliyye) Yüce Zabtiye Nezareti'nden resmî yazı ile iletildiği ifade edilmektedir. Bunun üzerine, gerçekleşmiş olan arz ve “*istîzâna*”, bürokratik hiyerarşiye uygun izin istemeye bağlı olarak bu kez Mülûkâne (Hükümdarlara Yakışır Bir Surette Padişahlık Makamında Olan) Zatınız Cenâblarının Mâbeyn-i Hümâyûn Celil Baş-Kitâbeti'nden (Saray Genel Sekreterliği'nden), gönderilen Hususî tezkirede, Zikredilen Kitâblar, Hazret-i Süleyman'ın veziri olan Asaf Hazretleri'ne yakışır Müsteşarlığınızın gözetiminde etraflıca incelettirilerek, ortaya çıkan sonucun arz edilmesi, şerefle çıkan Hilafet Makamı Olarak Kendisine Sığınılan Padişah Cenablarının en yüce iradesi gereği olarak yapılması gerekli işlerden olduğu, “*Taraf-ı Sâmi-i Dâverîlerine*”, Doğru ve İnsafılı Maarif Nazırlığınızın Yüce Tarafına da durumun son durumun nasıl olduğu tebliğ edildiği bildirilmiştir.

Aynı Hususî Tezkirenin sağ kısmında, daha önce sözü geçen kitabın forması eksiksiz ve tam bir şekilde ve özel olarak bu işle görevli memura teslim edilerek, Hazret-i Süleyman'ın Veziri olan Asaf Hazretleri'ne yakışır Yüce Taraflarına²⁵⁸ takdîm kılındığı belirtilmiş ve bundan dolayı Padişah Hazretlerine arz edilmek üzere

²⁵⁸ “Yani bu yazıyı Maarif Nezareti'ne yazan Dahiliye Nezareti Müsteşarlığı kastediliyor. Buradan anlaşılıyor ki, Dahiliye Nezareti Sultan II. Abdülhamîd'den gelen Hususî Tezkiredeki konuları Ma'ârif Nezâreti'ne aktarmaktadır ve sonrasında emri vermektedir.” Murat Candemir (Kişisel İletişim, 25 Ocak, 2017)

inceleme sonucunun resmî yazı ile haber verilmesine doğru ve insafî Nazırlığın Yüce Himmetlerine yakışır bulunması konusunda, denilerek kitap formalarının tam olarak teslim edildiği ve durumun ilgili nezarete bildirilmesi emri verilmektedir.

Belge içerisinde geçen *Mâbeyn*, edebî olarak, “*arada bulunan*” anlamına gelmektedir. Bürokratik açıdan ise önceleri doğrudan sarayda Osmanlı Padişahı'nın hizmetinde bulunanları içermekte, “*Osmanlı İmparatorluğu'nun Harem Dairesi ile iç hizmetlerin geri kalan kısmı arasında bulunan*” manasına gelmekteydi. Ancak zamanla ve özellikle Sultan II. Abdülhamîd'in merkezi Yıldız Sarayı'na taşınmasıyla yeni ve önemli bir boyut kazanarak Saray Kâtipliği'ni de kapsar bir hale gelmeye başladı²⁵⁹.

XXX- (BOA, DH. MKT. 2392/49)

GÖMLEK MUHTEVASI: PERAKENDE EVRAK

(7 AĞUSTOS 1316/20 AĞUSTOS 1900)

Matbaa-i Ebuzziya makine, araç ve gereçleri ile birlikte eşya, kitap ve risalelerine takdir edilen bedelin ödenmesi.

ANAHTAR KELİMELER: Dahiliye Nezareti, Maliye Nezareti, Matbaa-i Ebuzziya, Alet, Edevat, Eşya, Makine.

TRANSKRİPSİYON:

Dâhiliyye (Nezâreti) Mektûbî Kalemî

Mâliyye Nezâret-i Aliyyesi'ne

Ebuzziya Matba'ası'nın makine ve âlât ve edevâtı ile eşyâ ve takdir olunan kitâb ve resâ'il bedeli olarak itâsı muktezây-ı irâde-i seniyye-i Hazret-i Hilâfet-Penâhî'den bulunan yüz yetmiş sekiz bin dokuz yüz yirmi [178.920] ğurûşun nezâret-i âcizî'nin üç yüz on altı [1316] senesi tahsisâtına mahsûben sür'at-i tesyârî husûsunun muhâsebe ifâdesiyle beyânına mübâşeret kılındı.

Ol bâbda

²⁵⁹ Findley, **Osmanlı İmparatorluğu'nda Bürokratik Reform**, s.44.

Müzekkere muhâsebeye verilmiştir.

**XXX-(BOA, DH. MKT. 2392/49) –MUAMELATI:
(7 AĞUSTOS 1316/20 AĞUSTOS 1900)**

Belgede, Matbaa-yı Ebuzziya'ya ait makine, araç ve gereçleri yanı sıra matbaaya ait diğer eşya, kitap ve risalelere bir maddî bedel biçildiği ve ilgili "irade-i seniyye" gereği, takdir edilen 178.920 kuruşun 1316 (1900) Malî yılı ödeneğinden hesap edilmiş olarak Ebuzziya Tevfik Bey'e, acilen gönderilmesi için evrakin *Muhasebe* ifadesiyle iletildiği ve gerekli işlemlerin yapılması aktarılmaktadır.²⁶⁰

**XXXI- [BOA, DH. MKT. 2434/35]
GÖMLEK MUHTEVASI: PERAKENDE EVRAK
(20 TEŞRİN-İ SANİ 1316/4 ARALIK 1900)**

Ebuzziya Matbaası'ndan alınan makina, alet ve edavat ile kitap ve risalenin bedellerinin ödenmesi.

ANAHTAR KELİMELER: Matbaa-i Ebuzziya, matbaa makineleri, alet, edevat, ödeme.

TRANSKRİPSİYON:

Dâhiliyye Mektûbî Kalemî

Mahkeme-i Ticaret Riyâset-i Úlâsına

Taraf-ı Âlî-i Hazret-i Müsteşârîleri'ne

19 Teşrîn-i evvel sene 316 tarihli ve yüz seksen iki [182] numrolu tezkire-i behiyyeleri cevâbıdır Ebuzziya Matba'asının makine ve âlât ve edevâtı ile eşya ve kütüb ve resâ'il bedeli olarak yüz yetmiş sekiz bin dokuz yüz yirmi gurûş Mâliye Nezâreti Celîlesinden talep olunmuş ise de henüz gönderilmemesi ve Komisyoncu Mösyö Şarl'ın matlûbu olduğu bildirilen yüz otuz [130] liranın bedel [?] tefrîkiyle mu'âmele-i hacziyyenin icrâsı mahkemeden teblîğat-ı resmiyye vürûduna

²⁶⁰ İlgili diğer belgeler için bkz. BOA, DH. MKT. 2434/35; BOA, DH. MKT. 2547/177; BOA, DH. MKT. 2580/79.

mütevakkıf bulunmuş olduğunun muhâsebe ifâdesiyle beyânına ibtidâr kılınması ol bâbda.

Tezkire muhâsebeye verilmiştir.

**XXXI-(BOA, DH. MKT. 2434/35) –MUAMELATI:
(20 TEŞRİN-İ SANİ 1316/4 ARALIK 1900)**

Daha öncesinde BOA, DH. MKT. 2392/49 nolu gömlek içerisinde bulunan ve Dahiliye Nezareti'nden Maliye Nezâretine yazılan yazıda, Ebuzziya Matbaası makine, araç ve gereçleri ile birlikte eşya, kitab ve risalelerine takdir edilen maddî bedel 178.920 kuruş olduğu bildirilmişti. Belge tarihi 20 Ağustos 1900'dü. Dâhiliye Mektûbi Kalemi fonu içerisinde karşımıza çıkan bu belge ile, daha önce talep edilen meblağın ödenmemesinden dolayı Ebuzziya Matbaası'ndan alacaklı olan Komisyoncu Mösyö Şarl'ın alacağı olan 130 lira'nın ödenecek meblağdan kesilerek haciz işlemlerinin başlatılmasına dair resmî tebliğatin geldiği ve gereğinin yapılması aktarılmaktadır.

**XXXII-(BOA, DH. MKT. 2547/177)
GÖMLEK MUHTEVASI: PERAKENDE EVRAK
(10 TEŞRİN-İ EVVEL 1317/23 EKİM 1901)**

Ebuzziya Matbaası'ndan alınan makina, alet ve edavat ile kitap ve risalenin bedellerinin ödenmesi.

ANAHTAR KELİMELER: Dersaadet Ticaret Mahkemesi, Matbaa-İ Ebuzziya, Matbaa Makineleri, Alet, Edevat, eşya, Maliye Nezareti, Madam Ernest, Ödeme.

TRANSKRİPSİYON:

Dersa'âdet Ticâret Mahkemesi Riyâset-i Ūlâsına

5 Cumadelula sene 317 tarih ve yüz altmış iki [162] numarolu tezkire-i behiyyeleri cevâbıdır. Ebuzziya Matbaası'nın makine ve âlât ve edevâtı ile eşyâ ve takdir olunan kütüb ve resâ'il bedeli olarak tesviyesine muktezâ-yı irâde-i seniyye-i Hazret-i Pâdişâhî'den buyurulan yüz yetmiş sekiz bin dokuz yüz yirmi [178.920] ğurûşun üç yüz on altı [Rumî 1316/Hicrî 1900] Dâhiliyye tahsîsâtına mahsûben irsâli, Mâliyye Nezâret-i Celîlesi'ne bildirildiğinden Vürûdunun Madam Ernest'in matlûbu olan seksen beş Lira elli dokuz [85.59] ğurûşun bi't-tedkîk irsâl edileceğinden Muhâsebe ifâdesiyle beyânına ibtidâr kılındı ol bâbda.

Tezkiresi Muhâsebeye verilmiştir.

**XXXII-(BOA, DH. MKT. 2547/177) –MUAMELATI:
(10 TEŞRİN-İ EVVEL 1317/23 EKİM 1901)**

BOA, DH. MKT. 2392/49 nolu dosya içerisinde bulunan ve 20 Ağustos 1900 tarihinde Dahiliye Nezareti'nden Maliyye Nezâretine yazılan yazıda, Ebuzziya Matbaası makine, araç ve gereçleri ile birlikte eşya, kitab ve risalelerine takdir edilen maddî bedel 178.920 kuruş olduğu bildirilmişti. Yine bu meblağdan alacaklı durumda olduğu bildirilen Madam Ernest'in durumu kontrol edildikten sonra talep ettiği 85 lira 59 kuruşun gönderileceği hususu aktarılmaktadır.

**XXXIII- [BOA, DH.MKT. 2580/79]
GÖMLEK MUHTEVASI: PERAKENDE EVRAK
(14 KANUN-I SANİ 1317-27 OCAK 1912)**

Matbaa-i Ebuzziya'nın makineleri ile araç-gereç ve kitap ve risaleleri için takdir edilen bedelin 1900 senesi ödeneğinden verilmesi ve haczedilen paranın mahkemeye gönderilmesi.

ANAHTAR KELİMELER: Kütüb, Resail, Dahiliye Mektubi Kalemi, Dersaadet Ticaret Mahkemesi, Şarl Rayzer [Charl Raiser], Madam Ernest, Almanya Sefareti.

TRANSKRİPSİYON:

Dâhiliye Mektûbî Kalemi

Maliyye Nezâret-i Celîlesi'ne

Ebuzziya Matba'ası'nın makine ve âlât ve edevâtı ile eşyâ ve takdîr olunan kütüb ve resâil bedeli olarak i'tâsı muktezây-ı irâde-i seniyye-i Hazret-i Pâdişâhî'den bulunan yüz yetmiş sekiz bin dokuz yüz yirmi ğurûşun [178.920] üç yüz on altı [1316/1900] senesi tahsîsâtına mahsûben irsâli 7 Ağustos sene 316 [20 Ağustos 1900] tarihinde izbâr olunmuşdur. Meblağ-ı mezbûr henüz irsâl buyurulmamasına ve bu miyânda Almanya Devleti teba'asından müteveffâ Şarl Rayzer [Charl Raiser] zevcesi Madam Ernest'in matlûbu olup Dersa'âdet Ticâret Mahkemesi'nce hacz olunan seksen beş lira elli dokuz ğurûşun [85.59] mahkeme-i mezkûreye irsâli Almanya Sefâreti'nden bâ-takrir iltimâs olunmasına binâ'en evvel-emirde sâlifü'zzikr seksenbeş lira elli dokuz ğurûşun [85.59] sene-i merkûme tahsîsâtına mahsûben irsâli husûsunun muhâsebe ifâdesiyle beyânına müşâberet kılındı ol bâbda.

(Ba'dehu Muhâsebe'ye)

Verilmiştir.

XXXIII-(BOA, DH.MKT 2580/79) –MUAMELATI:

(14 KANUN-I SANİ 1317-27 OCAK 1912)

BOA, DH. MKT. 2392/49 nolu gömlek içerisinde bulunan ve 20 Ağustos 1900 tarihinde Dahiliye Nezareti'nden Maliyye Nezâretine yazılan yazıda, Ebuzziya Matbaası makine, araç ve gereçleri ile birlikte eşya, kitab ve risalelerine takdir edilen maddî bedel 178.920 kuruş olduğu bildirilmişti. Yine DH. MKT. 2547/177 nolu dosya içerisinde m. 23 Ekim 1901 tarihli takrirden bu meblağdan alacaklı durumda olduğu bildirilen Madam Ernest'in durumu kontrol edildikten sonra talep ettiği 85 lira 59 kuruşun gönderileceği hususu aktarılmaktaydı. Bu belge ile, Madam Ernest'in durumunun kontrol edildiğini anlıyor ve Almanya Elçiliği'nden gelen takrir ile Madam Ernest'in talebinin yerine getirilerek söz konusu meblağın gönderilmesinin bildirildiğini görüyoruz.

Daha önce belge türlerinden biri olan Takrîr'in bir işi resmen ve yazılı olarak merciine bildirme olduğu belirtil ve hususiyetleri açıklanmıştı. Yine son devir kitabet kurallarına dair bir eserde takrîr, "bir memuriyet, bir rütbe ve maaş verilmesine, kalem ve daire teşkiline dair resmî daire amirlerince elkabsız olarak Tezkire gibi yazılan ve mühürlenmiş belge" şeklinde açıklanır.²⁶¹ Nakil rüknü yani metin kısmında mesele ayrıntılı bir şekilde anlatılır. Konunun ne olduğu, eskiden beri süregelen uygulaması, bununla ilgili bir ferman veya Hatt-ı Hümâyûn varsa hangi padişah zamanında verildiği vb. belirtilir; sonunda Takrîr'in sunulduğu kişiye göre bitiş cümlesi farklılık gösterirdi. Padişah'a sunulan Takrîrlerde, "*Bâki Emr ü Fermân Padişahım Hazretlerindir*" diye sonra ererken Sadrazam'a veya diğer yüksek seviyeli devlet erkânına gönderilen Takrîrler, "*Emr ü Fermân Veliyyü'l-Emrindir*" ya da "*Men Lehü'l-Emrindir*" ifadeleriyle biter. XIX. yüzyıla kadar Takrîrlerde imza, mühür ve tarih bulunmaz; nâdir olarak alt bölümde "*bende*" ifadesi yer alır. XIX. yüzyıl başlarında sadece Takrîr sahibinin mührü basılırken, daha sonra makam adı da yazılmaya başlanmıştır.²⁶² Burada da konunun ilgili olduğu tüm dosyalarda konunun başından itibaren tüm Takrîrlerde ayrıntılı bir şekilde açıklandığını ve gereğinin yapılmasının bildirildiğini görüyoruz.

XXXIV- (BOA, DH. MKT. 1050/64)

GÖMLEK MUHTEVASI:

A-(KANUN-I SANİ 1321/14 OCAK-13 ŞUBAT 1906)

B-(15 KANUN-I SANİ 1321/28 OCAK 1906)

C-(4 ŞUBAT 1321/17 ŞUBAT 1906)

Galata'da Ebuzziya Tefik Bey'in mühürlü bulunan matbaası kapısındaki mühüre ait ipin zaman asımından dolayı çürümesi ve matbaa merkezinin sapa bir mevkide bulunması münasebetiyle sürekli kontrol edilememesi nedeniyle, söz konusu matbaa merkezinin ya başka bir mahalle nakli ya da kapısının kuvvetli bir şekilde kapatılması.

ANAHTAR KELİMELER: Zabtiye Nezareti, Matbaa-i Ebuzziya, Galata Çınar Sokağı, Mühür, Âlât, Edevât, Tab'iyeye, Kapatılma.

²⁶¹ Mübahat S. Kütükoğlu, "Takrir", s. 471, Mehmed Tefik, **Usûl-ı İnşâ ve Kitâbet**, İstanbul, 1307, s.424.

²⁶² Kütükoğlu, **Osmanlı Belgelerinin Dili**, s. 214, Kütükoğlu, "Takrir", **DİA**, s. 471.

TRANSKRİPSİYON: XXXIV-A

(KANUN-I SANİ 1321/14 OCAK-13 ŞUBAT 1906)

Bihî

Bâb-ı Âlî

Dâhiliyye Nezâreti

İdâre-i Matbû'ât

Aded

930

Zabtiyye Nezâret-i Celflesi'nin idâre-i âcizîye havâle buyurulan melfûf tezkiresinde Galata'da Çınar Sokağı'nda Ebuzziya Tefvik Bey'in mühürlü olan matba'ası kapusındaki mühre merbût ipin mürûr-ı zamânla çürümüş ve yere düşmüş olması hasebiyle tekrar vaz' ve tahtîm edildiğinden ve bu yüzden altı yedi [6-7] sene evvel idâre-i âcizî me'mûrları ma'rifetiyle bi'l-mu'âyene taht-ı temhire alınmış olan mezkûr Matba'a'nın sokak içinde ve sapa bir mahalde olmasından dolayı dâ'imâ mührünü mu'âyene ve muhâfaza kâbil olamadığından bahs ile Matba'a-i mezkûredeki âlât ve edevât-ı tab'iyyenin ya münasib bir mahalle nakli veyahud Matba'a kapusunun büsbütün seddi iş'âr kılınmış ise de edevât-ı tab'iyyenin âhar bir mahalle nakli münâsib olamayacağından kapunun tahkîmi ve mahallî me'mûrîn-i zabtiyye ma'rifetiyle mührün muhâfazasına ihtimâm edilmesi lüzûmunun nezâret-i müşârün-ileyhâya cevâben emr ve izbâr buyurulması bâbında Emr-ü-Fermân Hazret-i Men Lehü'l- Emrindir.

Matbû'ât-ı Dahiliyye Müdîri

Fî Zilhicce sene 323 Fî Kânûn-i Sanî sene 321

TRANSKRİPSİYON: XXXIV-B
(15 KANUN-I SANİ 1321/28 OCAK 1906)

Bihî

Zabtiyye Nezâret-İ Celîlesi
Mektubî Kalemî
Aded
767

Dâhiliyye Nezâret-i Celîlesi'ne

Devletlü Efendim Hazretleri

Galata'da Çınar Sokağı'nda Ebuzziya Tevfik Bey'in mühürlü bulunan Matba'ası kapusındaki mühre merbût ipin mürûr-ı zamânla çürümüş ve yere düşmüş olması hasebiyle tekrar vaz' ve tahtîm edildiği Beyoğlu Mutasarrıflığı'ndan izbâr kılınmış ve bundan altı yedi [6-7] sene evvel Matbû'ât me'mûrları ma'rifetiyle bi'l-mu'âyene taht-ı tahtîme alınmış olan mezkûr Matba'a'nın bir sokak içinde ve sapa bir mahalde olmasından dolayı dâ'ima mührünü mu'âyene ve muhâfaza kâbil olamadığından şu halde bundaki âlât-ı tab'iyyenin Matbû'ât İdâresi ma'rifetiyle ya münâsib bir mahalle nakli veyahûd zikr olunan matba'a kapusunun büsbütün seddi re'y-i âlî-i dâverânelerine vâbeste bulunmuş olmağla ol bâbda Emr ü Fermân Hazret-i Men Lehü'l-Emrindir.

Fî 28 Zilhicce sene 323 ve fî 15 Kanun-i sani sene 321

Zabtiyye Nâzırı

BENDE

(İMZA)

TRANSKRİPSİYON: XXXIV- C
(4 ŞUBAT 1321/17 ŞUBAT 1906)

Dâhiliyye Mektûbî Kalemi

Zabtiyye Nezâret-i Celîlesine

15 Kanun-i Sâni sene 321 tarihli ve yedi yüz altmış yedi [767] numrolu tezkire-i aliyye-i dâverîleri cevabıdır Ebuzziya Tefik Bey'in mühürlü bulunan matba'ası kapusındaki mühre merbût ip mürûr-ı zaman ile çürüyerek yere düşmüş olması cihetiyle tekrâr vaz' ve tahtîm edilmiş ise de altı yedi sene evvel mühürlenmiş olan mezkûr matba'anın sokak içinde ve sapa bir mahalde bulunmasından dolayı mührünü dâimen mu'âyene ve muhâfaza kâbil olamadığından bundaki âlât ve edevât-ı tab'ıyyenin ya münâsib bir mahalle nakli yâhûd matba'a kapusunun bütün bütün seddi lüzûmu iş'âr buyurulmuştur edevât-ı tab'ıyyenin mahall-i âhire nakli münâsib olamayacağından kapunun takviyesi ve mahalli me'murîn zabıtası ma'rifetiyle mührü mevzû'anın muhafazasına ihtimam ve i'tinâ olunması lüzûmu Matbû'ât-ı Dâhiliyye İdâresi'nden ifâde olunmasına o cevhle icrâ-yı icabına himem.

XXXIV-(BOA, DH. MKT. 1050/64) –MUAMELATI:

A-(KANUN-I SANİ 1321/14 OCAK-13 ŞUBAT 1906)

B-(15 KANUN-I SANİ 1321/28 OCAK 1906)

C-(4 ŞUBAT 1321/17 ŞUBAT 1906)

Dosyada, ilk olarak B belgesi ile gösterilmiş olan Zabtiyye Nezareti Mektubi Kalemince Dahiliyye Nezareti'ne yazılan 15 Kanun-i Sani 1321 - 28 Ocak 1906 tarihli yazı yazılmıştır. Belgede, bundan 6-7 sene önce kapatılarak mühürlenmiş Matbaa-i Ebuzziya'nın, kapısındaki ipin zaman aşımına bağlı olarak eskiyip düştüğü ve tekrar yenilendiğinin Beyoğlu Mutasarrıflığı'ndan resmî yazı ile bildirildiği ve matbaanın yerinin sapa olması dolayısıyla her zaman kontrol etmenin mümkünatı olmadığından, matbaanın ya başka bir mevkiye taşınmasını ya da kapısının

bütünüyle sağlamaştırılması seçeneklerinden hangisinin uygun görüldüğü sorulmaktadır.

Bunun üzerine A belgesi ile, Dahiliye Nezareti Matbuat İdaresi'nin Kanun-i Sani 1321 (M. 14 Ocak-28 Şubat 1906) tarihli yazısı ile takrirlerde olduğu üzere ayrıntılı açıklayarak sonrasında cevap vermekte, bahsi geçen iki seçenekten matbaanın başka bir yere taşınmasının uygun olamayacağı, bunun yerine zabtiye memurları tarafından mührün sağlam tutulmasına özen gösterilmesi hususunun ilgili yerlere resmî yazı ile bildirilmesi istenmiştir.

Son olarak, Dahiliye Nezareti Mektubi Kalemî'nce Zabtiye Nezareti'ne yazılan 4 Şubat 1321 (M. 18 Şubat 1906) tarihli yazı ile, mührün sağlam tutulmasına özen gösterilmesi hususunun ilgili mercilere bildirildiği ve gereğinin yapılacağı cevabı verilerek yazışma sonlandırılmıştır.

XXXV- (BOA, ZB. 385/88)

**GÖMLEK MUHTEVASI: PERAKENDE EVRAK
(10 NİSAN 1322-/23 NİSAN 1906)**

Ebuzziya Tefik Bey Matbaası ile ilgili sarf olunacak meblağın hesap memurluğuna teslimi ve ilgili işleyişin bildirilmesi.

ANAHTAR KELİMELER: Beyoğlu Mutasarrıflığı, Galata Çınar Sokağı, Matbaa-i Ebuzziya, Mühür, Tazmin, Hesab Memurluğu, Zabtiye Nezareti

TRANSKRİPSİYON: XXXV

Bihî

Beyoğlu Mutasarrıflığı'na

689

30 Mart sene 322 tarih ve 144 numarolu tezkire-i atûfileri cevabıdır. Ebuzziya Tefik Beğın matba'asına mevzu' mührün takviye ve muhafazası ile bu bâbda sarf

olunacak otuz kuruşun hesâb me'murluğuna verilmek üzere keyfiyyetin serî'an iş'ârı husûsuna himem.

**XXXV-(BOA, ZB. 385/88) –MUAMELATI:
(10 NİSAN 1322-/23 NİSAN 1906)**

Daha önce XXXIV nolu gömlekte kayıtlı, (BOA, DH. MKT. 1050/64) kodlu gömlek içerisinde Galata'da Çınar Sokağı'nda bulunan Ebuzziya Tefik Bey'in mühürlü bulunan matbaası kapısındaki mühüre ait ipin zaman aşımından dolayı çürümesi ve matbaa merkezinin sapa bir mevkide bulunması münasebetiyle sürekli kontrol edilememesi nedeniyle söz konusu matbaa merkezinin ya başka bir mahalle nakli ya da kapısının kuvvetli bir şekilde kapatılması istenmiş ve matbaanın taşınması ihtimal dahilinde olmadığı belirtilerek Dahiliyye Nezareti Mektubî Kalemî'nce Zabtiyye Nezareti'ne yazılan (4 Şubat 1321/18 Şubat 1906) tarihli yazı ile, mühürün sağlam tutulmasına özen gösterilmesi hususunun ilgili mercilere bildirildiği ve gereğinin yapılacağı cevabı verilerek yazışma sonlandırılmıştı. (10 Nisan 1322/23 Nisan 1906) tarihli bu belge ile Beyoğlu Mutasarrıflığı'ndan Ebuzziya Tefik Bey'in matbaasına konulmuş olsan mühürün güçlendirilmesi ve korunması için harcanacak 30 kuruşun hesap memurluğuna verilmesi ve gereğinin yapılarak, son durumun bildirilmesi istenmektedir.

XXXVI- [BOA, ZB. 324/33]

GÖMLEK MUHTEVASI: PERAKENDE EVRAK.

A-(15 TEMMUZ 1324/29 TEMMUZ 1908)

B-(16 TEMMUZ 1324/29 TEMMUZ 1908)

Ebuzziya Tefik Bey'in Galata Çınar Sokağı'ndaki mühürlü matbaasının Tefik Bey'in afvıyla oğlu ve arkadaşının yeniden açma talebi hakkındaki muameleye dair.

ANAHTAR KELİMELER: Dahiliye Nezareti, Zabtiye Nezareti, Konya, Galata Çınar Sokağı, Matbaa-i Ebuzziya, Kanun-ı Esasî, Afv, Yeniden Açma, İzin, İstizan.

TRANSKRİPSİYON: XXXVI-A

Mektûbî Kalemî'ne Mahsûs
Bihî
Dâhiliyye Nezâret-i Celflesi'ne

Bâ-İrâde-i Seniyye-i Hazret-i Hilâfet-Penâhî Konya'da ikâmete me'mûr Ebuzziya Tefvik Bey'in Ğalata'da Çınar Sokağı'nda kâ'in ve taht-ı temhîrde bulunan Matba'asını evvelsi gün müşârun-ileyh Tefvik Bey'in mahdûmu yanında bir refiki bulunduğu hâlde pederinin afv-ı âlî'ye mazhariyyetinden bahisle küşâd etmek istemiş ise de Polis tarafından sûret-i münâsebede iknâ' ile açdırılmamış olub, açmak için tekrâr teşebbüsde bulunduğu hâlde olunacak mu'âmelenin istîzânına mücâseret kılınmış olmağla ol bâbda.

TRANSKRİPSİYON: XXVI-B

Mektûbî Kalemî'ne Mahsûs
Bihî
Dâhiliyye Nezâret-i Celflesi'ne

Bâ-İrâde- i Seniyye-i Hazret-i Hilâfet-Penâhîleri Konya'da ikâmete me'mûr Ebuzziya Tefvik Bey'in Galata'da Çınar Sokağı'nda kâin ve taht-ı temhîrde bulunan Matba'asını evvelsi gün müşârun-ileyh Tefvik Bey'in mahdûmu yanında bir refiki bulunduğu hâlde pederinin afv-ı âlî'ye mazhariyyetinden ve Kanûn-i Esâsî'nin bahşeylediği salâhiyyetden bahisle küşâd etmek istemiş ise de Polis tarafından sûret-i münâsebede iknâ ile açdırılmamış olmağla açmak için tekrar teşebbüsde bulunduğu halde olunacak muamelâtın istîzânına mücâseret kılınmış olmağla ol bâbda.

XXXVI- (BOA, ZB. 324/33) –MUAMELATI:

A-(15 TEMMUZ 1324/29 TEMMUZ 1908)

B-(16 TEMMUZ 1324/29 TEMMUZ 1908)

Zabtiyye Nezareti tarafından Dahiliyye Nezareti'ne yazılan iki ayrı yazıda, sürgünden afva uğrayan Ebuzziya Tevfik Bey'in mühürlü bulunan Matbaa-i Ebuzziya'sını, yanında bir arkadaşı da bulunmak suretiyle oğlunun açmak istediği ancak zabtiye memurları tarafından ikna edilerek açtırılmadığı ve bir daha böyle bir teşebbüste bulunulması halinde ne işlem yapılması gerektiğine dair görüş sorulmaktadır.

XXXVII- [BOA, Y. HUS. 517/200]

GÖMLEK MUHTEVASI:

A-(21 KANUN-I SANİ 1323/3 ŞUBAT 1908)

B-(21 KANUN-I SANİ 1323/3 ŞUBAT 1908)

Konya'da evi yanan Ebuzziya Tevfik Bey'in Sadâret Makamına çektiği telgraf.

ANAHTAR KELİMELEK: Konya, Ebuzziya Mehmed Tevfik, Telgrafnâme, Amedî Kalemi, Hususî Maruzât.

TRANSKRİPSİYON: XXXVII-A

(21 KANUN-I SANİ 1323/3 ŞUBAT 1908)

Telğrafnâme

Muhâberât-ı Telğrafîden Dolayı Devlet Hiçbir Gûne Mes'ûliyet Kabûl Eylemez

Atebe-i Ulyâ-yı Hazret-i Hilâfet-Penâhî'ye takdîm olunmak üzere Sadâret-i Uzmâ'ya

Konya'da ilâ-âhiri'l- ömr ikâmet niyyetiyle Sâye-i Hümâyûn-ı Şahânedede sekiz [8] aydan berü inşâ ettirmekde olduğum çâker-hâne hitâma erdiği bir sırada bu gece kazâ'en muhterak olmuştur. Kâffe-i mâl-i mülküm bu uğurda hebâ olduğundan kemâl-i acz ve ibtihâl ile âtfet-i veliyyü'n-niamîye arz-ı iftikâr ve ulüvv-i merhamet-i şâhâneye ilticâ eylerim Padişahım.

Fî 21 Kânûn-ı Sâni 1323
Abd-i Kâdim-i Hümâyûnları
(İMZA)
Ebuzziya

TRANSKRİPSİYON: XXXVII-B
(21 KANUN-I SANİ 1323/3 ŞUBAT 1908)

Bihî

Bâb-ı Âlî
Dâ'ire-i Sadâret
Âmedî-i Dîvân-ı Hümâyûn
2569

Konya'da İlâ âhiri'l-ömr ikâmet etmek niyetiyle Sâye-i Hümâyûn-ı Şâhâne'de sekiz [8] aydan beri inşâ ettirmekte olduğu hâne hitâma erdiği bir sırada dün gece kazâ'en muhterak olduğundan ve kâffe-i mâ-meleki bu uğurda elden çıktığından bahisle, ulüvv-i merhamet ve âtifet-i seniyye-i Veliyy-i Ni'met-i A'zamî'ye ilticâ eylediğini mutazammın Konya'da bulunan Ebuzziya Tevfik Bey, tarafından çekilen telğrafnâme leffen arz ve takdîm kılındı Efendim.

Fî 30 Zilhicce Sene 325 Fî 21 Kânûn-ı Sâni Sene 323
Sadrâzam
(İMZA)

XXXVII-(BOA, Y. HUS. 517/2009 – MUAMELATI:

A-(21 KANUN-I SANİ 1323/3 ŞUBAT 1908)

B-(21 KANUN-I SANİ 1323/3 ŞUBAT 1908)

Amedî Kalemî antetinden anlaşıldığı üzere, sonuçlanmamış bir irade ile karşı karşıya bulunmaktayız. Zira, hamîşinde irade metni bulunmamaktadır. Bu sebeple, bürokratik ve hiyerarşik yolu takip ederek Yıldız Maruzat Defterlerine kaydedildikten sonra, Sultan II. Abdülhamid tarafından tasdik edilip, onaylandığını söylemek

durumunda değiliz. Yıldız Maruzat Defterleri, Yıldız Sarayı'nda, Mabeyn-i Hümayun Başkitabeti tarafından Padişah'a sunulmak üzere kaydedilen resmî ve hususî maruzatların kayıtlarını içermektedir.²⁶³ A belgesi Ebuzziya Tefvik Bey'in telgrafı olup B belgesi ilgili Sadâret Arz Tezkiresidir. Ancak dediğimiz gibi hamisinde irade bulunmamaktadır.

XXXVIII- (BOA, DH. MKT. 1273/65)

GÖMLEK MUHTEVASI:

A-(15 TEMMUZ 1324/28 TEMMUZ 1908)

B-(16 TEMMUZ 1324/29 TEMMUZ 1908)

C-(16 TEMMUZ 1324/29 TEMMUZ 1908)

Konya'da ikamete memur Ebuzziya Tefvik Bey'in de genel af sebebiyle dönüşü tabiî bulunduğundan kendisinin Galata'da Çınar sokağında bulunan matbaasının oğlu tarafından şimdiden açılabilceği.

ANAHTAR KELİMELER: Konya, Dahiliye Nezareti, Zabtiye Nezareti, Polis, Galata Çınar Sokağı, Matbaa-i Ebuzziya, Afv, İzin, İstizan.

TRANSKRİPSİYON: XXXVIII-A

(15 TEMMUZ 1324/28 TEMMUZ 1908)

Bihî

Dahiliye Nezâret-i Celîlesine

Zabtiye Nezareti

Mektûbî Kalemi

Aded

258

Devletlü Efendim Hazretleri

²⁶³ **Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi**, s.230.

Bâ-irâde-i seniyye-i hazret-i hilâfet-penâhî Konya'da ikâmete me'mur Ebuzziya Tevfik Bey'in Galata'da Çınar Sokağı'nda kâin ve taht-ı temhirde bulunan matbaasını evvelisi gün müşârun-ileyh Tevfik Bey'in mahdûmu yanında bir refîki bulunduğu halde pederinin afv-ı âlîye mazhariyetinden bahisle kûşâd etmek istemiş ise de polis tarafından sûret-i münâsibde iknâ' ile açdırılmamış olub açmak için tekrar teşebbüsde bulunduğu halde olunacak muamelenin istîzânına müsâra'at kılınmış olmağla ol bâbda Emr-ü fermân hazret-i men lehü'l-emrindir.

Fî 15 Temmuz sene 324

Zabtiye Nâzırı
Bende
(İMZA)

TRANSKRİPSİYON: XXXVIII-B
(16 TEMMUZ 1324/29 TEMMUZ 1908)

Bihî

Dâhiliye Nezâret-i Celîlesi'ne

Zabtiye Nezâreti

Mektûbî Kalemi

Aded

263

Devletlü Efendim Hazretleri

Bâ-irâde-i seniyye-i Hazret-i Hilâfet-Penâhî Konya'da ikâmete me'mur Ebuzziya Tevfik Bey'in Galata'da Çınar Sokağı'nda kâ'in ve taht-ı temhirde bulunan matba'asını geçen gün müşârun-ileyh Tevfik Beğin mahdumu yanında bir refîki bulunduğu halde pederinin afv-ı Âlî'ye mazhariyyetinden ve Kânûn-i Esâsî'nin bahş eylediği salâhiyyetten bahisle kûşâd etmek istemiş ise de polis tarafından sûret-i münâsibde iknâ' ile açdırılmamış olmağla açmak için tekrar teşebbüsde

bulunduğu halde olunacak mu'âmelenin istizânına mucâseret kılınmış olmağla ol bâbda Emr-ü-Fermân Hazret-i Men Lehü'l-Emrindir.

Fî 1 Receb sene 326 ve fî 16 Temmuz sene 324

Zabtiyye Nâzırı

Bende

(İMZA)

TRANSKRİPSİYON: XXXVIII-B

(16 TEMMUZ 1324/29 TEMMUZ 1908)

Zabtiyye Nezâret-i Aliyyesine

15 Temmuz sene 324 tarihli ve iki yüz elli yedi [257] numrolu tezkire-i aliyyeleri cevâbıdır. Şâyân buyurulan afv-u umûmi-i Cenâb-ı Pâdişâhî hasebiyle Ebuzziya Tefvik Bey'in de avdeti tabi'f bulunmağla müşârun-ileyhin Galata'da Çınar sokağında kâin matba'asının mahdûmu tarafından şimdiden kûşâd edilebileceğinin beyanına ibtidâr kılındı ol bâbda.

XXXVIII-(BOA, DH. MKT. 1273/65 –MUAMELATI:

A-(15 TEMMUZ 1324/28 TEMMUZ 1908)

B-(16 TEMMUZ 1324/29 TEMMUZ 1908)

C-(16 TEMMUZ 1324/29 TEMMUZ 1908)

Gömlük içerisinde Zabtiyye Nazırı tarafından Dahiliye Nezareti'ne yazılan istizan tezkiresini ve Dahiliye Nezareti'nden yazılan cevap yazısını içermektedir. M. 28 Temmuz 1908 tarihinde ve 257 numaralı yazı ile görüş soran Zabtiye Nezareti yazısına karşılık Dahiliye Nezareti 357 numaralı evrak ile cevap vererek, genel af ile Konya sürgününden afvedilen Ebuzziya Tefvik Bey'in matbaasını oğlunun şimdiden açabileceği bildirilmiştir.

XXXIX- [BOA, DH. MKT. 2617/13)

GÖMLEK MUHTEVASI:

A-(18 AĞUSTOS 1324/31 AĞUSTOS 1908)

B-(20 AĞUSTOS 1324/2 EYLÜL 1908)

C- (3 EYLÜL 1324/16 EYLÜL 1908)-(EVRAK ARKASI-BÜROKRATİF ATIF)

D-(3 EYLÜL 1324/16 EYLÜL 1908)-(EVRAK ARKASI-BÜROKRATİF ATIF)

E-(14 EYLÜL 1324/27 EYLÜL 1908)

Ebuzziya Tevfik Bey'in matbaası için kiraladığı ve Maliye Nezareti Tatbik Kaleminden Salih Bey'e ait yerin hükümet tarafından kapatılmasıyla biriken kira ve tamir bedellerinin ödenmesi talebi.

ANAHTAR KELİMELER: Matbaa-i Ebuzziya, Galata Perşembe Pazarı, kira, tamir, Tazminat.

TRANSKRİPSİYON: XXXIX-A

(18 AĞUSTOS 1324/31 AĞUSTOS 1908)

Bihî

Dâhiliye Nezâret-i Aliyyesi'ne

Atûfetlü Efendim Hazretleri

Sa'âdetlü Ebuzziya Tevfik Bey Efendi'nin üç yüz on beş (315) senesi Şubatinin on sekizinde (18) Konya'da ikâamet etmek üzere cânib-i hükûmetten i'zâm olunmuş ve yine o gün Galata'da Pencşenbih (Perşembe) pazarında taht-ı isticârında bulunan matba'ası dahi hükûmet cânibinden taht-ı temhîre alınmış idi. Bedel-i icârının sûret-i istihsâli için Mâbeyn-i Hümâyûn Baş-Kitâbeti'ne Dâhiliye ve Adliye ve Zabtiye Nezâretleriyle Matbû'ât-ı Dâhiliye Müdîriyeti'ne mürâca'at etmiş isem de, güzeste icârı alamamış olduğundan matba'anın seddi târîhinden şimdiye kadar güzerân eden şehriye beş aded Lira-yı Osmânîyye'den bedel-i icâr olarak terâküm eden beş yüz beş liranın emsâli vechiyle taraf-ı âcizîye itâsına

inâyet buyurulmasını ricâ ederim Ol Bâbda Emr-ü-Fermân Hazret-i Men Lehü'l-
Emrindir.

Fî 18 Ağustos 324 Fî 18 Ağustos 324

Mâliyye Nezâret-i Celîlesi Tatbîk Kalemi Hulefâsından
Mezkûr mağazanın bi'l-meşrûta Mutasarrıfı
Bende (SALÎH)
MÜHÜR MÜHÜR

TRANSKRİPSİYON: XXXIX-B
(20 AĞUSTOS 1324/2 EYLÜL 1908)

Dâhiliyye Nezâret-i Aliyyesi'ne

Atûfetlü Efendim Hazretleri

Sa'âdetlü Ebuzziya Tefvik Bey Efendi'nin taht-ı isticârında bulunan Galata'da Pencşenbih (Perşembe) Pazarı'nda, Çınar Caddesi'nde yirmi iki ve yirmi dört [22 ve 24] numarolu Matba'a 19 Ağustos 324 [1 Eylül 1908] târihinde müşârun-ileyhin Zabtiyye Nezâret-i aliyyesine vukû'bulan mürâca'atı üzerine küşâd olunmuş ise de, mezkûr matba'anın Hükûmet cânibinden müddet-i medîdeden beri mesdûd bulundurulması yüzünden harâbiyyetine sebebiyet verdirilmiş ve şimdi derûnunda ikâmet ğayr-i mümkün ve inhidâmı dahi melhûz olduğu meşhûd ve ma'rûzât-ı acizânemin sırf bir hakikat bulunduğu bi't-tedkîk anlaşılacağından, mezkûr matba'anın cânib-i Hükûmetden ta'mîr ve tehlikesinin müsâra'aten icrâ ve refi veyâhûd ba'de'l-keşf vukû'bulacak masârifâtının taraf-ı âcizâneme itâ buyurulmasına â'id mu'âmelenin dahi müsâra'aten icrâ buyurulması husûsunun lâzım gelen mahalle Emr-i Havâlesini istirhâm eylerim. Ol Bâbda Emr-ü-Fermân Hazret-i Men-Lehü'l-Emrindir

[PUL ÜZERİNDE]

Fî 20 Ağustos Sene 324 Fî 20 Ağustos Sene 1324 [2 Eylül 1908]

Mâliyye Nezâret-i Celîlesi Tatbîk Kalemi Hulefâsından

Ve mezkûr mağazanın bi'l-meşrûta Mutasarrıfı
Bende (SALİH)

MÜHÜR MÜHÜR

**TRANSKRİPSİYON: XXXIX-C-(EVRAK ARKASI-BÜROKRATİF ATIF)
(3 EYLÜL 1324/16 EYLÜL 1908)**

[Bürokratik atıf] Matbû'ât İdâre-i Behiyyesine
Fî 19 Ağustos Sene 324 (M. 1 Eylül 1908)

K
368
758/8

Ebuzziya Tevfik Bey'in arzuhâli zahrında muharrer 23 Ağustos sene 324 [5 Eylül 1908] tarihli ve 675 numarolu der-kenâr ile takdîm olunan ve matbû'ât me'mûrlarından Şemsi ve Şeref Beyler tarafından müştereken verilen rapor mündericâtından başka idâre-i acizîce bu bâbda bir gûne kayd ve ma'lûmât olmayub ve Matba'a'nın ta'mîri ve müterâkim bedel-i îcârının tesviyesi husûsâtına gelince emsâline nazaran icrâ-yı îcâbı re'y-i rezîn-i âlî-i Cenâb-ı Nezâret-Penâhîlerine vâbeste bulunmağla Emr ü Fermân Hazret-i Men Lehü'l-Emrindir.

Fî 3 Eylül sene 324 [16 Eylül 1908]

Matbû'ât-ı Dâhiliyye Müdîri
(İMZA)

Taharrî

Te'kîden Tezkire.

**TRANSKRİPSİYON: XXXIX-D-(EVRAK ARKASI-BÜROKRATİF ATIF)
(3 EYLÜL 1324/16 EYLÜL 1908)**

[Bürokratik atıf] Matbû'ât İdâre-i Behiyyesine
Fî 21 Ağustos Sene 324 (M. 3 Eylül 1908)

K
368
758/9

Ebuzziya Tefvik Bey'in arzuhâli zahrında muharrer 23 Ağustos sene 1324 [5 EYLÜL 1908] târihli ve 685 numarolu der-kenâr ile takdîm ve matbû'ât me'mûrlarından Şemsi ve Şerif Beyler tarafından müştereken verilen rapor mündericâtından başka idâre-i âcizîye bu bâbda bir gûne kayd ve ma'lûmât olmayub matba'anın ta'mîri ve müterâkim bedel-i îcârının tesviyesi husûsâtına gelince, emsâline nazaran icrâ-yı îcâbı re'y-i rezîn-i âli-i Cenâb-ı Nezâret- Penâhîlerine vâbeste bulunmağla Emr-ü-Fermân Hazret-i Men-Lehu'l- Emrindir.

Fî 3 Eylül sene 1324 [16 Eylül 1908]

Matbû'ât-ı Dâhiliyye Müdîri
(İMZA)
Taharrî

Diğeriyle birleşerek te'kîden tezkire

**TRANSKRİPSİYON: XXXIX- E
(14 EYLÜL 1324/27 EYLÜL 1908)**

Dâhiliyye Mektûbî Kalemi

Huzûr-ı Âlî-i Sadâret-Penâhî'ye

26 Ağustos Sene 324 [8 Eylül 1908] târihli tezkire-i âcizî'ye zeyldir.

Üç yüz on beş senesi Şubatı'nın onsekizinde [2 Mart 1900] Konya'ya tağrîb edilen Sa'âdetlü Ebuzziya Tevfik Beyefendi Hazretleri'nin taht-ı istîcârında bulunan Matba'a'nın şehrî beşer Liradan terâküm eden beşyüzbeş [505] Lira icâresinin te'diyesi ve müddet-i medîdeden beri mesdûd bulunmasından nâşî harâb olmasına binâ'en, ta'mîriyle melhûz olan tehlikenin ref'i, yâhûd keşfiyle tahakkuk edecek masârif-i ta'mîriyenin tarafına tesviyesi mezkûr Matbaa Mutasarrıfı Mâliye Nezâreti Celîlesi Tatbîk Kalemî hulefâsından Salih Bey tarafından istid'â edilmesine nazaran, icrây-ı îcâbı menût-ı müsâ'ade-i aliyye-i fehâmet-penâhîleridir ol bâbda.

XXXIX-(DH. MKT. 2617/13 –MUAMELATI:

A-(18 AĞUSTOS 1324/31 AĞUSTOS 1908)

B-(20 AĞUSTOS 1324/2 EYLÜL 1908)

C- (3 EYLÜL 1324/16 EYLÜL 1908)-(EVRAK ARKASI-BÜROKRATİF ATIF)

D-(3 EYLÜL 1324/16 EYLÜL 1908)-(EVRAK ARKASI-BÜROKRATİF ATIF)

E-(14 EYLÜL 1324/27 EYLÜL 1908)

Gömlek içerisinde, Matbaa-i Ebuzziya'nın bulunduğu Galata Perşembe Pazarı'ndaki "*Mağazanın Bi'l-meşrûta Mutasarrıfı*" ve aynı zamanda Maliye Nezareti Tatbik Kalemî'nde kâtip olarak görev yapan Salih Bey tarafından 31 Ağustos 1908 tarihinde Dahiliye Nezareti'ne yazılan bir telgrafla başlayan korespansiyon çerçevesindeki bir yazışma görülmektedir. Burada "*Mağazanın Bi'l-Meşrûta Mutasarrıfı*" ile muhtemelen ortaklık çerçevesinde yapılan bir anlaşmayla Ebuzziya Tevfik Bey'in Matbaasının bulunduğu gayrimenkulün sahibi kastedilmektedir. Gayrimenkul sahibi Salih Efendi telgrafında, Ebuzziya Tevfik Bey'in Konya'da ikamet etmek üzere gönderilmesinin ve matbaanın mühürlenmesinin ardından kira bedeli için tüm ilgili mercilere başvuruda bulunmuşsa da kira bedellerini alamamıştır. Bu bedellerin karşılığı olan 505 Osmanlı Lirasının tazmin edilmesini istemektedir. Bu belgeyi, 2 Eylül 1908 tarihinde yine Salih Efendi tarafından Dahiliye Nezareti'ne arz ettiği ikinci telgrafi izlemektedir. Salih Efendi bu sefer, 1 Eylül 1908 tarihinde Ebuzziya Tevfik Bey'in matbaasını geri açmış olmasına rağmen, matbaanın uzun süre kapalı kalması dolayısıyla harap bir hale geldiğini yazmaktadır. Dolayısıyla binanın ya onarılmasını ya da durumun keşfedilerek belirlenecek zararın karşılanmasını talep etmektedir.

Salih Efendi tarafından yazılan bu telgraflar sonrası 16 Eylül 1908 tarihinde yazılan tezkirede, 1 Eylül 1908 tarihli ve Dahiliye Nezareti'nden Matbuat İdaresi'ne gönderilmiş ve Ebuzziya Tefik Bey'in arzuhali olan yazının ilgi verildiğini görüyoruz. Burada, Ebuzziya Tefik Bey'in matbaası, Matbaa-i Ebuzziya için Basın memurlarından Şemsi ve Şeref Beylerin bir rapor düzenlendiği anlaşılmakta ve matbaanın tamiri ve biriken kira bedelleri için gereğinin yapılması için görüş sorulmaktadır.

27 Eylül 1908 tarihinde ise, harap haldeki matbaa binasının onarılıp tehlikenin ortadan kaldırılması, ya da keşif yapılarak olası tamir masraflarının karşılanması hususunda gerekli izinlerin verilmesini talep eden son bir yazı bulunmaktadır.

XL- [BOA, DH. MKT. 1292/5]

GÖMLEK MUHTEVASI:

(26 AĞUSTOS 1324/8 EYLÜL 1908)

Matbaa-i Ebuzziya'dan alınıp, iade edilmeyen kitap ve evrak bedelinin karşılanması.

ANAHTAR KELİMELER: Konya, Matbaa-i Ebuzziya, İstanbul Polis Müdürü, Zabtiye Nezareti, Galata Merkez Ser-Komiseri, Müstantık, Matbuat-ı Dahiliye, Matbuat İdaresi, Mabeyn-i Hümayun, Neşriyat, Kitap, Bedel, Tazminat.

TARNSKRİPSİYON: XL

Dâhiliyye Mektûbî Kalemî

Bihî

Huzûr-ı Âlî-i Hazret-i Sadaret-Penâhî'ye

İstanbul Polis Müdîri ve Zabtiyye Nezâreti Müstantıkı Ğalata Merkez Ser-Komiseri tarafından tanzîm ve Sa'âdetlü Ebuzziya Tefik Beyefendi Hazretleri'nin istid'â-nâmesine merbût tevzî' buyurulan zabıt varakasında gösterilmiş olduğu üzere müşârün-ileyhi sekiz buçuk sene mukaddem Konya'ya tağrîb edildiği sırada Matba'asında taharriyyât icrâsıyla üç bin [3000] cild "Luğat-ı Ebuzziyâ" ile yediyüz

[700] cild “*Millet-i Müslime*” ve altı yüz [600] cild “*Numûne-i Edebiyyât*” ve Kemal Bey’in Osmanlı Târîhi’ne â'id bin yüz [1100] aded resim klişesi kaldırılmış ve bunların i'âdesi ve şâyed kitâblar çürümüş ve klişeler isti'mâl olunacak hâle gelmiş ise esmânının tazmîni ve Erenköyü'ndeki ikâmetgâhından Matbû'ât me'mûrlarından Şems Bey tarafından kaldırılan ba'zı kütüb-i atîka-i matbû'a ile birçok muharrerâtın redd ü teslîmi dahi sâlifü'z-zikr istid'â-nâmede der-miyân edilmiş olmasıyla keyfiye Matbû'ât İdâresi'nden bi't-tahkîk müşârun ileyhın matbaasında icrây-ı teftîşât olduğu sırada Matbû'ât İdâresi'nden me'mûren bulundurulan Şemseddin ve Şerefeddin Beyler tarafından verilen raporda kendileri yalnız Matba'a'daki kitâb ve âlât ve edevâtın ta'dâdında hâzır buldukları ve Erenköyü'ndeki hânedan alınan kütüb ve evrâkın dahi Matbû'ât-ı Dâhiliyye Müdüri Esbak Hıfzı Bey tarafından Mâbeyn-i Hümâyûn'a götürülmüş olduğu beyân edilmiş ve zikr olunan arzuhâl ve merbût rapor-ı mezkûr berâber takdîm kılınmıştır. Netîce-i Tahkîkâta nazaran Ebuzziya Tefvik Bey'e â'id kütüb ve evrâkın Matbû'ât İdâresi'nde olduğu anlaşılması ve şu hâlde bunların aynen i'âdesi mümkün olamadığından tazmîn yolları cihetine gidilmek zarûrî görülmüş olup kıymetleri de müşrâün-ileyhın arzuhâlinde muharrer bulunmasına nazaran icrâ-yı icâbı menû't-ı müsâ'ade-i aliyye-i fehâmet-penâhîleridir ol bâbda.

**XL(-DH. MKT. 1292/5) –MUAMELATI:
(26 AĞUSTOS 1324/8 EYLÜL 1908)**

Dosya muhtevastındaki iradeden, daha önce Ebuzziya Tefvik Bey'in vermiş olduğu bir istida olduğunu anlıyoruz. Konya'da sürgüne gönderildiği 2 Mart 1900 tarihinde matbaasının da kapatılmasıyla, matbaa içerisinde bulunan toplam 3300 cilt kitap ve 1100 resim klişesine el konulduğu ve bunların iadesini talep etmiştir. Bu istida üzerine matbaası, Matbuat İdâresi yani Osmanlı İçişleri Bakanlığı Basın İdâresi'nden incelemeye tabi tutularak, denetlemeler yapılmıştır. Denetlemeler sonucunda oluşan raporda alıkonulan tüm kalemlerin Osmanlı İçişleri Bakanlığı Basın İdâresi'nde tutuldukları belirtilmiş ancak bunların aynen geri verilmesi mümkün olamadığından tazmin edilmesi gerektiği zarûrî görülmüştür. Bu konuda Sadrazamlık makamına görüş sorulmaktadır.

XLI-[BOA, BEO. 3411/255812]

GÖMLEK MUHTEVASI:

A-(25 AĞUSTOS 1324/7 EYLÜL 1908)

B-(14 EYLÜL 1324/27 EYLÜL 1908)

C-(18 EYLÜL 1324/1 EKİM 1908)

D-(25 EYLÜL 1324/8 EKİM 1908)

E-(23 TEŞRİN-İ EVVEL 1324/5 KASIM 1908)

Ebuzziya Tefik Bey'e matbaasının kapatılmasından dolayı tazminat verilmesi.

ANAHTAR KELİMELER: Matbaa-i Ebuzziya, Tazminat, Osmanlı Lirası.

TRANSKRİPSİYON: XLI- A

(25 AĞUSTOS 1324/7 EYLÜL 1908)

Bihî

Sa'âdetlü Ebuzziya Tefik Beyefendi Hazretleri

Zât-ı Hazret-i Sadrazamî ile Sa'âdetlü Ebuzziya Tefik Beyefendi Hazretleri arasında matba'a tazmînâtı namıyla kararlaştırılan bin aded Osmanlı Lirası bâ-sened makbûz Mîr-i Mûmâ-İleyhe tesviye kılınmıştır.

Fî 25 Ağustos Sene 324

TRANSKRİPSİYON : XLI-B

(14 EYLÜL 1324/27 EYLÜL 1908)

Bihî

BÂB-I ÂLİ

Dâ'ire-i Umûr-ı Dâhiliyye

Mektûbî Kalemi

Aded

2641

Huzûr-ı Âlî-i Hazret-i Sadâret-Penâhî'ye

Ma'rûz-ı Çâker-i Kemîneleridir ki,

26 Ağustos Sene 324 târîhli tezkire-i âcizîye zeyldir Üç yüz onbeş senesi Şubatı'nda on sekizinde Konya'ya tağrîb edilen Sa'âdetlü Ebuzziya Tevfik Beyefendi Hazretleri'nin taht-ı istîcârında bulunan Matba'a'nın şehri`beşer lira'dan terâkümeden beşyüz beş Lira icâresinin te'diyesi ve müddet-i medîdeden beri mesdûd bulunmasından nâşî harâb olmasına binâ'en ta'mîriyle melhûz olan tehlikenin ref'i yâhûd keşfiyle tahakkuk edecek masârif-i ta'mîriyyenin tarafına tesviyesi mezkûr matba'a mutasarrıfı Mâliyye Nezâreti Celîlesi Tatbîk Kalemî hulefâsından Sâlih Bey tarafından istid'â edilmesine nazaran icrâ-yı îcâbı menût-ı müsâ'ade-i aliyye-i Fehâmet-Penâhîleridir. Ol bâbda Emr-ü-Fermân Hazret-i Men Lehu'l-Emrindir.

Fî ğurre-i Ramazân Sene 336 Fî 14 Eylül Sene 324 [27 EYLÜL 1908]

Nâzır-ı Umûr-ı Dâhiliyye

Bende

TRANSKRİPSİYON: XLI-C

(18 EYLÜL 1324/1 EKİM 1908)

Bihî

Fî 26 Ağustos Sene 324-8 EYLÜL 1908) târîhli tezkire ile birleştirilmiştir

Ebuzziya Tevfik Bey'e tazmînât-ı lâzime itâ olunmağla ona mürâca'at etmesi lüzûmuna dâ'ir cevâb

5 Ramazan Sene 1326

TRANSKRİPSİYON: XLI-D

(25 EYLÜL 1324/8 EKİM 1908)

Dâhiliyye Nezâret-i Aliyyesi'ne

Tezkire

Ğurre-i Ramazan Sene 324 târîhli ve 1641 numarolu tezkire-i atûfîlerine cevâbdır.

Sa'âdetlü Ebuzziya Tefvik Beyefendi Hazretleri'nin taht-ı istîcârında bulunan Matba'a'nın kapatdırılmasından dolayı mîr-i mûmâ-ileyhe tazmînât-ı lâzime itâ olunmağla müdde'inin ona mürâca'at etmesi lâzım geleceği beyânıyla tezkire

Bâ-İşâret-i Aliyye-i Müsteşârî

TRANSKRİPSİYON: XLI-E

(23 TEŞRİN-İ EVVEL 1324/5 KASIM 1908)

Bihî

Huzûr-ı Me'âlî-Mevfûr-ı Sadâret-Penâhî'ye

Ma'rûz-ı Çâker-i Kemîneleridir ki,

Ğalata'da Penç-şenbih Pazarı'nda Çınar Câddesi'nde yirmiiki ve yirmidört numero matba'a 18 Şubat 315 târîhinde cânib-i Hükûmetden taht-ı temhîre alındığı gibi, müste'ciren Ebuzziya Tefvik Bey de Konya'ya teb'îdi ve bu kerre Der-i Sa'âdet-Medâr'a (İstanbul) avdeti vukû'bulmuş olması üzerine mûmâ-ileyh Zabtiyye Nezâreti'ne bi'l-mürâca'a, sâlifû'z-zikr Matba'a'nın 19 Ağustos Sene 324 târîhinde küşâdına muvaffakiyeti husûl bulmuş ve derûn-ı matba'ada mevcûd âlât ve edevât-ı tab'iyye ve bir takım Matbû'âtın mürûr-ı zamânla köhnelenmiş ve ziyâ'a uğramış olmasından dolayı, tazmînen itâsı zımında mûmâ-ileyhin ve zikr olunan matba'anın gerek taht-ı temhîre alındığı târîhden küşâdına değin güzerân olan müddet zarfındaki bedel-i îcârı olan şehri beş Lirâ-yı Osmanî'den müterâkim beşyüz beş [505] Lira-yı Osmanî'nin itâsı târîh-i mezkûrdan beri mesdûd bulunması yüzünden harâb ve hâl-i tehlike bulunduğu cihetle bunun icrây-ı keşfiyle, netîce-i keşfiyyât her kaç ğurûşa bâliğ olur ise cânib-i Hükûmet'den sarf olunarak bi't-ta'mîr vukû'u kaviyyen melhûz olduğu der-miyân olunan işbu tehlikenin ber taraf edilmesi veyâhüd ta'mîrâtı tarafımdan icrâ olunmak üzere masârif-i mebhûsenin yed-i âcizîye verilmesi haklarında Dâhiliyye Nezâret-i Aliyyesi'ne vermiş olduğum 18 ve 21 Ağustos Sene 324 târîhli iki kıt'a istid'ânâme-i çâkerlerinin aynı gününde başka başka vukû'bulan mürâca'atımız üzerine Matbû'ât-ı Dâhiliyye Müdîriyyeti'ne lede'l-

havâle yazılan der-kenâra ibtinean husûs-ı mezkûr nezâret-i müşârun-ileyhâdan 14 Eylül Sene 324 târîhli tezkire ile müsted'ıyyât-ı âcizânem, Pîşgâh-ı Sâmi-i Dâver-Efhamîleri'ne arz ve izbâr ve 25 Eylül Sene 324 târîhli ve ikibin seksenyedi numerolu tezkire-i sâmiye-i Vekâlet-Penâhîleriyle de mârrü'z-zikr Matba'a'nın sedd ü bendi mes'elesinden nâşî mûmâ-ileyh Ebuzziya Tevfik Bey'e tazmînât itâ edilmiş olduğu beyân-ı âlîsiyle müsted'i-i mü'eccerin mahkemeye mürâ'caatı lüzûmu nezâret-i müşârun-ileyhâya cevâben emr ü iş'âr buyurulmuştur.

Hâlbuki bendelerinin vâki' olan taleb ve istid'âm mezkûr Matba'ayı müste'ciren mumâ-ileyhin işti'âl eylediği zamâna â'id olmadığı gibi bedel-i îcâr ve ta'mîr misillü husûsât, mutasarrıfı bulunduğum hasebiyle doğrudan doğruya tarafıma â'id ve râci' mesâ'ilden ve bunlardan dolayı müste'cirîne tazmînât itâsı min külli'l-vücûh ğayr-ı câ'iz ahvâlden bulunmuş olmağla müste'cir-i mûmâ-ileyhe verilen tazmînât bâlâda zikr olunduğu vechle âlât ve edevât-ı tab'iyye ve matbû'ât gibi eşyâ-yı menkûle içün verilmiş ve onun mürâca'atı doğrudan doğruya nazar-ı dikkate alınarak bilâ-imhâl tesviye ve îfâ kılınmış olduğu hâlde çâkerlerinin mahkemeye sevkim husûsu olsa olsa müsted'ıyyât-ı âcizânemin lâıkiyla tedkîk olunmasından ilerü gelmiş olacağına binâ'en lutfen ve inâyeten müste'cir-i mûmâ-ileyhin zamânına â'id bulunmayan sırf taraf-ı Hükûmete münhasır olan müterâkim beşyüz bin Lira bedel-i îcâr ile keyfiyet, keşf-i nazar-ı ehemmiyetle görülerek emsâli hakkında nasilki cüz'iyeten Hazîne-i Hâssa-i Şâhâne cânibinden bilâ-muhâkeme böyle sedd edilen matba'aların bedel-i îcârları tesviye ve itây-ı tazmînât olundu.

Ve şimdi de Hazîne-i Devlet tarafından olunuyor ise hakk-ı bendegânemde dahi adli ve nasfet îcâbı her ne ise şudur dil-ârâ-yı ma'deletde olsun îfâsı lüzûmu bu kerre de istid'â ve isti'tâf eyledim.

Ol bâbda ve her hâlde Emr-ü-Fermân Hazret-i Veliyyü'l-Emrindir

PUL ÜZERİNDE

Fî 23 Teşrîn-i Evvel Sene 324

Bi'l-Meşrûta Mutasarrıfı

MÜHÜR MÜHÜR

TRANSKRİPSİYON : XLI-F
(31 TEMMUZ 1328/13 AĞUSTOS 1912)

Bihî

BÂB-I ÂLÎ
Dâhiliyye Nezâreti
Muhâsebe Merkez Şu'besi
aded
2416

Ebuzziya Matba'asında mukaddemâ sedd-ü-bendinden dolayı sâhibi Tefvik Bey'e tazmînât olarak bin [1000] Lira itâsına dâ'ir olan 25 Eylül Sene 324 târîhli ve ikibin seksen yedi [2087] numarolu tezkire-i sâmiye sûretinin muhâsebeye tevdfî zımında işbu müzekkere Sadâret Evrâk Mümeyyizliği'ne tesyîr kılındı.

Fî 31 Temmuz Sene 328

- XLI-(BEO. 3411/255812) –MUAMELATI:**
A-(25 AĞUSTOS 1324/7 EYLÜL 1908)
B-(14 EYLÜL 1324/27 EYLÜL 1908)
C-(18 EYLÜL 1324/1 EKİM 1908)
D-(25 EYLÜL 1324/8 EKİM 1908)
E-(23 TEŞRİN-İ EVVEL 1324/5 KASIM 1908)

Gömlük, BOA, DH. MKT. 2617/13 içerisinde bulunan ve 31 Ağustos 1908 tarihinde Matbaa Mutasarrıflarından Salih Bey tarafından kaleme alınan arzuhalde Salih Bey, Ebuzziya Tefvik Bey'e kiralayıp, o sürgüneyken alamadığı kira bedellerini ve yerin zaman aşımından tahrip olması sebebiyle oluşan hasarın karşılanmasını talep etmişti. Yine, DH. MKT. 2617/13 dosyası içerisindeki C, D ve E belgeleri ile, 27 Eylül 1908 tarihli olmak üzere, matbaanın tamiri ve biriken kira bedelleri için benzerlerine bakılarak nasıl bir işlem yapılacağı sorulmuştu.

İşbu Bâbîâlî Evrak Odası Evrakı'ndan olan BEO. 3411/255812 dosya içerisinde ise, A belgesinden Ebuzziya Tefvik Bey'e tazminat olarak 1000 liralık bir ödemenin yapılmış olduğu bildirilmektedir. B belgesi içerisinde, yine DH. MKT. 2617/13 nolu dosya içerisinde Salih Bey'in vermiş olduğu dilekçeye atıfta

bulunularak, gereğinin yapılması konusunda görüş sorulmakta ve C ve D belgeleri ile bu yazıya karşılık, Ebuzziya Tefvik Bey'e gereken ödemenin yapıldığı ve Salih Bey'in Ebuzziya Tefvik Bey'e müracaat etmesinin gerektiği bildirilmiştir. E belgesi içerisinde verilen bu cevap üzerine Salih Bey'in tekraren bir dilekçe ile, Ebuzziya Bey'e verilen tazminatın onun matbaa alet ve edevatı için olduğunu ve kendisinin talep ettiği bedelin, Ebuzziya Tefvik Bey Konya'da ikamete memur edilmişken biriktiğinden, diğer kapatılan matbaalarda olduğu gibi bu bedelin devlet tarafından karşılanması gereken bir meblağ olduğundan bahisle, durumun tekrar gözden geçirilmesini talep etmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
MATBAA-İ EBUZZİYA BELGELERİNİN MEVZU ODAKLI
ANLATIMI VE GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİNE DÖNÜŞÜMLERİ-
VERBATİMLER

I-TASVİR-İ EFKAR GAZETESİ MATBAASI İÇİN RUHSAT TALEBİ

BOA, MF. MKT. 39/60

(28 Haziran 1292-10 Temmuz 1876)

Ebuzziya Tevfik Bey'in imtiyaz sahibi olduğu Tasvir-i Efkâr Gazetesi Matbaası'nın ruhsatını kaybetmesi üzerine, Ebuzziya Matbaası adıyla yeni bir matbaa açmak için ruhsat talep etmesi üzerine, usulüne uygun olarak gereken işlemlerin yapılması.

GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ:

Zabtiye Nezareti'ne
(Osmanlı Devleti Emniyet Bakanlığı'na)

Ebuzziya Tevfik Bey'in hak sahibi olduğu “*Tasvîr-i Efkâr*” matbaasına ait ruhsatını, sürgünde bulunduğu sırada kaybetmesi üzerine “*Ebuzziya Matbaası*” adıyla yeni bir matbaa açmak için yeni bir ruhsat verilmesi talebini içeren dilekçesinin, ruhsat verilmesi için takip edilmesi gereken yol ve uyulması gereken kanuna göre yapılacak işlemlerin gerçekleştirilmesi konusunda yüce tarafınıza gönderilmesi Osmanlı Eğitim Bakanlığı'ndan bildirilmiş olup, bahsi geçen dilekçe ekte gönderilmiştir. Gereğinin yapılması ve durumun bildirilerek dilekçenin geri gönderilmesi bağlamında.

II- TASVİR-İ EFKAR GAZETESİ MATBAASI İÇİN RUHSAT TALEBİ

BOA, MF. MKT. 43/21

(30 AĞUSTOS 1292/11 EYLÜL 1876)

GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ: VERBATİM-II

Bab-ı Âli'ye

Tevfik Bey'in hak sahibi olduğu “*Tasvîr-i Efkâr*” matbaasının ruhsatını sürgünde bulunduğu sırada kaybetmesi üzerine “*Ebuzziya Matba'ası*” adıyla yeni bir matbaa açmak için yeniden bir ruhsat verilmesi talebini içeren dilekçesi üzerine Zabtiye Nezareti (Osmanlı Devleti Emniyet Bakanlığı)'na yazılan tezkireye cevap olarak gelen yazıda, kendisine işaret olunan Tevfik Bey'e bahsi geçen matbaa için usulüne uygun olarak senedin alındığı bildirilmiş ve dolayısıyla bu yeni matbaanın açılması için kendisine işaret olunan zata ruhsat verilmesi Sadaret makamınca da uygun bulunan bu resmî ruhsatın verilmesi için yapılması gereken işlemlerin ilgili nezarete (Zabtiye Nezareti) emr edilmesi ve bildirilmesi bağlamında.

H. 23 Şaban [12]93 (R. 30 Ağustos [12]92/ M. 11 Eylül 1876)

III- SALNAME-İ EBUZZİYA'NIN ZABTİYE MARİFETİYLE TOPLATTIRILMASI

BOA, İ. DH. 783/63655 10

(3 MART 1295/15 MART 1879)

Ebuzziya Tevfik Bey'in çıkarmak istediği salnamenin yayımlanmasından önce toplattırılarak bir yerde koruma altına alınması ve bir iki nüshasının Yıldız Sarayı Kitabet Dairesi'ne gönderilmesi.

GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ:

Bihî

(O “Allah” ile ve sayesinde)

Vakit Gazetesi'nde²⁶⁴ görüldüğü üzere Ebuzziya Tevfik Bey'in çıkarmak istediği Sâlnâme'nin bugünden başlamak üzere, yani yayımlanmasından önce Zabıta tarafından toplattırılarak özel bir yerde muhafaza altına alınmasıyla birlikte, bir-iki nüshasının görülüp, incelenmek üzere Kitabet Dairesi'ne (Kâtiblik, Mektubî Kalemi, Resmî Sekreteryâ) gönderilmesi Padişah Cenâblarının emir ve fermanının yapılması gerektirdiği işlerindedir. Yapılan incelemeden sonra nasıl bir sonuca

²⁶⁴ Vakit Gazetesi, 1875 yılında Filip Efendi tarafından çıkarılmaya başlanan bir Osmanlı Gazetesi. Yazar kadrosu içerisinde Süleyman Âsaf, Ahmet Midhat, Nâmık Kemal ve Mehmet Ayetullah gibi ünlü yazarlar bulunmaktaydı. 1884 yılına kadar yayımlanmış, içeriğinde yerel ve uluslararası birçok haberi vermiştir. İlan ve reklamlar, her sayısında mevcuttur. Bkz. İlhan Yerlikaya, “Bir Osmanlı Gazetesi Olan Vakit Gazetesinde (1875-1884) İlan ve Reklamlar”, **Marmara İletişim Dergisi**, S: 8 ,1994, s.201–212.

varıldığı, “Behiyye” (Güzel) Zabtiye Nezâreti’ne tavsiye ve resmî olarak bildirilip, haber verilmiş durumdadır. Bu noktadan hareketle, incelemenin sonucu ortaya çıkan durum hakkında yapılan açıklamaya bakılırsa, bu gibi eserlerin yayımının men edilmesine dikkat edilip, özen gösterilmesi için “Matbû’ât” (Basın) İdaresi’ne yapılması gereken etkin ve sağlam olarak tembih edilmiş resmî tedbirlerin alınması dahi yüce padişah iradesinden olduğundan tebliğine süratle teşebbüs edildi. Bu konuda Emir ve Ferman emrin velisi olan Zata aittir.

H. 21 Rebiülevvel 1296 (R. 3 Mart 1295/ M. 15 Mart 1879)

IV- SALNAME-İ EBUZZİYA’NIN ZABTİYE MARİFETİYLE TOPLATTIRILMASI

BOA, Y. A. HUS. 160/70

(6 MART 1295-18 MART 1879)

GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ:

Bihî

(O “Allah” ile ve sayesinde)

Ebuzziya Tevfik Bey’in, Vakit Gazetesi’nde de ilan ederek, çıkardığı sâlnâmenin dağıtılmadan toplattırılarak bir yerde muhafaza edilmesi, Padişah İradesi ile Zabtiye Nezareti’ne bildirildiğinden, bu konuda Matbuat İdaresi’ne etkin ve sağlam bir şekilde icra edilmesi, iradenin içerdiği emirlerden olduğu, Yıldız Sarayı’ndan re’sen yazılan (21 Rebiülâhir 1296/2 Nisan 1295/14 Nisan 1879) tarihli hususî tezkire ile yazılı olarak bildirilip haberdar edildiğinden, Padişah Hazretleri’nin emir ve fermanının azamet ve yücelik içeren celil hükmünün tıpkısı üzere, yani harfiyen uygun olarak yerine getirilmesi bakımından Matbuat İdaresi’ne derhal tebliğat (resmî duyuru) yapılmakla birlikte, bu gibi benzer nitelikte eserlerin basım ve yayımının, Maarif Nezareti’nden (Osmanlı Devleti Eğitim Bakanlığı’ndan) ruhsat alınmasına bağlı olduğuna binaen, söz konusu Nezâret’e yapılması gerekli olan vasiyetler yeterli derecede yerine getirildi.

H. 25 Rebiülevvel 1296 (R. 6 Mart 1295 / M. 18 Mart 1879)

(İMZA)

V- SALNAME-İ EBUZZİYA'NIN ZABTİYE MARİFETİYLE TOPLATTIRILMASI

BOA, Y. A. HUS. 160/83

(22 MART 1295/3 NİSAN 1879)

GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ: VERBATİM-V

Bihî

(O "Allah" ile ve sayesinde)

Ebuzziya Tevfik Bey'in çıkarmak istediği salnamenin yayımlanmasından önce zabıta tarafından toplattırılarak bir yerde muhafaza altına alınması Padişah Hazretlerinin Yüce İradesi gereği olarak yapılması gereken işlerinden olması dolayısıyla, konu hakkında Behiyye (Güzel) Zabtiye Nezareti'ne Tebliğat (resmî bildirim ve duyuru) yapılmıştır. Bu gibi benzeri eserlerin yayımlanmasına men edilerek engel olunmasına dikkat edilip, itina gösterilmesi dahi, Mülkdârî yani Osmanlı devlet ve memleket mülkünün sahibi olan Padişah Hazretlerinin Emir ve Fermanı cümlesinden kabul edilmektedir. Bundan dolayı, yapılan resmî işlem sonucu durumun nasıl sonuçlandığı Behiyye (Güzel) Maarif Nezareti'ne dahi resmî yazı şeklinde tezkire ile bildirilmişti. Söz konusu Salnâme için, daha önceleri Maarif Nezareti Meclisi'nde hukukî ve bürokratik prosedür gereği, üzerinde düşünülüp değerlendirme ve incelemeye tabi tutularak basılmasına ruhsat verildiğinden ve toplattırılmasını icap eden sebeplerin Maarif Nezareti'nce bilinmediğinden bahsedilerek ona göre düzeltme ve doğrulama yapılmasına süratle teşebbüs edilmek üzere, söz konusu sebeplerin resmî yazı ile bildirilmesi, tezkire zeyline (devamı mahiyetindeki ekine) cevap olarak yazıldığından, zikredilen tezkire ek olarak arz edilip, sunuldu efendim.

H. 10 Rebiülâhir1296 (R. 22 Mart 1295 / M. 3 Nisan 1879)

**VI- TOPLATTIRILAN SALNAME-İ EBUZZİYA’NIN BASIM MASRAFININ
KARŞILANMASI**

BOA, MF. MKT. 61/147

(18 NİSAN 1295/ 30 NİSAN 1879)

GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ:

Bab-ı Âli'ye (Yüce Kapı'ya)

Yazarının, “*Sâlnâme-i Ebuzziya*” adıyla Meclis-i Maarif'ten ruhsat alarak basımını gerçekleştirdiği ve Zabıta tarafından toplattırılan yıllıkların basım ve diğer masraflarının karşılanması talebini içeren dilekçesi ekte sunulmuştur. Gereğinin yapılması hususunda.

9 Cemaziyevvel sene 1296 (R. 18 Nisan 1295/ M. 30 Nisan 1879)

Bahsi geçen dilekçe kayda geçirildi ve gereği yapıldı.

**VII- TOPLATTIRILAN SALNAME-İ EBUZZİYA’NIN BASIM MASRAFININ
KARŞILANMASI**

BOA, MF. MKT. 62/91-02-01

A-(1 MAYIS 1295-13 MAYIS 1879)

B-(TARİHSİZ)

GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ: VERBATİM-VII-A

(1 MAYIS 1295-13 MAYIS 1879)

Bab-ı Âli'ye (Yüce Kapı'ya)

Zikredilen Salname 1000 nüsha olup, basım masrafları 3915 kuruşa ulaşmakta ve müellifi Ebuzziya Tefik Bey'in (genel itibariyle “*Muharri*”, “*Writer*”den ziyade “*Mü’ellif*”, “*Author*” kelimesinin kullanılması, bir nüansı ortaya koymaktadır ki, bilhassa edindiği bilgilerle bir fikri, bir planı ön plana çıkarıp takdim eden düşünce adamı olarak vurgulandığı akla gelmektedir) satışa çıkarması halinde 1000 kuruş

kadar kâr elde edilmesinin ümit edilidiği, araştırma sonucu ortaya çıkmış olduğundan,

Bu hususta.

Arzuhal iade edilmiştir

H. 22 Cumadelula 1296 ve R. 1 Mayıs 1295 (13 Mayıs 1879)

Para

İşareti

**GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ: VERBATİM-VII-B
B-(TARİHSİZ)**

1000 nüsha olarak basılmış olan Salname-i Ebuzziya'nın basım ve diğer masraflarını nutk edip bildiren defterdir.

			MECÎDÎ
FÎ	TOP	KAGID	520
40	13		
Tertîbi İkişer Yüz kuruştan on üç forma için			2600
Kabin üzerindeki levha-i burûcun tersîm ve hakkiyle ğalvanosu için			320
Basımıyla beraber kaplık kağıt			150
Her bir tertîbi için yirmi beşer kuruş basım masrafı			320
			3915

Yalnız üç bin dokuz yüz on beş kuruştur.

VIII-EBUZZIYA TEVFİK BEY'E ÜÇÜNCÜ RÜTBE MECİDÎ NİŞANI VERİLMESİ

BOA, İ. DH. 857/68701

(8 HAZİRAN 1298-20 HAZİRAN 1882)

GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ: VERBATİM-VIII

(8 HAZİRAN 1298-20 HAZİRAN 1882)

Bu değersiz Kulunuzun Arz Ettiği Konudur ki,

Ebuzziya Tefvik Bey'e değişlik yoluna gidilerek üçüncü rütbeden Mecidî Nişanı verilmesine binaen, gereken resmî işlemlerin yerine getirilmesi, konuya ilişkin

ve şeref ile çıkmış olan Padişah Hazretlerinin yüce irâdesinin, manen yücelik taşıyan ve yapılması gerekli kılınan işlerinden görülmüş olmasından dolayı, bu konuda Emir ve Ferman Emrin Velisi olan Padişah Hazretlerine aiddir.

IX- TEZKİRE-İ OSMANİYELERİN BASIMI

BOA, İ. DH. 881/70310

A-(27 MART 1299-8 NİSAN 1883)

UMUR-I DAHİLİYE NEZARETİ TEZKİRESİ

B- (3 NİSAN 1299-15 NİSAN 1883)

SADARET ARZ TEZKİRESİ VE İRADE

GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ: VERBATİM-IX-A

Bab-ı Âli (Yüce Kapı)
Osmanlı Devleti Dahili İşler Nezareti
Mektubî Kalemi

Aded

78

Sadaret Makamı Olarak Kendisine Sığınılan Zat'ın Yüce Huzurlarına

Umur-ı Dahiliye Nezareti'nin (Dahili İşler Nezareti, yani Osmanlı Devleti İçişleri Bakanlığı) yazısında belirtildiği üzere, Şahane Zat olan Padişah Hazretlerinin Allâhü Teala tarafında gözetilip korunan memleketlerinde yani Osmanlı topraklarında “*Der-Dest-İ İcrâ*”, yani gerçekleştirilmek üzere olan nüfus sayımı ve yazımı dolayısıyla dağıtılacak olan Tahrir-i Nüfus tezkirelerinin, basım şekli hakkında bundan önce ve sonra Maliye Nezareti'yle gerçekleştirilen resmî yazışmaları kapsayan evrakın, diğer ayrıntıları içeren evrakla birlikte ve yazışmaya konu olan Tahrir-i Nüfus tezkirelerinin gerekli olması durumunda Ebuzziya Tevfik Bey'in vereceği açıklayıcı bilgi üzerine, ihaleye katılan diğer taliplere tercih edilerek, basım için kendisine ruhsat verilmesi Padişah Cenablarının yüce iradesinde olduğunun belirtildiği Hususî tezkire ve Ebuzziya Tevfik Bey tarafından yukarıda

vereceği belirtilen açıklamaları içeren tezkiresi ile beraber gönderilen 19 Mart 1299 tarihli Sadaret tezkiresine ek olarak yine Ebuzziya Tefvik Bey tarafından *Şâhlar şâhı* olan Padişah Hazretleri'nin yüce eşiğine sunulan bir zahriyye ve bir kıta kalıb da bulunmaktadır. Tüm bu evrak, ilgili devlet dairesi olan Sicill-i Nüfûs İdaresi'ne (Nüfus Bilgilerini Sicille Kaydetme İdaresi)'ne havale etmiştir.

Sicill-i Nüfus İdaresi'nin söz konusu evraklarda Tahrir-i Nüfus Tezkiresi basımı hakkında öncelikle şerefin kendisinde içtima ettiği cihandâr zât olan Padişah Cenablarınca seçilip uygun görüldükten sonra, "*Mîr-i Mûmâ-İleyh*" kendisine ima edilen Bey olan Ebuzziya Tefvik tarafından satın alınan kalıb ve örneklerin gözden geçirildiğinde, Tahrir-i Nüfus tezkirelerinin gereken hallerde basımı talip olarak ortaya çıkacak diğer matbaa sahiplerine tercih edilerek, yine "*Mîr-i Mûmâ-İleyh*" e, kendisine ima edilen Bey olan Ebuzziya Tefvik'e bastırılması, Padişah Hazretleri'nin yüce iradesindedir.

Bu konuda, Maliye Nezareti'ne verilen emir ve işaretler üzerine, Şura-yı Umur-ı Maliye, yani Malî İşler Şurası'nca belirtildiği üzere, Tahrir-i Nüfus tezkirelerinin basılması için diğer matbaacılar arasında yapılan "*Münâkasa*", (açık eksiltme) yani ihalede Tahrir-i Nüfus tezkirelerinin basımı için iki şekilde talip ortaya çıkmaktadır.

Bunlardan birincisi: "*Mîr-i Mûmâ-İleyh*", kendisine ima edilen Bey olan Ebuzziya Tefvik Bey ile birlikte iki kişiden oluşan ve kağıtları kendileri temin etmek kaydıyla, her bir Tahrîr-i Nüfus tezkiresine 2'şer para; diğeri de yine iki kişiden ibaret olmak üzere Hazine'nin "*Kavâ'im-i Nakdiyye*", yani banknot basımından artakalan kağıtlardan eldeki mevcut filigranlı kağıtlara basılmak üzere biri yarım ve diğeri bir santim basım masrafı ücreti talep ettikleri gibi, bu zikredilenlerden yapılan araştırma sonucunda Celîl Hazîne'de mevcut olduğu beyan edilen ve daha sonra Vergi tezkiresi basımında kullanıldıkları ortaya çıkan ve örneği evrak içerisinde bulunan filigranlı kağıdın cinsinden ve ayrıca Zatı en şerefli Padişah Hazretleri tarafından ve "*Mîr-i Mûmâ-İleyh*", yani kendisine ima edilen Bey, Ebuzziya Tefvik'in matbaacılıktaki ustalık ve ihtisasının marifetiyle, seçilip uygun görülen kağıt cinsinin nefis derecede güzel ve değerli olması dolayısıyla fazla farklı bulunduğu, ayrıca fiyat bakımından Ebuzziya Tefvik Bey'den, kağıdı kendisinden olmak üzere ve her biri 2'şer paradan ücretlendirilmek üzere açık eksiltme ihalesine talip diğer matbaadan bir miktar daha fazla fiyat indiriminde bulunulmasının ümit edildiği, kendisine işaret

edilen Nezâret'in, bu konuda onay anlamında işaretler taşıyan cevap yazısında yerini bulmuştur.

Buna rağmen “*Mîr-i Mûmâ-İleyh*”, Ebuzziya Tevfik Bey'in bu defa, 25.000.000 adet olarak basılacak tezkirelerin her biri 2'şer para hesabından, toplam fiyatı olan 12.500 Osmanlı Lirası'ndan 1000 lira daha indirimde bulunmasına ve diğer talip matbaalara tercih edilirliliği, meliklere, hükümdarlara yakışır saltanatın sahibi olan Padişah Hazretlerinin yüce iradesinin, üstün olan yüceliğinin yapılmasını gerekli kıldığı işlerden olmakla birlikte, vilayetlerden “*pey-der-pey*”, birbirinin peşi sıra ve devamlı olarak belli bir zaman periyodunda gelmekte olan telgrafların icabı olan gereklilik hükmünce, talep edilen ve acele istenen tezkirelerin, süratle basılması “*Tahte'z-zemîn'de toprak altında tohum gibi açılmayı bekleyen*” yani uygulanması için gereken emrin beklenmesine bina edilmiş olduğundan, yapılması gerekli olan uygulama için, resmî bürokratik hiyerarşi yoluyla izin alınması ve söz konusu İdare'nin resmî yazısı olan müzekkere ile ifade edilmiş olduğundan, bu konuda emir ve ferman, emretme yetkisine sahip olan Zât'a aiddir.

R. 27 Mart 1299 (M. 8 Nisan 1883)

Bende

(İMZA)

GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ: VERBATİM-IX-B (3 NİSAN 1299-15 NİSAN 1883)

Devletli Efendim Hazretleri

Allahü Teala tarafından gözetilip korunan memleketlerinde, yani Osmanlı topraklarında “*Der-dest-i İcrâ*” yapılp, yerine getirilmek elinde yani gerçekleştirilmek üzere olan nüfus sayımı ve yazımı dolayısıyla dağıtılacak olan Tahrir-i Nüfus tezkirelerinin, ihtiyaç gerektiren durumlarda yapılacak basımlarının Ebuzziya Tevfik Bey'in yapacağı izahlı açıklamalar üzerine, diğer talip matbaalara tercih edilerek yapılması için kendisine ruhsat verilmesi Mülûkâne Cenablarının yüce iradesinden olduğu hakkındaki en yüce büyüklükteki Husûsî tezkireleri ile kendisine ima edilen Ebuzziya Tevfik Bey'in verdiği resmî yazı olan tezkire, ve diğer farklı türdeki evrakların yapılmasını gerektirdiği işlemlerin uygulanması için Umur-ı Dahiliye Nezâreti'nin yani Osmanlı Devleti İçişleri Bakanlığı'na havale olunmuştu.

Kendisine işaret edilen bu defa gelen cevabî resmî yazı olan tezkirede, önceki tarihlerde gerçekleştirilmiş olan resmî yazışmalar üzerine Maliye Nezâreti tarafından icara edilen açık eksiltmede iki şekilde talip matbaa ortaya çıkmıştır. Bu iki şekilden birincisi, kendisine ima edilen Ebuuzziya Tevfik Bey ile birlikte iki kişiden ibaret olarak, kağıtları kendilerinden olmak ve her bir Tahrir-i Nüfus tezkiresine 2'şer para ve diğeri de yine iki kişi olmak üzere, Hazîne'de mevcut olan filigranlı kağıtlara basılmak üzere, 1 yarım para ve diğeri bir santim basım masrafı ücreti talep ettikleri ve örneği evrak içerisinde görülen filigranlı kağıtların cinsinden ve ayrıca Zatı en şerefli Padişah Hazretleri tarafından ve "*Mîr-i Mûmâ-İleyh*", kendisine ima edilen bey olan Ebuuzziya Tevfik Bey'in matbaacılıktaki ustalık ve ihtisasının marifetiyle, seçilip uygun görülen kağıt cinsinin nefis derecede güzel ve değerli olması dolayısıyla oldukça fazla farklı bulunduğu ve ayrıca fiyat bakımından Ebuuzziya Tevfik Bey'den, Celîl Hazîne tarafından bulunup, basımında kullanılacak kağıdın kendisinden temin edilmesi şartı üzere, açık eksiltme ihalesine talip diğeri matbaadan bir miktar daha fiyat indiriminde bulunmasının ümit edildiği, Maliye Nezareti'nin (Osmanlı Devleti Maliye Bakanlığı'nın) bu konu da onay anlamında işaretler taşıyan cevabî yazısında kaydedildiği anlaşılmıştır.

Buna rağmen "*Mîr-i Mûmâ-İleyh*", kendisine ima edilen bey olan Ebuuzziya Tevfik Bey'in bu defa, 25.000.000 adet olarak basılacak tezkirelerin her biri 2'şer para hesabından, toplam fiyatı olan 12.500 Osmanlı Lirası'ndan 1000 Lira daha indirimde bulunmasına ve diğeri talip matbaalara tercih edilirliliği, Padişah Hazretlerinin yüce iradesinin üstün olan yüceliğinin yapılmasını gerekli kıldığı işlerden olmakla birlikte, Vilayetlerden *pey-der-pey* yani adım adım, birbirinin peşi sıra ve devamlı olarak gelen telgrafların icap ettirdiği üzere, talep edilen ve acele istenen tezkirelerin, süratle basılması en lüzumlu iş olduğu, Sicill-i Nüfus Umumî İdaresi'nde resmî yazı olan Müzekkere ile ifade edildiği bildirilmiş ve zikredilen tezkire, ek olarak arz ile sunulmuştur.

Bu konuda, taç sahibi olan Padişah Hazretlerinin yüce emir ve iradesi her ne şekilde bize taalluk edip, ilgilendiren bürokratik işlem için ulaşacak ve şeref ile sadır buyurulacak olsa, *nutk edilen münif* yani yüce emirlerinin nüfuz ettirilip, etkin olarak gerçekleştirilmesine başlanacağı, deklare edilerek, bu Senâveri saygı ile övüp yücelten tezkire yazıldı efendim.

R. 31 Mart 1299 (M. 12 Nisan 1883)

Azamet ve büyüklük eline ulaşmış olan işbu Sadâret Makamı olarak kendisine iltica ettiğimiz Zatın yüce ve asil tezkiresiyle birlikte ek olarak gönderilen tezkire, Padişah Hazretleri'nin en yüce huzurlarına sunulmuş ve bürokratik hiyerarşinin gerektirdiği izin alma usulü üzere, basımı iktizâ eden Tahrîr-i Nüfus tezkirelerinin, "*Mîr-i Mûmâ-İleyh*, kendisine ima edilen kişi olan Ebuzziya Tefik Bey'e bastırılarak muamelatın gerektirdiği ayrıntılı işlemlerin de yerine getirilmesi hususuna, Padişah Hazretlerinin yüce emir ve iradesi taalluk edip, ilgili bürokratik işlem için size ulaşmış ve şeref ile sadır buyurulmuş olduğundan, zikredilen *müzekkere* iade edilmiştir. Bu konuda Emir ve Ferman emrin velisi olan Padişah Hazretlerine aiddir.

R. 3 Nisan 1299 (M. 15 Nisan 1883)

X- TEZKİRE-İ OSMANİYELERİN BASIMI

BOA, DH. MKT. 1341/37

(17 MAYIS 1299/29 MAYIS 1883)

NÜFUS MÜDÜRLÜĞÜ TEZKİRESİ

GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ: VERBATİM-X

H. 22 Receb 300 (R. 29 Mayıs 1883) tarihli Nüfus Müdürlüğü tezkiresi suretidir.

İzzetlü Ebuzziya Tefik Bey Matbaası'nda bastırılacak olan 15.000.000 "*Tezâkir-i Osmâniyye*"nin önceden kararlaştırılan fiyatı göz önüne alındığında, basım masrafları 6900 Osmanlı Lirası tutmaktadır. Buna göre her hafta başına teslim edilmesi düşünülen 1.000.000 adet tezkirenin, yapılan hesaba göre basım masrafı olan 460 Osmanlı yüzlük altınının, söz konusu tezkirelerin teslim tarihinden itibaren başlamak üzere en geç bir hafta içerisinde ödenip, teslim edilmesi ve verilememesi durumunda ortaya çıkabilecek her türlü zararın karşılanması kendisine ima edilen zat olan Ebuzziya Tefik Bey ve büyük ve yüce nezaretleri, yani "*Nezâret-i Umûr-ı Dâhiliyye*" (Osmanlı Devleti İçişleri Bakanlığı) arasında düzenlenen ve karşılıklı görüş alışverişinde bulunulmakta olan "*Mukâvelenâme*"de (Sözleşme yoluyla yapılan yazılı anlaşmada) yer alan şartlar cümlesinden olmaktadır. İşbu basım masraflarının daha sonra Tezakir-i Osmaniye gelirinden tamamen ödenip, teslim edileceği kararlaştırılmış olduğundan bahsi geçen 6900

Liranın Hazine tarafından 1299 (M. 1883/1884) malî senesi bütçe gelirlerine eklenmesi ve bahsi geçen ödemelerin gerçekleştirilmesiyle beraber anlaşmaya dair hükümlerin yerine getirilmesi hususunda bahsedilen bedellerin her hafta Hazineden nakit olarak veya Şehremanet-i Celilesi (Osmanlı Devleti İstanbul Belediyesi) tarafından toplanan 1298 (M. 1882/1883) senesi emlak vergisi alacakları ile beraber 1299 (M. 1883/1884) senesinden kamu mallarına aktarılan meblağdan alınarak geciktirilmeden Maliye Nezareti'nce (Osmanlı Devleti Maliye Bakanlığı'nca) ödenip teslim edilmesi hususlarının ilgili makamlara bildirilmesi ve yerine getirilmesi konusunda emir ve ferman, emretme yetkisine sahip olan Zât'a aiddir.

XI- TEZKİRE-İ OSMANİYELERİN BASIMI

BOA, HSD. AFT. 15/294

(TARİHSİZ)

EBUZZİYA TEVFİK BEY'İN ARİZASI

GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ: VERBATİM-XI

Geçenlerde “*Kemâl-i Şerm ve Hicâbımdan*”, son derece üstün dereceli bir utanma ve mahcubiyet ile dua edercesine yalvararak talep ettiğim, “*Tezâkir-i Osmaniye*” bedeli olan 800 kûsur Lira için, adaleti adet haline gelmiş olmakla birlikte, Hilâfet Makamı olarak kendisine sığınılan Zatinız Padişah Hazretlerinizin, henüz hiçbir şekilde iradesine şeref bulmuş bir kimse olmadığımı belirtirim. Şu acziyet içerisinde, küçümsenecek derecede aşağı ve noksan olan matbaam, nimetlerin Velisi olan Padişah Hazretleri olan zatınızın sayesinde mevcudiyetini kazanmış bir marifet kârgâhı yani bilgiler için bir kazanç yeri iken, şu yüzden hiç var olmamışa döneceğini, getirtmiş olduğum matbaa basım araç ve gereçleri bedelini karşılayamamaktan dolayı fabrikacının hacz yaptırmaya kesin olarak karar vermiş olduğunu arz ile bir kez daha Nimetimin Velisini tam manasıyla eksiksiz ve en üst mertebedeki bir mahcubiyet ve aşırı derecede bir üzüntüyle tacize cüret eyledim

Ferman

(Muhtemelen burada “*Fermân*” ile “*Ol bâbda Emr-ü-Fermân Hazret-i Men Lehü'l-Emrindir*” kısaltılmış olmalıdır).

(Padişah olan Zatinızın)

Sâdik Kulları

Ebuzziya Tefvik

XII-EBUZZIYA TEVFİK BEY'İN RÜTBESİNİN YÜKSELTİLMESİ

BOA, İ. DH. 898/71422

(24 EYLÜL 1299/6 EKİM 1883)

GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ: VERBATİM-XII

Bu Değersiz Kulunuzun Arz ettiği Konudur ki,

Ebuzziya Tefvik Bey'in sahip olduğu ikinci rütbe – birinci sınıf mütemayizi memuriyet derecesinin, birinci rütbenin ikinci sınıfına terfii ettirilerek yükseltilmesi, Padişah Hazretleri'nin emir ve fermanına kaza edilmesi yani yapılması gerekli işlerinden olduğundan, bu konuda emir ve ferman emrin velisi olan Padişah Hazretlerine aittir.

H. 4 Zilhicce 1300 R. 24 Eylül 1299 (M. 6 Ekim 1883)

XIII-EBULHÜDA EFENDİ'NİN YARDIM VAADİ

BOA, Y. EE. 14/167

(19 TEŞRİN-İ EVVEL 1299/31 EKİM 1883)

GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ: VERBATİM-XIII

Matbû' yayınlar arasında kamunun veya halkın bilgisinin (enformasyonunun) genişletilmesine en fazla hizmet eden vasıtalar, “*Ulûm*” (yani daha belirgin bir ayırımla, medrese ilimlerini temsil eden manevî ve naklî ilimler), ve “*Fünûnun*” (yani “*Science*”, maddî bilimler anlamında fenlerin ve aklî bilimlerin) “*Marifetiyle*” elde edilen bilgi, “*Knowledge*” ile alakalı dergiler olması yönüyle, Hilafet Makamı olarak iltica ettiğimiz Sultan II. Abdülhamid Han Hazretleri'nin asrında, ânbean irfan pazarında revaç bulmakta olan ve ilimlerin ve (eğitimi kasteder anlamda “Ma`rifetler”

demek Olan) “*Ma‘ârif*” vesilelerinin listesine dahil olması amacını güderek, “*Min-Ğayri İstîtâ‘atîhi*” yani takatimizin, gücümüzün, kudretimizin, yapabilirliğimizin dışında olmakla birlikte, bu yolda bir eseri bariz olarak meydana çıkarıp, göstermeye teşebbüs etmiş olarak, nimetlerin velisi olan Sayın Padişah Hazretlerinin (azamet ve kudret sahibi olan) celil zatı sayesinde, Celil Maarif Nezareti’nden (Osmanlı Devleti Eğitim Bakanlığı’ndan²⁶⁵), alınması gerekli olan resmî ruhsat elde edilmiş ve “*Bi-Mennihî Te‘âlâ*” yapılan bir iyiliğe karşı devamlı bir şekilde şükür ve mahcubiyet arz edip, bunu zahiren göstermek olan davranış şeklini, yani minneti, şanı yüce Allahü Te‘âlâ’ya ait kılarak, şerefli Ramazan’ın 15. gününden itibaren, yayımının süratle başlamasına besmele-çeken olduğumuz ilk matbu nüsha, şeref ve itibar nurlarından istifade etmek amacıyla, Şehriyârî (Padişah) Cenablarının (Hazretlerinin) ayak toprağına arz ve takdim edilmiştir.

İşbu süreli yayından bir bendeye; kula yakışır tarzdaki asıl amacım, başlangıç aşamasında da Hilafet Makamı Olarak iltica ettiğimiz ayak toprağına arz ettiğim gibi, kısa bir zamandan bu yana İslam dininin hakikat nurları sayesinde basiret bakışını nurlandırmak ve bu ruhbanlığın batıllığını [isbât] emrinde, İslâm dininin Celil (azamet ve yüceliğe sahip) hükümlerinden, bir kimsenin kuyu kazıp, suya erişmesi ve çıkarması derecesinde gizlenmiş olan bilgileri anlaşılır ve delil oluşturacak bir sonuca yönelik olarak elde edip, hakikatleri arayan Almanya Devleti’ni, İslam Milleti’nin seciyesine (karakterine) samimi taraftar edebilecek şekilde, Muhammedî (Sallallahu Aleyhi ve Sellem) dîninin hakikatine dair, yararlı makaleler koyarak, Almanya’nın dünyaca meşhur olan bilim adamları kulüplerine, her sayısından birer-ikişer nüsha göndermek konusuna değindik. Diğer taraftan derginin bu kısmına, dîni eğitim yönüne de Ebulhüdâ Efendi²⁶⁶ duacılarının ara sıra birer nefis makale ile yardımcı olacaklarını vadettiklerini arz ederim. Buna denk benzer dergilerin devam etmesi yalnızca, kamuoyunun rağbetine bağlıdır. Kamuoyunun rağbeti ise, marifetlerin yani eğitimin künhünü, özünü bilen Padişah Hazretlerine bağlı olduğundan, yazışmanın konusunu oluşturan bu Naçiz ve en

²⁶⁵ Burada anlaşılması bakımında Maarif Nezâreti’nin günümüz karşılığına sadece “Eğitim Bakanlığı” denilmiştir. Ancak Osmanlı döneminde *maarif* tam olarak bugün anladığımız eğitim anlamına gelmemekte teşbih olması bakımından bu şekilde verilmektedir. Maarif (معارف) kelimesi, marifet (معرفة) kelimesinin çoğulu olup, irfan (عرفان) kökünden gelmektedir. Bugün bizim anladığımız ve eğitim sistemimizde karşılık bulan bilgi türü olan *enformasyondan* ziyade, daha içselleşmiş, erdemli bir bilgi yani hikmet (ing. *wisdom*) ve bir alan terimi ile ifade edilmesi gerekirse, *örtük bilginin* karşılığı olmaktadır. Dolayısıyla bugünkü sistem içerisinde düşündüğümüzde aynı anlayışa karşılık gelmemektedir.

²⁶⁶ Ebü’l Hüdâ Efendi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Süleyman Tefvik Özzorluoğlu, **Abdülhamid’in Cinci Hocası Ebü’l Hüdâ**, Yeditepe Yayınevi, 2011.

aşağı derecede [diyerek tevazuuyla işaret ettiğimiz] eseri, özellikle hilafet makamı olarak iltica ettiğimiz Padişah Hazretlerinin celil [azamet ve yücelik içeren] himayesine arz eder ve derginin yukarisına “Şehriyârî (Padişah, Hükümdar) Hazretleri'nin Himâyesi'nde”, yazısıyla süslenmesinde, nimetin velisi [Olan Padişah Hazretlerinin] özel müsaadesinin esirgenmemiş olmasını dua makamında talep etmekle birlikte, devamının sağlanmasını ve yayımlanmasına yardımcı bir sebep olmak üzere, söz konusu derginin bendeleri arasında yayımlanmasına Sayın Tacdar Hazretleri olan Padişahımızın inayetini beyan eden fermanını rahmetle talep ederim. Bundan sonrasında, Cenab-ı Hakk, Hilafet Makamı olarak iltica ettiğimiz Padişah Hazretlerinin celil [azamet ve yücelik içeren] sâye yani gölgelerini baki kılsın. Âmin.

(Padişah olan Zatinızın)
Sâdık Köleleri (Bendeleri)
Ebuzziya Tefvik

XIV-CAM KAĞITLARINA AİT BASIM BEDELİNİN ÖDENMESİ

BOA, Y. PRK. HH. 16/54 – 009-001
(6 MART 1301/18 MART 1885)

GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ: VERBATİM-XIV

Daha önce kendi çabalarımla Londra'dan getirtmiş olduğum cam kağıtlarının bedeli olan yüz elli iki [152] İngiliz lira beş [5] şilin bedeli yukarıda görüldüğü gibi yüz altmış yedi [167] adet Osmanlı Lirası kırk yedi buçuk [47,5] kuruş tutmaktadır. Bu bedeli çok mükemmel olan Hazine-i Hassa'ya açıklamak üzere bu dilekçe yazıldı.

Başmabeynlik Makamı'na iletilmesine R. 6 Mart 1301 (M. 18 Mart 1885) tarihli Tezkire-i Aliyye suretidir.

Devletlü Efendim Hazretleri

Daha önce Londra'dan getirtilmiş olan cam kağıtlarının bedeli olan yüz elli iki [152] İngiliz Lirası ve beş [5] şilinin ekteki mektup gereğince Saadetlü Ebuzziya Tefvik Bey'e Hazine-i Hassa tarafından ödenmesiyle alınacak makbuzun sunulması Padişah'ın iradesi gereği olduğu ve Kurenâ-yı Sanî Efendi Hazretleri tarafından da

nakledilmiş olduğundan gereğinin yapılması konusunda emir ve ferman emir verme yetkisi olan Padişah Hazretlerine aiddir.

Osman

XV- CAM KAĞITLARINA AİT BASIM BEDELİNİN ÖDENMESİ

BOA, Y. EE. 138/20

A-(TARİHSİZ)

B-(TARİHSİZ)

EBUZZİYA TEVFİK BEY'İN ARIZASI

GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ: VERBATİM-XV-A

(TARİHSİZ)

Cam kağıtlarının bedelinin ödenmesi için komisyoncunun (bir iş karşılığında yüzde alan simsarın) “Çâkerlerini”, yani size bağlılık gösteren bendelerinden olan zatımı, baskı yaparak sıkıştırmakta olması dolayısıyla, aşırı dereceye varan bir utanma duygusunu ifade eden mahcubiyet ile halimi arz etmeye cesaret ettim. Fermân.

(Padişah olan Zatınızın)

Sâdık Köleleri (Bendeleri)

Ebuzziya Tevfik

GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ: VERBATİM-XV-B

B-(TARİHSİZ)

Önceki fiyatı

187 – İngiliz Lirası

Daha sonradan Nimetlerin Velisi olan Padişah Hazretleri'nin fermanı üzerine %12 komisyon bedeli düşüldükten geri kalan meblağ 152 İngiliz Lirası ve Bir Çeyrek Lira.

**XVI-EBUZZİYA TEVFİK BEY'İN RÜTBESİNİN YÜKSELTİLMESİ VE NİŞAN-I
OSMANİ VERİLMESİ**

**BOA, İ. DH. 1051/82554
(20 EYLÜL 1303/2 EKİM 1887)
HUSUSİ İRADE**

GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ: VERBATİM-XVI

Ebuzziya Tevfik Beyefendi'nin, rütbesinin bir derece daha yükseltilmesi ve kendisine üçüncü rütbeden Osmanlı Nişanı verilmesi, Padişahımız tarafından ihsan edilerek verilmiş olmasına binaen gerekli resmî işlemlerin yerine getirilmesi, şerefle çıkmış olan Padişah Cenablarının yapılması gerekli olan yüce işlerinden görülmüş olduğundan, bu konuda emir ve ferman emretme yetkisine sahip olan Zât'a aiddir.

R. 20 Eylül 1303 (M. 2 Ekim 1887)

**XVII- MATBAA-İ EBUZZİYA'DA BASILAN "ÂSÂR-I MEŞÂHİR" (MEŞHURLARIN
ESERLERİ) ADLI RESİMLİ MECMUA**

**BOA, İ. DH. 1071/83987
(24 ŞUBAT 1303-7 MART 1808)
HUSUSİ İRADE**

GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ: VERBATİM-XVII

Bihî

(O "Allah" ile ve sayesinde)

Matbaa-i Ebuzziya'da basılmış olan "Âsâr-ı Meşâhîr" (Meşhurların Eserleri) adlı resimli mecmuanın (derginin) 1. ve 2. sayılarında Hilfet makamı olarak kendine sığınılan (Padişah) Hazretleri'nin dikkat ve ince düşüncelerinin eseri olarak bakışlarına tesadüf etmiş olan bazı zararlı fıkralar kırmızı mürekkeple işaretlenmiştir. Zikredilen nüshalar iyice okunup, anlaşılacak üzere (Padişah Hazretleri'nin) en Yüce İradesine ek olarak, Sadaret Makamı olarak kendisine sığınılan Zâtınızın, yüce

tarafına gönderildi. Osmanlı Basın Hürriyetine dayanılarak bu günlerde daha bir takım zararlı kitap ve risalelerin basılıp, yayımlanmakta oldukları Padişah Hazretleri'nin kulağına ulaşmış durumdadır. Açıklama yapmaya ihtiyaç olmadığı üzere, Osmanlı memleketlerini oluşturan coğrafya dâhilinde basın hürriyeti, Cumhuriyet Hükümeti ile idare edilen memleketlerde olduğu gibi, mutlak değildir. Bu yüzden Basın Hürriyeti, hukuken diğer kanun ve nizamların hükümleriyle sınırlanıp, kayıt altına alınmıştır. Basın hürriyeti, yönetimlerin ülkelerinde yaşayan insanların öğretim ve eğitimi ile toplumun zihinlerini nurlandırmaya, aydınlatmaya sebep teşkil etmemektedir. Aksine ahlakın fesada uğratılması, zihinlerin tırmalanıp, incitilmesi sonucunu ortaya çıkaran kitap ve risalelerin yayımlanması, kanunlar ve sosyal değerleri içeren kurallara aykırıdır. Bu sebeple, Hilafet Makamı olarak kendisine sığınılan Padişah Hazretleri'nin Hikmet'i gerekli kılan Rızasına birçok yönden ermek bakımından aykırı bulunduğundan, teftiş etme işinin son derece büyük bir dikkatle ve önemseyip, mükemmel bir özenle performe etmek hususunun ve bu konuda toleransın ihtiyar edilmesi, ileride (dünya ve ahirette) kendisine yönelik şiddetli bir sorgulamaya da sebep olacağı, lüzum edenlere kuvvetli ve tekrarlı bir şekilde tenbih edilip, anlatılması, şerefle çıkan Tacsahibi Padişah Cenablarının en yüce nutuk edip, duyurduğu hususlardan olduğundan, bu konuda emir ve ferman emrin velisi olan Zâta aiddir.

Saray Sekreteryası

Başkâtibi

Bende

(İMZA)

R. 24 Şubat 1303 (M. 7 Mart 1888)

XVIII-KÜTÜBHANE-İ UMUMÎ'NİN DÜZENLENMESİ GÖREVİNE TAYİNİ

BOA, Y. HUS. 138/17

(15 TEŞRİN-İ EVVEL 1309-27 EKİM 1893)

HUSUSİ İRADE

GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ: VERBATİM-XVIII

Bihî

(O "Allah" ile ve sayesinde)

Halen Mekteb-i Sanayi Müdürü Bulunan Ebuzziya Tevfik Bey'in Şura-yı Devlet Azalığı'na atanmasının, "*Müşârün-İleyh*", (Kendisine İşaret Edilen Zat Olan) kendisinin hoşnutluğunu gerektirecek bir duruma yol açmayacağı, Şura-yı Devlet Azalığı'nda bulunduğu esnada kendisinden istifade edilemeyerek sonradan başka bir memuriyete tayin edilmesine mecbur kılacak bir durumun ortaya çıkabileceği akla geldiği ve "*Müşârün-İleyh*", (Kendisine İşaret Edilen Zat Olan) Ebuzziya Tevfik Bey'in kitap ve risalelerin tanzîm ve tertîbine, yani düzenlemesi ve ilmî bir derecelendirilme ve sıralamaya tabi tutularak kayda geçirilmesi gibi kütüphanecilikle alakalı işlere meraklı ve bilgi sahibi olduğu 13 Rebiülâhir 1311 [Rûmî 12 Teşrîn-i Evvel 1309 ve m. 24 Ekim 1893] tarihli "*Tezkire-i Ma'ruza-i Fahîmânelerine Hâmiş*", yani Sadâret Arz Tezkiresinin altına yazılan padişah iradesinde de tebliğ edildiği üzere, bu tebliğ gereği, *Mîr-i müşâruileyh*, kendisine işaret edilen Bey olan Ebuzziya Tevfik'in, zikredilen Sanayi Mektebi Müdürlüğü'ne ait olan 3000 kuruş maaşla "*Kütübhâne-i Umumî'nin*", yukarıda belirtilen şekilde düzenlenmesi ve ilmî bir derecelendirilme ve sıralamaya tabi tutulmasını, nazırlığa memur edilmesini ve söz konusu Kütübhane-i Umumî'de bulunan kitapların kaybının önlenmesine yönelik tedbirlerin yine kendisi tarafından düşünülüp, arz edilerek, bürokratik prosedüre uygun biçimde uygulamaya sokulması için izin alınması Hilafet Makamı olarak kendisine sığınılan Padişah Cenabları'nın yüce iradesi gereği olarak yapılması gereken işlerden olduğundan bu konuda Emir ve Ferman Emrin Velisi olan Zâta aittir.

H. 18 Rebiülâhir 1311 ve R.15 Teşrînievvel 1309 (M. 27 Ekim 1893)

XIX- KÜTÜBHANE-İ UMUMÎ'NİN DÜZENLENMESİ GÖREVİNE TAYİNİ

BOA, Y. A. RES. 67/41

(17 TEŞRİN-İ EVVEL 1309-29 EKİM 1893)

GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ: (VERBATİM)-XIX

Bihî

(O "Allah" ile ve sayesinde)

Devletli Efendim,

Mekteb-i Sanayi Müdürü Saadetli EbuZZiya Tefvik Bey Efendi Hazretleri'nin fiilen bilinmekte olan derinlemesine anlayış ve bilgisi ile "*ma'lûmatına*", enformasyonuna binaen, bahsi geçen müdüriyetine ait 3000 kuruş maaşla Kütüphane-i Umumî'nin düzenlenmesi işlerinin denetimine memuriyeti hakkında her ne şekilde irade buyurulur ise bu yüce buyruğun yerine getirileceği beyanıyla medheden; öven bu tezkire yazıldı efendim.

H. 19 Rebiülâhîr 1311 ve R. 17 Teşrin-i Evvel 1309 (M. 29 Ekim 1893)

**XX- MATBAA-İ EBUZZİYA'DA BASILAN "EMİR NEVRUZ" ADLI KİTABIN VE
ERMENİCE TAKVİMİN TOPLATTIRILMASI**

BOA, DH. MKT. 318/60

A-(26 TEŞRİN-İ SANİ 1310-8 ARALIK 1894)

DAHİLİYE NEZARETİ İDARE-İ MATBUAT MÜDÜRIYETİ TEZKİRESİ

B-(3 KANUN-I EVVEL 1310-15 ARALIK 1894)

DAHİLİYE NEZARETİ MEKTUBİ KALEMİ MÜSVEDDE TEZKİRESİ

GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ: VERBATİM XX-A

Bihî

(O "Allah" ile ve sayesinde)

Bab-ı Âlî (Yüce Kapı)

Nezaret-i Dahiliye-i Celile

(Osmanlı Devleti İçişleri Bakanlığı)

İdare-i Matbuat
(Basın İdaresi)

Aded
136

Ebuzziya Matbaası'nda basılıp Arakel Kütüphanesi'nde satılmakta olan "*Emîr Nevrûz*" adlı kitap ile Bağdadliyân Matbaası'nda 1895 yılına ait olarak basılan Ermenice takvimin içinde yer alan bilgiler bakımından hukukî prosedür ve kanunlar dairesinde belirlenen idarî düzen çerçevesinde toplattırılmasında Zabtiye Nezareti ve bundan sonra bu gibi zararlı kitapların basım ve yayımına ruhsat verilmesinde daha basiretli hareket edilmesi hususunun dahi Celil (Azamet ve Büyüklük sahibi) Maarif Nezareti (Osmanlı Devleti Eğitim Bakanlığı)'na resmî yazı ile haber verilmesi konusunda Emir ve Ferman emretme yetkisine sahip olan Zât'a aittir.

H. 11 Cumadelahire 1312 ve R. 26 Teşrin-i Sanî 1310 (M. 8 Aralık 1894)

Matbuat-ı Dahiliye Müdürü
(Yurtiçi Basın Müdürü)
İMZA

GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ: VERBATİM XX- B

Zabtiye (Osmanlı Devleti Emniyet Bakanlığı) ve
Maarif Nezaretleri'ne (Osmanlı Devleti Eğitim Bakanlığı'na)

Ebuzziya Matbaası'nda basılıp Arakel Kütüphanesi'nde satılmakta olan "*Emîr Nevrûz*" adlı kitap ile Bağdadliyân Matbaası'nda 1895 yılına ait olarak basılan Ermenice takvimin içinde yer alan bilgiler bakımından hukukî prosedür ve kanunlar dairesinde belirlenen idarî düzen çerçevesinde toplattırılmasının Zabtiye Nezareti'ne ve "*Cânib-i Âli-i Âsafâneleri'ne*", yani Hazreti Süleyman'ın [Aleyhissalatü Ve's-Selâm] Veziri Olan Âsaf Hazretleri'ne Yakışır Yüce tarafınıza] ve bundan sonra bu gibi zararlı kitapların basım ve yayımına ruhsat verilmesinde daha basiretli hareket edilmesi hususunun dahi Celil (Azamet ve Büyüklük sahibi) Maarif Nezareti'ne ve Yüce Tarafınıza, resmî yazı ile haber verilmesi konusunda Yurtiçi Basın

Müdüriyeti'nden gönderilen yazı gereğince bahsi geçen nezaretlere bildirilmiş olduğundan gereğinin yapılması ve haber verilmesi.

H. 17 Cumadelahire R. 3 Kanun-ı Evvel 1310 (15 Aralık 1894)

XXI-EBUZZİYA TEVFİK BEY'İN MİLLET-İ İSRAILİYYE ADLI KİTABININ TOPLATTIRILMASI

BOA, BEO. 1074/80533

A-(17 KANUN-I SANİ 1313-29 OCAK 1898)

SADARET MEKTUBİ KALEMİ MÜSVEDDE TEZKİRESİ

B-(9 MART 1314-21 MART 1898)

MAARİF-i UMUMİYYE NEZARETİ MEKTUBİ KALEMİ TEZKİRESİ

GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ: VERBATİM-XXI-A

Sadaret Mektubî Kalemî
(Sadrazamlık Özel Kalemî, Sekreteryası)
Osmanlı Devleti Eğitim Bakanlığı'na

Musevîler aleyhinde “*Millet-i İsrâiliyye*” başlıklı ve Ebuzziya imzasıyla neşredilen kitapçığın yasaklanmasını talebini içeren Hahambaşı Kaymakamlığı'ndan gönderilen yazı, bahsi geçen kitapçığın bir nüsha ekiyle beraber, tarafınıza gönderilmiş olmasıyla bahsolunan kitapçığın ve içeriği ve dilekçenin suretinin incelenerek gereğinin yapılmasına.

H. 7 Ramazan 1315 ve 17 Kanun-ı Sani 1313 (29 Ocak 1898)

GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ: VERBATİM-XXI-B

Bihî
(O “Allah” ile ve sayesinde)

Nezaret-i Maarif-i Umumiyye
(Osmanlı Devleti Genel eğitim Bakanlığı)

Mektubî Kalemi
(Özel Kalemi, Sekreteryası)
Numero
Umumî: 227777
Hususî: 4

Makamınıza nisbetle aşağı derecede ve acziyyet içerisinde bulunan bu bendenizin arz ettiği husûsdur ki,

Mûsevî (Yahudî) Milleti aleyhinde “*Millet-i İsrâ’iliyye*” adıyla ve EbuZZiya imzâsıyla neşr edilen risâlenin satışının yasaklanması konusundaki dua edercesine talebini içeren Hahambaşı Kaymakamlığı’ndan takdîm olunan takririn, söz konusu risalenin bir nüshasıyla birlikte gönderilmiş buyurulduğu yücelik içeren âli üslubunuzla bildirilmiştir. Söz konusu risaleye derc edilen bilgilere ve kopyası çıkartılmış istidaya bakılıp, (İstida, burada belge anlamındadır ve takrir kastedilmektedir. Daha çok talep edilen şeye vurgu yapıldığında çoğu kez belge yerine geçen istida kullanılmaktadır. Aslında bu tür belgelere istidanâme denilmektedir ve takrir tabiri pek uygun düşmemektedir) gözden geçirildiğinde, gerekenlerin ve arz ve resmi yazı ile bildirilmesini emretmektedir.

Bununla birlikte, şerefle gelmiş olan 17 Kanun-ı Sani 1313 (29 Ocak 1898) tarihli ve iki yüz altmış bir [261] numaralı Sadaret Makamı olarak kendisine sığınılan Zatinızın tezkiresi, Maarif Nezareti (Osmanlı Devleti Eğitim Bakanlığı) Encümen-i Teftiş ve Muayene’ye (Denetim ve Kontrol Encümeni’ne) havale edildiğinde, söz konusu risalenin bazı fıkraları, Musevî Milleti aleyhinde açıkça ve kapalı “*Telmîh*” (yazı içerisinde kastedilen kötü bir manayı, açık olmayıp kapalı olarak dile getirme), ve “*Ta’rîzî*” (dokundurma şeklinde) birtakım gülünç duruma koyarak aşağılama “*Hiciv*” şeklindeki bahisler ve buna benzer bilgilerden ibaret olduğu, inceleme sonucunda açıkça ortaya çıktığına ve Matbaalar Nizamnamesi’nin 27. maddesi hükmüne göre, resmen tanınmış olan muhtelif mezhebler haklarında alenen düşmanlık gösterildiğini içeren ve aynı anlama gelen siyasî ve dinî gülünç hale koyma yoluyla aşağılama demek olan “*Hicviyeler*” ve saçmalık anlatan ve bunu yazılı olarak ilan eden eser “*Hezeyânnâme*” gibi matbu eserler, idarî olarak (devlet tarafından) müsadere edileceği çok açık bir şekilde bildirildiğine ve her ne kadar 66 numaralı risalenin kabında (zatinızın temsil ettiği makamınıza nisbetle aşağı durumda ve resmî yaptırım bakımından) âciz konumdaki Nezaretimizin ruhsatıyla

1305 (M.1889) tarihinde tab edilip basıldığı yazılı ise de, bahis konusu olan 66 numaralı nüshaya ruhsat verildiği hakkında herhangi kayıt bulunamamış ve şu duruma göre ruhsatsız basıldığı anlaşılmıştır. Bundan dolayı, aplikasyonun Matbuat Nizamnâmesi'nin otuzuncu [30] maddesinin son fıkrasına göre tatbik edildiğinde, bunların mevcut bulunan matbu nüshalarının bulunduğu yerlerden toplatılması anlamında müfettişlere “*Tenbihât İcraâsı*” eksitasyonların yani uyarımların, resmî eksitasyonların performe edilmesi ve ortaya çıkan son durumun Sadaret Makamı olarak kendisine sığınılan Zatinızın Yüce huzurlarına dahi arz edilip, resmî yazı ile bildirilmesinin ele alınan konular arasında zikredilip, görüşüldüğü ifade edilerek, yapılması gereken şekilde müfettişlere uyarım anlamında eksitasyonların yerine getirilmiş olduğundan bu konuda emir ve ferman emrin velisi olan Zâta aittir.

H. 28 Şevval 1315 ve R. 9 Mart 1314 (M. 21 Mart 1898)

XXII-EBUZZİYA TEVFIK'İN MİLLET-İ İSRAİLİYYE ADLI KİTABININ TOPLATTIRILMASI

BOA, MF. MKT. 387/3

A-(9 MART 1313/21 MART 1897)

B-(14 KANUN-I SANİ 1313/26 OCAK 1898)

C-(19 KANUN-I SANİ 1313/31 OCAK 1898)

D-(1 ŞUBAT 1313/14 ŞUBAT 1898)

E-(8 ŞUBAT 1313/20 ŞUBAT 1898)

GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ: VERBATİM-XXII-A

Maarif-i Umumiyye Nezareti Mektubî Kalemi Müsveddatına Mahsus Varakadır
(Osmanlı Devleti Genel Eğitim Bakanlığı Özel Kalemi, Sekreteryası Müsveddelerine
Ait Resmî Evrakdır)

Bab-ı Âli'ye

Musevî (Yahudî) Milleti aleyhinde “*Millet-i İsrâ'iliyye*” adıyla ve Ebuzziya imzâsıyla neşr edilen risâlenin satışının yasaklanması konusundaki dua edercesine

talebini içeren Hahambaşı Kaymakamlığı'ndan takdim olunan takririn, söz konusu risalenin bir nüshasıyla birlikte gönderilmiş buyurulduğu yücelik içeren âli üslubunuzla bildirilmiştir. Söz konusu risaleye derc edilen bilgilere ve kopyası çıkartılmış istidaya bakılıp, gözden geçirildiğinde, gerekenlerin ve arz ve resmi yazı ile bildirilmesini emretmekle birlikte, şerefle gelmiş olan Sadaret Makamı olarak kendisine sığınılan Zatinızın 17 Kanun-ı Sani 1313 tarih ve iki yüz altmış bir [261] numaralı tezkiresi, Maarif Nezareti (Osmanlı Devleti Eğitim Bakanlığı) Encümen-i Teftiş ve Muayene'ye (Denetim ve Kontrol Encümeni'ne) havale edildiğinde, söz konusu risalenin bazı fıkraları, Musevî Milleti aleyhinde açıkça ve kapalı "*Telmîh*" (yazı içerisinde kastedilen kötü bir manayı, açık olmayıp kapalı olarak dile getirme), ve "*Ta'rifli*" (dokundurma şeklinde) birtakım gülünç duruma koyarak aşağılama "*Hiciv*" şeklindeki bahisler ve buna benzer bilgilerden ibaret olduğu, inceleme sonucunda açıkça ortaya çıktığına ve Matbaalar Nizamnamesi'nin 27. maddesi hükmüne göre, resmen tanınmış olan muhtelif mezhebler haklarında alenen düşmanlık gösterildiğini içeren ve aynı anlama gelen siyasî ve dinî gülünç hale koyma yoluyla aşağılama demek olan "*Hicviyeler*" ve saçmalık anlatan ve bunu yazılı olarak ilan eden eser "*hezeyânnâme*" gibi matbu eserler, idarî olarak (devlet tarafından) müsadere edileceği çok açık bir şekilde bildirildiğine ve her ne kadar 66 numaralı risalenin kabında (zatinızın temsil ettiği makamınıza nisbetle aşağı durumda ve resmî yaptırım bakımından) âciz konumdaki Nezaretimizin ruhsatıyla 1305 (M. 1889) tarihinde tab edilip basıldığı yazılı ise de, bahis konusu olan 66 numaralı nüshaya ruhsat verildiği hakkında herhangi kayıt bulunamamış ve şu duruma göre ruhsatsız basıldığı anlaşılmıştır. Bundan dolayı, aplikasyonun Matbuat Nizamnamesi'nin otuzuncu [30] maddesinin son fıkrasına göre tatbik edildiğinde, bunların mevcut bulunan matbu nüshalarının bulunduğu yerlerden toplatılması anlamında müfettişlere "*Tenbîhât İcrası*" eksitasyonların yani uyarımların, yani resmî eksitasyonların performe edilmesi ve ortaya çıkan son durumun Sadaret Makamı olarak kendisine sığınılan Zatinızın Yüce huzurlarına dahi arz edilip, resmî yazı ile bildirilmesinin ele alınan konular arasında zikredilip, görüşüldüğü ifade edilerek, yapılması gereken şekilde müfettişlere uyarım anlamında eksitasyonların yerine getirilmiş olduğundan bu konuda gereğinin yapılması.

GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ: VERBATİM-XII-B

Bihî

(O “Allah” ile ve sayesinde)

Dersaadet Hahamhanesi ve Tevabi'i

(İstanbul Hahamlığı ve Tabileri)

Aded

43

Huzûr-ı Ma'alî-Mevfur-ı Hazret-i Sadaret-Penahî'ye
(Sadaret Makamı Olarak Kendisine Sığınılan Zatınız Hazretleri'nin Yüceliklerin
Çoklukla bulunduğu Huzûrlarına)

Makamınıza nisbetle aşağı derecede ve acziyyet içerisinde bulunan bu duacınızın maruzatıdır ki,

Gölgesi altında bulunduğumuz ihsan sahibi Yüce Hükümdarlık Başkenti (İstanbul'da) ve diğer illerde huzur ve emniyet içerisinde olan, dostluğunda samimi ve vefalı bütün Musevi halkının eriştiği varlık, bolluk ve mutluluk, her an ve zaman şevketin, büyüklüğün kendisinde bulunduğu Padişahımızın adaletiyle övündüğümüz yüce hükümetinin bunca ihsan ve iltifattan dolayı şükrünün yüzde birini bile yerine getirmeye ve bununla övünmeye gücü yetmeyenlerden olduğumuz farkında iken yabancı memleketlerin bazı yerlerinde maddî ve manevî olarak Musevîler aleyhine uygunsuz tutum ve davranışlar sergilendiği ve zararlı suçlamalar yapıldığı bu zamanlardan meydan ve cesaret bularak tüm Musevî halkı aleyhinde bir takım asılsız yakıştırmalar söyleyen “*Millet-i İsrâiliyye*” adıyla ve Ebuzziya isimli yazarın imzasını taşıyan ve içerisinde yalanlar ve çirkin iftiraları barındırmasıyla beraber Musevî dinine ait adetler ve kitaplar aleyhinde olduğu gibi diğer bazı dinlere de bu gibi iftiraları bir araya getirerek meydana gelmiş olan işbu zararlı kitabın bir çok nüshasının yayımlandığı ve yalan dolu içeriğinin halka yayılması maksadıyla bahsi geçen kitapların Galata ve İstanbul kitapçılarında açıkça satıldığı tam bir sakınca ve üzüntüyle sağlam kaynaklardan haber alınmış ve Hilafetin koruyucusunun çok yüce merhameti ve lütuflar sahibi Padişah Hazretlerinin adalet kanatları altında namus ve itibarla ve tam bir sadakat ve bağlılıkla yaşayan sadık Musevî topluluğunun namus

ve değerli şeylerini bu suretle ihlal etmenin, bozmanın ve daha doğrusu [] genelini bu gibi kötü niyet ve hınçla kirletmek hainliği maksadı güden ve çoğunluğun fikirlerini heyecanlandırmak ve galeyena getirmek gibi bozuk bir niyetle Museviler aleyhinde zihinleri bulandırmaya yönelik bir şekilde bir takım iftiralar ve zararlı makaleleri barındıran bahsi geçen bu kitapların yayım ve dağıtımı, adalet, merhamet ve şefkat sahibi ve gerçeklerin huzuruna vardığı yüksek anlayışlı Padişah Hazretleri tarafından uygun görülmediği ortaya konulmuş ve bahsi geçen kitapların bir kopyası Sadaret makamına sunulmuş olmakla zararlı içeriği yönüyle doğru bilgiler barındırmadığından bundan sekiz sene önce Sadaret makamına yapmış olduğum başvurum üzerine süratle toplattırılması ve el konulması emredildiği halde bu kere yine dağıtılan ve bundan dolayı halkım arasında meydana gelen şiddetli üzüntü ve kedere sebep olan böyle bir kitabın dağıtımının engellenmesi ve her nerede görülür ise hemen toplattırılarak el konulması ve bu konuda lazım gelen adaletin çarçabuk yerine getirilmesi konusuna müsadelerinizin uygun bulunması konusunda emir ve ferman, Emrin velisi olan zâta aittir.

R. 14 Kanun-ı Sani 1313 (M. 26 Ocak 1898)

GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ: VERBATİM-XXII-C

Osmanlı Devleti Adalet Bakanlığı

Mezhebler Müdürlüğü

705

Yüce Sadrazamlık Makamı'na

Makamınıza nisbetle aşağı derecede ve acziyyet içerisinde bulunan bu kulunuzun maruzatıdır ki,

Millet-i İsrâiliyye adıyla daha önceden basılmış ve yayımlanmış olan kitabın Musevî mezhebi (dini) adet ve kitapları aleyhinde bazı asılsız yakıştırmaları bulundurmasından dolayı sekiz sene önce Sadrazamlık makamına yapmış olduğu başvuru üzerine o zaman dağıtımının yasaklanması emredilmiş olduğu halde şimdi yine satılmakta olduğundan bahseden bazı söylemleri ve ricayı içeren Hahambaşı Kaymakamlığından verilen yazı ekte yüce huzurunuzda sunulmuş olmakla bu konuda emir ve ferman, Emrin Sahibi olan zâta aittir.

Adalet ve Mezhepler Bakanı

R. 19 Kanun-ı Sani 1313 (31 Ocak 1898)

GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ: VERBATİM-XXII-D

Bab-ı Âli (Yüce Kapı)
Daire-i Sadaret-i Uzma
(Yüce Sadaret Dairesi)
Mektubî Kalemî
(Özel Kalemî, Sekreteryası)
Aded
266

Osmanlı Devleti Eğitim Bakanlığı'na

Devletlü Efendim Hazretleri

H. 7 Ramazan sene 1315 (R. 18 Kanun-ı Sani 1313 ve M. 30 Ocak 1898) tarihli yazıya ektir. Millet-i İsrailiyye ismiyle daha önceden basılmış ve yayımlanmış olan kitabın dağıtımının yasaklanması hakkında bazı açıklamaları ve ricayı içeren Hahambaşı Kaymakamlığından Adalet Bakanlığına verilen yazı, bahsi geçen Bakanlığın H. 9 Ramazan sene 1315 (R. 20 Kanun-ı Sani 1315 ve M. 1 Şubat 1898) tarih ve 705 numaralı tezkiresiyle beraber ek olarak tarafınıza gönderilmiş olmakla gereğinin önceden olduğu üzere yerine getirilmesi ve bildirilmesine gayret edilmesi konusunun ifade edilmesi için bu tezkire yazıldı efendim.

Sadrizam

R. 1 Şubat 1313 (M. 13 Şubat 1898)

GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ: VERBATİM-XXII-E

Başkanlık Makamı Olarak Kendisine Sığınılan Zatinizin Yüce Huzurlarınıza

Yüce Başkanlık makamınızın emri gereğince Dersaadet'de (İstanbul'da) bulunan kitapçılarda Millet-i İsrailiyye isimli kitaptan ne kadar olduğu

soruşturuldu. Mevcut kopyasının kalmadığı ve eğer talep edilirse matbaasından getirebileceklerini söyledikleri bilginize arz olunur. Ferman.

R. 8 Şubat 1313 (H. 20 Şubat 1898)

XIII-MATBAA-İ EBUZZİYA İÇİN GETİRTİLEN MAKİNELERİN GÜMRÜK VERGİSİNDEN MUAFİYETİ

BOA, Y. EE. 14/25

(TARİHSİZ)

GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ: VERBATİM-XXIII

Bihî

(O "Allah" ile ve sayesinde)

Saltanatınızın gölgesinde bu defa Avrupa'dan getirttiğim iki adet biri büyük ve diğeri küçük basım makinesinin diğelerinde olduğu gibi esirgenmeden buyurulan şefkatli emirlerinize bir ek olarak gümrükten vergisiz geçirilmesi konusunda Rüsumat Emaneti (Gümrük İdaresi)'ne emir buyurulmasını (Allah'ın) Rahmet ve Merhameti'nin bir tecellisi olarak isterim.

(Padişah olan Zatınızın)

Sâdık Köleleri (Bendeleri)

Ebuzziya Tevfik

XXIV- MATBAA-İ EBUZZİYA İÇİN GETİRTİLEN MAKİNELERİN GÜMRÜK VERGİSİNDEN MUAFİYETİ

BOA, İ. HUS. 64/69

(4 MAYIS 1314/16 MAYIS 1898)

GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ: VERBATİM-XXIV

Bihî

(O “Allah” ile ve sayesinde)

Yıldız Saray-ı Hümayunu
Başkitâbet Dairesi
(Yıldız Sarayı Özel Kalemi, Sekreteryası)
15641

Ebuzziya Tefvik Bey'in kendi matbaası “*Matba'a-i Ebuzziya*” için getirttiği makinenin vergisiz gümrükten geçirilmesi konusunda, Hilafet makamı olarak kendisine sığınılan Padişah Cenablarının şerefle çıkan yüce iradesinden olduğundan bu konuda, emir ve ferman emrin velisi olan Zat'a aittir.

H. 24 Zilhicce 1315 ve R. 4 Mayıs 1314 (M. 16 Mayıs 1898)

XXV- MATBAA-İ EBUZZİYA İÇİN GETİRTİLEN MAKİNELERİN GÜMRÜK VERGİSİNDEN MUAFİYETİ

BOA, BEO. 1125/84308
(5 MAYIS 1314/17 MAYIS 1898)

GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ: VERBATİM-XXV

Sadaret Mektubî Kalemi
(Sadaret Özel Kalemi, Sekreteryası)

Bihî

(O “Allah” ile ve sayesinde)

Rüsumat Emanet-i Celilesi'ne
(Gümrük Büyük ve Yüce Emaneti'ne)

Saadetlü Ebuzziya Tefvik Beyefendi Hazretlerinin kendi matbaası için getirtmiş olduğu makinenin vergisiz olarak gümrükten geçirilmesine “Mülûkâne”, hükümdarlara yakışır Bir surette Padişahlık Makamında Olan Zatinızın Mâbeyn-i Hümayûn Celil Baş-Kitâbeti'nden (Saray Genel Sekreterliği'nden) gönderilen Hususî Tezkire ile tebliğ edilen Hilâfet Makamı Olarak kendisine sığınılan Padişah Cenablarının en yüce iradesinde bildirilen bir husus olduğundan, nutk edilip bildirilen

Padişah Hazretleri'nin Emir ve Fermanı üzere yapılması gereken işlemin gerçekleştirilmesine himmet.

H. 25 Zilhicce 1315 ve R. 5 Mayıs 1314 (M. 17 Mayıs 1898)

**XXVI-TAKVİM-İ EBUZZİYALAR İLE RİSALE-İ NİM-MAHE VE MUSAVVER
RİSALELERE RÜSUMAT EMANETİ'NCE EL KONULMASI**

BOA, MF. MKT. 466/42

A-(15 NİSAN 1315/27 NİSAN 1899)

B-(20 NİSAN 1315/2 MAYIS 1899)

B (ARKA YÜZÜ)-(6 AĞUSTOS 1315/18 AĞUSTOS 1899)

C-(14 AĞUSTOS 1315/26 AĞUSTOS 1899)

GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ: VERBATİM-XXVI-A

Bihî

(O "Allah" ile ve sayesinde)

Rüsumat Emaneti

(Gümrük Emaneti)

Mektubî Kalemî

(Özel Kalem, Sekreteryâ)

Numara 24

Aded

Dersaadet Emtia-i Dahiliye Gümrüğü Nezaret-i Behiyesi'ne
(İstanbul İç Mallar Gümrük Bakanlığı'na)

19 adet olarak encümene gelmiştir.

Selanik'e gönderilmek üzere Sâdık Efendi'nin gümrüğe getirdiği bir sandık kitap arasında görünen yukarıda görüldüğü gibi 20 adet Takvim-i EbuZZiya ve 10 adet Risâle-i Nîm Mâhe ve on adet resimli kitapçığın hiçbirinin üzerinde yüce ve

güzel Eğitim Bakanlığı'nın ruhsatını bildiren bir kayıt ve ibareler görülemediği gibi bazı sayfalarının içeriği hakkında da kararsızlık ortaya çıktığından dolayı bahsi geçen takvim ve kitapçıklar usul gereği alıkonularak, bilgilerinize sunulmuş ve daha sonrasında bunlar gibi eserlerin gümrüğe gelmesi durumunda ne tarz bir işlem yapılmasının gerektiği Maarif-i Umumiyye Nezaret-i Celilesi'ne (Osmanlı Devleti Genel Eğitim Bakanlığı'na) süratle sorulması konusunda işbu rapor düzenlenerek bilgilerinize sunuldu.

Encümen-i Maarif Azasından
(Eğitim Encümeni Üyelerinden)
(MÜHÜR YERİNE)

R. 15 Nisan 1315 (M. 27 Nisan 1899)

GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ: VERBATİM-XXVI-B

Rüsumat Emaneti
(Gümrük Emaneti)
Mektubî Kalemî
(Özel Kalem, Sekreteryası)
Aded
39

(Maarif Nezaret-i Celilesi'ne)
Osmanlı Devleti Yüce ve Büyük Eğitim Bakanlığına

Devletli Efendim Hazretleri

Selanik'e gönderilmek üzere Sâdık Efendi tarafından gümrüğe getirilen bir sandık kitap arasında görünen 20 adet Takvîm-i EbuZZiya ile 10 adet Risâle-i Nîm Mâhe ve 10 adet resimli risalenin üzerinde Yüce Bakanlığınızın ruhsatını bildiren bir işaret görülemediği gibi bazı sayfalarında da kararsızlığa meydan vermesi dolayısıyla zikrolunan 40 adet kitapçık kitap muayene memuru tarafından alıkonulmuştur. Bu konuda düzenlenen raporla beraber gönderildiği İstanbul İç Mallar Gümrüğü Bakanlığından tezkire ile yazı ile bildirilmiş ve zikir olunan raporun gönderilen bir kıta sureti ek olarak ve kitaplar da memura teslim edilerek yüce

Bakanlığınıza gönderilmiş olmakla gereğinin bildirilmesi konusunda emir ve ferman, emretme yetkisi kendisinde bulunan zatındır.

2 Mayıs 1898

GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ: VERBATİM-XXVI-B-ARKA YÜZÜ

Yüce Gümrük İdaresinin işbu tezkiresinde gereğinin bildirilmesi hususunda gönderildiği beyan olunan 20 adet Takvîm-i Ebuzziya ile 10 adet Risâle-i Nîm Mâhe ve resimli kitapçıktan, Takvîm-i Ebuzziya 19 adet çıkmış ve bu üç çeşit takvim ve kitapçık her ne kadar kurul ve komisyonca incelenerek basımına ruhsat verilmiş ise de çıkarılmış ve düzeltme yapılmış olan bazı ibareler bu düzeltmeler ve çıkartmalar yapılmadan olduğu gibi bırakılarak basılmış ve Matbaalar Nizamnamesinin 20. maddesi gereğince yayımına izin alınmadığından alıkonulduğunun cevap olarak bildirilmesi konusunda emir ve ferman emrin velisi olan zata aittir.

R. 6 Ağustos 1315 (M.18 Ağustos 1899)

GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ: VERBATİM-XXVI-C

Maarif-i Umumiyye Nezareti Mektubî Kalemi Müsveddatına Mahsus Varakadır
(Osmanlı Devleti Genel Eğitim Bakanlığı Özel Kalemi, Sekreteryası Müsveddelerine
Ait Resmî Evrakdır)

Rüsumat Emanet-i Celilesi'ne
(Yüce ve Büyük Gümrük Emaneti'ne)

20 Nisan sene 1315 tarih ve 39 numaralı yüce tezkirenizle gönderildiği bildirilen 20 adet Takvîm-i Ebuzziya ile 10 adet risâle-i Nîm Mâhe ve resimli kitapçıktan Takvîm-i Ebuzziya 19 adet çıkmış ve bu üç çeşit takvim ve kitapçık her ne kadar kurul ve komisyonca incelenerek basımına ruhsat verilmiş ise de çıkarılmış ve düzeltme yapılmış olan bazı ibareler bu düzeltmeler ve çıkartmalar yapılmadan olduğu gibi bırakılarak basılmış ve Matbaalar Nizamnamesinin 20. maddesi

gereğince yayımına izin alınmadığından alıkonulduğunun cevap olarak bildirilmesi Teftiş ve Muayene Kurulundan ifade edilmiştir, bu konuda gereğinin yapılması.

XXVII-MECMUA-İ EBUZZİYA'NIN YAYINLANMASI YASAK OLAN 93 NUMARALI SAYISI İLE SAMİ BEY'İN BAKİ'NİN EŞ'AR-I MÜNTEHABESİ ADLI KİTABININ TOPLATTIRILMASI

BOA, MF. MKT. 500/23

A-(9 NİSAN 1316/22 NİSAN 1900)

B-(15 NİSAN 1316/28 NİSAN 1900)

GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ:VERBATİM-XXVII-A

Nezaret-i Maarif-i Umumiye
(Osmanlı Devleti Genel Eğitim Bakanlığı)
Enümen-i Teftiş ve Muayene
(Teftiş ve Muayene Encümeni)

Müfettiş Rıza Efendi'nin vermiş olduğu üç sayfa raporda Mecmua-i EbuZZiya dergisinin yasaklanmış olan 93. sayısından bir adedi Sarrafım Efendi Kıraathanesi'nden alınarak Şehzâde Polis Merkezi'ne ve Saadetli Sami Efendi'nin İçişleri Bakanlığı tarafından yazılı olarak bildirmesiyle daha sonradan yayımlanması yasaklanan '*Bâkî'nin Eş'âr-ı Müntehabası*' başlıklı kitapçığının 14 nüshası Salkımsöğüd'te bulunan tütüncü Nâbi'nin dükkanında bulunarak el konulmuş ve bahsi geçen yerin polis merkezine ve Bâbiâli Caddesi'nde kitapçı Buberniyan'ın dükkanından alıkonulan 5 nüshası da [?] cedfd polis merkezine teslim olunduğu bildirilmiştir. Bahsi geçen kitap ve kitapçıkların [doğruluğu ve adaleti seven bir büyüğe yakışacak tarzda] yüce bakanlığa gönderilmesi gerektiğinin yüce Polis Müdürlüğüne yazılı olarak bildirilmesi emir ve ferman verme yetkisi olan zata aittir.

R. 9 Nisan 1316 (M. 22 Nisan 1900)

GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ: VERBATİM-XXVII-B

Maarif-i Umumiyye Nezareti Mektubî Kalemi Müsveddatına Mahsus Varakadır
(Osmanlı Devleti Genel Eğitim Bakanlığı Özel Kalemi, Sekreteryası Müsveddelerine
Ait Resmî Evrakdır)

Zabtiye Nezareti'ne
(Osmanlı Devleti Yüce ve Büyük Emniyet Bakanlığı'na)

Mecmua-i Ebuzziya'dan yasaklanmış olan 93. numaralı sayısının bir adedi Sarraffim Efendi Kıraathanesi'nden alınarak Şehzâde Polis Merkezi'ne ve Saadetli Şemseddin Sâmi Efendi'nin yüce İçişleri Bakanlığı tarafından yazılı olarak bildirmesiyle daha sonradan yayımlanması yasaklanan 'Bâkî'nin Eş'âr-ı Müntehabası" başlıklı eserinin 14 adet kopyası Salkımsöğüd'te bulunan tütüncü dükkanından el konularak bahsi geçen yerin polis merkezine ve Bâbiâli Caddesi'nde kitapçı Buberniyân'ın dükkanından toplatılan 5 kopyası da [?] cedîd Polis Merkezi'ne teslim olunduğunu Müfettiş Rıza Efendi tarafından bildirilmiştir. Bahsi geçen kitap ve kitapçıkların nezarete gönderilmesi gerekliliğinin kollayıp gözeten yüce Zabtiye Nezaretine yazılı olarak bildirilmesi (Yayın) Teftiş ve Muayene Komisyonu'ndan tezkire ile söylendiğinden bu konuda gereğini yerine getirilmesi konusunda Emir ve Ferman emretme yetkisine sahip olan Zat'a aittir.

R. 15 Nisan 1316 (M. 28 Nisan 1900)

**XXVIII-EBUZZİYA TEVFİK BEY'E ALTIN VE GÜMÜŞ İMTİYAZ MADALYASI
VERİLMESİ**

BOA, İ. TAL. 196/75

(16 KANUN-I EVVEL 1315/28 ARALIK 1899)

GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ: VERBATİM-XXVIII

Bihî

(O "Allah" ile ve sayesinde)

Yıldız Saray-ı Hümayunu

Başkitâbet Dairesi

(Yıldız Sarayı Özel Kalemi, Sekreteryası)

6945

Makamınıza nisbetle aşağı derecede ve acziyet içerisinde bulunan bu bendenizin arzettiği husûsdur ki,

Şura-yı Devlet azasından Saadetlü Ebuzziya Tevfik Beyefendi Hazretleri'ne Altın ve Gümüş Madalya ihsan buyurulmasına binâen, bürokratik prosedüre ait gerekli işlemlerin yerine getirilmesi şerefle çıkması buyurulmuş olan Hilafet makamı olarak kendisine sığınılan Padişah Cenabları'nın en yüce icablarından (yapılması gerekli işlerinden) görülmüş olduğundan, bu konuda emir ve ferman, emrin velisi olan Zata aittir.

H. 25 Şaban 1317 ve R. 16 Kanun-ı Evvel 1315 (M. 28 Aralık 1899)

**XXIX-MUHTIRA-İ FÜNUN ADLI KİTABIN EKSİK KALAN FORMALARININ
TAMAMLANMASI**

**BOA, DH. MKT. 2380/40
(13 TEMMUZ 1316/26 TEMMUZ 1900)**

GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ: VERBATİM-XXIX

Dahiliye Mektubî Kalemi
Taraf-ı Âfî-i Müsteşarî'ye
(Maarif Nezaret-i Celilesi'ne)
Yüce ve Büyük Eğitim Bakanlığı'na

Darüşşafaka Mektebi'nde okutulmak üzere hazırlanıp 17 forması EbuZZiya Matbaası'nda bulunan *Muhtıra-i Fünûn* isimli kitabın tamamlanmamış olması okulu 300 lira kadar zarara uğrasına sebep olacağı bahsi geçen okul müdüriyetinden Yüce Zabıta Nezaretî'ne bildirilmesi üzerine gerçekleşen arz ve izinlere binaen bu kere Mabeyn Sekreteryası'na gelen hususi tezkirede bahsi geçen kitaplar Müsteşarlığınızın gözetiminde etraflıca incelettirilerek, ortaya çıkan sonucun arz edilmesi, şerefle çıkan Hilafet Makamı Olarak Kendisine Sığınılan Padişah Cenablarının en yüce iradesi gereği olarak yapılması gerekli işlerden olduğu, ", Doğru ve İnsafılı Maarif Nazırlığınızın yüce tarafına da durumun son durumun nasıl olduğu hakkında bilgi verilmiştir.

R. 13 Temmuz 1316 (M. 26 Temmuz 1900)

**XXX-MATBAA-İ EBUZZİYA'DAN ALINAN MAKİNELER, ARAÇ-GEREÇLER İLE
EŞYA, KİTAP VE RİSALELERİN BEDELLERİNİN ÖDENMESİ**

**BOA, DH. MKT. 2392/49
(7 AĞUSTOS 1316/20 AĞUSTOS 1900)**

GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ: VERBATİM-XXX

Dahiliye (Nezaretî) Mektubî Kalemi
(Osmanlı Devleti İçişleri Bakanlığı Özel Kalemi, Sekreteryası)

Maliye Nezaret-i Celilesi'ne
(Yüce ve Büyük Maliye Bakanlığına)

Ebuzziya Matbaası'nın makine, araç ve gereçleri ile birlikte eşya, kitap ve risalelerine (kitapçıklarına) takdir edilen maddî bedel olarak verilmesi, Hilafet Makamı olarak kendisine sığınılan Padişah Hazretlerinin en yüce iradesinin "irade-i seniyye", yapılmasını gerekli kıldığı işlerden olarak 178.920 kuruşun, (işin yerine getirilmesi bakımından) aciz konumdaki bulunan bendeniz (*Ebuzziya Tevfik'e*) 1316 (1900) Malî yılı ödeneğinden hesap edilmiş olarak, acilen bir an önce gönderilmesi hususu Muhasebe ifadesiyle refere edilerek beyan edilme işine başlanılıp, teşebbüs edildi. Gerekli işlemlerin yapılması konusunda.

H. 24 Rebiülahir 1318 R. 7 Ağustos 1316 (20 Ağustos 1900)

XXXI- MATBAA-İ EBUZZİYA'DAN ALINAN MAKİNELER, ARAÇ-GEREÇLER İLE EŞYA, KİTAP VE RİSALELERİN BEDELLERİNİN ÖDENMESİ
BOA, DH. MKT. 2434/35
(20 TEŞRİN-İ SANİ 1316/4 ARALIK 1900)

GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ: VERBATİM-XXXI

Dahiliye (Nezaret-i) Mektubî Kalemi
(Osmanlı Devleti İçişleri Bakanlığı Özel Kalemi, Sekreteryası)

Mahkeme-i Ticaret Riyaset-i Ulası'na
(Ticaret Mahkemesi Birinci Başkanlığı'na)
Taraf-ı Âlî-i Hazret-i Müsteşârîleri'ne
(Müsteşarlığınızın Yüce Makamına)

19 Teşrin-i Evvel sene [1]316 (M. 1 Kasım 1900) tarihli ve 182 numaralı tezkire cevabıdır. Ebuzziya Matbaası'nın makine, araç ve gereçleri ile eşya ve kiraplar ve risaleler (kitapçıklar) bedeli olarak 178.920 kuruş, Maliye Bakanlığı'ndan talep edilmiş ise de henüz gönderilmediği ve mahkemeden gelen resmî tebliğat üzerine Komisyoncu Mösyö Şarl'ın alacağı olduğu bildirilen 130 liranın ödenecek

bedelden ayrılmasıyla haciz işlemlerinin yapılması *Muhasebe* ifadesiyle acele iletilmesi ve gerekli işlemlerin yapılması.

H. 11 Şaban 1318 R. 20 Teşrin-i Sani 1316 (M. 4 Aralık 1900)

XXXII- MATBAA-İ EBUZZİYA'DAN ALINAN MAKİNELER, ARAÇ-GEREÇLER İLE EŞYA, KİTAP VE RİSALELERİN BEDELLERİNİN ÖDENMESİ

BOA, DH. MKT. 2547/177

(10 TEŞRİN-İ EVVEL 1317/23 EKİM 1901)

GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ: VERBATİM-XXXII

Dersaadet Ticaret Mahkemesi Riyaset-i Ulası'na
(İstanbul Ticaret Mahkemesi Birinci Başkanlığına)

5 Cumadelula sene [1]317 (M. 11 Eylül 1899) tarihli ve 162 numaralı yüce resmî tezkirelerinin cevabî yazısıdır. Ebuzziya Matbaası'nın makineleri ile araç ve gereçlerinin yanı sıra, eşyaları ile kitab ve risalelerine maddi karşılık olarak takdir edilen bedelin ödenmesi gereken Padişah Hazretleri'nin en yüce iradesinin yapılmasını gerekli kıldığı işlerden olarak (emir) buyurulan 178.920 kuruşun 1900 yılı Dahiliye Nezareti (İçişleri Bakanlığı) ödeneğinden hesap edilerek gönderilmesi hususu, Maliye Nezareti'ne bildirilmişti. Bu sebeple (belirtilen meblağın) gelmesiyle birlikte, Madam Ernest'in alacağı olan 85 lira 59 kuruşun incelenmeye tabi tutulduktan sonra gönderileceğinin "*Muhâsebe*" ifadesiyle (ibaresiyle) beyan edilmesine süratle başlandı. Bu konuda gereğinin yapılması.

R. 10 Teşrin-i Evvel 1317 (M. 23 Ekim 1901).

**XXXIII- MATBAA-İ EBUZZİYA'DAN ALINAN MAKİNELER, ARAÇ-GEREÇLER
İLE EŞYA, KİTAP VE RİSALELERİN BEDELLERİNİN ÖDENMESİ**

BOA, DH.MKT. 2580/79

(14 KANUN-I SANİ 1317/27 OCAK 1902)

GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ: VERBATİM-XXXIII

Dahiliye Mektubî Kalemi
(İçişleri Bakanlığı Özel Kalemi, Sekreteryası)

Maliye Celil Nezareti'ne
(Yüce ve Büyük Maliye Bakanlığına)

Matbaa-i EbuZZiya'nın makine ile araç ve gereçlerinin yanı sıra eşyaları ve kitab ve risaleleri için takdir edilen bedel olarak verilmesi, Padişah Hazretleri'nin en yüce iradesinin yapılması gereken işlerinden görülmüştür. Buna göre, 178. 920 kuruşun, 1900 senesi ödeneğinden hesap edilerek gönderilmesi, 20 Ağustos 1900 tarihinde resmî yazı olarak kaleme alınmıştır. Söz konusu meblağın daha henüz gönderilmemesi ve bu konu içerisinde yer alan diğer bir husus olarak, Almanya vatandaşı olan ölmüş bulunan Charl Raiser'in karısı Madam Ernest'in talep ettiği ve Dersaadet (İstanbul) Ticaret Mahkemesi'nce Haczedilen 85 Lira, 59 kuruşun bahis konusu olan mahkemeye gönderilmesi Almanya Elçiliği'nden (yazılan) Takrir ile iltimas (rica ederek isteğinin yerine getirilmesi talebi) talebine bina edilerek, öncelikle zikri daha önce geçmiş olan 85 lira 59 kuruşun rakamları yazılmış olan ödeneğe hesap edilerek gönderilmesi hususunun Muhâsebe ifadesiyle beyan edilmesine başlanılmış oldu.

(Daha sonra Muhasebe'ye verilmesi.)

Verilmiştir.

XXXIV-MATBAA-İ EBUZZİYA'NIN MÜHÜRLENMESİ

BOA, DH. MKT. 1050/64

A-(KANUN-I SANİ 1321/14 OCAK-13 ŞUBAT 1906)

B-(15 KANUN-I SANİ 1321/28 OCAK 1906)

C-(4 ŞUBAT 1321/17 ŞUBAT 1906)

GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ: VERBATİM-XXXIV-A

Bihî

(O "Allâh" ile ve Sayesinde)

Bab-ı Âli

(Yüce Kapı)

İdare-i Matbuat

(Matbuat İdaresi)

Aded

930

Celil Zabtiye Nezareti'nden (Yüce ve Büyük Osmanlı Devleti Emniyet Bakanlığı'ndan) âciz bulunan idaremize havale buyurulan ekteki tezkiresinde Galata'da Çarşı Sokağı'nda Ebuzziya Tevfik Bey'in mühürlü olan Matbaası'nın kapısındaki mührü bağlı ipin zamanla çürümüş ve yere düşmüş olması bakımından tekrar yerine konularak ve mühürlendiğinden ve bunun 6-7 sene önce aciz bulunan idaremizin memurları marifetiyle gerçekleştirilen kontrol ve gözden geçirme sonucu mühür altına alınmış olan söz konusu Matbaa'nın sokak içinde ve sapa bir yerde olmasından dolayı daima mührünü kontrol ve gözden geçirme ve muhafaza mümkün olamayacağından bahsederek söz konusu Matbaa'daki basım araç ve gereçlerinin ya uygun bir yere nakli ya da Matbaa Kapısının bütünüyle kapatılması resmî yazı ile haber verilmiş ise de basım gereçlerinin başka bir yere nakli uygun olamayacağından kapının sağlamlaştırılması mahallî zabtiye memurları marifetiyle mührün muhafaza edilmesine özen gösterilmesinin gerektiği, kendisine işaret edilen Nezaret'e cevaben Emir ve resmî yazı yazılarak buyurulması konusunda Emir ve Ferman Emretme Yetkisine Sahip Olan Zata aittir.

Matbuat-ı Dahiliye Müdürü
(Yurtiçi Basın İdaresi Müdürü)

H. Zilhicce 1323 ve R. Kanun-ı Sani 1321 (14 Ocak 1906 -13 Şubat 1906)

GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ: VERBATİM-XXXIV-B

Bihî

(O "Allâh" ile ve Sayesinde)

Zabtiye Nezaret-i Celilesi
(Yüce ve Büyük Emniyet Bakanlığı)
Mektubî Kalemî
(Özel Kalem, Sekreteryâ)
767

Devletli Efendim Hazretleri

Galata'da Çınar Sokağı'nda Ebuuziyya Tefvik Bey'in Mühürlü durumda olan Matbaası, kapısındaki mührü bağlı ipin zamanın geçmesiyle çürümüş ve düşmüş olması bakımından tekrar yerine konup, mühürlendiği Beyoğlu Mutasarrıflığı'ndan resmî yazı ile bildirilmiştir. Ayrıca bundan 6-7 sene önce Matbû'ât (Basın İdaresi) memurları marifetiyle (eliyle) kontrol edilip, mühür altına alınmış olan söz konusu Matbaa'nın bir sokak içinde ve sapa bir yerde olmasından dolayı daima mührünün denetim ve kontrol ile muhafazası mümkün olamayacağından, şu hale göre buradaki basım araç ve gereçlerinin Matbû'ât İdaresi eliyle ya münasib bir yere nakli, ya da zikr edilen Matbaa kapısının büsbütün kapatılması, dürüst ve insafli olan nazırlığınıza yakışır şekildeki yüce görüşünüze bağlı olduğundan, Bu konuda Emir ve Ferman Emretme Yetkisine Sahip Olan Zata aiddir.

H. 3 Zilhicce 1323 ve R. 15 Kanun-i Sani 1321 (M. 28 Ocak 1906)

Zabtiye Nazırı
(Osmanlı Devleti Emniyet Bakanı)
BENDE
(İMZA)

GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ: VERBATİM-XXXIV-C

Dahiliye Mektubi Kalemî
(Osmanlı Devleti İçişleri Bakanlığı)

15 Kanun-ı Sani 1321 (M. 28 Ocak 1906) tarihli ve 767 numaralı, dürüst ve insafî nazırlığına yakışır şekildeki konuyu zikrettiğiniz tezkirenize cevaben yazıdır. Ebuzziya Tefik Bey Bey'in mühürlü olan halde bulunan Matbaası'ndaki mührü bağli ip zamanın geçmesiyle çürüyerek yere düşmüş olması bakımından tekrar (yerine) konulup, mühürlenmiştir. Ancak, 6-7 sene evvel söz konusu Matbaa'nın sokak içinde sapa bir yerde olmasından dolayı, mührünün daima kontrol ve muhafazası mümkün olamayacağından, buradaki basım araç ve gereçlerinin ya uygun bir yere nakl edilmesi, ya da Matbaa kapısının tamamen kapatılması gerektiği resmî yazı ile haber verilmiştir. Basım gereçlerinin başka bir yere taşınması uygun olamayacağından kapının (sağlamlığının) kuvvetlendirilmesi ve mahallî zabıta memurları eliyle konulmuş olan mührün muhafaza altında olmasına, dikkat ve gayretle çalışılıp özen gösterilmesinin yanı sıra, önem verilip dikkat edilerek eksiksiz ve mükemmel bir şekilde yerine getirilmesin gereği Matbû'ât-ı Dâhiliyye İdâresi'nden (Yurtiçi Basın Müdürlüğü'nden) ifade edilmiş olduğundan, belirtilen şekilde gereğinin performe edilmesine himmetler.

H. 3 Zilhicce 1323 ve R. 4 Şubat 1321 (M.17 Şubat 1906)

XXXV-MATBAA-İ EBUZZİYA'NIN MÜHÜRLENMESİ

BOA, ZB. 385/88

(10 NİSAN 1322/23 NİSAN 1906)

GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ: VERBATİM-XXXV

30 Mart sene [1]322 tarih (M. 12 Nisan 1906) ve 144 numarolu atûf (pek şefkatli ve merhametli) tezkirenizin cevabıdır. Ebuzziya Tefik Bey'in matbaasına konulmuş olsan mührün güçlendirilmesi ve korunması için harcanacak 30 kuruşun

hesap memurluğuna verilmek üzere durumun çabuk bir Şekilde yazılı bildirilmesi konusunda himem. (himmetler, yani gayret gösterilsin).

R. 10 Nisan 1322 (M.23 Nisan 1906)

**XXXVI-KONYA'DA İKAMET ETTİRİLEN EBUZZİYA TEVFİK BEY'İN AFVI
ÜZERİNE MATBAASININ AÇILMASI**

BOA, ZB. 324/33

(16 TEMMUZ 1324/29 TEMMUZ 1908)

GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ: VERBATİM-XXXVI

Mektûbî Kalemî'ne Mahsûs

Bihî

(O "Allah" ile ve Sayesinde)

Dahiliyye Nezâret-i Celilesi'ne
(Yüce ve Büyük İçişleri Bakanlığı'na)

Hilafet Makamı olarak kendisine sığınılan Padişahımızın en yüce iradesine bağlı olarak Konya'da ikamet ederek, orada oturması kendisine emredilmiş olan Ebuzziya Tefvik Bey'in bulunan ve mühürlenmiş durumdaki Matbaasını, evvelsi gün kendisine işaret edilen Zat olan Ebuzziya Tefvik Bey'in oğlu, yanında kendinse refakat eden bir arkadaşı bulunduğu halde (Matbaa'ya gelmiş), babasının Padişah Hazretlerinin Yüce affına mazhar olduğunu bahis konusu ederek mühürlü bulunan Matbaa'yı tekrar açmak istemiş ise de, Polis tarafından uygun bir biçimde ikna edilip, (Matbaa) açdırılmamıştır. Ancak, bir daha açma teşebbüsünde bulunması durumunda, kendisine uygulanacak kanunî işlemin bürokratik hiyerarşı gereği izin isteme yoluyla elde edilmesine cesaret edilmiş olmakla gereğinin yapılması.

**XXXVII-KONYA'DA İKAMET ETTİRİLEN EBUZZİYA TEVFİK BEY'İN HANESİNİN
YANMASI**

BOA, Y. HUS. 517/200

A-(21 KANUN-I SANİ 1323/3 ŞUBAT 1908)

B-(21 KANUN-I SANİ 1323/3 ŞUBAT 1908)

GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ: VERBATİM-XXXVII-A

Telğrafname

Muhaberat-ı Telğrafdan Dolayı Devlet Hiçbir Güne Mes'ûliyet Kabûl Eylemez

Atebe-i Ulya-yı Hazret-i Hilafet-Penahî'ye Takdîm edilmek üzere
(Hilafet Makamı Olarak Kendisine Sığınılan Padişah Hazretleri'nin Yüce Eşiğine
Sunulmak Üzere)

Konya'da ömrünün sonuna kadar ikamet etmek niyetiyle Padişah Hazretleri'nin Şahane Zatı sayesinde 8 aydan beri inşa ettirmekte olduğum bendelerinin hanesi sona erdiği bir sırada bu gece kaza eseri olarak yanmıştır. Bütün malım mülküm bu uğurda heba olduğundan son derece büyük bir acizlik ve Allah'a boyun büküp, niyaz edip yalvarmak ile Nimetin Velisi olan Padişah Hazretleri'nin karşılıksız ve iyilikseverliğine ihtiyaçlarını karşılayamamak durumu olan fakr ve Şahane Zatinizin en yüce merhametine sığınırım Padişahım.

21 Kanun-ı Sani 1323 (M. 3 Şubat 1908)

GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ: VERBATİM-XXXVII-B

Bihî

(O "Allah" ile ve Sayesinde)

Bâb-ı Âlî
(Yüce Kapı)
Daire-i Sadaret

(Sadaret Dairesi)
Âmedî-i Dîvân-ı Hümâyûn
(Divan-ı Hümâyun Âmedi Kalemi)
2569

Konya'da ömrün sonuna kadar ikamet etmek niyetiyle Padişah Hazretleri'nin Şahane Zatı sayesinde 8 aydan beri inşa ettirmekte olduğu evi sona erdiği bir sırada, dün gece kaza eseri olarak yandığından ve bütün sahip olduğu mülkü bu uğurda elinden çıktığından bahsederek, Nimetin En Büyük Velisi olan Padişah Hazretleri'nin Karşılıksız ve Yüce İyilikseverliğine Sığındığı anlamında Konya'da bulunan Ebuzziya Tevfik Bey tarafından çekilen telgraf ek olarak arz edilip, sunuldu Efendim.

R. 21 Kanun-ı Sani 1323 (M. 3 Şubat 1908)

**XXXVIII-KONYA'DA İKAMET ETTİRİLEN EBUZZİYA TEVFİK BEY'İN AFVI
ÜZERİNE MATBAASININ AÇILMASI**

BOA, DH. MKT. 1273/65

A-(15 TEMMUZ 1324/28 TEMMUZ 1908)

B-(16 TEMMUZ 1324/29 TEMMUZ 1908)

C-(16 TEMMUZ 1324/29 TEMMUZ 1908)

GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ: VERBATİM-XXXVIII-A

Bihî

(O "Allâh" ile ve Sayesinde)

Zabtiye Nezaret-i Celilesi

(Osmanlı Devleti Yüce ve Büyük Emniyet Bakanlığı)

Mektubî Kalemi

(Özel Kalem, Sekreteryaya)

258

Dahiliye Nezaret-i Celilesi'ne

(Yüce ve Büyük Osmanlı İçişleri Bakanlığı'na)

Devletli Efendim Hazretleri

Hilafet makamı olarak kendisine sığınılan Padişah Hazretleri'nin yüce iradesi ile Konya'da ikamet etmeye görevli Ebuzziya Tevfik Bey'in Galata'da Çınar Sokağı'nda bulunan ve mühür altında olan matbaasını evvelisi gün kendisine işaret olunan zat Ebuzziya Tevfik Bey'in oğlu yanında bir de arkadaşı bulunduğu halde babasının [padişah tarafından çıkarılmış olan] yüce afva kavuşmasından bahsederek açmak istemiş ise de polis tarafından uygun bir dille ikna edilerek açtırılmamış olup, açmak için tekrar bir girişimde bulunur ise, nasıl bir işlem yapılacağıın sorulmasına süratle başlanmıştır. Bu konuda emir ve ferman emretme yetkisine sahip olan Zâta aittir.

R. 15 Temmuz 1324 (M. 28 Temmuz 1908)

GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ: VERBATİM-XXXVIII-B

Bihî

(O "Allâh" ile ve Sayesinde)

Zabtiye Nezaret-i Celilesi

(Osmanlı Devleti Yüce ve Büyük Emniyet Bakanlığı)

Mektubî Kalemî

(Özel Kalem, Sekreteryâ)

263

Dahiliye Nezaret-i Celilesi'ne

(Yüce ve Büyük Osmanlı İçişleri Bakanlığı'na)

Devletli Efendim Hazretleri

Hilafet makamı olarak kendisine sığınılan Padişah Hazretleri'nin yüce iradesi ile Konya'da ikamet etmeye görevli Ebuzziya Tevfik Bey'in Galata'da Çınar

Sokağı'nda bulunan ve mühür altında olan matbaasını evvelisi gün kendisine işaret olunan zat Ebuzziya Tefvik Bey'in oğlu yanında bir de arkadaşı bulunduğu halde babasının [padişah tarafından çıkarılmış olan] yüce afva kavuşmasından ve Kanun-i Esası'nın verdiği kendilerine haklardan bahsederek açmak istemiş ise de polis tarafından uygun bir dille ikna edilerek atırılmamış olup, açmak için tekrar bir girişimde bulunur ise, nasıl bir işlem yapılacağının sorulmasına cesaret edilmiştir. Bu konuda emir ve ferman emretme yetkisine sahip olan Zâta aittir.

R. 16 Temmuz 1324 (M. 29 Temmuz 1908)

GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ: VERBATİM-XXXVIII-C

Dahiliye Mektubî Kalemi
(Osmanlı Devleti İçişleri Bakanlığı zel Kalemi, Sekreteryası)

Zabtiye Nezaret-i Aliyyesi'ne
(Osmanlı Devleti Emniyet Yüce Bakanlığı'na)

R. 15 Temmuz 1324 (M. 28 Temmuz 1908) tarihli ve 257 numaralı yüce tezkirenizin cevabıdır. Padişah'ın layık gördüğü genel afv dolayısıyla Ebuzziya Tefvik Bey'in de İstanbul'a dönüşü doğal; tabii olduğundan kendisine işaret olunan zat olan Ebuzziya Tefvik Bey'in Galata'da ınar Sokağı'nda bulunan matbaasının oğlu tarafından şimdiden aılabileceğinin bildirilmesine başlandı. Bu konuda [gereğinin yapılmasına].

XXXIX-MATBAA-İ EBUZZİYA'NIN KİRA VE TAMİR BEDELLERİNİN ÖDENMESİ

BOA, DH. MKT. 2617/13

A-(18 AĞUSTOS 1324/31 AĞUSTOS 1908)

B-(20 AĞUSTOS 1324/2 EYLÜL 1908)

C- 3 EYLÜL 1324/16 EYLÜL 1908)-(EVRAK ARKASI-BÜROKRATİF ATIF)

D-(3 EYLÜL 1324/16 EYLÜL 1908)- -(EVRAK ARKASI-BÜROKRATİF ATIF)

E-(14 EYLÜL 1324/27 EYLÜL 1908)

GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ: VERBATİM-XXXIX-A

A-(18 AĞUSTOS 1324/31 AĞUSTOS 1908)

Bihî

(O "Allâh" ile ve Sayesinde)

Dahiliye Nezaret-i Aliyyesi'ne

(Osmanlı Devleti Yüce İçişleri Bakanlığı'na)

Atufetlü (Şefkatli, Merhametli) Efendim Hazretleri

Saadetlü Ebuzziya Tevfik Beyefendi'nin 1315 senesi Şubati'nin 18'inde (M. 2 Mart 1900) Konya'da ikamet edip, yerleşmek üzere Hükümet tarafından gönderilmiş ve yine o gün Galata'da Perşembe pazarında kira altında bulunan matbaasının dahi Hükümet tarafından mühür altına alınmıştı. Kira bedelinin alınış şekli için Mabeyn Başkitabeti'nden Dahiliye, Adliye ve Zabtiye Nezaretleri ile Matbuat-ı Dahiliye Müdiriyeti'ne (Yurtiçi Basın Müdürlüğü'ne) müracaatta bulunmuşsam da geçen ayki kira bedelini alamadığımdan Matbaa'nın kapatılması tarihinden şimdiye kadar geçen aylık beş Osmanlı Lirası kira bedeli olarak biriktiğinden 505 Osmanlı Lirası'nın emsaline benzer şekilde acizleri tarafına verilmesini rica ederim. Bu konuda emir ve ferman emretme yetkisine sahip olan zata aittir.

(PUL ÜZERİNDE)

R. 18 Ağustos 1324 ve 18 Ağustos 1324 (M. 31 Ağustos 1908)

Osmanlı Devleti Büyük ve Yüce Maliye Nezareti Tatbik Kalemi Katiplerinden
Ve Bahsi Geçen Mağazanın Şart Üzere Tasarruf Sahibi
Bende (SALİH)
MÜHÜR

GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ: VERBATİM-XXXIX-B
B-(20 AĞUSTOS 1324/2 EYLÜL 1908)

Bihî

(O "Allah" ile ve Sayesinde)

Dahiliye Nezaret-i Aliyyesi'ne
(Osmanlı Devleti Yüce İçişleri Bakanlığı'na)

Atûfetlü (Şefkat ve merhametli) Efendim Hazretleri

Saadetlü Ebuzziya Tevfik Bey Efendi'nin kiralaması altında olan Galata'da Perşembe Pazarı'nda, Çınar Caddesi'nde 22 ve 24 numaralı Matbaa, 1 Eylül 1908 tarihinde kendisine işaret edilen Ebuzziya Tevfik Bey'in yüce Zabtiye Nezareti'ne yaptığı müracaatı üzerine açılmış olmasına rağmen, söz konusu Matbaa'nın hükümet tarafından uzunca bir süreden beri kapalı tutulması nedeniyle, harap bir duruma gelmesine bir sebep teşkil etmiştir. Şimdiki durumda ise içerisinde yerleşmek mümkün olmayıp, (neredeyse) yıkılacak bir halde olduğunun dahi akla geldiğine şahid olunmaktadır. Ayrıca makamınıza nisbetle acziyet içerisinde bulunan bendenizin arz ettiği hususların, sadece hakikatten ibaret olduğu inceleme sonucunda anlaşılacağından, zikredilen Matbaa'nın Hükümet tarafından onarılması, tehlikeli durumun acilen ve süratli bir biçimde giderilmesi ve ortadan kaldırılması ya da keşif sonucunda tahakkuk edip, belirlenecek masrafların bendeniz acizleri tarafına bildirilmesine ait bürokratik işlemlerin dahi acilen ve süratli bir biçimde gerçekleştirilmesi hususunun gerekli olan yere havale edilmesi emrini rahmet ister bir yalvarışla talep ederim. Bu hususta emir ve ferman emretme yetkisine sahip olan zata aittir.

(PUL ÜZERİNDE)

R. 20 Ağustos 1324 ve 20 Ağustos 1324 (M. 2 Eylül 1908)

Osmanlı Devleti Büyük ve Yüce Maliye Nezareti Tatbik Kalemi Katiplerinden

Ve Bahsi Geçen Mağazanın Şart Üzere Tasarruf Sahibi

Bende (SALİH)

MÜHÜR MÜHÜR

GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ: VERBATİM-XXXIX-C-(EVRAK ARKASI-BÜROKRATİF ATIF)

(3 EYLÜL 1324/16 EYLÜL 1908)

(Bürokratif Atıf) Matbuat İdare-i Behiyyesi'ne

R. 19 Ağustos 1324 (M. 1 Eylül 1908)

KAF

368

758/8

Ebuzziya Tevfik Bey'in birinci arzuhalinin (XXXIX-A: BOA, DH. MKT, 2617/13) arkasında yazılı olan R. 23 Ağustos 1324 (M. 5 Eylül 1908) tarihli ve 675 numaralı der-kenar (bürokratik atıf) ile takdim edilen ve Matbuât (Basın) memurlarından Şemsi ve Şeref Beyler tarafından ortaklaşa verilen raporun ihtiva ettiği bilgilerden başka, makamınıza nisbetle acziyet içerisinde olan bu konuda herhangi bir kayıt ve enformasyon bulunmamaktadır. Matbaa'nın tamiri ve biriken kira bedellerinin ödenmesi konusuna gelince, hukuken emsal teşkil eden benzer örneklere bakılarak, gereğinin yerine getirilmesi nezaret makamı olarak kendisine sığınılan yüce zatınızın sağlamlık ve temkin içeren görüşlerine bağlı olduğundan, Emir ve Ferman Emretme Yetkisine Sahip Olan Zata Aittir.

R. 3 Eylül 1324 (M.16 Eylül 1908)

Matbuat-ı Dahiliye Müdürü

(Dahiliye Nezareti Yurtiçi Basın Müdürü)

İMZA

Araştırma

Tekiden tezkire yazılması.

**GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ: VERBATİM-XXXIX-D-(EVRAK ARKASI-BÜROKRATİF
ATIF)
(3 EYLÜL 1908/16 EYLÜL 1908)**

(Bürokratif Atıf) Matbuat İdare-i Behiyyesi'ne
R. 19 Ağustos 1324 (M. 1 Eylül 1908)

KAF
368
758/8

Ebuzziya Tevfik Bey'in ikinci arzuhalinin arkasında yazılı olan (XXXIX-B: BOA, DH. MKT, 2617/13) R. 23 Ağustos 1324 (M. 5 Eylül 1908) tarihli ve 685 numaralı der-kenar (bürokratik atıf) ile takdim edilen ve Matbuât (Basın) memurlarından Şemsi ve Şeref Beyler tarafından ortaklaşa verilen raporun ihtiva ettiği bilgilerden başka, makamınıza nisbetle acziyet içerisinde olan bu konuda herhangi bir kayıt ve enformasyon bulunmamaktadır. Matbaa'nın tamiri ve biriken kira bedellerinin ödenmesi konusuna gelince, hukuken emsal teşkil eden benzer örneklere bakılarak, gereğinin yerine getirilmesi nezaret makamı olarak kendisine sığınılan yüce zatınızın sağlamlık ve temkin içeren görüşlerine bağlı olduğundan, Emir ve Ferman Emretme Yetkisine Sahip Olan Zata Aittir.

Dahiliye Nezareti Yurtiçi Basın Müdürü

Araştırma

Diğeri (ile) birleşerek tekiden tezkire yazılması.

R. 3 Eylül 1324 (M.16 Eylül 1908)

GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ: VERBATİM-XXXIX-E
(14 EYLÜL 1324/27 EYLÜL 1908)

Dahiliye Mektubi Kalemî
(Osmanlı Devleti İçişleri Bakanlığı Özel Kalemî, Sekreteryası)

Huzur-ı Âlî-i Hazret-i Sadaret-Penahî'ye
(Sadaret Makamı Olarak Kendisine Sığınılan Zatinızın Yüce Huzurlarına)

R. 26 Eylül 1324 (M. 8 Eylül 1908) tarihli makamınıza nisbetle acziyet içerisinde bulunan bendenizin zeylidir (ek yazısıdır)

Üç yüz on beş Senesi Şubatı'nın onsekizinde [2 Mart 1900'de] Konya'ya ğurbete gönderilen Saadetlü EbuZZiya Tefvik Beyefendi Hazretleri'nin kiralaması altında bulunan Matbaa'nın aylık beşer Lira'dan biriken 505 Lira kira bedeli ödenmesi ve uzun süreden beri kapalı olmasından dolayı harap bir halde olmasına binaen, onarılıp akla gelebilecek tehlikenin ortadan kaldırılması, ya da keşif yapılarak gerçekleşmesi halinde olabilecek tamir masraflarının tarafında ödenmesi husus, söz konusu Matbaa Mutasarrıfı Maliye Celil Nezareti Tatbik Kalemî katiplerinden Salih Bey tarafından resmî bir biçimde dua edercesine talep edilmesine (istidaname ya da arzuhal ile) bakıldığında, gereğinin yerine getirilmesi, ululuk ve değerlilik anlamındaki Fehamet'in kendisine sığındığı yüce zatınızın müsaadelerine bağlı olduğu, bu hususta.

Ğurre-i (1) Ramazan 1326 ve 14 Eylül 1324 (27 Eylül 1908)

XL- MATBAA-İ EBUZZİYA'DAN ALINAN KİTAP VE EVRAK BEDELLERİNİN
ÖDENMESİ

BOA, DH. MKT. 1292/5
(26 AĞUSTOS 1324/8 EYLÜL 1908)

GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ: VERBATİM-XL

Dahiliyye Mektubî Kalemî
(Osmanlı Devleti İçişleri Bakanlığı Özel Kalemî, Sekreteryası)

Bihî

(O “Allâh” ile ve sayesinde)

Huzur-ı Âlf-i Hazret-i Sadaret-Penahî'ye

(Sadaret Makamı Olarak Kendisine Sığınılan Zatın Yüce Huzurlarına)

İstanbul Polis Müdürü ve Zabtiyye Nezareti Müstantıkı (Osmanlı Devleti Emniyet Bakanlığı Sorgu Amiri) Galata Merkez Ser-Komiseri (Baş-Komiseri) tarafından düzenlenen ve Saadetlü Ebuzziya Tefvik Beyefendi Hazretleri'nin istidanamesine (arzuhaline, dilekçesine) rabt edilen, dağıtılmış bulunan zabıt varakasinda gösterilmiş olduğu üzere, kendisine işaret edilen zat olan Ebuzziya Tefvik Bey'in sekiz buçuk [8.5] sene önce Konya'ya gurbete gönderildiği sırada Matbaa-i Ebuzziya'da aramalarda bulunan 3000 cilt “*Luğat-ı Ebuzziya*” ile 700 cilt “*Millet-i Müslime*” ve 600 cilt “*Numûne-i Edebiyyât*” ve [Namık] Kemal Bey'in “Osmanlı Tarihi”ne ait 1100 adet resim klişesi alınmıştır. Bunların geri verilmesinin yanı sıra, şayed kitâblar çürümüş ve klişeler kullanılmayacak duruma gelmiş ise maddî bedellerinin tazmin edilmesi ve Erenköy'ündeki ikametgâhından Matbuat memurlarından Şems Bey tarafından alınan bazı eski matbu kitaplar ile birçok yazışmaların kendisine geri verilip, teslim edilmesi dahi zikri geçen istidaname de ortaya konulmuş olmasıyla, ortaya çıkan son durum Matbuat İdaresi'nden (Osmanlı İçişleri Bakanlığı Basın İdaresi'nden) incelemeye tabi tutularak, kendisine işaret edilen zat olan Ebuzziya Tefvik Bey'in matbaasında teftiş amaçlı denetlemeler yapılmıştır. Bu sırada Matbuat İdaresi'nden bu işe memur olarak görevlendirilen Şemseddin ve Şerefeddin Beyler tarafından verilen raporda kendileri yalnız Matbaa'daki kitab ile araç ve gereçlerin resmî sayımında hazır buldukları ve Erenköy'ündeki hanesinden alınan kitap ve evrakların dahi Matbuat-ı Dahiliye Müdürü (Osmanlı Devleti İçişleri Bakanlığı Yurtiçi Basın Müdürü) Esbak Hıfzı Bey tarafından Mabeyn-i Hümayûn'a (Saray Baş Sekreterliği) götürülmüş olduğu beyan edilmiş ve zikr olunan arzuhal (istidaname) ve buna rabtedilen söz konusu rapor birlikte takdim kılınmıştır. Tahkikat yani soruşturma niteliğindeki araştırmanın sonucuna bakıldığında, Ebuzziya Tefvik Bey'e ait kitap ve evrakların Matbuat İdaresi'nde (Osmanlı Devleti İçişleri Bakanlığı Basın İdaresi'nde) bulunduruldukları anlaşılmıştır. Şu durumda bunların aynen geri verilmesi mümkün olamadığından

tazmin etme yolları cihetine gidilmek zarûrî görülmüş olub kıymetleri de kendisine işaret edilen zat olan Ebuzziya Tefvik Bey'in arzuhalinde (istidanamesinde) yazılı olduğuna bakıldığında, gerekenin yerine getirilip, performe edilmesi fehmetin, yani itibar ve ululuk gibi değerlerin kendisine sığındığı zatınızın yüce müsaadesine bağlıdır ilgili konuda gereğinin yapılması.

XLI- MATBAA-İ EBUZZİYA'NIN KAPATILMASINDAN DOLAYI TAZMİNAT ÖDENMESİ

BOA, BEO, 3411/255812

A-(25 AĞUSTOS 1324/7 EYLÜL 1908)

B-(14 EYLÜL 1324/27 EYLÜL 1908)

C-(18 EYLÜL 1324/1 EKİM 1908)

D-(25 EYLÜL 1324/8 EKİM 1908)

E-(23 TEŞRİN-İ EVVEL 1324/5 KASIM 1908)

GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ: VERBATİM-XLI-A

Bihî

(O "Allâh" ile ve sayesinde)

Saadetlü Ebuzziya Tefvik Beyefendi Hazretleri'ne

Sadrazam Hazretleri'nin Zatı ile Saadetlü Ebuzziya Tefvik Beyefendi Hazretleri arasında Matbaa Tazminatı adıyla kararlaştırılan 1000 adet Osmanlı Lirası makbuz senedi ile birlikte, kendisine ima edilen Bey olan Ebuzziya Tefvik'e ödenmiştir.

R. 25 Ağustos 1324 (M. 7 Eylül1908)

GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ: VERBATİM-XLI-B

Bihî

(O “Allâh” ile ve sayesinde)

Bab-ı Âli

(Yüce Kapı)

Daire-i Umur-ı Dahiliye

(İçişleri Dairesi)

Mektubî Kalemi

(Özel Kalem, Sekreteryâ)

2641

Huzur-ı Âlî-i Hazret-i Sadaret-Penahî'ye

(Sadaret Makamı Olarak Kendisine Sığınılan Zatın Yüce Huzurlarına)

Makamınıza Nisbetle Aşağı Derecede ve Acziyyet İçerisinde Bulunan Bu Bendenizin Arzettiği Husûsdur ki,

Üçyüz onbeş Şubatı'nın onsekizinde [R. 18 Şubat 1318/M. 3 Mart 1900] İstanbul'dan uzaklaştırılıp Konya'ya gurbete gönderilen Saadetlü Ebuzziya Tefvik Beyefendi Hazretleri'nin kiralamış olduğu Matbaa'nın aylık beşer Lira'dan birikmiş bulunan 505 Lira kira bedelinin ödenmesi ve uzunca bir süreden beri kapatılıp, içine gerilmesi engellenmiş olduğundan harab bir durumda olduğundan, tamir edilerek akla gelebilecek (herhangi bir) tehlikenin ortadan kaldırılması ya da keşif yapılarak, tahakkuk edip belirlenecek onarım giderlerinin Ebuzziya Tefvik Bey'e ödenmesi, zikredilen Matbaa'nın Mutasarrıfı: Celil Maliye Nezareti Tatbik Kalemi katiplerinden Salih Bey tarafından istidâ edilmesine bakıldığında, gereğinin yerine getirilmesi, Şanı ve Değeri Yüce (Fehametlü), zatınızın yüce müsaadelerine bağlıdır. Bu konuda emir ve ferman, emretmek yetkisine sahip olan zatınıza aittir.

R. 14 Eylül 1324 (M. 27 Eylül 1908)

Nazır-ı Umur-ı Dahiliyye

(İçişleri Nazırı)

Bende

GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ: VERBATİM-XLI-C

Bihî

(O “Allâh” ile ve sayesinde)

26 Ağustos 1324 (M. 8 Eylül 1908) tarihli tezkire ile birleştirilmiştir.

Ebuzziya Tefvik Bey'e gereken tazminat verilmiş olduğundan ona müracaatta bulunmasının gerektiğine dair cevabî yazı yazılması

5 Ramazan Sene 1326 (R. 18 Eylül 1324/M.1 EKİM 1908)

GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ: VERBATİM-XLI-D

Sadaret-i Uzma Mektubî Kalemi

(Azam Sadaret Makamı Özel Kalemi, Sekreteryası)

Dahiliye Nezaret-i Aliyyesi'ne Tezkire

(Dahiliye Yüce Nezareti'ne Resmî Yazı)

Ğurre-i Ramazan Sene 324 tarihli ve 2641 numaralı tezkire-i atufîleri cevabıdır
(Ğurre-i (1) Ramazan 1326 [14 Eylül 1324/27 Eylül 1908] tarihli ve 2641 numaralı atufî tezkirelerine cevabdır)

Saadetlü Ebuzziya Tefvik Beyefendi Hazretleri'nin kira ile tutduğu bir yer olan Matbaa'nın kapatdırılmasından dolayı, kendisine işaret edilen Bey olan Ebuzziya Tefvik'e gereken tazminatın companse edilerek verilmekle, Müddei'nin (davacının) ona müracaat etmesi gerekeceği beyan edilerek.

H. 12 Ramazan 1326 R. 25 Eylül 1324 (M. 8 EKİM 1908)

GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ: VERBATİM-XLI-E

Bihî

(O “Allâh” ile ve sayesinde)

Huzur-ı Âlî-i Hazret-i Sadaret-Penahî'ye

(Sadaret Makamı Olarak Kendisine Sığınılan Zatın Yüce Huzurlarına)

Makamınıza Nisbetle Aşağı Derecede ve Acziyyet İçerisinde Bulunan Bu Bendenizin Arzettiği Husûsdur ki,

Ğalata'da Perşembe Pazarı'nda Çınar Caddesi'nde 24 numaradaki Matbaa ve 18 Şubat 1315 [2 Mart 1900] tarihinde Hükümet tarafından mühür altına alındığı gibi, kiracı olarak bulunan Ebuzziya Tevfik Bey de Konya'ya uzaklaştırılmıştı. Ancak Ebuzziya Tevfik Bey'in bu kez Dersaadet'e geri dönüşünün gerçekleşmesi üzerine, kendisine ima edilen Zabtiye Nezareti'ne müracaat ederek , zikri geçen Matbaa'nın 19 Ağustos 1324 [1 Eylül 1908] tarihinde açılmasındaki başarıyla açılması gerçekleşmiş ve Matbaa içerisindeki basım mevcut araç ve gereçlerinin ve bir takım bazı matbu eserlerin zaman içerisinde köhne bir duruma gelmiş ve kayba uğramış olmasından dolayı tazmin edilip companse edilmesi anlamında, kendisine ima edilen ve zikri geçen Matbaa'nın gerek mühür altında bulunduğu tarihten, açılışına değin güzeran eden süre içerisindeki kira bedeli olan aylık 5 Osmanlı Lirası'ndan birikmiş 505 Osmanlı Lirası'nın verilmesi, söz konusu tarihten beri kapalı olması sebebiyle harab ve tehlikeli durumda bulunması bakımından, Matbaa'nın keşif işlemi yapılarak, sonucunun kaç kuruşa ulaşırsa ulaşınsın, Hükümet tarafından sarf edilen meblağla tamir edilerek, gerçekleşmesi kuvvetle akla gelen bu arzuhal içerisinde ortaya konulan işbu tehlikenin bertaraf edilmesi veya tamir çalışmalarının tarafımdan gerçekleştirilmek üzere, bahsedilen masrafların aciz elime bırakılması hakkında Dahiliye Aliyye (Yüce) Nezareti'ne verdiğim 18 ve 21 Ağustos 1324 [31 Ağustos ve 3 Eylül 1908] tarihli iki çakerî istidanâme aynı günde başka başka yapılan müracaatlarım üzerine Matbuât-ı Dâhiliyye Müdüriyeti'ne (Yurtiçi Basın Müdürlüğü'ne) havale edilmesi esnasında yazılan derkenara binaen, söz konusu konu, kendisine işaret edilen nezaretten 14 Eylül 1324 tarihli tezkire ile acizane dua

edercesine taleb ettiğim şeyler, İnsafılı ve dürüst ve pek çabuk anlayışa sahip Vezir manasındaki “Dâver-Efhamîlerine” arz edilip, resmî yazı ile bildirilmiştir. Ayrıca 25 Eylül sene 1324 tarihli ve 2087 numaralı Vekalet Makamının kendinse sığındığı yüce Tezkireleri ile de zikri geçen Matbaa'nın “*sedd ü bendî*”, kapatılıp, girişinin engellenmesi meselesinden dolayı, kendisine ima edilen Ebzüzziya Tevfik Bey'e Tazminat verilmiş olduğu yüce beyanıyla birlikte, sonradan dilekçe vererek başvuruda bulunan kimsenin mahkemeye müracaatı gerektiği, kendisine işaret edilen nezarete cevaben emir ve resmî yazı ile haber verilmiştir. Halbuki, bendelerince yapılan taleb ve dua edercesine yaptığım (müracaat), söz konusu Matbaa'yı kiracı olarak kendisine ima edilen Ebuzziya Tevfik Bey'in, (matbaacılıkla alakalı) meşğuliyetini sürdürdüğü zamana ait olmadığı gibi, kira ve tamir bedeli gibi hususlar, mutasarrıfı bulunmam dolayısıyla, doğrudan doğruya tarafıma ait ve (sonunda) bana yönelecek meselelerden ve bu meselelerden dolayı kiracı bulunan kimseye tazminat ödenmesi (hukuken) bütün yönleriyle caiz olmayan durumlardan olarak kabul edilmiştir. Kendisine ima edilen kiracı Ebuzziya Tevfik Bey'e verilen tazminat, yukarıda zikr edildiği şekilde, basım araç ve gereçleri ile Matbuat (basılı malzemeler) gibi nakledilebilir şeyler için verilmiş ve onun müracaatı doğrudan doğruya önem verilerek geciktirilmeksizin ödenip, (maddî açıdan) yeterli derecede yerine getirilmiş olmasına rağmen, bendelerinin mahkemeye sevkedilmem konusu, olsa olsa acziyet içerisinde olan zatımın istida ile taleb ettiği şeylerin layık olduğu biçimde incelemeye tabi tutulamamasından ileri geldiğine binaen, lütfen ve yardım ve iyilikte bulunarak kiracı olarak bulunan kendisine ima edilen Ebuzziya Tevfik Bey'in zamanına ait olmayıp, sırf Osmanlı Hükümeti tarafına ait kılınmış olan birikmiş 505 Lira kira bedeli ile geline son durum, önem bakışının keşf etmesiyle görülüp, benzer örnekleri hakkında nasıl ki, cüz'î miktarda Hazine-i Hassa-i Şahane tarafından bir hükme varmak için uzun boylu düşünülmeden bu şekilde girişi engellenip kapatılan matbaaların kira bedellerinin ödendi ve tazminat verildi ve şimdi de Devlet Hazinesi tarafından ödeniyor ise bendeliğe yakışan bir hal içerisinde bulunan zatımın hakkı dahi adalet ve insaf gereği her ne ise şudur (diye) gönül alıcı bir adalet anlayışı içerisinde bulunarak yerine getirilmesi gerektiği, bu kez de dua edercesine bir taleb ile ve yardım ve merhamet dilemek suretiyle müracaat edilmiştir. Bu konuda ve her durumda Emir ve Ferman Emrin Velisi Olan Zata Aittir.

R. 23 Teşrin-i Evvel 1324 (M. 5 Kasım 1908)

Şart Üzere Matbaa Mutasarrıfı
MÜHÜR MÜHÜR

GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ: VERBATİM-XLI-F

Bab-ı Âlî
Dahiliye Nezareti
Muhasebe Merkez Şubesi
Aded
2416

Bundan önceleri Ebuzziya Tefvik Bey'in Matbaası'nın kapatılıp, girişinin engellenmesinden dolayı sahibi olarak kendisine 1000 Lira verilmesi hakkındaki 8 Ekim 1908 tarihli 2087 numaralı Sadaret tezkiresi kopu nüshasının Muhasebe Merkez Şubesi'ne (emanet eder biçimde) verilmesi anlamında işbu müzekkire, Sadaret Makamı Evrak Mümeyyizliği'ne seyr ettirilip gönderilmiştir.

R. 31 Temmuz 1328 (M. 13 Ağustos 1912)

MÜHÜR

SONUÇ

Ebuzziya Tefvik Bey (1849-1913), Sultan II. Abdülhamîd Han'ın saltanatı (1876-1909) döneminde, gazeteci, matbaacı, yayımcı kimlikleriyle devrinin entelektüel simalarından biridir. Sultan II. Abdülhamîd'le olan ilişkileri ile de dikkat çeken Ebuzziya Tefvik Bey, bürokratik süreçler içerisinde doğrudan padişaha yazdığı mektuplarla da öne çıkmaktadır. Özellikle Matbaa-i Ebuzziya'yı açtığı tarihten sonra ortaya koyduğu işlerle, matbaacılık tarihimize ivme kazandıran isimlerden biri olarak, işbu teze de konu olan Matbaa-i Ebuzziyası'nda hem devletin nüfus tezkirelerini hem özel gazete, dergileri ve almanaklarını hem de Sultan II. Abdülhamid Han'ın Ebuzziya Tefvik Bey'den özel olarak basmasını talep ettiği takvimleri basmıştır.

İşbu tezde, Başbakanlık Osmanlı Arşivi dâhilinde yapılan taramalar sonucu ilgili döneme ve Matbaa-i Ebuzziya'ya ait 41 adet dosya, transkripsiyon ve sadeleştirmeleri verilerek incelenmiştir. Böylece dönemin bürokratik işleyişi içerisinde ruhsat talepleri ve gerekli izinlerin verilmesi, yayınların incelenmesi veya uygunsuzluğuna karar verilip toplattırılması, devletin matbaaya basım işi vermesi ve matbaaya ait mâli ve gümrüğe ait bürokratik işlemlerde birçok belgenin ana konusu olan matbaanın, bürokratik olarak bilgi üretimi süreçleri içerisindeki durumu ortaya konmaya çalışılmıştır.

Belgelerin özellikle matbuat mevzuatı dahilinde sorumlu merciler olan Maarif Nezareti ve Zabtiye Nezareti'ne ait fonlarda çoğunlukta olduğunu görüyoruz. Bunun yanı sıra, Dahiliye Nezareti ve İradeleri barındıran İ. fonunda da Matbaa-i Ebuzziya evraki mevcuttur.

Matbaa-i Ebuzziya'nın açılabilmesi için ruhsat talep edilmesi dilekçesi ile başlayan süreçler, çoğunlukla matbaaya dair talepler veya yapılması gereken işlemler için görüş sorulması ve bunların cevabi yazılarından oluşmaktadır. Bunların yanı sıra, toplattırılan eserlere ait kurumlar arası yazışmalar da bürokratik bir bilgi akışı oluşturmaktadır.

Belgelerde ilgi çeken hususlar arasında, kanun gereği toplatılmış olsa bile, sözkonusu eserler için ve yine Ebuzziya Tefvik Bey'in sürgünde iken zarar gören matbaası için ödenen tazminatlar sayılabilir.²⁶⁷ Yine, Ebuzziya Tefvik'in çıkaracağı bir dergi için Padişah'ın desteğini talep eden bir dilekçesi de, Sultan II.

²⁶⁷ BOA, MF. MKT. 61/147; BOA, BEO. 3411/255812.

Abdülhamîd'in genellikle sansürle anılan saltanatı döneminde dikkat çekicidir.²⁶⁸ İlgili evrak içerisinde vergi muafiyet talepleri de vardır. Dönemin politikaları içerisinde özellikle sanayiye ait buhar makineleri gibi dönemin ileri teknolojileri için uygulanan gümrük vergisi muafiyetinin, Ebuzziya Tefvik Bey'in matbaası için getirtmiş olduğu matbaa makine ve araçları için de verildiğini ve bu vergiden muaf tutulması taleplerinin olumlu sonuçlandığını görüyoruz.²⁶⁹ Başarılı birçok işi olmasına rağmen matbaadan ilgili dönem içerisinde, devlet tarafından istenen, -diğer başka özel matbaalara nazaran- az sayıda basım işi olmuştur ancak Ebuzziya Tefvik Matbaası'nda Cumhuriyet'in ilk yıllarında bile devlete ait evrakın basıldığı da anlaşılmaktadır.²⁷⁰

²⁶⁸ BOA, Y. EE. 14/167.

²⁶⁹ BOA, BEO. 1125/84308.

²⁷⁰ BOA, BEO. 49/1.

KAYNAKÇA

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA);

- “Basım”, **Türk Ansiklopedisi**, c. 5, Ankara, Milli Eğitim Basımevi, 1951.
- Adivar, Abdülhak Adnan: **Osmanlı Türklerinde İlim**, 4.bs. İstanbul, Remzi Kitabevi, 1982.
- Ahmet Cevdet Paşa: **Tarih-i Vekâyi-i Devlet-i Aliyye**, İstanbul, Matbaa-i Âmire, 1279.
- Akgün, Adnan: **Ebuzziya Tevfik’in Mecmua-i Ebuzziya’daki Hatıraları**, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1987.
- Akkaya, Mehmet Ali: **Türk Beşikdevri Basmalarında Yazma Kitap Geleneğinin Etkileri ve İçkapağın Gelişimi**, İstanbul, Hiperlink, 2015.
- Aksoy, Mehmet: **Başbakanlık Osmanlı Arşivi’nde Türk Kültür ve Edebiyatı’na Dair Vesikalar**, Lisans Bitirme Tezi, İstanbul Üniversitesi Türkiyat Enstitüsü, İstanbul, 1972.
- Akyıldız, Ali: “Mâbeyn-i Hümâyun”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, c. 27, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, 2003, s. 283-286.
- _____.
- _____.
- Osmanlı Bürokrasisi ve Modernleşme**, 5.bs., İstanbul, İletişim Yayınları, 2015.
- Tanzimat Dönemi Osmanlı Merkez Teşkilâtında Reform: 1836-1856**, İstanbul, Eren Yayıncılık, 1993.
- Altuntek, N. Serpil: “İlk Türk Matbaasının Kuruluşu ve İbrahim Müteferrika”, **Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, c.10, S. 1, 1993, s. 191-204.

- Aydın, Mustafa: "Bilgi Sosyolojisi ve Toplumumuzun Bilgi Sistemi", **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi (TALİD)**, c. 6, S. 11, *Türk Eğitim Tarihi*, 2008, s. 195-222.
- Baysal, Jale: **Kitap ve Kütüphane Tarihine Giriş**, 2. bs., İstanbul, Türk Kütüphaneciler Derneği İstanbul Şubesi, 1992.
- _____.
- Müteferrika'dan Birinci Meşrutiyet'e Kadar Osmanlı Türklerinin Bastıkları Kitaplar: 1729-1875**, 2. bs., İstanbul, Hiperlink, 2010.
- Berkes, Niyazi: **Türkiye'de Çağdaşlaşma**, 18. bs., İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2012.
- Beydilli, Kemal: "Mühendishâne-i Berrî Hümâyun", **TDV İslam Ansiklopedisi**, c. 31, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, 2006, s. 516-518.
- _____.
- Türk Bilim ve Matbaacılık Tarihi'nde Mühendishâne, Mühendishâne Matbaası ve Kütüphânesi: 1776-1826**, İstanbul, Eren Yayıncılık, 1995.
- Bilgegil, M. Kaya: "Ebuzziya Tefvik Bey'in İkinci Sultân Abdülhamîd'e Arizaları", **Yakın Çağ Türk Kültür ve Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar II**, Erzurum, Atatürk Üniversitesi Basımevi, 1980, s.163-245.
- Binark, İsmet: "Türk Kültür ve Medeniyetinin Bir Buluşu Olan Matbaacılığın Tarihçesi", **Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni**, c.17, S. 2, 1968, s.83-90.
- _____.
- "Türkiye'ye Matbaanın Geç Girişinin Sosyal-Psikolojik Sebepleri", **Türk Kütüphaneciliği**, c. 26, S. 1, 1977, s. 23-47.
- Burke, Peter: **Bilginin Toplumsal Tarihi II: Encyclopedie'den Wikipedia'ya**, çev. Mete Tunçay, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2012.

Candemir, Murat:

Bâb-ı Âli Evrâk Odası, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2002.

_____.

“Sultan II. Abdülhamid Döneminde Matbaa-i Âmire'nin Kapatılması”, **İsmet Binark Armağanı**, İstanbul, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, 2015, s. 107-122.

Canelli, Mustafa:

Tanzimat Aydınlarından Renkli Bir Sima: Ebuzziya Tefik Bey, Ankara, Kariyer Yayıncılık, 1994.

Coşkunlar, Şahap Nazmi:

“Ebuzziya Tefik, Hayatı ve Eserleri”, **Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni**, c. 6, S. 4, 1957, s. 64-76.

Çakın, İrfan:

“Müteferrika Matbaası'nın Düşündürdükleri ve Avrupa'da Basımcılığın Etkileri: Gelecek İçin Geçmişi Anlamak”, **Bilgi Dünyası**, c. 5, S. 2, 2004, s. 153-167.

Çakır, Hamza:

“II. Meşrutiyet'e Kadar Osmanlı'da Basın-İktidar İlişkileri”, **İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi**, S. 11, 2001, s. 95-113.

_____.

“Tercüman-ı Ahvâl”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, c. 40, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, 2011, s. 495-497.

Çolak, Güldane:

Osmanlı Matbaacılığında Takvimhane-i Âmire'nin Yeri ve Önemi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2011.

Çoruk, Ali Şükrü:

Abdülhamit Döneminde Kitap ve Dergi Sansürü, İstanbul, Kitabevi Yayınları, 2014.

Dağlı, Yücel:

Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi Yazmalar Kataloğu, yay. haz. E. Nedret İşli, Cevdet Serbest, Fatma Türe, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2001.

- Damlıbağ, Fatih: “Osmanlı Sanayisinde Vergi Muafiyetleri”, **Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi**, c. 35, Bahar 2014, s.65–88.
- Demirel, Fatmagül: **II. Abdülhamid Döneminde Sansür**, İstanbul, Bağlam Yayıncılık, 2007.
- Devellioğlu, Ferit: **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat**, 26. bs., Ankara, Aydın Kitabevi Yayınları, 2010.
- Ebuzziya, Mehmed Tefik: “Zamânımız Târihine Âid Hâtırat”, **Mecmua-i Ebuzziya**, Rebiülahir, 1330.
- Ebuzziya, Ziyad: “Cerîde-i Havâdis”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, c. 7, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, 1993, s. 406-407.
- _____ . “Ebuzziya Mehmed Tefik”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, c. 10, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, 1994, s. 374-378.
- _____ . “Ebuzziya, Mehmed Tefik”, **Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi**, c. 2, İstanbul, 1977, s. 418-420.
- Ersoy, Osman: “Türkiye’ye Matbaanın Girişi”, **Türk Kütüphaneciliği**, c. 28, S. 1-2, 1979, s. 59-65.
- _____ . **Türkiye’ye Matbaanın Girişi ve İlk Basılan Eserler**, Ankara, Güven Basımevi, 1959.
- Ertuğ, Hasan Refik: **Basın ve Yayın Hareketleri Tarihi**, 2. bs., İstanbul, Sulhi Garan Matbaası, 1960.
- Ertuğrul, Gamze: **Osmanlı Basınında Tercümân-ı Ahvâl’in Yeri ve Önemi: 1860-1866**, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2016.
- Findley, Carter V.: **Osmanlı İmparatorluğu’nda Bürokratik Reform: Bâbiâli**, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2014.
- Gerçek, Selim Nüzhet: **Türk Matbaacılığı**, İstanbul, Ebuzziya Matbaası, 1929.

- Gündoğdu, Fahriye: **Ebuzziya Tevfik'in Türk Basımcılığına Getirdiği Yenilikler ve Türk Kütüphaneciliğine Katkıları**, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1982.
- Gündoğdu, Fahriye (Mercanlıgil): "Ebuzziya Tevfik'in Türk Basımcılığına Getirdiği Yenilikler", **Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni**, c. 32, S. 1, Ankara, 1983, s. 5-10.
- Güner, Zekai: **Milli Mücadele Başlarken Türk Kamuoyu (Basın, Siyasi Partiler, Cemiyetler)**, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınevi, 1999.
- Gür, Âlim: **Ebuzziya Tevfik Hayatı: Dil, Edebiyat, Basın, Yayın ve Matbaacılığa Katkıları**, Ankara, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 1998.
- _____ . **Ebuzziya Tevfik'in Hayatı, Dil, Edebiyat, Basın Yayın ve Matbaacılığa Katkıları**, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara, 1990.
- Hayta, Necdet: **Tarih Araştırmalarına Kaynak Olarak Tasvir-i Efkâr Gazetesi (1278/1862-1286/1869)**, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınevi, 2002.
- İnuğur, M. Nuri: **Basın ve Yayın Tarihi**, 3. bs., İstanbul, Der Yayınları, 1993.
- İskit, Server: **Hususî İlk Türkçe Gazetemiz Tercümaniahval ve Agâh Efendi**, Ankara, Ulus Basımevi, 1937.
- _____ . **Türkiye'de Matbuat İdareleri ve Politikaları**, İstanbul, Tan Basımevi, 1943.
- _____ . **Türkiye'de Neşriyat Hareketleri Tarihine Bir Bakış**, Ankara, Milli Eğitim Bakanlığı, 2000.
- Kabacalı, Alpay: **Başlangıçtan Günümüze Türkiye'de Basın Sansürü**, İstanbul, Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, 1990.

- _____.
- _____.
- Kaptan Saim: **Cumhuriyet Öncesi ve Sonrası Matbaa ve Basın Sanayii**, İstanbul, Cem Ofset, 1990.
- Karataş, Talat: **Türk Kitap Tarihi I**, İstanbul, Cem Yayınevi, 1989.
- Koçu, Reşat Ekrem: **Bilimsel Araştırma ve İstatistik Teknikleri**, 11 bs., Ankara, Bilim Kitap Kırtasiye Ltd. Şti., 1998.
- Koloğlu, Orhan: **Salname-i Hadika ve Salname-i Ebuzziya'nın Transliterasyonu**, Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep, 2010.
- _____.
- _____.
- Köktener, Aysun: "Ebuzziya Mehmed Tevfik Bey", **İstanbul Ansiklopedisi**, c.9, İstanbul, 1968, s. 4875-4881.
- Kut, Turgut: **Abdülhamid Gerçeği**, İstanbul, Pozitif Yayıncılık, 2010.
- _____.
- _____.
- Kut, Turgut, Fatma Türe: **Miyop Çörçil Olayı Ceride-i Havadis'in Öyküsü**, Ankara, Yorum Yayınları, 1986.
- Kütükoğlu, Mübahat S.: **Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Basın**, İstanbul, İletişim Yayıncılık, 1992.
- _____.
- _____.
- Kut, Turgut: "Fikir Gazeteciliği ve İlk Türk Fikir Gazetesi: Tercümân-ı Ahvâl", **İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi**, S. 11, 2001, s. 203-217.
- _____.
- _____.
- Kut, Turgut: "Dârüttıbbâ", **TDV İslam Ansiklopedisi**, c. 9, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, 1994, s. 10-11.
- _____.
- _____.
- Kut, Turgut: "Matbaa-i Ebuzziya", **TDV İslam Ansiklopedisi**, c. 28, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, 2003, s. 114-115.
- _____.
- _____.
- Kut, Turgut: **Yazmadan Basmaya: Müteferrika, Mühendishane, Üsküdar**, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 1996.
- Kütükoğlu, Mübahat S.: **Osmanlı Belgelerinin Dili: Diplomatik**, Gözden geçirilmiş 2. bs., İstanbul, Kubbealtı Akademisi Kültür ve San'at Vakfı, 1998.

- _____.
- _____.
- Mehmed Tefvik: **“Takrir”, TDV İslam Ansiklopedisi**, c. 39, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, 2010, s. 471-472.
- Oral, Fuat Süreyya: **“Tezkire”, TDV İslam Ansiklopedisi**, c. 41, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, 2012, s. 73-74.
- Mehmed Tefvik: **Usûl-ı İnşâ ve Kitâbet**. İstanbul, 1307.
- Oral, Fuat Süreyya: **Türk Basın Tarihi 1728-1922**, Ankara, Yeni Adım Matbaası, 1967.
- Öcal, Orhan: **Kitabın Evrimi**, Ankara, İş Bankası Kültür Yayınları, 1971.
- Öner, Erdoğan: **Osmanlı Bütçeleri (1864, 1869, 1877, 1880, 1897) Osmanlı Muvazene Defterleri**, Ankara, T.C. Maliye Bakanlığı, 2007.
- Özzorluoğlu, Süleyman Tefvik: **Abdülhamid’in Cinci Hocası Ebü’l Hüda**, İstanbul, Yeditepe Yayınevi, 2011.
- Pakalın, Mehmet Zeki: **Osmanlı Tarihi Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü I- II- III**, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1983.
- Sağsan, Mustafa: **“Bilgi Yönetimi Bakış Açısından Bilgi Süreçleri ve Bir Model Önerisi”, ÜNAK’06 Bilimsel İletişim ve Bilgi Yönetimi Sempozyumu Gazi Üniversitesi, Ankara, 12-14 Eylül 2006: Bildiriler**, ed. Aytaç Yıldızeli, Hatice Kübra Bahşişoğlu, Ankara, ÜNAK, 2008, s. 27-44.
- Sakoğlu, Necdet: **Osmanlı Tarihi Sözlüğü: Kavramlar, Kurumlar, Olaylar**, İstanbul, Alfa Basım Yayım, 2017.
- Sarınay, Yusuf: **Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi**, Genişletilmiş 3. bs., İstanbul, Başbakanlık Basımevi, 2010.
- Soydemir, Selman: **Hurufattan Taş Baskıya Osmanlı’da Kitap Basımı**, İstanbul, Çamlıca Basım Yayın, 2013.
- Şemseddin Sâmî: **Kâmûs-ı Türkî**, İstanbul, Çağrı Yayınları, 2010.

- Tez, Zeki: **Kâğıdın ve Matbaanın Kültürel Tarihi**, İstanbul, Doruk Yayınları, 2008.
- Toderini, Giambatista: **İbrahim Müteferrika Matbaası ve Türk Matbaacılığı**, Yay. haz. Şevket Rado, Rikkat Kunt, İstanbul, Yayın Matbaacılık Ticaret, 1990.
- Topdemir, Hüseyin G., İ.E. Polat: "Türk Matbaacılığının Gelişiminde Bir Sayfa: Cevâib Matbaası", **Nüsha**, c. IV, S. 14, 2004, s. 79-102.
- Topuz, Hıfzı: **100 Soruda Türk Basın Tarihi**, 3. bs., İstanbul, Remzi Kitabevi, 2011.
- Tuncor, Ragıp F.: "Türkiye'de İlk Baskı İşleri ve Matbaacılığı", **Mesleki ve Teknik Öğretim Dergisi**, c. 16, S. 84, 1968, s. 45-48.
- Türesay, Özgür: "Bir Osmanlı Matbaacısının Sergüzeşti: Ebuzziya Tevfik'in Matbaa-i Ebuzziya'sı", **Toplumsal Tarih**, S. 128, Ağustos 2004, s. 36-43.
- _____. "Ebuzziya Tevfik ve Mecmua-i Ebuzziya (1880-1912)", **Müteferrika**, S. 18, 2000, s.87-140.
- _____. **Être Intellectuel à la fin de l'Empire Ottoman: Ebuzziya Tevfik (1849-1913) et son temps**, Institut National des Langues et Civilisations Orientales (INALCO), Yayımlanmamış Doktora Tezi, Paris, 2008.
- _____. "II. Abdülhamid Dönemi Yayımcılığı, Matbaa-i Ebuzziya ve Bastığı Kitaplar", **Müteferrika**, S. 34, 2008, s. 3-48.
- _____. "Osmanlı Kimliğinin Peşinde: Ebuzziya Tevfik". **Müteferrika**, S. 21, 2002, s. 3-25.
- Yaşar, Neslişah: **Gazeteci Şinasi'nin Tasvir-i Efkâr Gazetesinden Dönemin Olaylarına Bakışı: 1862-1864**, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2005.

- Yavuz, Hulûsi: “Adliye Nezâreti”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, c. 1, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, 1988, s. 389-390.
- Yavuz, Rahime: **(1845-1846) Ceride-i Havâdis Gazetesi’nde Çıkan Yazılar ve Haberlerin Değerlendirilmesi**, Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kütahya, 2013.
- Yazıcı, Nesimi: “Takvim-i Vekâyi”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, c. 39, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, 2010, s. 490-492.
- _____. **Takvim-i Vekâyi: “Belgeler”**, Ankara, Gazi Üniversitesi Yayınları, 1983.
- _____. “Tasvîr-i Efkâr”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, c. 40, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, 2011, s. 138-140.
- Yerlikaya, İlhan: “Bir Osmanlı Gazetesi Olan Vakit Gazetesinde (1875-1884) İlan ve Reklamlar”, **Marmara İletişim Dergisi**, S. 8, 1994, s. 201-212.

EK-1: TASVİR-İ EFKAR GAZETESİ MATBAASI İÇİN RUHSAT TALEBİ

T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARSIVI DAİRE BASKANLIĞI (BOA)

تصویر افکار
مطلبی

بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله الذي هدانا لهذا
ما كنا لنهتدي لولا أن هدانا الله
والحمد لله رب العالمين
بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله الذي هدانا لهذا
ما كنا لنهتدي لولا أن هدانا الله
والحمد لله رب العالمين
بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله الذي هدانا لهذا
ما كنا لنهتدي لولا أن هدانا الله
والحمد لله رب العالمين
بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله الذي هدانا لهذا
ما كنا لنهتدي لولا أن هدانا الله
والحمد لله رب العالمين

بسم الله الرحمن الرحيم

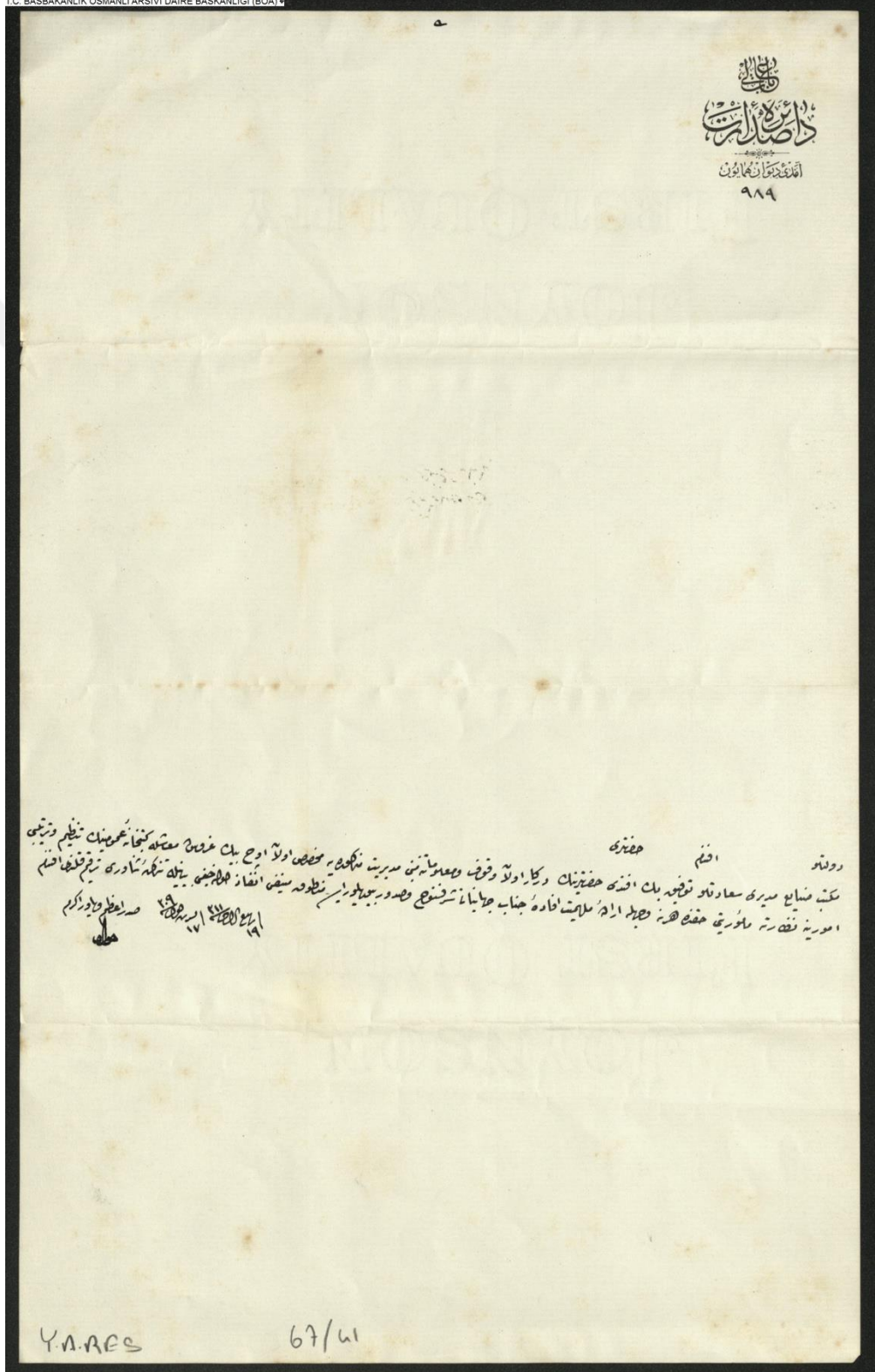
بسم الله الرحمن الرحيم

OSMANLI ARSIVI
MF-MKT
39 60

EK-2: EBUZZİYA TEVFİK BEY'İN KÜTÜBHANE-İ UMUMÎ'NİN DÜZENLENMESİ
GÖREVİNE TAYİNİ

T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARSIVI DAİRE BASKANLIĞI (BOA)

Y.A.RES.00067.00041.001

EK-3: TOPLATTIRILAN SALNAME-İ EBUZZİYA'NIN BASIM MASRAFLARININ KARŞILANMASI

T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ DAİRE BASKANLIĞI (BOA)

بیک نسخہ طبعیہ اولیٰ سالنامہ ابو الیضیاء
مصروف طبعیہ و سائیکس لکھتہ رقم در:

معد	طوب	ق	معد
۵۰۰			
۲۶۰۰			ترتیبی اکیسبہ روز غرضتہ اولیٰ و بیع فورہ اکیسبہ
۴۶۰			قابلہ اورزہ کی صفحہ لودہ برو جہا ترتیب رکھتہ عالمونوسا اکیسبہ
۱۰۰			قابلہ معد بیع طبعیہ
۴۴۰			بہ ترتیبی اکیسبہ برقی ستر غرضتہ مصروف طبعیہ
۲۹۱۰			

بیک نسخہ طبعیہ اولیٰ سالنامہ ابو الیضیاء

OSMANLI ARŞİVİ		
MF.MKT		
62	31	1

EK-5: TEZKİRE-İ OSMANİYELERİN BASIMI

T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARŞIVI DAİRE BASKANLIĞI (BOA)

«صنعتی ماخول نفوس خوبه مدیرکی مذکره سی مورسید»

نظام الاموال الخلیفه

مکون قلم

عنه

عنوان اولیا توفیق بک مطب سنده طبع انبر بوجده اولو اوله بجه موقوفه تذاکره ای نه تک ضیافت مفروضی و ولیم مصروف طبعی اولو
ای بیک طغوز بوز لیرای عقی بنده بهر هفتک لیم ایدر جده بوملونه عدد و تذاکره کن عذابی به مصروف طبعی اولو درن بوز الحاق
حدوتی شو بوز لک التذکره تذاکره مذکورده تک تاریخ فیلده نه احیا را شهادت بهر هفتک نظرده قنیه واحه و در بزم سکی صان
نقش ما تزیین ایدر جده هر دو لوزر و ضیافتک ایضای مومن الی اولو نقش و تک جلیله لری بیست تنظیم و نقاشی در دست بولنده
مقا و در نام تک شرائط مذکور سی جلد سنده اولو ایسور مصروف طبعی تک مؤخر نقش و تک جلیله قضا لری تذاکره ای نه
حاصل سنده تمام قنیه واحه اولو بعضی مقصد بولنده بقده مذکور ای بی طغوز بوز لیرای عقی بنده قرینه جلیله تک تذاکره
حقنیه حاصل سنده نامید طفا نه طغوز سنده کمال سی موازنه کتبه واردان متفرقه سنده ادعای و آن نقاشی و تصاویر تا ویسای تک نامید
برابر مقادله نام احکامه بیدیم سنده حد و محافظه سی صحتده بلوغ جز بوزن بهر هفتک هجرت قرینه و نه نقاشی و تصاویر
تذکره سنده جلیله سنده و در دست جلیله بولنده طفا نه سنده سی اسلوان ویرکوسیم برابر کافه خصیله سنده اولو اولو نه طفا نه طغوز
سده سی اموال عقی سنده بلا تاخیر هر هفتک لیرای عقی فی اولو نه نقش و تک جلیله قضا لری طفا نه طغوز سنده کمال سی خصیله
ظهوران تر شهادت عیاده تا وید واحه سنده کمال سی نقش و تک جلیله نه بانه کمره سایه امر و اتقاری خصوصاً مقاصد معالی
صبا به حدوت عقی به عیاده و از باری بانج امر و فرموده صحت سنده لیرا اولو

OSMANLI ARŞIVI		
DH. MKT		
1341	37	

EK-6: EBUZZİYA TEVFİK BEY'İN ÇIKARMAK İSTEDİĞİ DERGIYE EBULHÜDA EFENDİ'NİN YARDIM VAADI

آلانیایا حفا بجزوایانی ملت نجبه سلامیه بصیمی لفظی ایدیه بلیه جلك صورتی هفت
 ربه محمدی دائر مقالات نافذ در جلیه آلانیایک مسرور عالم اولیہ علما (فولوب) ای
 لهنوموسدیه بریکبتر نسخہ کوندر مک خصی اولوب مجموعہ نیک بوقسمه یعنی
 معارف دینیه جزییه رضی ابوالہدای افندی و علیہ السلام آره صره بر مقاله نصیبه ایله
 دعد معاضت ایلمکلمنی عزمه ایدر دیوسلایو مجموعہ نیک دومی مورد رغبت عامه
 منظر و رغبت عامه ایسہ مطلقا رغبت و التفات صاحب الیتاه معارف آنساها مشروط
 اولیفندہ اشوانہ ناچیر داغری خاصه حیات صلیه نیک خلافتی صلیه عزمه ایدر
 وبالای مجموعہ نیک (حیایه حضرت سیرای) عینک سلیه نیک ساعده
 مخصوصه صرف و لک نعمتک لیدر دینغ برینس استعالمه لبر نامیه دویم دستاییه
 مدار اولیہ اوزره مجموعہ نیک مکرره نیک بلیه همایونی نیک انسانیه فریاضه عنایتیه
 حیایا ناچیر دینیه سیرای ایدر باقی حیات خود سالیه جلیل خلافتی صلیه باقی برینس آیه

ع. س. ا. د. ی.
 ا. ل. ک. ی. ی. ی.

(74)
 14 99/16
 C-00

تقریری
 F.P.
 99/16
 7
 2000
 2000

تشریحات مطبوعه بیانسه توسیع معلومات عامه بایک زیاد خدمت ایدر دستا معرفت
 علوم و فنون معلوم مجموعہ نیک اولیہ جزییه حضرت خلافتی صلیه آیه بانه رجبیه
 بازار عمامه اولفنده بولسایه وسائل علوم و معارفک فرستہ داخل اولیہ آرزوی
 مریخه استطاعت اولیوه برات ابرازیه نسبت اولیوه سایه جلیل حساب دلی العیبه
 معارف نظارتی صلیه سندی افضا ایدر رغبت رسیده استصال اولیوه دینیه تعالی
 رسانده شریفک ادبیتی کوننده اعتباراً شکر بسمه کسه ایشا رضایه ابلک
 نسخہ مطبوعه سی استفاضه انوار شرف و اغیار ابلک اوزره مبارک حکمای صلیه
 حیایا سیرای ایدر عزمه و تقیر قلمند

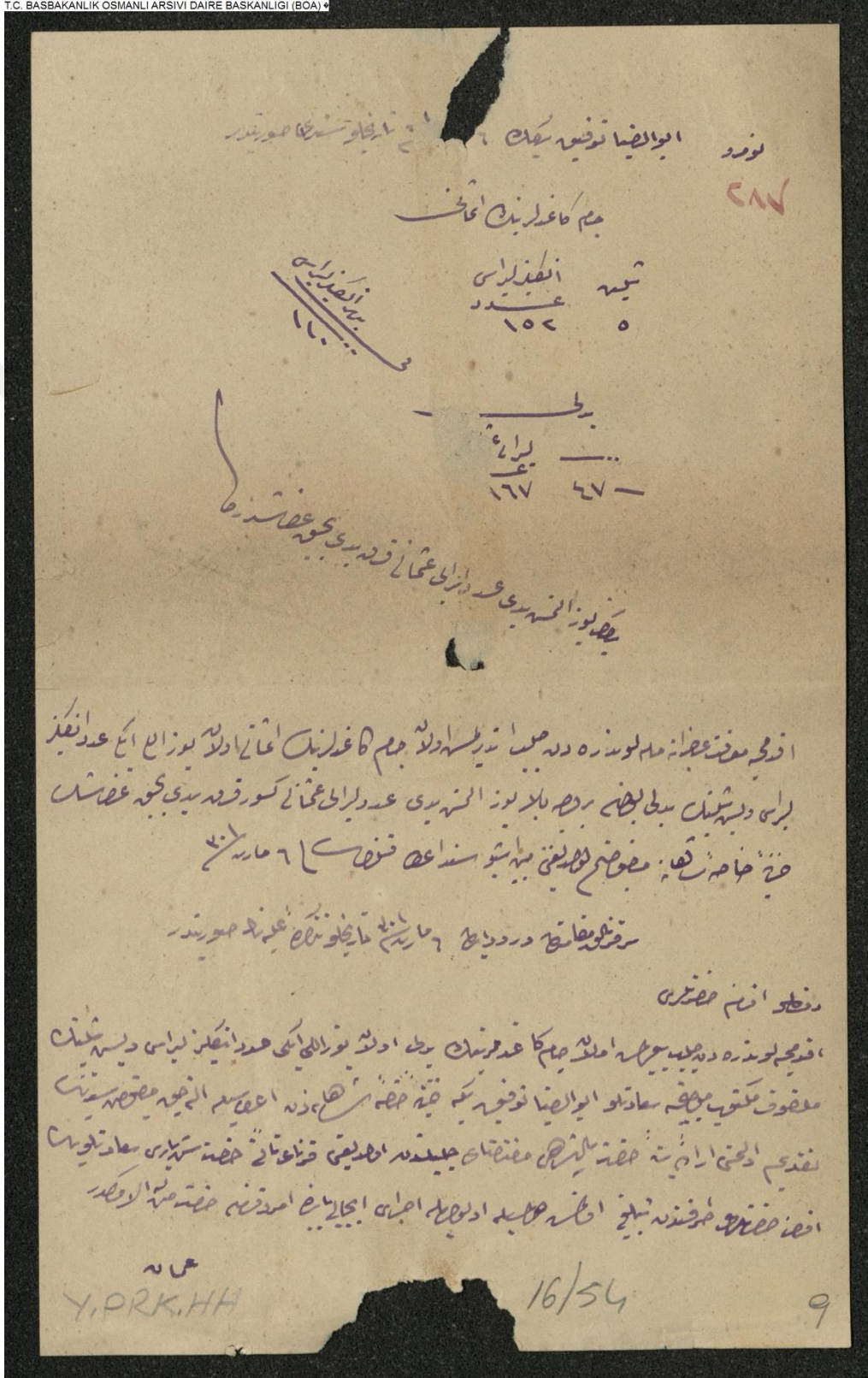
ایشو مجموعہ موقوفه رده اصل حضور حکایتم مقدم رضی حکمای خلافتی صلیه عزمه
 ایدر دینیه و جملہ برز زمانه بری انوار حقیقت سلامیه ایله شوبیر لقا اجصاره و بوسیلہ
 بطولیه رهبانت امرزه احکام جلیه ربه سلامیه استیضا و استلاله بتولایه

آلانیایا

7.EE 0014 167 001

EK-7: CAM KAĞITLARINA AİT BASIM BEDELİNİN ÖDENMESİ

T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARSIVI DAİRE BASKANLIĞI (BOA)

Y.PRK.HH.00016.00054.009

EK-8: KONYA'DA İKAMET ETTİRİLEN EBUZZİYA TEVFİK BEY'İN HANESİNİN YANMASI

T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARSIVI DAİRE BASKANLIĞI (BOA)

تعارفات

تعارفات

بمجاہدات تلغراف اورینٹل ٹیلیگراف کمپنی کے ذریعے ہرگز نہیں ہو سکتا ہے

وصول نومبر	۵	۱۰	۱۵	۲۰	۲۵	۳۰	۳۵	۴۰	۴۵	۵۰	۵۵	۶۰	۶۵	۷۰	۷۵	۸۰	۸۵	۹۰	۹۵	۱۰۰
امضا الز																				
نام و تعلق مکانیت																				
واسطہ رسید																				
نام و تعلق																				
کتابت نامہ																				
آپنا یاد نامہ																				

عبدغنیای حضرت خدیو کبیر: نفع او خود از رہ صد - عظمی

فوق درہ الحاضر امر افاصلہ بنیہ سابع لہجہ ہجرت خانہ رہ سزا بند و انشا بند کردہ
 اولیٰ خیمہ خانہ خنامہ بریکی برصہ رہ بوجہ نفاذ محمدیہ اولیٰ رہ کافہ مالہ ملکتم
 بوغورہ رہ لہذا اولیٰ نفاذہ سزا محمدیہ سزا الہ محافظہ وی انصرہ عرصہ افتخار
 معلوم صحت خانہ بہ انجا بزم یار ہم

عبدغنیای لہجہ بزمی
 ابو ایضا

Y.A.HUS 517/200

2

Y.A.HUS.00517.00200.002

